

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Сања З. Коларевић

СИСТЕМ ГЛАГОЛСКИХ ПРЕФИКСА СА
ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У РУСКОМ
ЈЕЗИКУ У ПОРЕЂЕЊУ СА СРПСКИМ

докторска дисертација

Београд, 2024.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Sanja Z. Kolarević

THE SYSTEM OF VERBAL PREFIXES WITH
SPATIAL MEANINGS IN RUSSIAN LANGUAGE
IN COMPARISON TO SERBIAN

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2024

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Саня З. Коларевич

СИСТЕМА ГЛАГОЛЬНЫХ ПРИСТАВОК С
ПРОСТРАНСТВЕННЫМ ЗНАЧЕНИЕМ В
РУССКОМ ЯЗЫКЕ В СРАВНЕНИИ С
СЕРБСКИМ

Докторская диссертация

Белград, 2024 г.

Ментор: др Биљана Марић, ванредни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Чланови комисије:

1. _____

2. _____

3. _____

Датум одбране:

Систем глаголских префикса са просторним значењем у руском језику у поређењу са српским

Сажетак

Предмет овог истраживања представљају подсистеми просторних префикса у савременом руском и српском књижевном језику који су вербализовани и граматикализовани у слици света. Анализа подсистема префикса са просторним значењем врши се кроз приказивање семантичких својстава префикса, као и њихове улоге у просторном односу. Опис подсистема префикса са просторним значењем у руском и српском језику, утврђивање њихових принципа и начина функционисања базиран је на теорији семантичких локализација.

Основни задатак дисертације је да идентификује префиксе са примарним просторним значењем и укаже на секундарна просторна значења, која нису идентификована у речницима руског и српског језика. Циљ дисертације је да се идентификују сличности и разлике префикса са просторним значењем у савременом руском и савременом српском језику.

Корпус дисертације чине ексцерпирани примери из електронског корпуса руског језика (*Национальнѝй корпус русскогo језика* – <https://ruscorpora.ru/>) и електронског корпуса српског језика (*Корпус савременог српског језика* – <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/> верзија *SrpKor2013*. Душка Витаса и Милоша Утвића). Такође, у мањем обиму коришћена је додатна грађа из књижевних дела, публицистике и научне литературе. Конфронтативним методом анализиран је одабрани корпус.

Структуру дисертације чини пет поглавља поред увода и закључка. Подсистеми префикса са просторним значењем у руском и српском језику осветљени су из когнитивно-лингвистичког, аспектолошког, деривационог, синтаксичког аспекта. Анализа префикса из сваког од ових углова показала је да префиксалне морфеме представљају важно језичко средство за изражавање просторних односа.

Анализа и конфронтација подсистема префикса са просторним значењем у руском и српском језику показали су да је сличност ова два система велика због генетске повезаности анализираних језика. Такође, идентификоване семантичке разлике код префикса приказују на који начин говорници руског и српског језика концептуализују простор.

Кључне речи: просторна локализација, когнитивна лингвистика, теорија семантичких локализација, префикси са просторним значењем, префиксација, руски језик, српски језик.

Научна област: Филолошке науке

Ужа научна област: русистика, лингвистичка славистика, когнитивна лингвистика, творба речи, семантика

УДК број:

The System of Verbal Prefixes with Spatial Meanings in Russian Language in Comparison to Serbian

Abstract

The subject of this research consists of subsystems of spatial prefixes in the picture of the world verbalized and grammaticalized in contemporary Russian and Serbian literary languages. The analysis of prefix subsystems with spatial meanings is carried out by presenting the semantic properties of prefixes, as well as their role in spatial relations. The description of prefix subsystems with spatial meanings in Russian and Serbian languages, determining their principles and modes of functioning, is based on the theory of semantic localizations.

The primary objective of this dissertation is to identify prefixes with primary spatial meanings while delineating secondary spatial connotations not cataloged in Russian and Serbian dictionaries. The aim of the dissertation is to identify similarities and differences in prefixes with spatial meanings in contemporary Russian and Serbian languages.

The corpus of the dissertation comprises excerpted examples from electronic corpus of the Russian language (*National Corpus of the Russian Language* - <https://ruscorpora.ru/>) and the electronic corpus of the Serbian language (*Corpus of Contemporary Serbian Language* - <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/version/SrpKor2013>. Duška Vitas and Miloš Utvić). Additionally, a smaller amount of material from literary works, publicistic, and scientific literature supplements the corpus. The selected corpus is subjected to analysis through the confrontative method.

The dissertation comprises five chapters in addition to the introduction and conclusion. Subsystems of prefixes with spatial meanings in Russian and Serbian languages are illuminated from cognitive-linguistic, aspectological, derivational, and syntactic aspects. Through analysis from each of these perspectives, it becomes evident that prefixal morphemes serve as pivotal linguistic means for expressing spatial relations.

The analysis and comparison of prefix subsystems with spatial meanings in Russian and Serbian languages have shown that the similarity of these two systems is significant due to the genetic relationship of the analyzed languages. Furthermore, identified semantic disparities in prefixes offer insights into how speakers of Russian and Serbian conceptualize space.

Keywords: spatial localization, cognitive linguistics, theory of semantic localizations, prefixes with spatial meanings, prefixation, Russian language, Serbian language

Scientific field: Philological studies

Scientific subfield: Russian studies, Slavic studies, cognitive linguistics, derivation, semantics

UDC Number:

Система глагольных приставок с пространственным значением в русском языке в сравнении с сербским

Резюме

Предметом данного исследования являются подсистемы пространственных приставок в современном русском и сербском литературных языках, представляющие вербализованную и грамматикализованную картину мира. Анализ подсистемы префиксов с пространственным значением проводится через представление семантических свойств приставок, а также их роли в пространственных отношениях. Описание подсистемы приставок с пространственным значением в русском и сербском языках, определение их принципов и способов функционирования основано на теории семантических локализаций.

Основная задача диссертации заключается в определении приставок с первичным пространственным значением и указании на вторичные пространственные значения, которые не указаны в словарях русского и сербского языков. Целью работы является выявление сходства и различия приставок с пространственным значением в современном русском и современном сербском языках.

Корпус диссертации составляют выбранные примеры из электронного корпуса русского языка (*Национальный корпус русского языка* – <https://ruscorpora.ru/>) и электронного корпуса сербского языка (*Корпус современного сербского языка* – <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/> версия *SrpKor2013. Душка Витаса и Милоша Утвича*). Также использованы некоторые дополнительные материалы из литературных произведений, публицистики и научной литературы. Выбранный корпус проанализирован конфронтативным методом.

Работа состоит из пяти глав, введения и заключения. Подсистемы приставок с пространственным значением в русском и сербском языках рассмотрены с точки зрения когнитивной лингвистики, аспектологии, деривации, синтаксиса. Анализ приставок из всех этих аспектов показал, что префиксальные морфемы представляют важное языковое средство для выражения пространственных отношений.

Анализ и сопоставление подсистем приставок с пространственным значением в русском и сербском языках показали, что сходство этих двух систем велико из-за генетической связи анализируемых языков. Также выявленные семантические различия у приставок показывают, как носители русского и сербского языков концептуализируют пространство в языке.

Ключевые слова: пространственная локализация, когнитивная лингвистика, теория семантических локализаций, приставки с пространственным значением, префиксация, русский язык, сербский язык.

Научная сфера: Филологические науки

Научная специальность: русистика, лингвистическая славистика, когнитивная лингвистика, деривация, семантика

УДК номер:

САДРЖАЈ

Увод	1
Прво поглавље	7
1 Творба речи	7
2 Префиксација	9
2.1 Префиксални глаголи и глаголски префикси	9
2.2 Просторна значења префикса у руском језику	10
2.3 Просторна значења префикса у српском језику	13
3 Когнитивна лингвистика и језичке метафоре	15
4 Простор	19
5 Језички одраз простора	21
5.1 Теорија семантичких локализација	22
5.2 Фазе и структура просторног односа	28
5.3 Улога посматрача, величина и облик локализатора и секундарни локализатори	31
6 Глаголи кретања у руском језику	34
7 Глаголи кретања у српском језику	37
Друго поглавље	38
8 Подсистем глаголских префикса са просторним значењем	38
9 Систематизација префикса са просторним значењем у односу на локализатор	41
9.1 Префикси са значењем унутрашњости и спољашњости	41
9.1.1 Префикси са указивањем на унутрашњост	41
9.1.2 Префикси са указивањем на спољашњост	49
9.2 Префикси који указују на горњу или доњу страну локализатора	54
9.2.1 Префикси са упућивањем на горњу страну локализатора	54
9.2.2 Префикси са упућивањем на доњу страну локализатора	59
9.3 Префикси који указују на предњу или задњу страну локализатора	63
9.3.1 Префикси са упућивањем на предњу страну локализатора	65
9.3.2 Префикси са упућивањем на задњу страну локализатора	67
9.4 Префикси са значењем проксималности и дисталности	69
9.4.1 Префикси са значењем проксималности	70
9.4.2 Префикси са значењем дисталности	74
9.5 Префикс са упућивањем на плуралност објекта локализације	78
10 Систематизација префикса са просторним значењем у односу на координатне осе	81
10.1 Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни	81

10.2	Префикси за означавање кретања у вертикалној равни.....	92
10.3	Центрифугално-центрипетално кретање.....	99
10.4	Кретање у односу на локализовану раван.....	102
10.5	Кретање у односу на спољни координатни систем.....	104
Треће поглавље.....		109
11	Карактеристике аспектологије у оквиру подсистема глагола кретања у руском језику.....	109
11.1	Категорија глаголског вида и глаголи кретања.....	113
11.2	Подела префиксалних глагола кретања према интратерминалним фазама.....	114
11.2.1	Фаза почетка радње.....	115
11.2.2	Фаза трајања радње.....	119
11.2.3	Фаза краја радње.....	120
11.2.4	Ретроспективна радња.....	125
11.3	Специфичности префикса са просторним значењем са аспекатског становишта.....	125
11.4	Секундарна имперфектизација префиксалних глагола кретања.....	135
Четврто поглавље.....		141
12	Природа односа између префикса и предлога.....	141
12.1	Семантика предлога.....	141
12.1.1	Значење предлога у руском језику.....	142
12.1.2	Значење предлога у српском језику.....	149
12.2	Однос префикса и предлога.....	156
12.3	Семантичка својства префикса.....	158
12.4	Спојивост префиксалних глагола кретања са предлозима.....	170
Пето поглавље.....		206
13	Девербативи образовани од глагола кретања.....	206
13.1	Девербативи.....	209
13.2	Именице образоване помоћу суфикса <i>-ице</i> у руском језику.....	218
13.3	Именице образоване помоћу суфикса <i>-иште</i> у српском језику.....	219
13.4	Именице образоване помоћу суфикса <i>-ак</i> у српском језику.....	219
Закључак.....		225
Литература.....		235

УВОД

Антрополошким истраживањима показало се да је утицај средине која нас окружује на концептуализацију језичких појава велики. Важност истраживања простора одражава се у томе што он због својих карактеристика представља предмет интересовања како природних, тако и друштвених наука. Карактеристике конкретног и реалног система као што је простор транспонују се на језички план. Обрасци који се срећу у природном окружењу представљају познате моделе које човек преноси на језички систем. Концепт који је физички сагледив представља основу за креирање образаца за једноставније памћење односа међу појмовима. У темељима когнитивне лингвистике налази се проучавање просторних израза јер се помоћу њих испитују механизми за спознају стварности као што су метафора и метонимија. Ови механизми пружају могућност да се знања преносе из једне појмовне области у другу путем дефинисања језичких образаца и основних имагинативних схема. Овакав концепт утиче на обликовање језичке слике света једног друштва.

Проучавање просторних односа у језику је неисцрпна тема јер се просторне релације могу изразити различитим подјезичким системима као што су предлози, прилози, придеви, именице, глаголи. Поред тога што се просторни односи реализују на синтаксичком нивоу, они се могу одредити и на морфолошком и творбеном.

Когнитивни приступ анализи просторних односа првенствено се ослања на обрасце и механизме когнитивне лингвистике и когнитивне семантике. Когнитивни обрасци пружају могућност пресликавања конкретних језичких категорија на апстрактне. Током самог процеса формирања лексичког значења важну улогу има човек. Долазећи у контакт са различитим предметима и појавама ствара се искуство на основу којег се семантички обликује лексички систем. Субјективни приступ који постоји током придодавања значења лексемама утиче на то да се различита језичка средства користе за изражавање појмовних концепата. Физичко искуство представља предуслов за формирање менталних образаца који омогућавају разумевање како конкретних, тако и апстрактних појава. Истраживање и дефинисање просторне категорије у језику омогућава да се разумеју језичка средства која се користе за изражавање апстрактних категорија. Давање конкретности денотату представља једну од основних карактеристика просторног значења јер се на основу овога показује локализованост једног објекта у односу на други (*књига је на столу*). Локализација објекта представља основу за структурирање и функционисање категорије простора (Piper 2001).

Предмет рада. Предмет овог истраживања представља сегмент семантичке категорије простора у слици света која је вербализована и граматикализована у савременом руском и српском књижевном језику. Сегмент који обрађујемо је подсистем просторних префикса у два наведена језика. Пошто су предмет разматрања системи у два језика која припадају групи словенских језика морамо претпоставити да је подударност у ова два језика већа него што би био случај у неким другим мање сродним језицима. Са друге стране, поред великог степена подударности очекујемо диференцијацију у погледу фреквентности одређених префиксалних морфема и стилској маркираности.

Теоријску основу за опис подсистема префикса са просторним значењем представља теорија семантичких локализација П. Пипера (Piper 1977, Piper 2001, Пипер 2014) која од седамдесетих година XX века представља основу за лингвистичка истраживања у домену описивања семантике простора.

Анализа подсистема префикса са просторним значењем врши се кроз опис наведених подсистема и утврђивање њихових принципа и начина функционисања у руском и српском језику.

За разлику од других језичких подсистема као што су подсистем предлога, заменичких и незамењивих прилога и придева са просторним значењем, префикси не представљају у том степену самостална језичка средства у одређивању просторних односа јер, пре свега, постоје ограничења у прецизирању положаја објекта локализације у односу на локализатор. Термиолошке одреднице у раду преузете су из теорије семантичких локализација П. Пипера (Piper 1977, Piper 2001, Пипер 2014).

Задаци. Основни задатак рада је да идентификује префиксе са примарним просторним значењем, укаже на секундарна просторна значења, која нису идентификована у речницима руског и српског језика, као и да укаже на значења локативности и значења кретања код префикса. Поред идентификације, префикси су систематизовани према већ установљеној структури концептуалног апарата теорије о семантичким локализацијама.

Такође, подсистем префикса са просторним значењем у руском и српском језику посматран је према односу који оријентири у виду префикса остварују са локализатором, а поред тога и са координатним системом у којем се реализује кинетички аспект. Анализирана грађа састављена је од глагола кретања који подразумевају посебну групу глагола у руском језику (*идти – ходитъ, ехатъ – ездитъ, бежатъ – бегатъ, плыть – плаватъ, лететь – летатъ, нести – носитъ, вести – водитъ, везти – возитъ, гнать – гонять, лезть – лазитъ/лазатъ, ползти – ползатъ, катитъ – кататъ*) и глагола кретања у српском језику (*ићи, трчати, бежати, пливати, летети, носити, возити, водити*). Поред ових глагола где је јасно изражена сема кретања, код префикса где је неопходно показати секундарна значења примери се наводе и са глаголима премештања (*сброситъ, подставитъ, подсунуть, подвући, завући, замаћи*). У српском језику глаголи кретања нису сачувани у облику у којем су у руском језику, тако да је група ових глагола у српском језику сужена.

Глаголи које смо навели чине основу за формирање корпуса истраживања, а што се тиче опсега префиксалних морфема за истраживање који имају најширу примену код глагола у руском језику издвојено је седамнаест префикса (*в/во-, вз/взо-, воз/возо-, вы-, до-, за-, на-, об/обо-, от/ото-, пере-, по-, под/подо-, при-, про-, раз/разо-, с/со-, у-*) и петнаест у српском језику (*до-, за-, из/ис/иш-, на-, об-, од-, по-, под-, пре-, при-, про-, раз/рас/раш-, с(а)-, у-, уз/ус-*). Значења анализираних префикса издвојена су, за руски језик, на основу граматика (Шведова 1980; Мароевич 2001; Маројевић 2009) и једнотомног речника руског језика (Ожегов 2008), а за српски језик, према забележеним значењима у „Нормативној граматичкој српског језика“ (Пипер & Клајн 2014) и једнотомном Речнику Матице српске (РМС 2011).

Циљ рада. Циљ рада је да се идентификују сличности и разлике префикса са просторним значењем у савременом руском и савременом српском језику. Због блискости два словенска језика очекиван је већи број сличности, али узима се у обзир и чињеницу да језичка слика света и културолошки елементи утичу на употребу језичких средстава због којих постоје одређене разлике. Пре свега, циљ је приказ подјезичких система префикса са просторним значењем у руском и српском језику, са указивањем на специфичности сваког од ова два система.

Корпус рада. Корпус рада формиран је на основу ексцерпираних примера из електронских корпуса руског језика (*Национални корпус руског језика – <https://ruscorpora.ru/>*) и електронског корпуса српског језика (*Корпус савременог српског језика – <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/> верзија SrpKor2013. Душка Витаса и Милоша Утвића*). У мањем проценту заступљена је додатна грађа из књижевних дела, публицистике и научне литературе. Ослањајући се на теорију семантичких локализација приказани су принципи и начини функционисања префиксалних подсистема. Приликом анализе корпуса коришћен је аналитички приступ обради материјала, као и конфронтативни метод.

Почетне претпоставке. Што се тиче основних хипотеза, оне су засноване на тврдњама да је подсистем префикса са просторним значењем организован хијерархизованим семантичким

опозицијама и да се подсистеми према оријентационом и кинетичком аспекту у руском и српском у великој мери подударају. Семантика префикса добиће схематски приказ, а поред тога, приказује се корелација система префикса са просторним значењем са својствима предлога у руском и српском језику.

Значај рада. Значај описа префиксалног подсистема је важан јер употпуњује слику о просторним односима о језику. Радови са описима других језичких подсистема у руском и српском језику као што су заменички прилози (Piper 1977, Piper 1983, Piper 1988), незамењивки прилози (Меденица 2014), придеви (Адамовић 2017), фрагментизатори (Шапић 2018) били су предмет анализе и описали су из своје перспективе просторне односе. Резултати добијени описом префиксалног подсистема могу пружити допринос у области лексикологије, лексикографије, семантике, синтаксе, деривације, а поред тога могу бити корисни у реализацији наставног процеса приликом обрађивања глагола кретања у руском језику. Поређење језичких подсистема префикса са просторним значењем, поред самог описа и давања прегледа ових подсистема, пружа ширу слику о семантичкој категорији простора. Основни параметри према којима се грађа систематизује и анализира су оријентациони и кинетички аспект. Када је оријентациони аспект у питању, у раду се користе термини: (1) објекат локализације – ентитет који просторно одређујемо, (2) локализатор – референтни ентитет у односу на који одређујемо објекат локализације и (3) оријентир – показује однос између објекта локализације и локализатора. Са друге стране, у оквиру кинетичког аспекта, издвајамо значење локативности, које указује на мировање, као и промену кретања ентитета. Што се тиче промене кретања, издвајамо значења адлативности (кретање које указује на приближавање објекта локализације, односно на усмереност ка циљу, или оријентисаност на циљ), перлативности (указује на локализованост објекта локализације тако да је при томе релевантна промена његовог односа према крајњим, граничним тачкама оријентира) и аблативности (представља удаљавање објекта локализације, указује на усмереност од извора, односно оријентисаност на извор или почетну тачку).

Структура рада. Структуру рада чини пет поглавља поред увода и закључка. У **првом поглављу** постављене су теоријске основе овог истраживања. Посебна пажња посвећена је теорији семантичких локализација у оквиру које се одређује концептуални апарат који обухвата појмове везане за:

- оријентациону страну у локализацији (*интралокализација, екстралокализација, центар, периферија*);
- динамичку страну локализације (*локативност* (неизраженост динамичности), *транслативност* (аблативност, адлативност, перлативност));
- ситуативни оквир семантичке категорије (*локализатор, објекат локализације, оријентир*).

Поред теорије семантичких локализација, указује се и на друге термилошке одреднице везане за когнитивна истраживања простора других истраживача (Talmy 1983, Гак 1996).

Осим појмова везаних за семантичку категорију простора, у овом поглављу наводе се и теоријски оквири из домена деривације, првенствено карактеристике префиксације, затим карактеристике префиксалних глагола, као и значења префикса у руском и српском језику. Како би се добила комплетна слика о систему глаголских префикса са просторним значењем у руском и српском језику, потребно је разумети функцију и улогу префиксалне морфеме у деривационом и семантичком смислу. Из угла деривације функција префикса је да се изврши процес перфективизације, док је из угла семантике важно приказати способност коју ове морфеме имају у модификацији основног значења управног глагола. У руском језику за именовање префиксалне морфеме користе се лексеме *приставка* и *префикс*. У оба језика постоје аломорфне варијанте префиксалних морфема које су условљене карактеристикама основе мотивног глагола.

Део теоријског оквира посвећен је и позицији коју има посматрач у описивању просторног односа. Посматрач представља невидљивог учесника ситуације који је неопходан како би се на одговарајући начин приказало значење речи и граматичке категорије (Падучева 2006). Уколико се позиција посматрача подудара са позицијом локализатора просторни однос приказан је на један начин, а ако се њихови положаји не поклапају, простор се представља да другачији начин. Интерпретација догађаја и окружења условљена је местом које заузима посматрач, његовим намерама и комуникативним циљевима.

После дела везаног за когнитивну лингвистику и категорију простора, у првом делу даје се приказ глагола кретања у руском и српском језику. Глаголи кретања су лексичко-граматичка појава која се чува у руском језику, а у српском као таква није сачувана. Ова појава блиска је категорији глаголског вида. У руском језику група глагола кретања има специфичну лексичко-граматичку категорију бинарне природе, где један члан пара носи значење кретања у одређеном смеру и времену, односно има референтно значење (*Она пришла в школу*), док се други члан пара користи у нереперентној употреби, односно када је кретање објекта локализације неодређено или представља неку уобичајену радњу или способност самог објекта локализације (*Она ходила в школу каждый день*).

У другом поглављу ослањајући се на когнитивно-лингвистички приступ анализи префикса дајемо опис префиксалног подсистема у три главне целине: *Подсистем глаголских префикса са просторним значењем*, *Систематизација префикса са просторним значењем у односу на локализатор* и *Систематизација префикса са просторним значењем у односу на координатне осе*.

У овом поглављу систематизовани су префикси у односу на локализатор (према теорији семантичких локализација П. Пипера (Piper 1977, 1983, 1988)) и у односу на координатни систем (у складу са анализом Љ. Поповић (Поповић 2008)).

У делу о *Систематизацији префикса са просторним значењем у односу на локализатор* описује се префиксални подсистем према односу који успостављају објекат локализације и локализатор. Првенствено, овде се одређује релација објекта локализације према унутрашњости или спољашњости локализатора, горњој или доњој страни локализатора, предњој или задњој страни локализатора и показује се проксималност или дисталност. Ослањајући се на достигнућа теорије семантичких локализација, приказани су префикси као језички обрасци који служе за концептуализацију стварности и приказивање односа између објекта локализације и локализатора. Карактеристике префикса на когнитивно-лингвистичком плану су такве да чине саставни део просторне концептуализације, а из угла акционалности утичу на промену глаголског вида. У просторном контексту префиксалне морфеме утичу на усмеравање значења глагола (*Он вышел прогуляться – вышел = вышел из дома*).

У делу *Систематизација префикса са просторним значењем у односу на координатне осе* разматра се каква је усмереност објекта локализације према координатним осама. У овом делу префиксални подсистем се описује у складу са начинима кретања у односу на хоризонталну раван, вертикалну, центрифугално и центрипетално кретање, раван локализатора, спољни координатни систем. У оквиру сваке целине, где семантике карактеристике кретања то дозвољавају, издвојено је адлативно, аблативно и перлативно кретање. Префикси имају способност да укажу на једну или две осе кретања објекта локализације као што је случај код префикса *при-* који означава хоризонтално кретање објекта локализације (*Он пришёл ко мне*) или код префикса *в-* којим се указује на хоризонталну и вертикалну осу (*Он вошёл в комнату – Он влез на дерево*).

На основу овакве анализе префикса стиче се утисак о потенцијалу који носе као морфеме за модификацију значења глагола или за усмеравање кретања објекта. Такође, у делу се где префиксални подсистем посматра кроз координатни систем запажа се значај говорног лица за одређивање положаја објекта локализације.

Треће поглавље посвећено је карактеристикама префиксалног подсистема у руском језику из угла аспектологије. У овом поглављу приказује се специфичност префиксалних глагола кретања која се односи на промену вида код глагола одређеног кретања и чувања несвршеног вида код префиксалних глагола неодређеног кретања. На почетку овог поглавља говори се о категоризацији фазности глаголског процеса и дају се особености издвојених фаза као што су перспекција, почетак радње, трајање радње, крај радње и ретроспекција. У складу са овим фазама, префикси су издељени према фазности.

Такође, разматра се специфичност префикса са просторним значењем и наводи се како глаголи одређеног кретања после префиксације чувају просторно значење, док префиксални глаголи настали од глагола неодређеног кретања губе просторну сему и постају носиоци временског или количинског значења. У овом поглављу представљена су значења префикса *за-*, *от-*, *по-*, *про-*, *с-*, *на-*, *пере-*. Завршни део овог поглавља разматра секундарну имперфектизацију префиксалних глагола кретања указујући на средства којима се реализује секундарна имперфектизација.

Четврто поглавље везано је за природу корелације између префикса и предлога и на синтагматском плану приказује карактеристике овог односа. У овом поглављу на почетку дата су значења предлога у руском и српском језику како бисмо могли да упоредимо њихова значења са оним која су префикси сачували. Генетско порекло префикса везано је за предлоге од којих су наследили значење. Поред тога, указују се специфичности односа између предлога и префикса у погледу подударана и размимоилажења на синтагматском плану. Веза коју остварују префикс и предлог може да утиче на појачавање значења (уколико су значења ова два оријентира истоветна – *войти в дом*) и да покаже помоћну (*вбежать за кулисы*) или самосталну функцију предлога (*выйти на кухню, вышла из гостиной на кухню*). Такође, анализиран је деривациони потенцијал глагола кретања са префиксима који имају просторно значење у оба језика. На основу овога издвојен је списак са деривационим потенцијалом глагола кретања и забележено је који префиксални глаголи кретања чувају просторну сему. До ових резултата за руски језик дошло се на основу података пронађених у речнику *Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным* А. Н. Тихонов (Тихонов 2014) и потврђених у *Речнику руског језика* С. И. Ожегова (Ожегов 2008), а за српски језик лексеме су издвојене из *Обратног речника српског језика* М. Николића (Николић 2010), а значења проверена у *Речнику Матице српске* (РМС 2011). На крају поглавља издвојен је рекцијски потенцијал глагола кретања на основу којих се потврђује спојивост префикса и различитих предлога у оба језика. Рекцијски потенцијал установљен је на основу валентности коју имају глаголи кретања са највише деривационих изведеница (*бежать, идти, ходить* и *ехать* у руском језику и *ићи, трчати* и *летети* у српском). Префиксални глаголи који представљају базу за детекцију рекцијског потенцијала изабрани су на основу бројности префиксалних изведеница које образују њихове мотивне основе.

Такође, важан моменат на који указујемо у четвртом поглављу везан је за прозодијске карактеристике глагола кретања. У зависности од положаја акцента долази до промене семантике префиксалних глагола кретања насталих од глагола неодређеног кретања. Глаголске лексеме код којих се бележе карактеристике прозодијске творбе су *выбежать, забегать, набегать, оббегать, отбегать, пробегать, разбежаться, сбегать, заползать, оползать, отползать, проползать, выходить, вылетать, выносить, выводить, вывозить*.

Последње **пето поглавље** посвећено је девербативима образованим од префиксалних глагола кретања. Иако се цео рад базира на анализи глаголских префикса са просторним значењем, слику о префиксалном подсистему употпунили смо представљањем девербатива који су сачували просторно значење од глагола. Центар пажње усмерен је на груписање девербатива који су сачували просторно значење (у виду означавања места радње или у виду кретања објекта локализације) и изведенице које су просторно значење модификовале или изгубиле. Такође, поред

девербатива са нултим суфиксом приказане су именице настале од глагола кретања помоћу суфикса *-ак* у српском језику и групе именица на *-ице* у руском и *-иште* у српском језику за означавање места вршења радње. У оквиру девербатива образованих помоћу нултог суфикса издвојена је група именица са кореном *-лет* због семантичких специфичности које имају лексеме као што су *налёт/налет* и *перелёт/прелет*. Очекује се да је део девербатива мотивисаних глаголима кретања десемантизовао просторно значење и да на синхронијском плану ове лексеме немају више просторну компоненту.

Префиксалне морфеме у овом раду посматрају се из више аспеката. Овакав начин анализе показује комплексност овог језичког подсистема. Иако се префикс првенствено везује за промену глаголског вида, дисертација показује улогу коју ова морфема има у трансформацији глаголског значења, као и њен утицај приликом конципирања семантичке категорије простора. Подсистем префикса са просторним значењем за описивање језичке категорије простора показује да префикси, поред тога што усмеравају кретање објекта локализације, имају способност да укажу на горњу, доњу, предњу и задњу страну локализатора. Анализа префикса из когнитивно-лингвистичког угла треба да покаже да префикси поред просторних значења забележених у једнојезичним речницима руског и српског језика, могу бити носиоци и других просторних значења која су условљена приказивањем кретања у односу на друге осе координатног система.

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

1 ТВОРБА РЕЧИ

Предмет проучавања творбе речи према „Руској граматичкој“ под редакцијом Шведове су творбено мотивисане речи, односно речи које су условљене звучањем и значењем других једносложних речи (Шведова 1980). Творбена мотивација представља однос између две речи истог корена чије се значење одређује помоћу значења друге речи (*дом* – *домик* „мала кућа“, *победить* – *победитель* „онај који је победио“) или је идентичан значењу друге речи по свим параметрима, осим граматичког значења у виду врсте речи (*бежать* – *бег*, *белый* – *белизна*, *быстрый* – *быстро*) (Шведова 1980).

Нормативна граматика српског језика дефинише творбу речи у историјском погледу као „однос између двеју или више речи, од којих је једна реч настала од друге нпр. *трава* – *травица*“ (Пипер & Клајн 2014: 219). Са друге стране, како аутори граматике наводе, у функционалном погледу творба речи представља „однос између двеју или више речи различитог степена сложености које имају исти корен, нпр. *травица* је и формално и значењски сложеније од *трава*“ (Пипер & Клајн 2014: 219).

Морфема је најмања језичка јединица која има значење (Пипер & Клајн 2014: 48). Морфеме могу бити коренске и афиксалне. Приликом творбе речи, у творбени однос ступају мотивна основа и изведена, односно мотивисана основа. Елементи који чине саставни део творбе речи су корен речи или коренска морфема (носилац значењског језгра речи), афикси као што су префикси, суфикси, интерфикси и постфикси (морфеме у основи речи које не припадају коренској морфемима) и наставци или флексије. Префикси су морфеме које се налазе испред корена речи (*про-читати*, *об-ићи*, *пре-нети*), а суфикси – морфеме које се налазе иза корена (*зуб-ар*, *учи-тељ*, *трав-ица*).

Творба речи важна је за проучавање како лексике, тако и граматике. Афикси утичу на лексичке и граматичке трансформације. Додавањем афикса на корен речи образују се речи са новим значењем (*варити* – *преварити*, *читати* – *читалац*), а такође, формирају се и нова граматичка значења (несвршени и свршени вид *гледати* – *погледати*, *ускладити* – *усклађивати*). „Афиксалне морфеме су морфеме које не улазе у састав сваке речи и носе додатно, службено значење (творбено или морфолошко), које је апстрактније од значења коренске морфеме дате речи. Афиксалне морфеме се никада у потпуности не подударују са основом“¹. (Шведова 1980: 122) Са друге стране, постоје примери афиксалних морфема које су у облику предлога или речца и могу бити коренске морфеме (*без-*, *на-*, *от-*, *не-*).

Предмет нашег интересовања су префикси. Како што је већ наведено, **префикс** (*предметак*) је афикс који се налази испред коренске морфеме и улази у састав прости основе. У руском језику за префикс користе се два термина: *приставка* и *префикс*. Уобичајено је да реч има један префикс (*в-ходить*, *из-лазити*), а ређе више префикса (*по-на-ехать*, *ис-пре-скакати*).

Иста морфема може бити употребљена у мање или више различитим појмовним облицима (аломорфима) (Пипер & Клајн 2014: 48). Префиксалне морфеме често имају своје аломорфне варијанте због карактеристика основе на коју се додају, па тако *в-* и *во-* које се налазе у речима *войти* и *внести* представљају једну исту морфему, као и што префикс *из-* у српском има своје аломорфне варијанте *из-нети*, *ис-цепати*, *иш-чупати*.

¹ А ф ф и к с а л ь н ы е м о р ф ы — это морфы, наличествующие не в каждой словоформе и заключающие в себе дополнительное, служебное значение – словообразовательное или морфологическое (см. § 201), более абстрактное, чем у корневого морфа (морфов) данной словоформы. Афиксальный морф полностью никогда не совпадает с основой. (Шведова 1980: 122)

Такође, постоје префикси који имају „чисто граматичка значења (код глагола *урадити* префикс *у-* има само значење свршеног вида и не мења лексичко значење), док се чешће префикси користе за модификацију лексичког значења основе (*писати – за-писати – пот-писати*)“ (Пипер & Клајн 2014: 49)

Грамматичко значење свршеног глаголског вида изражава се префиксалним средствима. Процес грађења глагола несвршеног вида од глагола свршеног вида назива се перфективизација. Овај процес се остварује префиксацијом, односно додавањем префикса на корен речи.

Такође, префикси учествују у процесу деривације (извођења) речи. Током овог процеса префикси додељују другачије значење новонасталој речи (*пре-водити, за-сад, до-терати, за-кључити*).

2 ПРЕФИКСАЦИЈА

Префиксација је начин творбе речи којим нове лексичке јединице настају додавањем префикса испред корена речи. Префиксалне речи у српском језику могу имати један префикс (*разболети се*), два префикса (*по-раз-бијати*), или, ређе, три префикса (*ис-по-на-нијати се*) (Пипер & Клајн 2014: 240). Слична је ситуација и у руском језику. Префиксалне речи могу имати од једног до три префикса (*на-ходиться, по-на-ехать, не-до-по-веситься*). Већина префикса настала је од предлога, па се, самим тим, значења префикса у мањој или већој мери подударају са значењима предлога.

У нашем раду пажња је усмерена на префиксацију глагола. Префиксација има двојаку улогу и то:

- промену глаголског вида и
- транзитивизацију (промена прелазности) (Пипер & Клајн 2014).

Код глагола префикси имају најширу употребу, пре свега, јер додавањем префикса на глагол несвршеног вида долази до промене глаголског вида у свршен. Наравно, није сваки префиксални глагол свршеног вида јер због процеса имперфективизације префиксални глаголи могу бити и несвршеног вида (*потписати – потписивати, одрадити – одрађивати*).

До промене транзитивности долази када се на непрелазне глаголе дода префикс, после чега глаголи постају прелазни (*мислити – замислити*). Са друге стране, велики број глагола после префиксације не мења своју транзитивност (*пливати – допливати*).

Слична је ситуација и у руском језику. Додавањем префикса на глаголску основу, може доћи до промене значења глагола, односно глагол уз помоћ префикса добија ново лексичко значење *лезть – слезть (с дерева)*. Префикс *с-* у овом примеру глаголу даје значење кретања одозго на доле. Како се наводи у Академијиној граматици, постоји група префикса која не учествује у формирању видских парњака: *в-, до-, над-, недо-, низ-, пре-, пред-*. Ови префикси двојако утичу на глагол. Први начин је промена значења глагола без промене глаголског вида, а други, уколико дође до промене вида уједно се мења и лексичко значење глагола (Шведова 1980).

2.1 Префиксални глаголи и глаголски префикси

Врста речи у којој су префикси нашли најширу употребу су глаголи. Префиксални глаголи су карактеристични у словенским језицима првенствено јер су у највећем броју случајева свршеног вида, а поред тога мотивисаном глаголу дају нова значења, а код глагола који означавају кретање показују усмереност кретања. Префиксални глаголи привлаче пажњу истраживача (Ивић 1982; Косановић 1986; Косановић 1990; Матијашевић 2000), тако да ће у овом раду префиксални подсистем посматрати из угла когнитивне лингвистике, деривације, аспектологије и синтаксе.

У руском језику постоји двадесет четири глаголских префикса без префикса страног порекла: *в/во-, в3/в3о-, воз/возо-, вы-, до-, за-, из/изо-, на-, над/надо-, недо-, низ/низо-, о-, об/обо-, от/ото-, пере-, по-, под/подо-, пре-, пред/предо-, при-, про-, раз/разо-, с/со-, у-*. (Шведова 1980). Често префиксални глаголи представљају глаголе свршеног вида и мотивисани су глаголима несвршеног вида (*писать – переписать*), док су ређи случајеви када су префиксални глаголи мотивисани другим глаголима свршеног вида (*прыгнуть - выпрыгнуть*) (Шведова 1980).

У српском језику, не рачунајући префиксе страног порекла, постоји скоро двадесет глаголских префикса: *до-, за-, из/ис/иш-, на-, над/нат-, о-, об-, од-, по-, под/пот-, пре-, пред/прет-, при-, про-, раз/рас/раш-, с(а)-, у-, уз/ус-* (Пипер & Клајн 2014). Своје основно значење префикси добијају на основу просторних значења предлога. Честа је примена истог предлога у рекцији датог

глагола (*ући у кућу, изаћи из собе*). Сваки префикс, поред основног значења, има и секундарна значења која нису повезана са основним (*разићи се* према *расплакати се*).

Како се наводи у Академијиној руској граматици (Шведова 1980), префиксални глаголи се налазе под утицајем значења које префикс даје новонасталом глаголу. Приликом описивања префиксалних глагола треба обратити пажњу на:

1. одређивање значења глагола у односу на значење полазног глагола,
2. синтаксичке разлике префиксалног и полазног глагола,
3. вид префиксалног и полазног глагола (Шведова 1980).

За потребе нашег рада биће приказана просторна значења глаголских префикса у руском и српском језику.

2.2 Просторна значења префикса у руском језику

Префикси су заузели значајно место у истраживањима током XX и XXI века (Исаченко 1960; Маслов 1962; Бондарко 1971; Дерганц 1978; Бошков 1981; Ивић 1982; Стефановић 1983; Матијашевић 1985; Janda 1986; Alaburić 1986; Mitrinović 1990; Митринович 1990; Митринович 1994; Зализњак 1995; Janda & Lyashevskaya 2011; Янда 2012; Janda & Lyashevskaya 2013; Janda, Endresen, Kuznetsova, Lyashevskaya, Makarova, Nessel et al. 2013; Кронгауз 2017). Проучавања префикса су првенствено везана за промене глаголског вида. Са друге стране, префикси имају широк спектар значења којима трансформишу полазни глагол. У овом раду биће издвојена и описана просторна значења глаголских префикса без обзира на то да ли је просторно значење префикса примарно или једно од његових значења. Груписање префикса по њиховим просторним карактеристикама биће предмет описа наредних поглавља. Просторна значења префикса издвајамо на основу Академијине руске граматике (Шведова 1980), речника „Словарь русского языка“ С. И. Ожегова (Ожегов 2008) и граматикама руског језика Р. Маројевића (Мароевич 2001; Маројевић 2009) и граматици руског језика П. Пипера (Пипер 2005). Распоред префикса условљен је њиховим азбучним распоредом.

Префикс в-. Сва четири извора (Шведова 1980, Ожегов 2008, Маројевић 2009, Мароевич 2001) наводе као просторно значење префикса в- смештање у неки простор, унутар локализатора, помоћу кретања које означава полазни глагол или кретање у унутрашњост неког простора (*войти, вбежать, внести*) или смештање објекта у простор који је створен радњом глагола (*вкатить, вползти, врыть, влететь*). Префиксални глаголи са префиксом в-, за разлику од полазних глагола, имају рекцијску допуну у виду акузатива са предлогом в. Друго просторно значење које се везује за префикс в- је истовремено кретање у унутрашњост предмета, али и кретање усмерено изнад или испод датог предмета (*вбежать на лестницу, на поляну, на мост; вползти на дорогу, под дом* (Шведова 1980)).

Префикс вз-. Просторно значење везано за префикс вз- је кретање према горе или нагоре (*взлететь, взлезть, взойти, взъехать, вскатить*). Рекцијска допуна префиксалних глагола са префиксом вз- је у виду акузатива са предлогом на (*взлететь на дерево*). Такође, постоје примери у којима префикс даје значење кретања навише и почетак интензивне радње (*вспениться – сильно запенившись, подняться вверх, взбурлить – сильно забурлив, подняться вверх*) (Шведова 1980).

Префикс воз-. Према Академијиној граматици, овај префикс има значење кретања навише и представља непродуктивни тип глагола (*возвести, воспарить*). Префикс воз- везује се за лексику вишег или књижевног стила и већи део овакве лексике се користи иронично (Шведова 1980, Мароевич 2001).

Префикс вы-. Префикс вы- указује на кретање из унутрашњости простора ка споља, удаљавање, кретање ка споља уз помоћ полазног глагола (*выгнать, выйти, выехать, выкатать,*

вылететь, выбросить, выпрыгнуть). Рекција оваквих префиксалних глагола најчешће је у виду генитива са предлогом *из*.

Префикс до-. Овај префикс носи значење довести радњу полазног глагола до краја или до неке одређене границе (*дойти, долететь, добросить, докинуть*). Глаголи са овим префиксом су продуктивног типа и траже допуна у виду генитива са предлогом *до* (Шведова 1980).

Префикс за-. Значење префикса *за-* везује се за смештање објекта иза нечега, на неко место, понекад одвојено (*завести, загнать, захать, закатыть, залететь, заплыть, задвинуть*). Префиксалним глаголима са префиксом *за-* у највећем броју случајева потребна је допуна у виду предлошко-падежне конструкције акузатива са предлогом *в*. Друго просторно значење које има префикс *за-* – успут, успут завршити радњу коју означава полазни глагол, накратко одвајање од основног правца кретања (*захать, убежать, зйти, залететь*) (Шведова 1980). У Академијиној граматичи (Шведова 1980) наводи се значење префикса *за-* које није директно везано за простор, али примери наведени уз ово значење су глаголи са обележјем простора. Уз глаголе *заездить, закатыть, заносить, загонять* везује се и значење довођења до нежељеног стања, неугодности, умора. У овом значењу глаголи су прелазни (*загонять лошадь*).

Префикс из-. Префикс *из-* је маркиран и употребљава се у просторном значењу само у књишком стилу (*изгнать*). Употреба му је сужена јер је просторно значење удаљавања и напуштања објекта преузео префикс *вы-*. Због маркиране употребе префикса *из-*, он неће бити предмет анализе.

Префикс на-. Значење префикса *на-* показује усмереност на површину нечега или смештање на површину објекта (*накатыть, наехать, налететь*). Такође, постоје префиксални глаголи мотивисани глаголима свршеног вида (*набросить, накинуть, надвинуть*). Најчешћа допуна префиксалних глагола са префиксом *на-* је конструкција *на* + акузатив. Префиксални глаголи мотивисани глаголима са просторним значењем не морају нужно да имају просторно значење. На пример глагол *наехать* има количинско значење – *наехало много народу*. Како се наводи у Академијиној граматичи (Шведова 1980) глаголи са префиксом *на-* су непрелазни када су мотивисани глаголима одређеног кретања (*набежал народ к дому, наехать, найти, налезть, налететь, наплыть, напозти, наскатыть*). Глаголи као што су *наездить, набегать, нагонять* носе значење да је вршилац радње научио и усвојио како се обавља радња коју означава мотивациони глагол.

Префикс о-/об-. Иако неки аутори (Шведова 1980, Кронгауз 2017) префикс *о-* и префикс *об-/обо-* посматрају као два одвојена префикса, у овом раду префикс *о-* или *об-* посматраћемо као аломорфе јер у оквиру просторног значења која су забележена они имају идентична значења.

Просторна значења префикса *о-/об-* забележена у Академијиној граматичи (Шведова 1980) су:

1. радња која је усмерена на кретање око нечега или је усмерена на различите стране нечега (*объехать, обвести, обойти*);
2. радња коју означава полазни глагол усмерена је на кретање поред неког објекта или предмета који се налази на линији кретања (*обежать, оплыть, опозти, объехать, обскатыть*);
3. радња коју означава полазни глагол преноси се на више објеката или се односи на више места у границама једног објекта (*обегать по разным местам, объехать все рестораны, обойти музей*).

Префикс от-. Овај префикс има неколико просторних значења:

- удаљавање или одлазак на одређено растојање (*отлететь* – удаљити се на одређену удаљеност летећи, *отойти, отбежать*);

- послати или отићи на одређено место (*отвести, отвезти, отнести*) (Шведова 1980).

Скрећемо пажњу да овој префикс наглашава почетну или крајњу тачку (*отойти от двери*) како наводи Маројевић (Маројевић 2009).

Занимљиви су примери где глагол који означава кретање, поред новог просторног значења добијеног додавањем префикса, има и модификовано значење (*отходить – заботливым уходом добиться выздоровления, улучшения состояния здоровья*).

Префикс пере-. Прво значење префикса *пере-* је просторно значење и описује кретање усмерено из једног места ка другом преко неког предмета или простора (*перенести, перевезти, перебежать, перейти, перекатить, перелететь, перебросить*).

Поред овог просторног значења, можемо издвојити још једно значење префикса које се може довести у везу са просторним – смештања нечега између других предмета или објеката или премештање неког објекта у деловима (*пересыпать*).

Префикс по-. Префикс *по-* нема примарно просторна значења. Овај префикс се првенствено везује за почетак радње. Већина глагола код којих префикс *по-* остварује своје значење односи се на глаголе одређеног кретања. У одређеним контекстима ови глаголи немају значење почетка радње, него и значење извршења радње у једном правцу (*поехать в город, пойти в магазин*) (Шведова 1980). Како се даље наводи у Академијиној граматици, ови глаголи у прошлом времену имају перфективну употребу и губе значење почетка радње (*его нет, он пошел на работу*) (Шведова 1980).

Префикс под-. Префикс *под-* има неколико просторних значења:

- усмереност низ нешто, испод нечега (*подставить, подплыть*). Глаголи са префиксом *под-* у овом значењу имају рекцијску допуну у виду префикса *под* са акузативом.
- усмереност одоздо ка горе (*подлететь – взлететь вверх, подбросить*);
- приближавање нечему или спајање са нечим (*подойти, подстроить, подкатить, подтащить, пододвинуть*). Рекцијска допуна префиксалних глагола у овом значењу је предлог *к* са дативом. (Шведова 1980)

Префикс при-. Прво значење овог префикса је достизање неког места, доћи до неког места, долазак до одређеног циља, до крајње тачке (*прийти, привезти, прилететь, принести, приблизиться*).

Префикс про-. Просторна значења префикса *про-* су:

- кретање кроз нешто, преко нечега, у дубину (*пройти, провезти, проехать, пролезть*);
- кретање поред нечега (*проехать, пробежать, пройти, пролететь*);
- преместити, кренути напред, савладати неко растојање (*пройти, пробежать, пронести, проплыть, проползти, прошагать*) (Шведова 1980).

Префикс раз-. Префикс *раз-* има значења усмерења у различитим правцима, раширити, разјединити уз помоћ радње коју означава полазни глагол (*разбросить, разойтись, разъехаться*). Неки глаголи у овом значењу, имају и додатно значење ширења на површини (*разлить, размазать*).

Префикс с-. Просторна значења овог префикса су:

- удаљавање од неког предмета или објекта (*сбросить, прыгнуть*) (Шведова 1980);
- кретање према доле (*съехать, сбежать*) (Ожегов 2008).

Префикс у-. Значење овог префикса везује се за удаљавање од нечега или напуштање неког места или објекта (*увезти, угнати, уйти, укатити, улетети, унести, уползти, ускакати*) (Шведова 1980). Код Ожегова прецизирана су још два просторна значења префикса у-:

- кретање у страну (*угнати, улетети*),
- кретања ка унутрашњости нечега (*уместити, уписати, уложити*) (Ожегов 2008).

Наведена значења префикса према граматицима (Шведова 1980; Маревич 2001; Пипер 2005; Магојевић 2009) и речнику руског језика (Ожегов 2008) анализирана су на корпусу ексцерпираним за потребе овог рада.

2.3 Просторна значења префикса у српском језику

Што се тиче издвојених просторних карактеристика префикса у српском језику, наводимо их на основу забележених значења у „Нормативној граматици српског језика“ (Пипер & Клајн 2014) и једнотомном речнику Матице српске (РМС 2011) према азбучном реду.

Префикс до-. Овај префикс има значење „вршења радње основног глагола доћи, доспети до неког места или довести некога до одређеног места“ (РМС 2011: 275) (*доћи, дотрчати, донети, довести*)

Префикс за-. Префикс *за-* има просторно значење које указује да се објекат налази „иза“ или се креће „иза“ неког другог предмета (*заћи, замакнути*).

Префикс из-. Префикс *из-* има примарно просторно значење које показује да објекат напушта простор или се покреће из простора који је означен или ограничен другим предметом или објектом (*изаћи, избацити, изнети, извући, искочити*). Значење овог префикса супротно је значењу префикса *у-*. Поред овог значења префикс *из-* има и значење кретања навише (*испузати, испентрати се, испети се*) (РМС 2011).

Услед деловања једначења по звучности префикс *из-* се среће и у аломорфном облику *ис-* (*испадати*), једначења по месту творбе у облику *иш-* (*ишчашиити*). Постоје случајеви када глагол почиње сугласницима *с*, *ш* и *ж*, а префикс је само *и-* (*ишамарати, ишмирглати*).

Префикс на-. Префикс *на-* има просторно значење које показује да се један објекат налази са горње стране неког другог предмета или објекта (*набацити, нанети*). Овај префикс означава и кретање које указује на наилазак на нешто или долажење до нечега (*наићи, наилазити, налетети*).

Префикс над-. Префикс *над-* показује да се објекат налази изнад неког другог објекта или предмета, односно да се радња усмерава или врши изнад одређеног предмета (*надлетети, наткрити*). За разлику од префикса *на-*, код префикса *над-* не долази се у контакт са другим објектом.

Префикс о-/об-. Просторно значење префикса *о-/об-* везано је за значење предлога *око(ло)* (*обићи, облетети*) и указује на извршење радње око објекта, са његове спољне стране. Префикс *о-* има свој аломорфни облик *об-* који се јавља код глагола који почињу самогласником.

Префикс од-. Код префикса *од-* изражено је значење удаљавања или раздвајања једног објекта или предмета од другог објекта (*отићи, отпутовати, отпливати*). Због деловања гласовних промена, префикс *од-* има своје аломорфне облике *от-* и *ода-* (*отпасти/ одагнати*). Непрелазни глаголи где префикс *од-* има просторно значење су *одјурити, одлутати, одшетати, отпасти*.

Префикс по-. Префикс *по-* показује да је објекат у течном стању прекрио делимично други објекат/предмет или да је предмет делимично покривен другим предметом у чврстом агрегатном стању (*полити, посути*). Овај префикс првенствено има значење почетка радње за шта се велики део глагола кретања везује. Са друге стране, у одређеним примерима префикс *по-* има значење удаљавања груписаних предмета од центра у којем се налазе (*побацити по соби*).

Префикс под-. Префикс *под-* има значење којим се један објекат смешта у позицију испод другог објекта или предмета (*подвући, подметнути*). Поред овог, забележено је просторно значење где је правац вршења радње одоздо према горе (*подскочити*).

Префикс пре-. Префикс *пре-* има кинетичко значење у којем се један објекат креће изнад горње стране другог објекта и додатно означава кретање са једног места на друго (*прелетети, препливати, пренети, прећи*).

Префикс при-. Префикс *при-* указује на просторно значење приближавања предмета другом предмету или објекту (*прићи, притрчати, принети, примаћи, привући*).

Префикс про-. Префикс *про-* исказује просторно значење које је блиско значењима предлога *кроз* (*провући, пронети, протрчати*). Просторно значење које има овај префикс указује на то да објекат који се креће и пресеца површину другог објекта или пролази кроз његов простор. Такође, префикс *про-*, како се наводи у Речнику Матице српске (РМС 2011), може да има значење мимоилажења (*проћи, пролетети, промаћи*).

Префикс раз-. Просторно значење префикса *раз-* указује на кретање објеката у различитим правцима од центра (*разићи, разбежати, развући*). Код префикса *раз-* појављују се и аломорфни облици *рас-*, *раш-*, *ра-*, *раза-* (*растопити, рашчланити, раширити, разабрати*) услед почетног слова глаголског корена (Пипер & Клајн 2014).

Префикс с-. Значења префикса *с-/са-* односи се на удаљавање једног предмета од другог и везано је за значење предлога *са* уз генитив (*збацити, сјахати*). Поред овог значења, префикс *с-* указује и на кретање одозго на доле (*сићи, стрчати, слетети*).

Такође, префикс *с-* има свој звучни аломорф *з-* који се јавља испред звучних сугласника (*зближити, здробити*). У случајевима када корен речи почиње сугласницима *с, з, ш, ж* префикс *с-* користи се у дужем облику *са-* (*састругати, сазидати, сажетети, сашити*).

Префикс у-. Префикс *у-* има просторно значење које показује да се један објекат налази унутар другог објекта или предмета (*ући, утрчати, убацити, унети*).

Префикс уз-. Префикс *уз-* има просторно значење кретања објекта нагоре (*узлетети, узјахати, устрчати*). Што се тиче аломорфних варијанти префикса *уз-*, када се префикс дода на корен који почиње безвучним сугласником, јавља се у својој аломорфној варијанти *ус-* (*ускомешати, усправити*), а у својој продуженој варијанти, према Пиперу и Клајну (Пипер & Клајн 2014), у два примера *узабрати* и *узаврети*.

Наведени префикси у руском и српском језику биће предмет анализе нашег рада. Просторна значења префикса посматраћемо кроз призму когнитивне лингвистике (Виноградов 1972; Miller & Johnson-Laird 1976; Гак 1977; Fillmore 1983; Jackendoff 1983; Talmy 1983; Lakoff 1987; Langacker 1988; Пипер 1990; Wierzbicka 1992; Бюлер 1993; Яковлева 1994; Гак 1996; Рахилина 1996; Fauconnier 1997; Jackendoff 1997; Гак 1998; Талми 1999; Кронгауз 2001; Kracht 2002; Попович 2003; Лакофф & Джонсон 2004; Падучева 2004; Rasulić 2004; Поповић 2006; Eisenhardt 2007; Evans 2007; Поповић 2008; Панков 2010; Попова & Стернин 2010; Рахилина 2010а; Рахилина 2010б; Ченки 2010; Маслова 2011; Скребцова 2011; Арутюнова 2012) и теорије семантичких локализација П. Пипера (Пипер 1977-1978; Пипер 1978; Пипер 1982; Piper 1983; Piper 1984; Piper 1988; Piper 2001; Пипер 2006). У наредном делу дајемо приказ достигнућа когнитивне лингвистике који су значајни за даљу анализу префикса, као и теоријски оквир теорије семантичких локализација на основу које ће се разматрати просторна значења префикса.

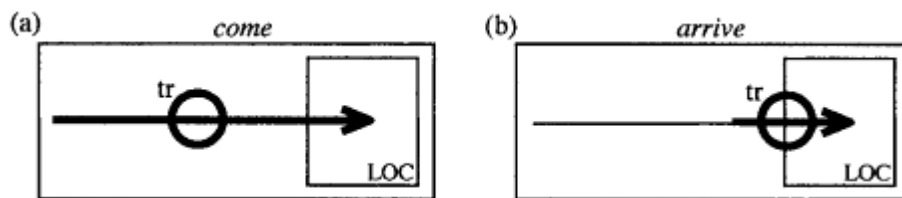
3 КОГНИТИВНА ЛИНГВИСТИКА И ЈЕЗИЧКЕ МЕТАФОРЕ

Когнитивна лингвистика. Когнитивна лингвистика је интердисциплинарна грана лингвистике на граници између психологије и лингвистике. Термин *когнитивна лингвистика* формиран је крајем XX века. Џорџ Лејкоф је у својој књизи „Жене, ватра и опасне ствари“ из 1987. године (Lakoff 1987) први пут употребио термин *когнитивна лингвистика*. Когнитивна лингвистика показује да је језик неодвојиви део човекових когнитивних способности и истиче важност повезаности језичких значења, концепата које се налазе у људској свести и човековог искуства. Достигнућа когнитивне лингвистике показују да когнитивни процеси утичу на усвајање и примену језика на аутентичан и јединствен начин (Виноградов 1972; Miller & Johnson-Laird 1976; Гак 1977; Fillmore 1983; Jackendoff 1983; Talmy 1983; Lakoff 1987; Langacker 1988; Пипер 1990; Wierzbicka 1992; Бюлер 1993; Яковлева 1994; Гак 1996; Рахилина 1996; Fauconnier 1997; Jackendoff 1997; Гак 1998; Талми 1999; Кронгауз 2001; Kracht 2002; Попович 2003; Лакофф & Джонсон 2004; Падучева 2004; Rasulić 2004; Поповић 2006; Eisenhardt 2007; Evans 2007; Поповић 2008; Панков 2010; Попова & Стернин 2010; Рахилина 2010а; Рахилина 2010б; Ченки 2010; Маслова 2011; Скребцовая 2011; Арутюнова 2012). Когнитивни приступ језику показује да постоји веза и повезаност језика и појмовног система са искуством које човек стиче у контакту са светом који га окружује. Језик се не може посматрати изоловано од осталих когнитивних процеса као што су перцепција, мишљење, пажња, памћење. Колико перцепција утиче на формирање језичких система, види се на примеру утицаја простора на језик. Када се језичке појаве посматрају из угла психологије, неуропсихологије, психолингвистике, антропологије, долази до бољег разумевања појмовне језичке структуре.

Когнитивна лингвистика своје теоријске оквире формирала је у радовима Лејкофа (Lakoff 1987), Талмија (Talmy 1983; Talmy 2000; Talmy 2003), Филмора (Fillmore 1983), Лангакера (Langacker 1987; Langacker 1988; Langacker 2000; Langacker 2002; Langacker 2008; Langacker 2009; Langacker 2013), Скребцоваје (Скребцовая 2011).

Когнитивна граматика. Лејкоф (Lakoff 1987) први пут помиње термин *когнитивна граматика*. Когнитивна граматика посматра се у светлу концептуализације. Како тврде когнитивни лингвисти (Lakoff 1987), Talmy 1983, Fillmore 1983, Langacker 1987, Langacker 2000) прикупљање, складиштење и чување нелингвистичког знања представљају исти процес који се одвија приликом прикупљања, складиштења и чувања лингвистичког знања јер се за ове активности користе исти когнитивни процеси. Метафора и метонимија заузимају централно место у проучавањима у когнитивној лингвистици и сматрају се појмовима од суштинског значаја за разумевање језика (Klikovac 2004: 7-9). Ланакер (Langacker 2013) наводи да когнитивна граматика не истиче да су сва значења заснована на простору и визуелној перцепцији. Визуелна перцепција је од значаја за класификацију и интерпретацију значења јер од начина на који анализирамо и колико детаљно анализирамо одређену појаву зависи шта се тачно запажа.

Ланакер (Langacker 2013) за опис простора и кретања објеката кроз простор користи следеће термине: *прецизност* (specificity), *фокусирање* (focusing), *истакнутост* (prominence) и *перспектива* (perspective). Поред тога, Ланакер (Langacker 2013) наводи још две врсте *истакнутости* (prominence), а то су *профилсање* (profiling) и *усклађивање* (alignment) *трајектора* или *оријентира*. Код *профилсања* аутор наводи пример глагола *come* и *arrive* и нијансе које носе у значењу. На слици (Слика 1) преузетој из Langacker 2013 приказано је кретање које означавају *come* и *arrive*.

Слика 1. Схематски приказ глагола *come* и *arrive*.

Извор: Langacker, R. W. (2013). *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

На слици је приказано кретање једног објекта (обележен кругом), његова путања (приказана стрелицом) и циљ кретања (приказано квадратом). На основу скицираног приказа кретања, види се да глагол *arrive* у свом значењу носи нијансу достизања циља.

Прототипи. За организацију језичких категорија важе исти принципи као и за организацију појмовних категорија. Како наводи Лејкоф (Lakoff 1987) „фундаментална одредница когнитивне лингвистике јесте експлицитно прихватање и примена теорије прототипа у проучавању значења и других језичких појава“ (Rasulić 2004: 16). Когнитивне категорије формирају се око референтних тачака, односно око најбољих представника одређене категорије. Најбољи представник одређене категорије се назива *прототип*. Основна идеја теорије прототипа формулисана је на основу емпиријских психолошких истраживања које је спровела Рош (Rosch 1973).

Основни принцип теорије прототипа заснива се на категоризацији. Категоризација је процес груписања објеката који се базира на њиховој сличности, односно груписање различитих објеката или ентитета врши се на основу сличности са прототипом који има најкарактеристичнија или најтипична својства одређене категорије. На централном месту одређене категорије налази се прототип. Око прототипа налазе се остали чланови категорије који, у зависности од степена сличности са прототипом, могу бити ближе центру или даље ка периферији. Процес категоризације представља несвесан процес који помаже човеку да лакше организује објекте у свету који га окружује. Категоризација је инхерентно својство језика, јер се поседовање свести о некој појмовној категорији неминовно јавља непосредно са одређеном језичком манифестацијом категорије (Rasulić 2004: 16). Сваки пут када неки објекат или појам покушамо да сврстамо у одређену групу, несвесно примењујемо принципе категоризације. Због тога је категоризација неодвојива од проучавања језика.

„Прототипска организација категорија [...] истовремено омогућава и стабилност појмовног система и његову флексибилност у прилагођавању новим искуствима и појмовима“ (Rasulić 2004: 19).

Категорије прототипске структуре имају следеће карактеристике:

- не могу се дефинисати помоћу потребних и довољних услова,
- њихови чланови повезани су на основу породичних сличности,
- неки чланови категорије су бољи представници категорије од осталих,
- њихове границе су неодређене (Rasulić 2004: 19).

Може се констатовати да је теорија прототипа у лингвистици највише заступљена код лексичке семантике. Али, поред лексичке семантике Расулић (Rasulić 2004) наводи да су разни аутори спроводили истраживања у областима фонетике, морфологије, синтаксе, теоретске лексикографије. Теорија прототипа представља спону која лингвистику повезује са осталим когнитивним научним дисциплинама.

Појмовне категорије изражавају се језичким средствима. На основу промена у језичким средствима запажа се да долази до промена у појмовним категоријама. Когнитивна лингвистика

посматра језичке појаве као одраз појмовних категорија. Језичка значења која се дају појмовима могу бити изражена лексичким и граматичким категоријама. Проучавање значења језичких појмова води ка проучавању људског искуства. Сваки језички израз са собом носи одређени појмовни садржај.

Когнитивна семантика. Когнитивна семантика је грана когнитивне лингвистике која покушава да пронађе сва значења (смисао, референца, конотација), односно посматра све аспекте значења која представљају резултат концептуализације. Центар пажње когнитивне семантике усмерен је на откривање проширених значења лексема или значења која се поклапају, као и на њихову употребу. Појмови своја значења стичу када се налазе у оквиру шире појмовне структуре. Оваква структура неопходна је за разумевање појма који се у когнитивној семантици назива *домен*. Како наводи Расулић „интегрисана концептуализација као домен представља полазну тачку у семантичкој анализи неког језичког језгра“ (Rasulić 2004: 22). Човек има значајну улогу у формирању појмовно-значењске структуре. Значења настају када човек долази у додир са одређеним предметом и у том контакту формира се искуство из којег човек одређеним појмовима придодаје различита значења.

Значења која имају појмови нису објективна због тога што се значења различитих појмова формирају на основу људског искуства. Ово даље указује на то да се користе различита језичка средства за изражавање различитих појмовних концепата. Како наводи Ланакер (Langacker 1987), при анализи значења морају се поштовати когнитивни принципи који утичу на перцепцију, имагинативне процесе и аналошко мишљење. Принципи које треба поштовати су:

- комбиновање структуре и њихово интегрисање у сложеније структуре;
- селективно фокусирање на одређену подструктуру у оквиру неке веће конфигурације;
- промена перспективе у оквиру одређене конфигурације;
- прилагођавање различитим оријентацијама;
- апстраховање;
- трансформација једне појмовне структуре у другу (Rasulić 2004: 24).

Као што је већ наведено, значења у појмовном систему заснована су на људском искуству. Човек појмовима додељује одређена значења у моментима када је дошло до директног физичког искуства. Свим чулним импулсима човек даје одређена значења. Џонсон наводи да се на основу перцепције, кретања кроз простор, као и на основу коришћења различитих предмета формирају ментални обрасци које аутор назива сликовне схеме (Johnson 1987). У менталне обрасце Џонсон убраја: „равнотежу, силе, објекте, део-целина, пуно-празно, центар-периферија, путању, циклус, скалу, контакт, масу-појединачност, процес“ (Johnson 1987: 126). Такође, Џонсон наводи да је физичко искуство, које је предуслов за формирање менталних образаца, пре свега, везано за положај људског тела у простору и његово кретање кроз простор, на основу чега се формирају односи са предметима и објектима у средини која га окружује. Када се посматрају сликовне схеме, Џонсон (Johnson 1987) је приметио да се неке од сликовних схема у одређеној мери поклапају или истовремено постоје. Ово значи да се, на пример, сликовна схема центар-периферија укључује и схему близу-далеко.

Метафора и метонимија. Како би се појмови добро организовали, користе се кључни механизми попут појмовне метафоре и метонимије. Идеју о појмовној метафори и метонимији развијају Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson 1980). Принцип организације појмова помоћу појмовне метафоре заснива се на груписању и разумевању појмовног система у складу са структуром неког блиског домена. Појмовна метафора је систематско пресликавање структуре једног појма или појмовног домена (изворног домена) на други појам или појмовни домен (циљни

домен) и представља централни механизам за разумевање апстрактних домена (Rasulić 2004: 27). Појмовне метафоре представљају рутинске и конвенционалне обрасце концептуализације.

Према Лејкофу и Џонсону (Lakoff & Johnson 1980) издвајају се три типа појмовних метафора:

- онтолошке метафоре,
- оријентационе метафоре,
- структурне метафоре.

Онтолошке метафоре омогућавају да се апстрактни појмови прикажу на конкретан начин у виду предмета или објекта (*загађење се мора смањити*). Оријентационе метафоре апстрактне појмове приказују кроз контакт човека са физичким светом и приказују их помоћу одредница везаних за човеково кретање кроз простор (*подигао је расположење*). Структурне метафоре приказују апстрактне појмове преко других појмова везаних за одређену културу (*време је новац*). Како наводе Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson 1980) оријентационе метафоре имају важну улогу у организовању појмовних метафора јер оне на кохерентан начин организују појмовне системе и домене.

Како би се разумело организовање појмовног система потребно је да се схвати шта мотивише одређене правце пресликавања, као и како се формира веза између циљног и изворног домена. Пресликавање једног домена на други може да се деси на основу формиране метонимијске везе. Метонимија, како наводи Расулић (Rasulić 2004: 30) „као когнитивни механизам укључује појмовно пресликавање унутар истог домена, тј. разумевање неког домена на основу неког дела самог тог домена“. Такође, Кликовац даље наводи „да би се метонимија могла сматрати основнијим когнитивним процесом од метафоре, јер ако метонимија и није у основи свих метафора, метафора као појава настала би по обрасцу једног специфичног случаја метонимије – оног где су објекти који стоје у метонимијској вези различити по врсти (један је конкретан, а други апстрактан)“ (Klikovac 2000: 409).

Талми (Talmy 1983) истиче да је основна карактеристика просторног система у језику то што устаљену структуру пројектује на све просторне сцене. Просторни систем језика представља један део просторне сцене у фокусу, а затим карактерише његову просторну диспозицију у односу на други део просторне сцене. Када се има у виду просторна диспозиција објекта, говори се о месту на којем се налази објекат у стању мировања или путања приликом кретања.

Развој когнитивне лингвистике, као и интензивнија истраживања у овој области показала су да се одређене језичке категорије (као што је категорија простора) посматрају као основа на чији се систем наслањају друге језичке категорије и преузимају њен систем.

4 ПРОСТОР

Приликом помисли на простор асоцијације се првенствено везују за све оно где се материја физички простира. Према дефиницији Речника Матице српске (РМС 2011) простор има следећа значења:

1. неограничена протегнутост у свим правцима и димензијама; део Земљине површине различите величине (*простор од неба до земље, европски простор*); ограничени део површине намењен за смештај нечега (*изложбени простор, магацински простор*);
2. један од општих оквира постојања материје, енергије;
3. оквир у којем се одвија каква делатност (*информативни простор*); подручје неке делатности. (РМС 2011: 1059)

Прва два забележена значења показују да је простор физичка димензија која је пријемчива људским чулима. Ова чињеница довела је до тога да се простор пренесе на друге сфере и прошири његово значење. Због ове могућности да се спозна чулима, простор је постао предмет истраживања различитих наука. У филозофији простор представља део у којем се нешто налази и сматра се фундаменталним за разумевање физичког свемира. Поред тога, простор представља скуп односа између различито позиционираних објеката и код природно-математичких наука тродимензионалност простора приказује се помоћу Декартовог координатног система.

Утицај простора на језик. Несумњиво је да простор утиче на човека, па самим тим утиче и на формирање језичких подсистема. Простор се у језику добро рефлектује јер представља концепт који људски разум може на најлакши начин да схвати. Концепт простора је важан јер човек визуелно добро схвата карактеристике физичког простора. Простор се посматра кроз његове три димензије и Декартов координатни систем. Вертикална димензија простора је димензија која привлачи доста пажње. Њена специфичност карактеристична је због положаја људског тела у простору, као и физичких сила које делују на предмете (сила гравитације).

Како бисмо говорили о семантичкој категорији простора, пре свега, осврнућемо се на дефинисање одредница *семантичка категорија* и *семантичка категорија простора*. Под термином *семантичка категорија* ослањамо се на дефиницију П. Пипера. Семантичка категорија, према П. Пиперу, представља „начин на који је одређени аспект универзума одражен у језичком универзуму кроз извесно (опште) категоријално значење и различите облике његовог сегментирања и истраживања“ (Piper 1983: 83). Што се тиче одреднице *семантичка категорија простора*, под овом синтагмом П. Пипер подразумева, „резултат моделирања простора у језику“ (Piper 1983: 91). Терминолошке одреднице у лингвистици везане за семантичку категорију простора су различите, с тим што су најчешће у употреби два термина: *категорија спацијалности* (лат. *spatium* – простор) и *категорија локативности* (лат. *locus* – место). Категорија спацијалности је најширу примену добила у оквиру развоја локалистичке концепције падежа (Anderson 1971, Anderson 1973, Anderson 1977). Са друге стране, термин категорија локативности носи сужено значење јер у својој основи има значење места, а не простора (Piper 2001). Проблематика терминолошког одређивања није тема нашег рада, тако да ћемо се држати терминологије која се примењује у теорији семантичких локализација П. Пипера.

Важно, чак примарно, место у организацији појмовног система заузима просторни домен. Досадашња лингвистичка истраживања показују да су примарна значења речи, пре свега, везана за просторно значење. Пипер (Piper 2001) истиче да није нужан приоритет који имају просторне семантичке категорије у односу на непросторне семантичке категорије као што су темпоралност, посесивност, аспектуалност. Оваква изоморфност заснива се на „принципу наткатегоријалне локализације“. Принцип наткатегоријалне локализације представља основу за формирање и

структурирање семантичких категорија простора, а исто тако и непросторних семантичких категорија (Piper 2001).

5 ЈЕЗИЧКИ ОДРАЗ ПРОСТОРА

Категорију простора у језику чине комплексни подсистеми језичких јединица на различитим нивоима. Категорија простора среће се код готово свих врста речи и реализује се на нивоу свих реченичних чланова. Изрази са просторним значењем имају високу фреквентност у језику, као и велики семантички потенцијал који се огледа у томе што се просторна значења рефлектују како на просторне, тако и на непосторне релације.

Семантичка категорија простора је једна од најразвијенијих категорија у свим језицима без обзира на њихову типолошку блискост. Оваква констатација је врло начелна, али многа истраживања различитих језичких подсистема показала су да се јединице ових система користе за денотирање просторних односа (Piper 2001). За денотирање простора користе се предлози, прилози, придеви, послелози, именице (*nomina loci*), заменице, глаголи. Такође, на нивоу творбе речи налазимо просторна значења на нивоу морфема (префикси, суфикси).

Категорија простора има важно место у оквиру семантичких категорија. Место које заузима, пре свега, добијено је на основу могућности које простор пружа за непосредно опажање и спознају света који нас окружује. Поред тога, једна од основних карактеристика просторног значења је давање конкретности денотату. Конкретност односа између објеката представља се као локализованост једног објекта у односу на други објекат (*Маказе су у фиоци*). Конструкције са просторним значењем у свим словенским језицима изражавају једну од доле наведених видова семантичких компоненти кретања.

Како наводи Пипер, у основу локалистичких интерпретација категоријалне семантике обично се ставља идеја о метафоризацији просторних релација или о транспонованој употреби критеријума за означавање просторних односа (уп. *одскочити од пода* према *чекати од суботе, заплакати од радости, кључеви од стана* итд.), што се може посматрати општије где језичке метафоре, а посебно граматичке, нису биле до недавно од централног значаја за граматичку теорију (Piper 2001).

Локализација је у основи структурирања и функционисања како семантичке категорије простора тако и непосторних семантичких категорија (Piper 2001: 39). Функционално-семантички механизам локализације се најбоље реализује приликом изражавања просторне локализације (Piper 2001).

Приликом поређења семантичких категорија у сродним језицима наилазимо на следеће варијанте (Piper 2001):

- Функционално еквивалентне граматичке јединице у два језика могу да имају исту локалистичку интерпретацију, као и сличан или исти облик (уп. *находиться на площади – налази се на тргу*, где је локативност изражена истим средствима, а такође подудар се и структура исказа);
- Категоријално значење може бити реализовано другачијим начином изражавања у два језика: адлативно значење исказано је другачијом структуралном схемом *вошел в дом – ушао је у кућу*;
- Разлике у степену специјализације општег категоријалног значења два језика која се контрастирају. Руским префиксима *вы-*, *из-*, који често имају функцију изражавања општег аблативног значења, у чијим су оквирима могуће уже семантичке или стилске разлике, у српском језику одговара само један префикс *из-* (Piper 2001: 54) нпр. *выйти, износить* у поређењу са *изаћи, износити*;
- Локалистичка интерпретација се ослања на граматичке форме које изражавају и просторно и непосторно значење у једном језику, док у другом изражавају само просторно значење (*в 2014 году – 2014. године*);

- Изражавање категоријалних значења у оба језика помоћу локалистичке интерпретације, али ни у једном од та два језика средства његовог изражавања не користе се за изражавање просторних значења (изражавање морфолошке категорије времена – прошло и будуће време односе се на екстралокализацију, односно локализација је ван тренутка говора) (Piper 2001).

Просторна локализација представља прототип наткатегоријалног принципа односно протолокализације. Простор је универзална категорија и има посебну улогу у концептуализацији. Спровођена су разна истраживања која показују како се усвајају просторни односи код мале деце. На брзину усвајања просторних односа утиче колико је нека просторна категорија утврђена у језику. Расулић (Rasulić 2004) наводи пример истраживања Пијажеа (Piaget) и Инхелдер (Inhelder) из 1956. године о томе који се предлози први усвајају у енглеском језику. Први предлог који се усваја је предлог *in* који означава садржајност. После њега, усвајају се предлог за ослонац *on*, затим предлог *under* који показује заклоњеност, близину (пре свега, везано је за предмете који имају изражену предњу и задњу страну) *next to, beside, between, behind, in front of*.

Досадашња истраживања простора у области когнитивне лингвистике, углавном су везана за проучавање просторних предлога. Систем просторних израза у језику се према Расулић (Rasulić 2004) могу посматрати на нивоу „основних просторних термина“. Основни просторни темени су „просте лексичке јединице које припадају језгру лексичког система неког језика и означавају пре свега просторне односе; на језичком плану, оне припадају различитим класама речи, а на појмовном плану обухватају различите аспекте простора (облик, величина, место, промена места, итд.)“ (Rasulić 2004: 10).

Категорију простора у наставку посматрамо кроз теорију семантичких локализација. Ова теорија представља основу за анализу нашег корпуса јер нам пружа алате за обраду грађе и објашњава појмове као што су локализација, објекат локализације, оријентир, адлативност, аблативност и друге термине везане за одређивање просторних односа у језику неопходне за истраживање језичких подсистема.

5.1 Теорија семантичких локализација

Теорија семантичких локализација (ТСЛ) је посебна лингвистичка теорија у оквиру које се поједине семантичке појаве описују и објашњавају у светлу изоморфности и изофункционалности семантичких категорија, чији су облици испољавања многобројни случајеви изражавања непросторних значења средстава са примарно просторним значењем (нпр. *на празник, на дан* као *на књигу, на зид* и сл.) (Piper 2001: 57). Различити семантички односи у оквиру ТСЛ виде се и објашњавају као локализације различитог степена апстрактности јер је механизам објашњавања просторних локализација врло погодан за објашњавање семантичких појава заснованих на непросторним локализацијама, не само онда када оне имају просторну иконицитет него и када је немају, нпр. у систему глаголских времена (Piper 2001: 57-58).

Теорија семантичких локализација (Piper 2001) има изграђен концептуални апарат који обухвата појмове везане за:

- оријентациону страну у локализацији (*интралокализација, екстралокализација, центар, периферија*);
- динамичку страну локализације (*локативност* (неизраженост динамичности), *транслативност* (аблативност, адлативност, перлативност));
- ситуативни оквир семантичке категорије (*локализатор, објекат локализације, оријентир*).

Три појма која чине ситуативни оквир семантичке категорије су објекат локализације, локализатор и оријентир. Појмови *трајектор* и *оријентир* које Ланакер (Langacker 2013) користи у својој Когнитивној граматичкој, блиски су појмовима објекат локализације и локализатор. *Објекат локализације* представља предмет или објекат којем се одређује положај. *Локализатор* је предмет или објекат у односу на који се врши позиционирање другог објекта односно објекта локализације. *Оријентир* може бити део локализатора или простор који је изван локализатора одређен неким његовим делом (Piper 2001: 21). На пример, у реченици *Глумци су на сцени*, именица *глумци* представља објекат локализације, именица *сцена* – локализатор, а *на* је оријентир који у односу на локализатор показује положај објекта локализације.

Просторним изразима означавају се просторни однос који приказују статичност, односно непроменљивост (*Глумци су на сцени*) или динамичност, односно променљивост (*Глумци излазе на сцену*) објекта у односу на локализатор. Променљивост једног објекта у односу на други може бити мање или више граматикализована. У случају када се говори о динамичком аспекту просторног односа, тада је значење променљивости више граматикализовано. Синтаксичко-семантичка реализација овог аспекта огледа се у значењима директивности и недирективности (или локативности). Значење директивности представља „усмерено кретање објекта локализације у односу на локализатор“ (Piper 2001: 68). Динамички аспект просторног односа се изражава конструкцијама које имају значење (Табела 1):

- опште директивности или перлативности – пресецање простора који означава локализатор (*Дети переходят улицу/ Деца прелазе улицу*)
- посебне директивности:
 - аблативност – удаљавање од простора који означава локализатор (*Дети выходят из дома/ Деца излазе из куће*),
 - адлативност – приближавање простора који означава локализатор (*Дети входят в дом/ Деца улазе у кућу*). (Piper 2001)

Табела 1. Приказ динамичког аспекта просторног односа

Динамички аспект просторног односа		
Значење опште директивности	Значење посебне директивности	
Перлативност	Аблативност	Адлативност
<i>Машина едет сквозь тоннель. – Кола иду кроз тунел.</i>	<i>Мальчик вышел из дома. – Дечак је изашао из куће.</i>	<i>Мальчик вошел в дом. – Дечак је ушао у кућу.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

У семантичким структурама просторних израза издваја се неколико врста категоријалних значења:

- унутрашња локализованост,
- спољашња локализованост,
- хоризонтална локализованост,
- вертикална локализованост.

Поред динамичког аспекта просторног односа, језички изрази користе се и за изражавање одсуства директивности, односно користе се за изражавање локативности (*Дети в доме./ Деца су у кући.*). У овом случају говоримо о статичком аспекту просторног односа.

Статички аспект просторног односа се првенствено реализује у случајевима када се изражава (Табела 2):

1. интралокализација (непосредна локализација) – реализује се у конструкцијама у којима се објект локализације делимично или у потпуности налази у простору локализатора (*маказе су у фиоци*),
2. екстралокализација (посредна локализација) – реализује се у конструкцијама у којима се објект локализације налази изван простора локализатора (*ђаци су ван учионице*).

Код просторних конструкција важно је одредити однос објекта локализације према неком трећем просторном сегменту (локализатору). У случајевима када долази до конкретизације односа између локализатора и објекта локализације говори се о оријентационом аспект у просторних односа (*Карандаш налази се поред тетрађу./ Оловка се налази поред свеске.*).

У оквиру интралокализације могу се издвојити ужа значења:

- 1.1. локализација унутрашњошћу локализатора,
- 1.2. локализација површином локализатора.

Код екстралокализације важно је одредити конструкције за које је (Piper 2001):

- 2.1. релевантан ниво објекта локализације у односу на локализатор,
- 2.2. ирелевантан ниво објекта локализације у односу на локализатор.

Код конструкција за које је релевантан ниво објекта локализације у односу на локализатор, положај објекта локализације се одређује у односу на:

- 2.1.1. предњу или задњу страну локализатора,
- 2.1.2. леву или десну страну локализатора,
- 2.1.3. горњу или доњу страну локализатора.

Конструкције код којих није релевантан ниво објекта локализације у односу на локализатор, додатно одређују положај на основу следећих критеријума:

- 2.2.1. унутра (централно/периферно) – споља,
- 2.2.2. контактност – неконтактност,
- 2.2.3. плуралност – неплуралност,
- 2.2.4. проксималност – дисталност.

Табела 2. Приказ статичког аспекта просторног односа

Статички аспект просторног односа				
Врсте статичког аспекта	Подела врста статичког аспекта	Други ниво поделе	Трећи ниво поделе	Примери
Интралокализација – непосредна локализација	Локализованост унутрашњошћу локализатора	/	/	<i>В доме много гостей – У кући је много гостију.</i>
	Локализованост површином локализатора	/	/	<i>На столе лежит книга. – На столу је књига.</i>
Екстралокализација – посредна локализација	Локализованост према нивоу објекта у односу на локализатор (релевантан ниво објекта локализације у односу на локализатор)	У нивоу локализатора – Хоризонтална локализација	Локализованост предњом страном локализатора	<i>Мальчик вышел из дома. – Дечак је изашао из куће.</i>
			Локализованост задњом страном локализатора	<i>За магазином большой парк. – Иза продавнице је велики парк.</i>
		Латерална локализација	<i>Мальчик вошел в дом. – Дечак је ушао у кућу.</i>	
		Дијагонална локализација	<i>Музей находится диагонально от нас. – Музеј се налази дијагонално од нас.</i>	
	Изван нивоа локализатора – Вертикална локализација	Локализованост горњом страном локализатора	<i>Просидел наверху горы больше часа. – Седео је више од сат времена на врху планине.</i>	
		Локализованост доњом страном локализатора	<i>Под столом заснул кот. – Испод стола заспао је мачак.</i>	
	Ирелевантан ниво објекта локализације у односу на локализатор	У односу на број објеката локализације	Плуралност	<i>Иностранец сидит между нами. – Странац седи између нас.</i>
			Неплуралност	<i>У стола стул. – Столица је поред стола.</i>

		Према степену удаљености од локализатора	Проксималност	<i>Недалеко од нашег дома налази се школа. – Близу наше куће је школа.</i>
			Дисталност	<i>На Урал ехатъ далеко. – Далеко је путовати до Урала.</i>
		Остваривање контакта између објекта локализације и локализатора	Контактност	<i>Он прислонио велосипед к дрвету и воишел за нима. – Прислонио је бицикл на дрво и ушао је за њима.</i>
			Неконтактност	<i>Недалеко од дома построен гараж. – Недалеко од куће саграђена је гаража.</i>
		Однос према простору локализатора	Унутра	<i>Внутри зала много людей. – У сали је много људи.</i>
			Споља	<i>Вокруг крепости – ров. – Око тврђаве налази се ров.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Локализатор, објекат локализације и оријентир су обавезни елементи ситуативног оквира просторне локализације, при чему исти објекат, у зависности од комуникативних потреба говорника, може бити носилац различитих функција (Пипер 2014: 279). Категорија простора се на различите начине испољава у различитим језицима. Развијеност одређеног аспекта просторног односа у језику, зависи, пре свега, од места које концепција простора заузима у слици света једног језика. Како наводи Пипер (Пипер 2014) може се рећи да је фронтални простор у словенским језицима заступљенији него латерални простор, а такође и значење локативности на малом растојању обухвата шири спектар језичких израза од израза који означавају локализацију на великом растојању.

Семантичка категорија простора изражава се морфосинтаксички и синтаксички, али и лексички (предлошки, прилошки, глаголски) и творбено (префиксално, суфиксално). Поред тога, семантичка категорија простора изражава се и на синтаксичком нивоу, како на нивоу прости реченице, тако и на нивоу сложене.

Како наводи Пипер, на синтагматском плану карактеристично је, пре свега, то да се именским групама с предлозима просторног значења обавезно именује не само оријентир, него и локализатор (нпр. *Седе у аутобусу*, али не **Седе у*), за разлику од реченица са просторним префиксалним конструкцијама, у којима се назив локализатора често може изоставити (нпр. *Истрчали су /из куће/*), а изоставља се, уз могући ослонац на контекст, и у прилошким просторним изразима (уп. *Седе унутра* и *Седе унутра, у топлој соби*) и у придевским просторним изразима (уп. *Унутрашња температура расте* и *Мотор ради на унутрашња температура расте*), код којих је обавезно именовање објекта локализације (овде: температура). (Пипер 2014: 281)

Како даље наводи Пипер, поред тога, синтагматски је релевантна могућност или немогућност употребе различитих просторних израза у истој реченици (уп. *Прелази улицу // Прелази преко улице*, поред беспрефиксалног глагола у предикату у реченици истог значења: *Иде преко улице*), као и могућност или немогућност употребе граматички различитих просторних израза у истој синтаксичкој позицији, што је својствено предлошко-падежним именским групама и прилозима (нпр. *Седе у кући, Седе унутра*), или у различитим синтаксичким позицијама, али у истом или сличном значењу (уп. *Чује удаљене гласове, Чује гласове из даљине*) (Пипер 2014: 281).

Лоцирајући одређени објекат у односу на неки други, говорник као да се раздваја, постаје истовремено присутан у обе тачке простора и примењује координатни систем у чијем је центру он сам (Поповић 2008: 400). Префикси су етимолошки везани за предлоге. Ово је разлог због којег префикси на морфолошко-творбеном нивоу представљају важну поткатегорију семантичке категорије локативности.

Префикси првенствено имају изражена просторна значења. Примарна просторна семантика предлога очувана је у „унутрашњој форми“ префикса и управо она дочарава полазну основу метафоризације која осликава различите путеве формирања семантичке репрезентације стварности у језику (Поповић 2008: 400). На основу теорије семантичких локализација П. Пипера (Piper 2001) можемо у оквиру тродимензионалног система издвојити координатне подсистеме у којима префикси служе као оријентира кретања у односу на одређени локализатор:

1. Кретање у хоризонталној равни
2. Кретање у вертикалној равни
3. Центрифугално-центрипетално кретање
4. Кретање у односу на унутрашњу запремину контејнера
5. Кретање у односу на спољну запремину контејнера
6. Кретање у односу на локализовану раван контејнера
7. Кретање у спољном координатном систему (Поповић 2008: 401).

Префиксе можемо разврстати према координатним системима у којима имају функцију оријентира кретања у односу на локализатор на следећи начин:

1. Кретање у хоризонталној равни изражавају префикси: *вы-, от-, у-, по-, пере-, про-, до-, под-, при-, на-, от-* у руском језику, а *из-, од-, по-, уз-, пре-, про-, до-, на-, при-, од-* у српском језику;
2. Кретање у вертикалној равни: *с-, при-, вы-, в-, вз-, до-* у руском језику, а *из- с-, уз-* у српском језику;
3. Центрифугално-центрипетално кретање исказује префикс: *раз-, с-* у руском и српском језику;
4. Кретање у односу на унутрашњост локализатора: *в-, вы-, до-, за-, пере-, при-, про-, под-, с-* у руском језику, а у српском језику *из-, до-, за-, пре-, при-, про-, с-, у-*;
5. Кретање у односу на спољну страну локализатора: *об-, пере-, за-* у руском језику, и *об-, пре-, за-* у српском језику;
6. Кретање у односу на локализовану раван локализатора: *вы-, за-, на-, от-, при-, пере-, раз-* у руском језику, и *за-, из-, на-, од-, пре-, при-, раз-* у српском језику.

Како се наводи у литератури (Rasulić 2004) објекти се према вертикали најједноставније запажају. Како наводи Расулић (Rasulić 2004), објекти се лакше памте ако су *изнад/испод*, затим када су смештени *испред* или *иза*, а најтеже се памте објекти са *леве* или *десне* стране. У менталном организовању простора асиметричност вертикалне осе, условљена гравитацијом и природом људског тела, основнија је од перцептивно условљене асиметрије између онога што је

испред и онога што је иза, тј. онога што се може, односно не може, видети или додирнути (Rasulić 2004: 42).

5.2 Фазе и структура просторног односа

Начини на који се просторни односи изражавају у језику привлачи пажњу јер постоји јасна правилност на основу које се они у језику граде. У овом делу наводимо запажања Гака о просторним односима у језику.

Сваки језички процес који се посматра из угла просторних односа има свој почетак, наставак и крај (Гак 1996: 8). Ове три фазе просторних односа аутор илуструје примерима: *Пётр вошёл в сад; Пётр находится в саду; Пётр вышел из сада*. Према Гаку (Гак 1996) просторни односи могу бити општи и посебни. Он даље наводи да почетак и крај општих просторних односа чине део динамичког процеса, док средишња фаза *наставак* представља статички део просторног процеса, што се види из примера које аутор наводи. Динамички део процеса може бити изражен приближавањем (што представља почетну фазу) и удаљавањем (завршна фаза). Овде Гак (Гак 1996) среће пажњу да треба правити разлику између кретања објеката и премештања. Понекад су у групу глагола кретања укључени не само глаголи премештања (*идти, плыть*) него и други глаголи који указују на одсуство мировања код објеката (*кататься, дрожать*) (Гак 1996: 8).

Када се процес локализације посматра из угла објекта локализације, Гак разликује независно кретање, зависно кретање и локативност. Код независног кретања објекат локализације се премешта или заузима одређени положај самостално (*идти, садиться*). Код зависног кретања на објекат локализације, његово кретање или положај утиче други објекат што указује на зависни карактер локализације (*вести кого-либо, усаживать кого-либо*) (Гак 1996). Поред овога, независно кретање реализују непрелазни глаголи (*Он идёт через улицу*), или прелазни глаголи искључиво у ситуацијама када је директни објекат – локализатор (*Он переходит улицу*). Зависно кретање изражено је помоћу прелазних глагола, у случају када је директни објекат – објекат локализације (*Он перевёл её через улицу*) (Гак 1996).

Структура просторног односа. Гак (Гак 1996: 8) просторне односе приказује формулом $A + r + L$. У овој формули A представља објекат локализације, L локализатор, а r представља просторни однос који повезује A и L (према ТЛС r је оријентир). Према датом обрасцу формира се план исказа.

I Објекат локализације – Објекат локализације је изражен именицом или заменицом и на синтаксичком плану има функцију субјекта или правог објекта. Семантика објекта локализације може бити одлучујућа за одабир глагола уколико је оријентир изражен предлогом или префиксом (Гак 1996: 12).

II Оријентир – Оријентир представља везу између објекта локализације и локализатора. Језичка средства којима је изражен оријентир су: предлози, флексије, глаголи и глаголски префикси.

Глагол – Глаголи имају могућност да просторну локализацију прикажу у виду премештања или мировања. Како наводи Гак (Гак 1996) глаголи одређеног кретања се најчешће употребљавају са предлошко-падежном конструкцијом у акузативу, док глаголи неодређеног кретања, поред допуне у виду предложно-падежне конструкције у акузативу, имају допуну и са локативном. У зависности од карактера просторних односа, глаголи се могу поделити у три групе:

1. глаголи који указују на место (глаголи мировања у простору),
2. глаголи који указују на премештање у простору (глаголи кретања),
3. глаголи који својим основним значењем изражавају просторне односе (Гак 1996).

Код глагола мировања издвајају се две групе: егзистенцијани глаголи (*быть, находиться, помещать*) и позициони глаголи који прецизирају место објекта локализације у односу на неку од три физичке димензије (*стоять, лежать, висеть, сидеть*).

Глаголи кретања заузимају важно место у језичком систему. У руском језику глаголи кретања формирају посебну морфолошку групу глагола. Њихова функција је да укажу на начин кретања, позицији и врсту кретања.

Трећа група глагола су глаголи који имају просторно значење. Ову групу глагола чине глаголи типа *подниматься, спускаться, направиться, удаляться, приближаться, покинуть, оставлять, пересекать, окружать*. Код употребе оваквих глагола није неопходно прецизирати врсту кретања као код друге групе глагола.

Префикс – У руском и српском језику префикси су у семантичкој корелацији са предлозима. Ово указује на постојање таутологије приликом изражавања просторних односа (*вошел в дом, ушао је у кућу*). Префикси у руском језику истовремено изражавају два значења: префикс показује усмереност кретања или позицију једног објекта у односу на други, док глаголска основа показује начин кретања или сопствену позицију предмета: *Машина переехала через мост; Человек перешел через улицу; Он перепрыгнул через канаву; Он перешагнул через ограду* (Гак 1996: 16). Значење префикса *пере-* појачава се значењем предлога *через*.

III Локализатор – Приликом одређивања позиције објеката у простору, локализатор представља важан део просторног система. Локализатор је најчешће изражен именицом. У случајевима када је просторни однос изражава прилогом, локализатор изостаје и контекст указује на њега.

Проширена структура просторног односа. Поред основне структуре просторног односа коју чине $A + r + L$, Гак (Гак 1996) наводи да поред ове три основне компоненте, треба има имати у виду и четврту компоненту V . V представља карактеристику кретања односно начин кретања (*идти, ехать, плыть, лететь*) или мировања односно положај тела (*лежать, стоять, висеть*). Додавањем карактеристике кретања или мировања структура просторног односа изражава се као $A + V + r + L$.

На основу овог обрасца просторног односа Гак издваја четири подмодела:

1. средња динамичка: *Петр едет в Москву*;
2. средња статичка: *Петр живет в Москве*;
3. активна динамичка: *Петра направили в Москву*;
4. активна статичка: *Петра все еще задерживают в Москве*. (Гак 1996: 20)

У зависности од тога да ли објекат локализације означава нешто живо или неживо, глагол кретања може да указује на динамику или статику: *Человек идет через поле* (динамика) или *Эта дорога идет в Москву* (статика).

Како наводи Гак (Гак 1996), промене основне структуре могу да се јаве услед:

1. Синтагматске асиметрије – не морају сви елементи структуре бити изражени. Компонента V није обавезан део структуре и може бити део оријентира или локализатора;
2. Спајања одређених компоненти основне структуре – спајање r и V , r и L , A и V ;
3. Усложњавања модела помоћу извођења на површинску структуру елемената ситуације.

Промене у структури Гак (Гак 1996: 21) приказује следећом табелом (Табела 3):

Табела 3. Структура просторног односа

	А, објекат локализације	V		г, оријентир	L, локализатор
		начин кретања	предикативне категорије		
1	Он	шел		позади	колонны
2	Он	шел (он вошел в комнату)		во- в+у	комнат-
3	Он	шел		подем	
4	Он	шел		позади	–
5	Он	-шел (он пришел)		при-	–
6	Он	–	прибыл		–
7	Он	-бежал		пере-	дорогу
8	Он	–	пересек		поле
9	Космонавт	–	-ился (космонавт прилунился)		при- -лун-
10	Жир	–	-ить		обез- вещество
		(обезжарить вещество = удалить жир из вещества)			
11	Пять глав	–	содержит		эта книга
		(= в этой книге пять глав)			

Избор: Гак, В. Г. (1996). Функционально-семантическое поле предикатов локализации. (А. Бондарко, Ред.) Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность, 6-26.

Примарни начин изражавања просторних односа односи се на локализатор који има синтаксичку функцију прилошке одредбе за место. Секундарни начини изражавања јављају се у случајевима када локализатор не врши синтаксичку функцију прилошке одредбе за место, већ функцију директног објекта, субјекта, предиката, атрибута (Гак 1996). Значење глагола не своди се само на једну локализацију иако садржи одговарајућу сему која је материјално изражена префиксом (*об-*, *раз-*, *пере-*, *про-*, *со-*, *за-*) (Гак 1996: 22). Како би се значење локализације употпунило потребно је додати значењу глагола значење предлошко-падежне допуне или прилошке допуне. Са друге стране, када је реч о глаголима мировања и глаголима кретања, Гак (Гак 1996) среће пажњу да ови глаголи у преносном значењу губе просторно значење (*выйти из договора*).

За наш рад интересантни су префикси у функцији оријентира. Префикси појачавају и усмеравају значење глагола, а у комбинацији са предлошко-падежном конструкцијом појачавају однос између објекта локализације и локализатора. Анализом примера 2 из Гакове табеле видимо потпуну структуру просторних односа. Ово је пример где се просторно значење префикса појачава значењем предлога у предлошко-падежној конструкцији. Са друге стране, у примеру 4

локализатор је изостао. На овом примеру видимо да префикс довољан да се стекне слика о начину кретања објекта локализације његово приближавању локализатора. Изостављањем локализатора, адресант среће пажњу на начин кретања објекта локализације.

5.3 Улога посматрача, величина и облик локализатора и секундарни локализатори

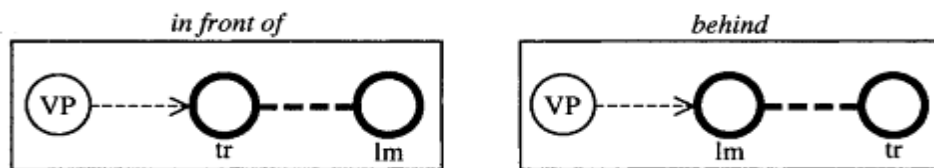
Идеја о посматрачу појавила се 60-их година XX века. Посматрач представља невидљивог учесника ситуације који је неопходан како би се на одговарајући начин приказало значење речи и граматичке категорије (Падучева 2006). Падучева (Падучева 2006) наводи да је посматрач субјекат друге деиксе², односно да је то лице које је у неким односима слично говорнику. Како наводи Падучева (Падучева 2006) „прототипни посматрач је учесник ситуације који има семантичку улогу *субјекта перцепције (експериента)*, али није приказан на семантичком нивоу: он улази у актантну структуру³ глагола, али у дијатези има ранг *изван кадра*“ (Падучева 2006: 404). Посматрач може бити субјекат просторне деиксе. У овој функцији посматрач поред улоге експериента има и улогу чуvara места (*рус.* местодержатель, *енг.* place-holder).

Лингвисти су приметили да је посматрач егоцентрични елемент који у различитим наративима има исти смисао, само се оријентир мења. Падучева (Падучева 2006) наводи да глаголи *дойти, выйти, свернуть* указују на учесника који има две улоге: учесник се креће, а поред тога он је и субјекат сазнања који је у једном тренутку променио своју перцепцију.

Код семантике вида, посматрач може бити само носилац временског значења.

Како наводи Падучева (Падучева 2006), посматрач је нулти знак који представља део значења језичких јединица и указује на део друге деиксе. Ово указује на то да се посматрач односи на учеснике говорне ситуације, на говорника. Са друге стране, не мењајући своју семантику, посматрач може да се односи на индивидуу из контекста (Падучева 2006).

О значају посматрача говори и Ланакер у оквиру „Когнитивне граматике“ (Langacker 2013). За Ланакера (Langacker 2013) перспектива представља уређење посматрача (*viewing arrangement*) и позицију посматрача (*vantage point*). Уређење посматрача представља однос између позиције посматрача и објекта који се посматра. Ланакер (Langacker 2013) наводи да од позиције посматрача зависи какав ће се одабир лексичког материјала направити. На следећој слици (Слика 2) Ланакер приказује како се у зависности од позиције посматрача мења избор лексичког фонда.

Слика 2. Употреба предлога *in front of* и *behind* у зависности од позиције посматрача
Извор: Langacker, R. W. (2013). *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

² Деикса је општи термин којим се означавају све оне језичке јединице којима се врши показивање и упућивање (Antonić 2001: 310). Карактеристике деиксе су у томе што упућује на лице, време, место неког објекта или догађаја, као и релевантност позиције говорника, посматрача или неког трећег лица у простору и дисталност у односу на објекат или догађај. Како наводи Пипер суштина деиктичности се „у свим тумачењима може свести на упућивање на знаковне репрезентанте одређених денотата или непосредно на неке незнаковне елементе објективне стварности“ (Piper 1983: 20).

³ прим. аут. валентна структура

На слици ознаком VP (*vantage point*) представљена је позиција посматрача, tr (trajector) представља трајектор (према ТСЛ ово је објекат локализације), а lm (landmark) оријентир (према ТСЛ локализатор). У зависности од распореда и положаја учесника у просторном односу зависи језичка реализација просторних односа. У моменту када се објекат локализације налази између посматрача и локализатора употребљен је предлог *in front of*, а у случају када се локализатор налази између објекта локализације и посматрача употребљен је предлог *behind*.

Положај говорника или посматрача, његова намера и комуникативни циљеви, као и културолошка и језичка слика света утичу на интерпретацију догађаја и објеката који га окружују. Такође, ово утиче на одабир лексема за исказивање просторног односа. Талми (Talmy 1983) наводи пример употребе предлога у енглеском језику чији избор зависи од природе терена и крајње комуникативне намере (Талми наводи да се може рећи и *through* или *across a park*, као и *get in or into a car*). У простору нису статични ни предмети, ни посматрачи и због тога долази до промена у перцепцији просторних односа.

У концептуализацији просторних односа значајно место заузима положај посматрача који је изражен у семантици датог префикса. Поред локализатора, положај посматрача додатно профилише кретање објекта локализације у виду адлативности, аблативности и перлативности. Како наводи Љ. Поповић (Поповић 2008) положај објекта локализације се углавном преклапа са говорним лицем у антропоцентричном језичком систему. У одређеним ситуацијама говорно лице измешта се ван граница локализатора – у том случају репертоар просторно-временских оријентира лоцираће објекат у односу на локализатор, али ће говорно лице као посматрач и даље бити уткано у семантику исказа (Поповић 2008: 399). Поповић наводи да код примера *доћи кући* и *отићи кући* није дошло до промена локализатора, само је положај посматрача различит што показују префикси који упућују на приближавање или удаљавање од посматрача. Префикс *до-* има просторно значење адлативности и у примеру *доћи кући*. Овде је јасно изражено да се објекат локализације, који није изражен, приближава локализатору и посматрачу. Са друге стране, префикс *од-/от-* има значење аблативности. У примеру *отићи кући* запажа се да се објекат локализације не удаљава од локализатора, већ да му се приближава. Овде префикс *од-/от-* изражава удаљавање од посматрача.

Како наводи Љ. Поповић (Поповић 2008) координатни системи могу додатно да буду посматрани у односу на то да ли се кретање лоцира унутар њих или неког другог координатног система или у односу на координатне осе које зависе од посматрача. Самим тим, приликом одређивања положаја објекта локализације у простору актуализује се поред локализатора и положај посматрача. Као у примеру *доћи кући* и *отићи кући* за разумевање кретања, положај посматрача игра важну улогу. Код оба ова примера објекат локализације се приближава локализатору *кући*, иако префикси *до-* и *от-* указују на различите смерове кретања. У ова два примера види се важност посматрача који кретање карактерише у односу на себе, односно, у првом примеру посматрач се налази унутар локализатора, а у другом посматрач је прилично удаљен од локализатора.

Облик и величина објеката у просторном односу. Језички простор намеће устаљену форму и образац структуре на било којој просторној сцени (Talmy 2000: 181) Језичким средствима се обележава позиција објекта у простору, односно одређује се његова локација, правац кретања, као и положај у односу на друге објекте. Приликом одређивања положаја одређеног објекта, већ је познат облик и величина објекта који посматрамо. Поред ових основних карактеристика објекта, одређивање самог положаја утврђује се у односу на други објекат, односно локализатор:

- (1) Аутомобил је испред гараже.
- (2) Аутомобил је у гаражи.
- (3) Аутомобил стоји поред пута.
- (4) Аутомобил пролази поред гараже.

У првом примеру се објекат локализације налази са предње стране локализатора. Други пример показује да се објекат локализације налази унутар локализатора. Објекат локализације се налази у стању мировања са бочне стране локализатора у трећем примеру. У четвртном примеру објекат локализације се налази у стању кретања и не може се тачно одредити да ли је кретање испред предње стране локализатора или његове бочне стране. У овим примерима мањи објекат се лоцира и позиционира у односу на статични и већи објекат.

Талми (Talmy 2000) наводи да у ситуацијама када постоје два објекта различитих величина, објекат који је већи преузима функцију локализатора. Семантичка реалност њихове функционалне разлике се приказује њиховом заменом:

(5) Бицикл је близу куће.

(6) Кућа је близу бицикла. (Talmy 2000: 184)

Иако на први поглед ове две реченице делују синонимично, на основу перцепције величине објеката и њихове мобилности, као и симетричности просторног односа, друга реченица делује неуобичајено. Објекат *кућа* има устаљену, трајну референту тачку и по димензијама је већа и заузима већи простор што представља довољан разлог да се у свести говорника она позиционира као локализатор.

Секундарни локализатори. Често су просторни односи сложенији од схеме коју чине објекат локализације, локализатор и оријентир. Такође, приликом анализе просторних односа треба обратити пажњу на статички и динамички аспект просторног односа. Са друге стране, како Талми (Talmy 2000) наводи, део просторног односа могу бити и секундарни локализатори. Секундарни локализатори могу да буду део примарних локализатора или могу бити независни од примарних локализатора (први тип⁴: *источна страна цркве – Бицикл се налази са источне стране цркве*; други тип: *кафић и центар града – Друштво седи у кафићу у центру града*). Положај објеката локализације, када у релацији има више објеката локализације, може бити описан двојако. Први начин је одређивање положаја у релацији *објекат локализације – локализатори* (*Седим у кафићу у центру града.*), а други начин је када се примарни објекат локализације налази у простору између примарног и секундарног локализатора (*Човек стоји окренут ка згради од центра трга.*). Функција секундарног локализатора је, пре свега, у прецизирању позиције објекта локализације.

Талми наводи да локализацију помоћу два локализатора можемо посматрати шире од идеје да се објекат локализације дефинише помоћу два конкретна објекта. Он (Talmy 2000) наводи да се у примеру *Бицикл је испред силоса*, такође могу издвојити два локализатора. Један локализатор је *силос*, а други је посматрач, односно говорник. Талми даље наводи да је овај феномен карактеристичан само за локализације предњом или задњом страном локализатора, док није примењив на латералну осу (Talmy 2000). Иако разумемо Талмијев поглед да посматрач/говорник може бити представљен као секундарни локализатор, у нашем раду посматрача нећемо посматрати као секундарни локализатор.

Приликом одређивања просторних односа треба имати у виду величину и површину коју заузима простор локализатора. Такође, важну улогу у представљању просторног односа између објеката има посматрач. Од положаја посматрача и чињенице да ли се његова позиција поклапа са позицијом говорника зависи како ће просторни односи бити представљени језичким средствима.

⁴ Први тип секундарних локализатора у нашој лингвистичкој терминологији познат је као фрагментизатори. Просторни фрагментизатори у руском језику у поређењу са српским били су тема докторске дисертације Јулије Шапић.

6 ГЛАГОЛИ КРЕТАЊА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

Прасловенски систем глагола кретања у различитом степену је сачуван у словенским језицима. У источнословенским језицима овај систем је добро очуван, док је у јужнословенским језицима овај систем деграматикализован. У значајној мери систем глагола кретања анализиран је из аспектолошког угла током XX и почетком XXI века. Овај систем је врло интересантан из угла структурирања семантичког поља који глаголи кретања формирају. Овакав угао посматрања омогућио би увид у начин антропоцентричне организације једног просторног подсистема (Piper 2001).

Глаголи кретања су лексичко-граматичка појава коју су задржали неки словенски језици (руски, пољски, чешки), док су је други изгубили (српски). Ова појава блиска је категорији глаголског вида. Под појмом глаголи кретања подразумевамо парове глагола несвршеног вида који означавају кретање. У оквиру ових глаголских парова издвајају се две групе глагола. Једна група означава глаголе који представљају кретање у одређеном правцу и тренутку је група глагола одређеног кретања. Другу групу чине глаголи неодређеног кретања који означавају кретање које нема одређени правац и тренутак.

У граматикама руског језика (Шведова 1980, Пипер 2005, Маројевић 2009) терминолошки израз *глаголи кретања* односи се искључиво на глаголске парове несвршеног вида (*идти – ходити, ехать – ездити, нести – носить*). Поред ове групе глагола кретања, постоје глаголи који немају семантичке парове, а означавају кретање *гулять, падать, скакать, тонуть*. У нашем раду, првенствено се бавимо глаголима кретања одређеног и неодређеног кретања, а у одређеним случајевима када се просторно значење јасније види са глаголима који немају семантичке парове наводимо њих као пример (*подсунула под дверь; подвући под сто*).

Глаголи кретања одређеног и неодређеног кретања (Табела 4) који ће бити тема овог рада су:

Табела 4. Приказ глагола кретања одређеног и неодређеног кретања

Одређено кретање	Неодређено кретање	Превод на српски
идти	ходить	ићи, ходати
ехать	ездить	путовати, ићи превозним средством
бежать	бегать	бежати/ трчати
плыть	плавать	пливати
лететь	летать	летети
нести	носить	носити
нести́сь	носиться	јурити
вести	водить	водити
везти	возить	возити
брести	бродить	ићи полако, ићи са напором
гнать	гонять	терати
гнаться	гоняться	јурити за неким

катить	катать	котрљати, возити
катиться	кататься	котрљати се, возити се
лезть	лазить/лазять	пентрати се
ползти	ползать	пузати
тащить	таскать	вући
тащиться	таскаться	вући се

Извор: Пипер, П. (2005). *Грамматика руског језика*. Београд: Завет.

Наведени глаголи кретања специфични су због својих семантичких карактеристика. Ови глаголи имају специфичну лексичко-граматичку категорију бинарне природе, где један члан пара носи значење кретања у одређеном смеру и времену, односно има референтно значење (*Она пришла в школу*), док се други члан пара користи у нереперентној употреби, односно када је кретање објекта локализације неодређено или представља неку уобичајену радњу или способност самог објекта локализације (*Она ходила в школу каждый день*).

Глаголи кретања одређеног и неодређеног кретања првенствено означавају кретање човека. Поред тога, глаголи овог семантичког поља могу да означавају и кретање других живих бића (*птицы летают, дельфины плавают*). У случајевима када је субјекат изражен именицом инанимантног значења (*трамвай идет, часы идут, дождь идет, война идет*) долази до промена у глаголској семантици (Piper 2001) која уједно и представља један од облика метафоризације просторних односа. Како наводи Талми, глаголи кретања описују кретање (*клизати, пузати, летети*) или путању (*ући, изаћи, узлетети*) (Talmy 2000).

Према семантичким карактеристикама ова група глагола може се поделити у две групе (семантичке карактеристике глагола кретања одређеног и неодређеног кретања дате су према подели П. Пипера (Piper 2001)). Једну групу чине глаголи који означавају кретање у средини која је основна средина човековог кретања, а друга група глагола семантички указује на кретање ван основне средине човековог кретања као што су вода и ваздух (Piper 2001).

У оквиру прве групе издвајају се глаголи који су означавају кретање субјекта (ови глаголи су једновалентни и непрелазни) и глаголи који означавају кретање субјекта и објекта (*Девочка идет в парк – Папа ведет ребенка в детский сад*). Поред овакве дистинкције, ову групу чине глаголи који указују на:

- кретање превозним средством (*ехать – ездить, лететь – летать*) или
- самостално кретање (*идти – ходить, ползти – ползать*).

У оквиру групе глагола који означавају самостално кретање постоји подела настала на основу односа или изражености контакта између објекта локализације и локализатора, односно овај контакт је изражен (*лезть – лазить/лазять, ползти – ползать*) или је значајан критеријум брзине кретања. Код критеријума брзине кретања издвајају се:

- наглашено брзо кретање (*нести – носить*),
- брзо кретање (*бежать – бегать*),
- неутрално кретање (*идти – ходить*) (Piper 2001).

Друга група која представља кретање субјекта и објекта и карактерише је прелазност као лексичко-семантичка одлика. Именица у позицији субјекта у овој групи глагола врло често реферише о агенсу који је човек, али то је за једне глаголе ове групе више карактеристично (*нести – носить, вести – водить, везти – возить*), а за друге је мање карактеристично (Piper 2001: 96).

Ова група глагола даје информацију о промени места које заузима објекат локализације у односу на локализатор. Семантички фокус је првенствено на промени места, а не на односу који имају објекат локализације и локализатор. У примеру *Саша носит* дата је само информација о кретању објекат локализације кроз простор, али изостаје информација у вези са локализатором (нема указивања на почетни, актуелни или завршни локализатор). Са друге стране, у примеру *Саша носит књиге в школу*, поред објекта локализације и чињенице о промени места у простору, именован је локализатор, као и оријентир.

Дужина списка глагола кретања зависи од аутора граматика руског језика. Оваква ситуација је, првенствено, таква јер не постоји јасна граница између групе глагола неодређеног и групе глагола одређеног кретања.

Наводимо карактеристична значења за типичне представнике групе глагола неодређеног кретања према „Граматици руског језика“ П. Пипера:

1. кретање које се одвија у различитим правцима без одређеног смера или циља,
2. кретање се понавља, тј. смер кретања је одређен, али време кретања не мора бити одређено,
3. кретање „тамо и назад“
4. кретање које је карактеристично за одређену живу врсту,
5. кретање као могућност или способност. (Пипер 2005: 181)

Како наводи Пипер „немају сви глаголи неодређеног кретања сва наведена значења, што донекле нарушава регуларност односа међу њима, а тиме и степен њихове граматикализованости“ (Пипер 2005: 181). Постоје примери када се употребљава глагол одређеног кретања уместо очекиваног глагола неодређеног кретања (*Он каждое утро встает, одевается и едет на работу*).

Обе групе глагола (и глаголи одређеног и глаголи неодређеног кретања) су несвршеног вида, а прелазни су *нести, везти, вести, знать, знатьсь* и њихови парњаци. Осим глагола *идти* – *ходить*, остали глаголи имају исту коренски морфему.

Префиксални глаголи кретања настали су додавањем префикса са просторним значењем на непрефиксални глагол кретања. Префикси који се додају, углавном, имају сличан облик као и предлози са просторним значењем (*в-лететь, обь-ехать, со-йти, при-ехать*). Са друге стране, постоје префикси који имају различито значење у односу на предлог који је формално сличан са префиксом (*у-ехать*). Такође, запажено је да постоје префикси са просторним значењем који немају сличан предлог са просторним значењем који би им формално био сличан (*вы-ехать, пере-ехать, разь-ехатьсь*).

Префикси са просторним значењем у руском и српском језику се у великом броју подударају. Постоји мањи број префикса који постоје у руском језику, а не постоје формално слични у српском (*в(о)з-/в(о)с- вы-*). Са друге стране, постоје префикси који су у српском језику формално слични *из-, ус-* (*из-лазити, ус-пети се*). Такође, постоје префикси који су формално слични у оба језика, али њихово значење се у ова два језика разликује (нпр. префикс *под-* у српском језику нема просторно значење приближавања као што има у руском језику (*подь-ехать*), већ је за српски карактеристично значење где се објекат локализације налази испод локализатора (*под-вући*)).

Префиксација глагола кретања делује двојако на групе глагола одређеног и неодређеног кретања. Глаголи одређеног кретања после додавања префикса постају глаголи свршеног вида (*идти* – *во-йти, ехать* – *вы-ехать*), а глаголи неодређеног кретања и после префикса не мењају свој вид и остају несвршени (*ходить* – *вы-ходить, летать* – *вз-летать*). Од овог правила постоје малобројни изузеци (*выходить* – у значењу „однеговати“ је глагол свршеног вида и као такав више није глагол кретања). Такође, постоје случајеви када глаголи неодређеног кретања приликом префиксације делимично захтевају промену основе (*ездить* – *выезжать*).

7 ГЛАГОЛИ КРЕТАЊА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У савременом српском језику категорија глагола кретања одређеног и неодређеног кретања није сачувана као у савременом руском језику. Међутим, у српском језику постоје глаголи који представљају формалне кореспонденте неким глаголима кретања одређеног и неодређеног кретања у руском језику (*водити – водати, возити – возати, летети – летати, носити – носати*). Како наводи П. Пипер (Piper 2001) глаголи са тематским вокалом *-a-* указује на кретање са променом смера и често је овај члан пара стилски маркиран.

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

8 ПОДСИСТЕМ ГЛАГОЛСКИХ ПРЕФИКСА СА ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ

Вишедимензијалност когнитивне лингвистике утицала је на то да интересовање за когнитивна проучавања језика не јењава. Повезаност когнитивних процеса изазвала је потребу да се пронађу обрасци који представљају основу за формирање језичких односа. Когнитивна лингвистика пружа могућност да се пронађу механизми за концептуализују стварности у језичком систему. Ови механизми за концептуализацију стварности представљају познате језичке обрасце који се преносе са конкретних категорија (простор) на апстрактне (време, узрок, циљ). На ово је указао П. Пипер (Piper 1983) осврћући се на однос између просторних и непросторних значења у језику. У оквиру општих категоријалних значења као што су „значења простора, времена, количине, особине, узрока, циља који се изражавају помоћу граматичких, лексичко-граматичких и лексичких средстава“ (Пипер 2005: 249), категорија простора је јединствена категорија коју човек сопственим чулима опажа. Из тог разлога, граматичка и лексичко-граматичка средства за изражавање категорије простора пресликана су у види образаца на остале језичке категорије (просторно: *доћи у град* као временско: *доћи у петак*). Описи различитих подсистема просторних односа (одређивање простора помоћу предлога, прилога, придева, фрагментизатора) у руском и српском језику у складу са теоријом семантичких локализација дати су у радовима *Обележавање просторних односа предлошко-надежним конструкцијама у савременом српскохрватском књижевном језику* (Piper 1977), *Заменички прилози (граматички статус и семантички типови)* (Piper 1983), *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику (семантичка студија)* (Piper 1988), *Контрастивни опис незаменичких прилога са просторним значењем у руском и српском језику* (Меденица 2012а), *Просторна локализација незаменичким прилозима у руском и српском језику* (Меденица 2012б), *Локално наречје мимо в русском языке и его эквиваленты в сербском языке* (Меденица 2013а), *Незаменички прилози са просторним значењем у руском и српском језику (оријентир је одређен левом и левом/десном страном локализатора)* (Меденица 2013б) *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* (Меденица 2014), *Просторна значења придева верхний/горњи – нижний/доњи у руском и српском језику* (Адамовић 2012), *Придеви са просторним значењем у савременом руском књижевном језику у поређењу са српским* (Адамовић 2017), *Просторни фрагментизатори у руском језику у поређењу са српским* (Шапић 2018).

Опис подсистема префикса са просторним значењем, који је тема овог рада, представља део слагалице која пружа потпунију слику језичких средстава за изражавање просторних израза у руском и српском језику.

Познато је да префикси представљају морфеме које се налазе у речи испред коренске морфеме и имају најширу употребу уз глаголе јер је њихова функција, пре свега, везана за акционалност. Са друге стране, на когнитивно-лингвистичком плану префикси представљају саставни део просторне концептуализације. Конкретна акционална значења префикса настала су путем метафоризације просторне семантике. Ово подразумева да када се префикс са просторним значењем дода на глагол, долази до усмеравања значења глагола (*Он вышел прогуляться – вышел = вышел из дома*). Сваки од префикса указује на одређену усмереност кретања објекта локализације, с тим што, како наводи мађарски лингвиста Пете (Пете 1973), различити префикси могу да указују на један смер кретања (*Он пришёл ко мне – Он подошёл ко мне*), а исто тако један префикс може да се употребљава приликом изражавања више праваца кретања (*Он вошёл в комнату – Он влез на дерево*) (Пете 1973).

Просторна семантика префикса упућује на повезаност префикса и предлога, односно на њихову генетску и семантичку блискост. Сродност префикса и предлога види се и на синтаксичком нивоу где долази формално и семантички до дуплирања префикса и предлога (*войти в дом – ући у кућу; дойти до школы – доћи до школе*) или, са друге стране, може доћи до формирања таутологије само семантички (*прийти к другу; доћи код пријатеља; пройти мимо магазина – проћи поред продавнице*). Више речи о односу префикса и предлога биће у четвртом делу рада где ће се детаљније разматрати њихова повезаност.

Кретање у простору може да се посматра у односу на локализатор (Piper 1977, 1983, 1988) или координатни систем (Поповић 2008). Начин концептуализовања простора помоћу Декартовог координатног система везује се за доминантност једне осе координатног система у односу на друге осе која је условљена положајем локализатора. У првом случају, када се кретање одређује у односу на локализатор, говори се о антропоцентричном систему. У оваквом систему локализатор се као тачка у односу на коју се одређује положај објеката локализације подударара са положајем посматрача, односно говорног лица. Док у случају када се кретање посматра кроз координатни систем „у одређеним ситуацијама говорно лице као да се измешта у други простор и „позајмљује“ свој координатни систем другим објектима – у том случају репертоар просторно-временских оријентира лоцираће објекат у односу на неки други локализатор, али се тиме перцепција простора и времена неће битно променити – синтагме *испред мене* и *испред споменика, иза мене* и *иза позоришта* осмишљене су у односу на паралелне координатне осе“ (Поповић 2008: 245).

Ове две перспективе посматрања кретања показују да није неопходно да се говорно лице подударара са локализатором. У таквим случајевима говорно лице заузима положај у две позиције у два координатна простора. Подудараре позиција говорног лица и посматрача, као и поклапање перцепције простора са антропоцентричним координатним системом бележи се у примерима као што је *Чекам те испред музеја*. Према антропоцентричном координатном систему предња страна локализатора *музеј* налази се на страни где су врата музеја. Перцепција говорног лица и саговорника уклапа се у одреднице антропоцентричног координатног система, тако да ће се лица наћи испред предње фасаде музеја где се налазе врата.

Префикси на морфолошко-творбеном нивоу образују једну од централних поткатегорија семантичке категорије простора. Ова поткатегорија простора није у потпуности самостална као поткатегорија предлога, прилога или придева јер префикси усмеравају кретање објекта локализације у односу на локализатор (*вошел в здание, подошел ко мне*), али не указују са које стране локализатора се врши кретање (на ово упућују друге поткатегорије простора – *вышел с задней стороны, вышел на сцену*).

Префикси са примарно просторним значењем. Како наводи Људмила Поповић (Поповић 2008), примарна просторна семантика предлога очувана је у унутрашњој форми префикса и представља полазну основу метафоризације.

Просторна значења префикса се доследно испољавају код глагола који означавају кретање, премештање или размештај. Оваква диференцијација глагола заснована је на актуелизацији различитих локализатора. Имајући у виду појмовно-терминологички апарат теорије семантичких локализација П. Пипера (Piper 1977, 1983, 1988) и систематизацију просторних значења глагола кретања С. Соколове (Соколова 2003), Љ. Поповић (Поповић 2008) издваја координатне подсистеме где префикси представљају оријентире у односу на одређене локализаторе:

1. Кретање у хоризонталној равни
2. Кретање у вертикалној равни
3. Центрифугално-центрипетално кретање
4. Кретање у односу на унутрашњу запремину контејнера
5. Кретање у односу на спољну запремину контејнера

6. Кретање у односу на локализовану равну контејнера
7. Кретање у спољном координатном систему (Поповић 2008: 247).

У сваком од наведених подсистема може се издвојити аблативно, адлативно и перлативно кретање. Оваква кретања су у хоризонталној равни јасно изражена. Код кретања у вертикалној равни, кретање навише и наниже може се окарактерисати аблативно или адлативно у зависности од положаја локализатора. Такође, код центрифугално-центрипеталног кретања, кретање од центра ка периферији може се одредити као аблативно, а кретање од периферије ка центру као адлативно. Вишезначност префикса са просторним значењем првенствено се везује за однос префикса као оријентира према различитим параметрима за локализацију.

На основу горенаведене поделе подсистема префикса у функцији оријентира, која је првенствено усмерена на однос семе префикса према координатним осама, направићемо класификацију префикса са просторним значењем. О овој класификацији биће речи у делу *Систематизација префикса са просторним значењем у односу на координатне осе*.

Пре поделе на основу односа префикса према координатним осама, представићемо класификацију префикса са просторним значењем у односу на локализатор базирајући се на теорији просторних локализација П. Пипера. О овој подели биће речи у делу *Систематизација префикса са просторним значењем у односу на локализатор*.

9 СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ПРЕФИКСА СА ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У ОДНОСУ НА ЛОКАЛИЗАТОР

Префикси представљају језички подсистем који, поред предлога, послелога и прилога са просторним значењем, указује на инхерентни део локализатора (унутрашњи оријентир) и продужени део локализатора (спољашњи оријентир). Приликом одређивања просторног односа у језику, функцију оријентира могу имати језички подсистеми који чине предлози, прилози или префикси.

Не узимајући у обзир положај посматрача, већ искључиво значење префикса и однос који имају према локализатору, префиксе можемо поделити на оне који указују на:

- унутрашњост локализатора или на његову спољашњост,
- горњу или доњу страну локализатора,
- предњи или задњи део локализатора,
- проксималност или дисталност.

Такође, префиксе можемо приказати и према осама које усмеравају објекат локализације на хоризонтално и вертикално кретање. Поред тога, код обе осе кретања може се издвојити динамички аспект кретања објекта локализације и додатно одредити кретање као аблативно, адлативно и перлативно. У наставку налази се приказ префиксалног подсистема где су значења префикса одређена у односу на локализатор. Две горепоменуте поделе префикса са просторним значењем (у односу на локализатор и у односу на координатне осе) преклапају се у делу где префикси показују кретање објекта локализације у односу на унутрашњост или спољашњост локализатора. Тако да се у оквиру првог дела овог поглавља дају карактеристике префикса који указују на унутрашњост и спољашњост локализатора, а у другом делу биће разматрани префикси према осталих пет ставки поделе према координатним осама.

9.1 Префикси са значењем унутрашњости и спољашњости

9.1.1 Префикси са указивањем на унутрашњост

Унутрашњим делом локализатора одређује се основно значење непосредне локализованости. Префиксални подсистем има могућност да дефинише општу унутрашњу локализацију, како је назива Пипер (Piper 2001), док се централна и периферна унутрашња локализација не могу изразити. Нијансирање значења префикса омогућава да се прецизније установи корелација између објекта локализације и локализатора на начин да се објекат локализације креће ка унутрашњости локализатора и улази унутар њега (префикси *в-/у-*), излази из унутрашњости и удаљава (префикси *вы-/из-*), у потпуности приближава граници локализатора (префикси *до-/до-*), кретање реализује пресецањем унутрашњости локализатора (префикси *про-/про-*). Приликом одређивања просторног значења у односу на унутрашњу запремину локализатора могу се издвојити сва три аспекта кретања – адлативни, перлативни и аблативни. Префикси који указују на унутрашњост локализатора у руском језику су префикси (наводимо их без указивања на њихове аломорфне варијанте и азбучним редом без одређивања начина кретања) *в-, вы-, до-, за-, пере-, при-, про-, под-, с-*.

У српском језику осам префикса упућује на унутрашњост локализатора и то *из-, до-, за-, пре-, при-, про-, с-, у-*. Префикс *с-* у значењу адлативног хоризонталног кретања реализује се код глагола *свратити* где мотивна основа показује да се објекат локализације сместио унутар локализатора. Глаголи кретања *сићи, снети, слетети* имају сему вертикалног кретања. У наставку наводимо паралелно примере у оба језика према начинима кретања објекта

локализације. Код префикса код којих не долази до поклапања значења у оба језика, наводимо преводне еквиваленте.

Адлативност. Адлативно кретање се у оваквом простору реализује када је кретање из спољног координатног система ка унутрашњем, при чему је унутрашња запремина ограничена спољним координатним системом. У руском језику овакво кретање обележавају префикси *в-*, *за-*, *до-*, *при-*, *под-*, *с-*. Адлативно кретање у српском језику имају префикси *у-*, *за-*, *до-*, *при-*, *с-*.

Табела 5. Префикси са указивањем на унутрашњост – адлативност

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
В-	» <i>Входим в дом, открыв дверь, попадаем в кухню: печь, налево окно, рядом небольшой стол, керосиновая лампа и три деревянных стула.</i> » <i>Петр уже въезжает в город, а они ещё не закончили миниатюры!</i> » <i>Войнович въезжает в квартир у Бажовой, Бажова получает кв артиру Войновича и ту, которая останется от квартиры Куперих тока.</i> » <i>После этого жених с поезжанами входил в избу.</i> » <i>Я еще и не вошла в театр.</i> » <i>Мы вошли в магазин, который оказался маленькой черной избушкой без вывески.</i> » <i>А господин в шубе и его дети в это время вошли в магазин игрушек, смеясь и весело болтая между собою.</i> » <i>Я сама закрою дверь, — говорит она и вносит елку в комнату.</i> » <i>Внесла в кабинет черный, перетянутый веревками чемодан и попросила его убрать со стола мраморную голову.</i> » <i>Митя меня поднял, почти внес в вагон.</i> » <i>Ночью внесли в домик мешок муки и пол мешка фасоли.</i>	у-	» <i>Ужурбано су ушли у кућу како би избегли кишу.</i> » <i>Љутио је ушао у своју собу и лупио вратима.</i> » <i>Професор је ушао у амфитеатар и отпочео предавање.</i> » <i>Ући у тај воз био је подвиг десетак минута пре поласка.</i> » <i>Стара дадиља ушла је код њега у собу.</i> » <i>Утрчали су у кућу како би затворили прозоре како их ветар не би полукао.</i> » <i>Ујахаше у двориште.</i> » <i>Историја је хтела да је улазак српске војске у Врање на чијем је челу ујахао на белом коњу генерал Јован Белимарковић буде записано.</i> » <i>Прво изненађење које је доживао није било ни најмање занимљиво када је ујахао у село.</i> » <i>Вратио се у мрак, ујурио у своју собу и залупио за собом врата.</i> » <i>Улазите унутра!</i> » <i>Улазим у хотелску собу, која није хотелска соба.</i> » <i>Улазим у родно село великог сликара Уроша Предића, творца чувених слика.</i> » <i>Улазите сместа у вагон и пробудите ме кад дођемо до Будимпеште.</i>

ЗА-	» <i>Захожу</i> в любую примерочную – в эту, например. » <i>Захожу</i> в кабинет к председателю Фонда, а там сидит такой щупловатый мужчина. » Глебов <i>заехал</i> в мебельный магазин в новом районе, у чёрта на рогах, возле Коптевского рынка, и там случилась странная история. » Началось с того, что Петр <i>заехал</i> в гостиницу и повез миллионершу к себе отдельно ото всех. » Вспомнив о справке, он <i>забежал</i> в школу и появился в дверях учительской [...] » Парни помогли ей <i>занести</i> вещи в комнату общежития. » Проков хотел вынуть друга из коляски и <i>занести</i> в дом, но тот остановил его: в другой раз, Коля.	ЗА-	» Врло весео господин и врло добар <i>залазио је</i> у једну крчму и тамо им је увек читао своје приповетке. » Црвеноармејци су лутали улицом, разбијали се на групе, <i>зализили</i> у дворишта. » Ма ето, шетао сам, <i>зашао сам</i> у неки мрачни хаустор, ухватише ме њих десетак, џаба ми карате, џаба им све, намлатише ме. » После дугог чекања, <i>зађоше</i> у шуму пре мрака. » Корачајући ка левом зиду, како би се склонили са отвореног простора, <i>зашли су</i> у мрачни пролаз иза низа стубова. » Тако шетајући после кише, <i>загазио је</i> у блато до колена. » Како <i>је загазио</i> у шуму, почео је да дрхти на сваки шушањ. » <i>Загазила је</i> у плитку воду и почела кофицом да захвата воду.
ДО-	» Два дня назад женицина <i>дошла</i> к Иванову. » Знакомился с подвыпившими, хорошо одетыми дяденьками, предлагал пойти в кафе и выпить ещё, а затем помогал <i>дойти</i> до дома. » Женицина <i>довела</i> ее до дома, где жил Фред, и потом — через длинную арку во двор — до самого подъезда. » На нём можно <i>доехать</i> в почти любую точку города! » Так они сгниют, пока <i>доедут</i> в Москву.	ДО-	» <i>Дошао</i> је у позориште мало пре представе. » Схватио је да је <i>дошао</i> у Париз у потрази за бољим животом. » <i>Долазимо</i> у Београд. » <i>Долазим</i> на крају код тебе како бисмо завршили пројекат заједно. » У школу је <i>дотрчао</i> како не би каснио на час. » <i>Дојурио</i> је у стан чим је чуо да се нешто десило. » Птица је <i>долетела</i> и донела храну. » <i>Догегала</i> би се у собу и гурнула жарач у црвенкасту пећ.
ПРИ-	» Мы <i>приходим</i> в зоопарк для того, чтобы посмеяться над обезьяной, понарошку испугаться тигра или умилиться, глядя в огромные влажные глаза оленя.	ПРИ-	» <i>Прилазио</i> је Будиму, са надом да ће се одморити у тужној кући Трандафиловој или кући Радосављевића. » Убрзо му, случајно, <i>прилазе</i> момци са другог стола, каскадери „Немогуће мисије“.

	» Военнослужащий из Челябинской области приехал в отпуск домой. » Год назад я приехал на филфак читать лекцию минут на двадцать раньше, чем следовало. » Зрители могут принести на концерт подарки и сувениры.		» Видевши да је све већ увелико постављено, нису више чекали и пришли су постављеном столу. » Принесе чашу устима, отпи мало воде и врати чашу на сто.
С-	» Если схожу раза два-три в театр, да ещё не один, а с супругой, – признаётся Василий Ильич Савин, будет прекрасно. » Нянька – двоюродная сестра мужа – сбежала обратно в деревню. » Петька быстренько сбежал к себе в комнату. » Сейчас сбегаю в аптеку, вернусь, напою вас липовым цветом. » Маню, сбегай в магазин.	С-	» Свратили смо у продавницу по неопходне намирнице за вечеру. » Решили смо да у повратку свратимо у посластичарницу. » Свратише у кафић на лимунаду. » После дугог лета, птице су слетеле у гнездо. » На време су слетели у Рим. » Свратили су у подрум да оставе старе ствари. » Свратио је у њихову собу како би оставио књиге.
ПОД-	» Я подошел домой и вылил на бумагу всю свою тоску по жаркому тропическому небу, по лианам, обезьянам и огромным ящерицам. » Он подъехал ко мне домой, я уселся в коляску, и мы выехали из города. » Я подъехал прямо к магазину, думая, что скорее всего застану утром вас здесь, а не дома, наверху, оказалось все как-то не так.	ДО-	Преводни еквивалент за руски префикс под- приликом указивања на унутрашњост локализатора » Дошао сам кући и излио на папир сву своју чежњу за врелим тропским небом, за виновом лозом, мајмунима и огромним гуштерима. » Довезао се до моје куће, ја сам ушао у колица и отишли смо из града. » „Довезао сам се право до продавнице, мислећи да ћу те највероватније ујутру наћи овде, а не код куће, горе, али се испоставило да је све некако погрешно.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У наведеним примерима префикси указују на хоризонтално адлативно кретање. Поред тога, готово у сваком од наведених примера локализатор може се представити у облику квадра. Оријентира у виду префикса не губе своје семе ни у примерима када локализатор није изражен у овом облику, односно локализатор може бити представљен кроз језичка средства која означавају припадност квадратног локализатора субјекту посесивности.

– Не придёт. – Я к ней **схожу**. Может, сварить надо. Ладно?

Поређећи значење префикса *с-* у руском језику (Ожегов 2008), можемо да приметимо да речник Ожегова не бележи значење које се односи на хоризонтално адлативно кретање. У једнотомном речнику руског језика (Ожегов 2008) забележено је као прво значење удаљавање од локализатора, а као друго вертикално кретање. Корпус бележи да се поред ова два значење може говорити још о два значења:

1. Хоризонтално адлативно кретање уз указивање на унутрашњост локализатора:

- » *Пока отец спал, сбегал утром в магазин, купил ему костюм, матери туфли, отец ушёл.*
- » *Позлится, потом **сходит** домой и принесет хлеб.*
- » *Даже некогда **сходить** в лес и понюхать ландыши, как говорил мой старший брат, которого я в повести Феликсом.*

2. Хоризонтално адлативно кретање уз указивање на задњу страну локализатора:

- » *[...] А роль Цекало заключается лишь в том, чтобы **сходить** за кулисы, взять газету, зачитать новость и молча слушать «молодняк».*
- » *Сколько раз он успел **сходить** за линию фронта?*
- » *В прошлое воскресенье они все-таки **сходили** за реку, на свой участок.*
- » *В его планы входило лишь побывать на помойке да, в самом крайнем случае, **сходить** за угол посмотреть, как у подъезда штаба солдаты отдают ружьями честь.*

Перлативност. Значење перлативности у односу на унутрашњу запремину у руском језику изражавају префикси *про-* и *пере-* (*пройти, проехать, пролететь, перейти, перебежать, перегнать*). Предлог *через* уз префикс *про-* дуплира значење перлативног кретања. Уз префикс *пере-* допуна се среће у виду предлога *в* који указује на унутрашњост локализатора. Комбинацијом префикса *пере-* у значењу перлативности и предлога *в* добија се значење перлативног кретања кроз унутрашњост локализатора. Кретање кроз унутрашњост запремине означено је префиксом *про-* и *пре-* у српском језику (*проћи, пролетети, протрчати*). Префиксални глаголи који указују на кретање кроз унутрашњу запремину углавном су праћени предлозима *кроз* или *у* и локализатором.

Табела 6. Префикси са указивањем на унутрашњост – перлативност

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПРО-	» <i>Он прошёл через зал "по главной улице с оркестром", держа в руках гитару.</i> » <i>Обратно мы решили поехать в объезд и пройти пешком через соседний лагерь.</i> » <i>Встала с дивана, пошла через всю комнату и дёрнула за шнур.</i> » <i>Прошла через кухню, открыла дверь в чулан.</i> » <i>Он пролетел через всю комнату и шмякнулся мне на</i>	ПРО-	» <i>Прошли смо кроз гаражу како бисмо ушли у задњи део дворишта.</i> » <i>Дуга ноћ утицала је на нашу способност да брзо прођемо кроз шуму и настави пут ка врху.</i> » <i>Гости су прошли кроз ходник и сместили се у дневној соби.</i> » <i>Протрчала је кроз собу како би затворила прозор пре кише.</i>

	лицо, <i>противно-мягкий, чуть влажный.</i> » <i>Ольга пролетела через весь кабинет, больно ударившись об угол стула.</i> » <i>Лечу однажды я на истребители, решил срезать путь, пролететь через тоннель.</i> » <i>В такую погоду там наверняка никого не будет. Нужно было проехать через деревню.</i> » <i>Почему-то все швейцарцы хотят проехать через Сибирь на поезде.</i> » <i>Встала с дивана, прошла через всю комнату и дёрнула за шнур.</i>		» <i>Протрчали су кроз ходнике школе како би нашли праву учионицу.</i> » <i>Птица је брзином трептаја пролетела кроз салу и излетела кроз отворен прозор.</i> » <i>Провозали су се градом како би видели сва важнија места.</i> » <i>Због радова на путу дуго смо чекали да прођемо кроз тунел.</i> » <i>Прица пролете кроз прозор и изађе напоље.</i> » <i>Маратонци су протрчали кроз шуму и наставили путем ка оближњем насељу.</i> » <i>Небом пролећу ласте.</i> » <i>Упорно пролазим улицама града у нади да ћу је наћи.</i>
ПЕРЕ-	» <i>Дворовые крики все тише и наконец переходят в коридор.</i> » <i>До морозов его можно держать на балконе, а потом перенести в квартиру.</i> » <i>Зима, холодно, но хоть я мешать никому не буду. Сестры перенесли меня в коридор.</i> » <i>Тут какая-то мысль сдернула мою собеседницу с дивана и перенесла через всю комнату к роялю.</i> » <i>Однажды они перевели меня через дом к балкону.</i> » <i>Мы где-то месяц назад доцю перевели в отдельную комнату.</i>	ПРЕ-	» <i>Претрчавали су дугачак ходник како би успели да се сакрију у другој страни зграде.</i> » <i>Било је толико ствари да су морали да прелазе неколико пута ходник између две просторије.</i> » <i>Прешао је у реновирану собу јер је просторија у којој је био раније постала веома хладна.</i> » <i>Претрчао је у другу собу и обазриво погледао кроз спуштене ролетне.</i> » <i>Речено ми је да све непотребне ствари пренесу у подрум.</i> » <i>Окупили су студенте и замолили их да им помогну да пренесу књиге у фонд.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У српском језику локализатор у виду простора који се конципира као затворен изражен је инструменталом (*небом, градом*), а перлативно кретање изражено префиксом *про-* додато је на имперфективну мотивациону основу.

Префикси *пере-* и *про-* у руском језику носе значење перлативности са глаголима кретања који означавају кретање у различитим правцима. Код глагола кретања који указују на кретање у различитим правцима не долази до дуплирања значења додавањем одговарајућег предлога као што се у српском дуплира значење перлативности предлогом: *проходить село, проездить лес – проћи кроз село, пролазити кроз шуму*. Префикс *про-* са глаголима кретања који указују на једносмерно кретање има сему перлативног кретања у односу на спољну запремину: *пройти магазин (проћи поред продавнице), проехать ресторан (проћи поред ресторана)*.

Аблативност. Сема аблативног кретања у односу на унутрашњу запремину има префикс *вы-* у руском језику и префикс *из-* у српском. Локализатор уз овај префикс указује да је

перспектива посматрања кретања из правца из којег долази објекат локализације (*выйти, выбежать, вынести, вытащить, изаћи, истрчати, изнети, извући*). Значајни фактор који одваја префиксе *вы-* и *из-* у значењу хоризонталног аблативног кретања у односу на аблативно кретање у односу на унутрашњу запремину је то што у центру пажње није више локализатор који указује на покретање новог координатног система, већ указивање на координатни систем који се напушта.

Приликом кретања од унутра ка споља префиксом *вы-* указује се на простор односно локализатор који се напушта: *выйти из сада, выбежать из двора, вынести из комнаты*. У оваквим примерима значење префикса *вы-* се дуплира префиксом *из*. Када се кретање дефинише оријентиром у виду префикса *вы-* није неопходно да се додатно укаже на локализатор (почетни или крајњи) и допунски оријентир у виду предлога. У примеру *Он вышел* усмереност кретања је јасна, поред тога адресант саопштава адресату да је објекат локализације напустио унутрашњост локализатора без одређивања даљег кретања објекат локализације. У оваквим случајевима префикс има могућност реализације свог потпуног значења без било каквих модификација које могу да изврше додатни оријентир.

Табела 7. Префикси са указивањем на унутрашњост – аблативност

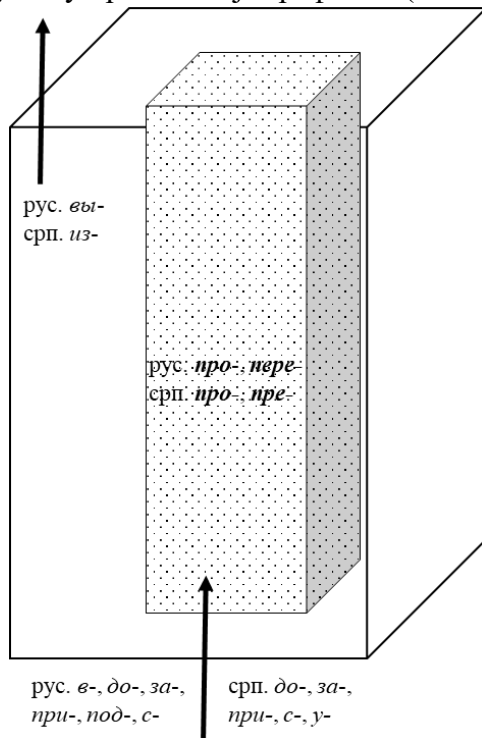
Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ВЫ-	» <i>Причём во время пожара мои не могли выйти из квартиры.</i>	ИЗ-	» <i>Заједно су изашли из дворишта и наставили пут ка центру града.</i>
	» <i>Когда я вышла из кабинета, меня тут же окружили сотрудники.</i>		» <i>Када се изађе из собе, улази се на велику, пространу терасу.</i>
	» <i>Вот, например, вышли вы из дома на работу... с портфелем</i>		» <i>Требало је што пре да изађе из сале, али сви су му прилазили и морао је са свима да се поздрави.</i>
	» <i>Миновал её, слонёнок вышел из ущелья в кратер вулкана.</i>		» <i>Изнео је све ствари из собе и почео да их слаже поред врата.</i>
	» <i>Однако он не вырезал из рам полотна известных мастеров, не выносил картины из музеев или частных коллекций.</i>		» <i>Када су се гости сместили, изнела је из кухиње послужавник са пићем.</i>
	» <i>И он стал выносить из дома вещи.</i>		» <i>Брод је брзо испловио из луке и нашао се на пучини.</i>
	» <i>Тётушка выносит из кухни кувшин с водой и полотенце.</i>		» <i>Крстарица „Москва“ испловила је у понедељак из базе црноморске флоте у кримској луци Севастопољ.</i>
	» <i>Кто-то взял меня под руку, вывел из палаты.</i>		» <i>Искаче из ормана и изгуби се кроз ходник.</i>
	» <i>Я стоял на крыльце, а он спустился во двор и вывел из сарая велосипед.</i>		» <i>Деца су се дуго смејала пајаци који искаче из кутије.</i>
	» <i>Потом, отыскав Корсакова, вывел его из залы, посадил в карету и повёз домой.</i>		

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У горенаведеним примерима локализатор означава простор из којег се излази. На овај начин акценат се ставља на претходни координатни систем и финалну границу одређеног кретања. Са друге стране, у примеру *Комшиница **изађе** на капију да преузме писма* акценат је стављен на прелазак у нови координатни систем и указивање на иницијалну границу кретања.

У српском језику префикс *из-* је носилац значења аблативности. Када предлошко-падежна конструкција допуњава кретање управног глагола са префиксом *из-*, пажња посматрача се усмерава или на полазни локализатор или на крајњи – *изаћи из собе, изаћи на капију, изаћи на узвишицу*.

Реализација просторног кретања у односу на унутрашњу запремину контејнера код префикса у руском и српском језику приказана је графички (Слика 3).

Слика 3. Топосна схема расподеле значења префикса глагола кретања у односу на унутрашњу запремину
Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект. Констрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

Префиксе *в-*, *вы-*, *до-*, *за-*, *пере-*, *при-*, *про-*, *под-*, *с-* у руском језику издвојили смо да указују на унутрашњост локализатора. Префикси *в-*, *за-*, *с-* семантички указују на унутрашњост локализатора у зависности од управне речи, као и од допуна у виду прилошко-падежних конструкција које стоје уз њих. Остали префикси налазе се у овој групи, јер они својим значењем имплицирају на унутрашњост локализатора (*он пришел домой, он подъехал домой, я доехала из порта домой*). Иако ови префикси указују на приближавање локализатору, у зависности од допуне односно локализатора они алудирају на ситуацију у којој се објект локализације може наћи у унутрашњости локализатора, као што је то случај код примера у којима је локализатор изражен лексемом *домой*. Са друге стране, уз исти локализатор они не морају да указују на унутрашњост локализатора, него само указују на антериорну проксималност. У српском језику *у-*, *до-*, *про-* и *с-* указују на хоризонтално кретање, с тим што префикс *с-* може да укаже и на вертикално кретање (*сићи у подрум, слетети у Рим*).

Префикс *про-* у оба језика, за разлику од осталих префикса коју упућују на адлативно или аблативно кретање, има перлативно значење. Такође, овај префикс поседује семантичку компоненту која указује на „унутрашњост“ локализатора (*пройти через комнату, пройти через зал, проћи тунел/проћи кроз тунел*).

Код конципирања кретања у односу на унутрашњу запремину издвајају се сва три аспекта кретања (адлативно, перлативно и аблативно). Адлативно кретање карактерише приближавање објекта локализације унутрашњем систему из спољног координатног система, где је тежиште и

концептуализација везана за унутрашњу запремину локализатора. Овакво кретање садржано је у семи префикса *в-*, *за-*, *до-*, *при-*, *с-*, *под-* у руском језику и *у-*, *за-*, *до-*, *при-*, *с-* у српском. Кад је реч о перлативном кретању кроз унутрашњу запремину, носилац овог значења у руском језику су префикси *про-* и *пере-*, а у српском префикси *про-* и *пре-*. Аблативно кретање у односу на унутрашњу запремину у руском језику везује се за префикс *вы-*, а у српском префикс *из-*. За овакво кретање карактеристично је кретање од унутра ка споља са освртом на систем који се напушта приликом кретања.

9.1.2 Префикси са указивањем на спољашњост

Поред одређивања кретања објекта локализације у односу на унутрашњу запремину локализатора, кретање можемо дефинисати и према спољној запремини. Код дефинисања кретања спољном запремином локализатор је означен тачком са спољне стране. Усмереност кретања објекта локализације у односу на локализатор може бити оријентисана перлативно кружно или вертикално и адлативно када се објекат креће иза локализатора или испод њега (Поповић 2008). У овом делу наводимо префиксе који имају сему перлативног кружног кретања, перлативног кретања поред локализатора, перлативног кретања преко локализатора, адлативног кретања са задње стране локализатора и адлативног кретања испод локализатора, с тим што је последњи начин кретања карактеристичан за глаголе премештања, а не глаголе кретања.

Перлативно кружно кретање. Префикс који указује на кретање у односу на спољну запремину у руском и српском језику је префикс *об-* (*обойти*, *объехать*, *обвести*, *обићи*, *отпрчати*, *облетети*). Овај префикс носилац је семе кружног кретања.

Табела 8. Префикси са указивањем на спољашњост – перлативно кружно кретање

Префикси и примери у руском језику	Префикси и примери у српском језику
ОБ- » <i>Естественно, что обойти театр как форму досуга мы не могли.</i> » <i>Он обошёл камень, оцупал его обомшелые бока, потрогал башмаком щёбёнку внизу.</i> » <i>От скуки и духоты я обошла все киоски, прочла все объявления, съела мороженое и села на освободившееся место, обмахиваясь газетой.</i> » <i>Тогда предложили показать нам Лондон с высоты. Весь Лондон мы облетели на вертолете.</i> » <i>После «боя» специалисты на вертолёт облетели места попаданий, замеряя точность и выставляя оценки.</i> » <i>За 45 дней Арафат облетел 50 государств.</i> » <i>Сиповский, придерживая его одной рукой, другой обвёл мелом круг по полу — и петух, к моему</i>	ОБ- » <i>Што пре је потребно обићи срушени мост да би се констатовала штета.</i> » <i>Инжењери су јутру обишли градилиште и дали предлоге за наставак изградње.</i> » <i>Чувши кораке, решио је да обиђе зграду и провери да се ништо није десило.</i> » <i>Са осећањем велике радости у себи, Исаковић објаха још једну осмицу, у лаганом галопу, кроз пљесак, а затим се заустави пред ложом.</i> » <i>Традиционални ритуал после првог самосталног лета „Утва 75“ школског авиона је такав да облеће два круга изнад аеродрома, слеће, рула и паркира се надомак контролног торња.</i> » <i>Око торња су се мотали врапци и облетали голубови.</i>

	изумлению, покачнувшись раза два, остался неподвижным. » Он с гордостью протанцевал с ней первый танец и, чувствуя на себе одобрительные взгляды гостей, при последнем такте лихо опустил на одно колено и так стремительно обвёл её вокруг себя, что лёгкий гипюровый шлейф накрыл его плечи, как пена.	» Приметили су да се на небу појавио хеликоптер који је облетао манастир. » Има и капетанску дозволу за возњу јахте, па је неколико година био капетан на јахти којом је опловио Европу. » Први велики подухват био је када су Португалци 1480. године успели да оплове Африку.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Горенаведени примери показују да су управни глаголи са префиксом *об-* увек праћен локализатором. На овај начин слика просторних односа је употпуњена и јасно се дефинише кретање објекта локализације око локализатора. Ово је важно јер се у српском језику глаголи *облазити* и *обићи* често користи у значењу *посећивати/посетити*. У овом значењу, такође, може се осетити сема простора јер да би се посетила нека места или дошло код некога у посету потребно је да објекат локализације пређе одређену дистанцу.

- » Викендом су **облазили** све експонате у музеју како би успели да виде оно о чему су учили.
- » Током дугог одмора **обилазили** су најинтересантнија места на острву.
- » Требало би да **обиђемо** неколико места ове недеље.
- » После дуге паузе **обишли** смо родбину.
- » **Обишли** смо сва места уртана на карти.

Перлативно кретање поред локализатора. Што се тиче упућивања на перлативно кретање, наводили смо у досадашњем раду да су носиоци семе оваквог кретања префикси *про-* у оба језика и префикс *пере-* у руском језику и *пре-* у српском. У претходном делу било је речи о кретању у односу на унутрашњу запремину, где је представљено да префикс *про-* уз предлог *кроз* реализује значење перлативног кретања са упућивањем на унутрашњост локализатора. Уколико би дошло до промене оријентира у види предлога уз локализатор, променио би се однос објекта локализације и локализатора. На тај начин кретање би се вршило у односи на спољну запремину локализатора. Како би се реализовало перлативно кретање поред локализатора потребно је да се уз управну реч са префиксом *про-* нађе предлошко-падежна конструкција са предлозима *мимо*, *рядом с* у руском језику и *поред*, *покрај*, *крај*, *мимо* у српском језику.

Табела 9. Префикси са указивањем на спољашњост – перлативно кретање поред локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПРО-	» Они прошли мимо магазина. » Уже на выезде из лабиринта чуть было не проехали мимо другой санитарной машины. » Машина, темно-вишневая, сверкающая, мягко проехала мимо сцены. » Но если дорога проходит рядом с больницей, санаторием, домом отдыха, детским садом,	ПРО-	» Прошао је поред њене куће. » Шетајући улицама града, пролазио је мимо излога многобројних радњи. » Прошла је покрај њих и окренула главу на другу страну. » Знао је да ће овога пута морати да протрчи крај њене куће и надао се да је неће видети.

	<i>то на этом участке подача звукового сигнала может быть запрещена.</i> » <i>Много раз ее видела, она проходила рядом с театром.</i>		» <i>Много година касније пролазили су поред старих зграда у којима су проводили лепе тренутке.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Перлативно кретање преко локализатора. Утврдили смо да је други префикс коју означава перлативно кретање у руском језику *пере-*, а у српском језику префикс *пре-*. Када управни глагол са префиксом *пере-* прати допуна у виду предлошко-падежне конструкције са предлогом *через* реализује се значење кретања преко локализатора. У српском језику управну реч са префиксом *пре-* прати предлошко-падежна конструкција са предлогом *преко* или конструкција без предлога. Ова два префикса указују на саму линију кретања, па самим тим и на транслативност објекта локализације (Mitrinović 1990).

Табела 10. Префикси са указивањем на спољашњост – перлативно кретање преко локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПЕРЕ-	» <i>Дальше Яконов перешёл коротким мостом через малую речку.</i> » <i>Это для встречи с ним — я перешла через Днестр.</i> » <i>В течение нескольких месяцев иранцы группами переходили через границу в труднодоступных местах.</i> » <i>Дверь тем временем поддалась, и не успел я перенести ногу через порог, как пантера тенью скользнула в образовавшуюся щель.</i> » <i>Так возвысились деревья и перенесли меня через реку.</i>	ПРЕ-	» <i>Прешили смо колима преко моста.</i> » <i>Птица је прелетела преко гране и слетела у гнездо.</i> » <i>Како би стигао на време, морао је да претрчи преко парка.</i> » <i>Препливао је реку.</i> » <i>Претрчали смо улицу како бисмо успели да стигнемо на аутобус.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Адлативно кретање са задње стране локализатора. Што се тиче адлативног кретања у односу на спољну запремину, могу се издвојити два односа које објекат локализације успоставља са локализатором. Удаљавање од локализатора може бити са задње стране локализатора или испод локализатора. Адлативно кретање иза локализатора у руском и српском језику реализује префикс *за-* (*зайти, забежать, заћи, замаћи*). Предлог *за* у оваквим конструкцијама дуплира значење префикса *за-*. У руском језику поред префикса *за-* и префикс *с-* указује на спољну страну локализатора. Префикс *с-* у српском језику не користи се у значењу одласка са задње стране локализатора, као што је то случај у руском језику, већ се у том значењу користи префикс *за-* (*заћи за угао*) или се може срести конструкција са префиксом *од-* где предлошко-падежна конструкција указује на задњу страну локализатора, а не префикс (*отишао је иза кулиса*).

Табела 11. Префикси са указивањем на спољашњост – адлативно кретање са задње стране локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ЗА-	» Девочка зашла за древо. » С ним был знакомый с которым они зашли за кулисы. » Я зашёл за угол, и ноги понесли меня, как лошади. » Он бросился к двери, выбежал на улицу и забежал за стоящую в отдалении стандартную будочку. » Тельман приблизился к дереву, Вагиф забежал ему за спину, расставил руки, задрал голову. » Луна зашла за облако, потемнели очертания гор. » По одному, по двое пленников начали загонять за стены. » Я зашёл за угол, и ноги понесли меня, как лошади. » Солнце уже зашло за гору, и дом погрузился в теплые розоватое сумерки.	ЗА-	» Сунце је зашло за облаке. » Како би избегао непотребну гужву, саветовали су га да зађе иза ове зграде. » Замакао је за ону зграду низ улицу. » Замакли су иза угла и више их нико није могао стићи. » Покушао сам да види куда иде, али ми је замакао за ћошак. » Сунце је већ било зашло за планину, за пола сата је падао мрак. » Батаљон подељен на два дела, великим забилажењем које непријатељ није приметио, зађе непријатељу за леђа и са узвиком „ура“ улете у станицу. » Зашао је за угао и угледао их, тачно онако како их је оставио.
С-	» Сергей сбегал за кулисы и притацил оттуда пластмассовое ружье, купленное накануне в магазине «Детский мир». » Пробежав вдоль второго ряда, я сбегала за угол, где стояли брошенные кем-то тележки.	ЗА-	» Мало пре смо видели човека који је замакао за ону зграду. » Једва сам успео да га сустигнем пре него што је замакао за угао.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У ситуацијама када се за кретање објекта локализације везује за исти локализатор, на пример, кретање сунца или месеца, локализатор може бити изостављен.

- » В окошко видны мелкие, но ясные звезды, которые точно висят на ниточках, луна **зашла**, и поэтому тьма такая, что своего штaketника не видеть.
- » Потом луна **зашла**, загорелись звезды, но их скоро закрыл рассветный туман.
- » Чекало се да сунце **зађе** како би почели концерти.
- » Месеџ је **зашао** и са нестрпљењем су чекали почетак новог дана.

Глагол *залазити/заћи* у српском језику, осим у значењу које смо наводили везано за сакривање објекта локализације са задње стране локализатора, користи се у значењу скретања са одређеног пута или улажења у простор који ограничава локализатор.

- » Крочили смо тамо где још нико није **зашао**. (значење боравка на неком месту где нико до тада није био или долазио)
- » После више сати хода све више су **залазили** у шуму. (улажење све дубље у простор локализатора)

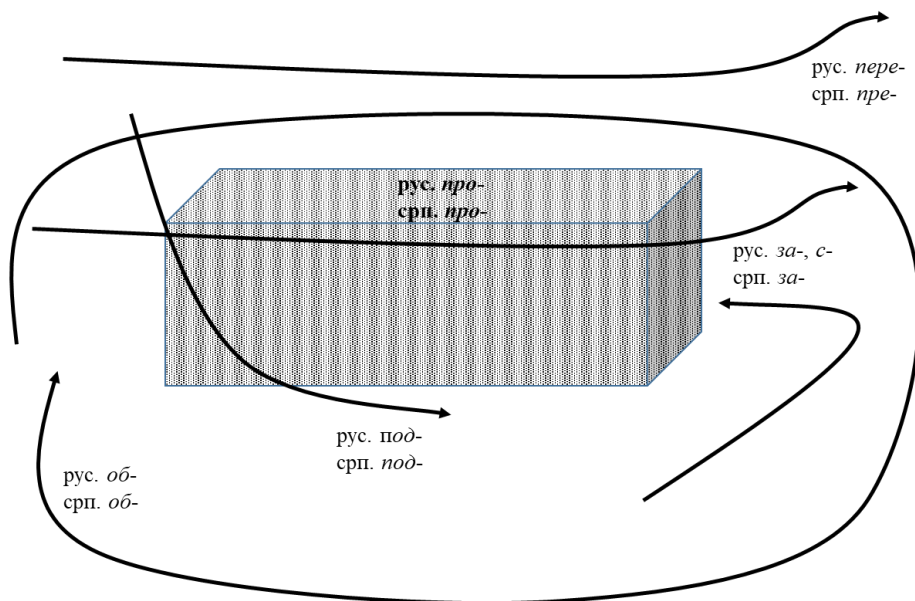
Адлативно кретање испод локализатора. Префикс *под-* у руском и српском означава адлативно кретање испод локализатора (*подвући се, подметнути, подвести, подсунути*). Управни глаголи који показују кретање испод локализатора су глаголи премештања у српском језику, док су у руском углавном глаголи премештања, с тим што се среће и глагол кретања *подвести*. У случајевима када префикс *под-* недвомислено означава кретање испод локализатора, предлог *под* може бити изостављен.

Табела 12. Префикси са указивањем на спољашњост – адлативно кретање испод локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПОД-	» Доктор заставил его нырнуть и подвёл руку под затылок. » Как ветер вернулась, Оленька подвела кудри под шляпку. » Принесла его Белка, подсунула под дверь и убежала. » Я подсунул руку под её нежную шею.	ПОД-	» Убрзо су схватили да им се подвукао под кожу. » Потребно је подметнути подметач испод чаше како не би клизала по површини. » Подметнули су књигу испод ноге сточића.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Графички приказ значења префикса у односу на спољну запремину локализатора представљен је на следећој слици (Слика 4).

Слика 4. Топосна схема расподеле значења префикса у односу на спољну запремину у руском и српском језику
Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

Када се кретање конципира у односу на спољну запремину или у односу на неку тачку на спољној страни локализатора, издваја се перлативно кретање поред контејнера (префикс *про-* у оба језика), перлативно кретање преко локализатора (префикс *пере-* у руском и префикс *пре-* у српском), кружно перлативно кретање око контејнера (у оба језика носилац значења је префикс *об-*) и адлативно кретање које је усмерено иза локализатора (у оба језика префикс *за-* и у руском префикс *с-*) или око локализатора (префикс *под-* у оба језика с тим што се код овог значења употребљавају глаголи премештања).

Када поредимо префиксе који указују на унутрашњост локализатора и префиксе који указују на спољашњост, запажа се да се више префикса односи на унутрашњост (у руском језику девет префикса, а у српском осам), него на спољашњост (у руском шест префикса, а у српском пет). Са антропоцентричног становишта можемо закључити да је говорном лицу важније да одреди врсту кретања према унутрашњем простору коју означава локализатор него према спољашњости. Унутрашњост локализатора је позната говорном лицу без обзира на то да ли локализатор, на који се указује, представља почетну тачку кретања или циљну тачку објекта локализације. Са друге стране, спољашњост представља нешто што је непознато, далеко, па самим тим говорно лице није у могућности да сагледа границе. У поређењу са познатим простором или локализатором говорно лице може да нивелише однос и начин кретања између објекта локализације и локализатора.

9.2 Префикси који указују на горњу или доњу страну локализатора

Групу префикса који указују на горњу и доњу страну локализатора чине префикси *на-*, *вз-*, *вос-*, *пере-*, *под-*, *с-*. Како би могла да се реализује оваква дистинкција префикса, неопходно је да локализатор има инхерентна обележја, односно треба да постоји могућност одређивања предње и задње стране локализатора. На основу значења префикса наведених у једнотомном речнику руског језика Ожегова (Ожегов 2008) префикси који указују на горњу страну локализатора су *на-*, *вз-*, *вос-*, *пере-* док на доњу страну локализатора упућују *под-*, *с-*. У српском језику три префикса *уз-*, *пре-* и *на-* указују на горњу страну локализатора, а на доњу страну *с-*, *за-* и *под-*. Приликом одређивања оваквог значења префикса значајну улогу има допуна управне речи, односно префиксалног глагола, у виду предлошко-падежне конструкције.

Скрећемо пажњу да префикси *пере-* у руском и *пре-* у српском у одређеном степену упућују на горњу страну локализатора. Ови префикси су носиоци перлативног значења и уз оријентир у виду предлога *через* у руском и предлога *преко* у српском или беспредложног акузатива у оба језика указују на то да се кретања објекта локализације врши изнад горње стране локализатора.

9.2.1 Префикси са упућивањем на горњу страну локализатора

Као што смо већ поменули, у руском језику четири префикса указују на горњу страну локализатора: *на-*, *вз-*, *вос-*, *пере-*, а у српском језику три: *на-*, *уз-*, *пре-*. У оба језика префикси *на-* указују на усмереност на површину нечега или смештање на површину објекта. Префикс *пере-* у руском и *пре-* у српском везани су за перлативно кретање са горње стране локализатора.

Код префикса *вз-* у руском језику доминантно је значење кретања објекта локализације нагоре и указује се на удаљавање од горње стране локализатора. Такође, префикс *воз-* као и префикс *вз-* указује на кретања навише. С тим што се префикс *воз-*, пре свега, везује за лексичку вишег или књишког стила и већи део овакве лексике се користи иронично (Шведова 1980). Уколико узмемо у обзир да се префикс *воз-* у руском језику употребљава као лексички маркиран префикс који своје значење дели са значењем *вз-*, можемо речи да се број префикса који се односе на горњу страну локализатора подудара у руском и српском језику.

Еквивалент овим двама префиксима у руском језику је префикс *уз-* у српском језику. Префикс *уз-* означава вертикално кретања где се објекат локализације удаљава од горње стране локализатора.

Еквиваленти глаголима са префиксом *воз-* у српском језику су глаголи са префиксима *из-* и *по-*. Ови префикси показују надограђивање, уздицање локализатора (*из-*) или почетак кретања (*по-*). У значењу надограђивања, префикс је изгубио просторно значење (*Памятником Матери предложила група москвичей заменить огромное колесо обозрения, которое планируется возвести на Воробьевых горах – Група Московљана је предложила да се огроман панорамски точак, који је планиран да буде изграђен на Воробјовим горама, замени спомеником Мајци*), тако

да се сема кретања у српском језику чува помоћу префикса *по-* у смислу удаљавања од локализатора.

Табела 13. Префикси са упућивањем на горњу страну локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
НА-	» <i>Настроение испортил зеленый каблучок «москвич», который, проезжая мимо, наехал на лужицу, забрызгав новые голубые джинсы, только раз надеванные.</i> » <i>Последние не позволяют преследующему автомобилю наехать на колеса едущего впереди.</i> » <i>Песочницу засыпало снегом, а потом еще снегоуборочная машина накатила сугроб на то место [...]</i> » <i>Два желтовато-землистых лица медбратьев наплыли на меня, потом отвернулись, заворочались над чем-то в синем свете «скорой».</i> » <i>Все нормально, нормально, сумасшедшую оттеснили к лестнице, и занавес наполз на сцену, Лубянка выплюнула родственников императора, и они отправились на трамвайную остановку.</i>	НА-	» <i>На одбијену лопту натрчао противнички играч, саплео се и пао на терен.</i> » <i>Тапкао је у мраку преко ствари, натрчао је на столицу, спотакао се и њу и опсовао.</i> » <i>Изашао сам напоље, али су на мене натрчала тројица момака из жбуња.</i> » <i>Колима је налетео на лежећег полицајца и изгубио контролу над возилом.</i> » <i>Секунду пре тога налетели смо на блатњаву бару и потпуно се поквасили.</i> » <i>Аутобус је великом брзином налетео на бару и испрскао пролазнике.</i>
ВЗ-	» <i>Тамара взлетела со своего сиденья, приткнулась задом на кромку низкого стеллажа, подставленного под ящики с сотами.</i> » <i>[...] а там и самоубийца взлетит с асфальта на крышу в своей полотняной рубашке [...]</i> » <i>И рыбаки, в испуге собравшиеся на берегу, увидели, как взлетела вверх над водой большая рыбина, перевернулась в воздухе и тяжело плюхнулась обратно в озеро.</i> » <i>А командир снова взлетел на своего деревянного коня, пришпорил и замер, глядя вдаль.</i>	УЗ-	» <i>Улетевиши у улаз, Иван Николајевич устрча на спрат.</i> » <i>Пожурисмо и још не бесмо устрчали уз степенице кад се код врата зачу вика.</i> » <i>Лисјен устрча лако уза степенице.</i> » <i>Окренуо се, устрчао уз степенице и ушао у просторије рачуноводства.</i> » <i>Узјаха коња и настави свој пут даље.</i> » <i>Убрзо после изласка сунца узлетела је са гране.</i> » <i>Авиони узлећу са њихових писта.</i>

	» Ђжик взмахнул удочкой — и высоко в небо, выше луны, взлетела маленькая звезда. » Петр Алексеевич шагом въехал на холм. » Я въехал на берег, соскочил с телеги. » По команде капитана-шеф-повара вошли на трибуну и расселись вдоль бортов. » Она вошла на вершину маленького холма и увидела множество таких же плоских перекатов. » Таня вошла на горбатый мостик, нависающий над рекой, загляделась в текущую грустно-зеленую воду. » – Дотацу. Только подайте, как на крышу взлезу. » Ты скромно поднялся с одной из средних скамеек и вошёл на сцену.		» После неколико тренутака зачу се звук мотора и угледасмо хеликоптер како узлетеће изнад дрвећа. » Иполит Матвејевић готово плачући устрча на брод. » Они су били устрчали на један шанац у којем се задржало нешто воде. » Како би очистио оџак, оџачар је морао да се успе на кров на кров високе куће. » Патке су узлетеле на врх оgrade и ширећи крила терале непожељне птице из своје околине.
ВОЗ-	» Легко он вознёсся на гору, легко сунул голову в палатку и застыл.	ПО-	Преводни еквивалент за руски префикс воз- » Лако се понео на планину, лако гурнуо главу у шатор и укочио се.
ПЕРЕ-	» Когда переезжали в санях через Неву, спросил у Данзаса: „Не в крепость ли ты везёшь меня?“ » Автобус спускается с холма, переезжает мостик через ручей, в окнах вырастает ельник, мгновенно темнеет. » Переезжаем через мост, поднимаемся в гору, в Р. — городок, стоящий на высоком берегу Днестра. » Вздумай я переплыть через эту границу, на другой берег вышел бы гражданином второго сорта. » Ранним утром, чтобы сократить путь, переплыли на лодке через речку и, спрятав «Романтику» в прибрежные кусты, пошли вдоль линии электропередачи.	ПРЕ-	» Преишли су улицу на пешачком прелазу. » Прелетели су преко моста јер није било гужве. » Преишли су преко моста током највеће гужве. » Ујутру, како би скратили пут препловили су реку чамцем. » Потребно је прећи преко камења како се не бисте поквасили. » Није смео да пређе преко границе јер је знао да ако пређе биће затворен. » Стајао је на семафору и посматрао како пролазе возила, када се видео да аутомобила више нема, прешао је са једне стране улице на другу.

	» Одна из них, тяжело хлопая крыльями, перелетела через улицу, села на подоконник и каркнула. » Оторвался от вагона и перелетел над ограждением моста. » Перечеркнув небо, он перелетел с ёлки на ёлку, зацепив месяц краешком хвоста.		» Посматрала је са стране како петао прелеће преко ограде која је одвајала дворишта. » Препливао је реку и нашао се близу пута који је водио ка најближем насељу.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Што се тиче префиксације глагола кретања помоћу префикса *на-*, скрећемо пажњу на глаголе *находить* и *находиться*. Са дијакроничке тачке гледишта ови глаголи су настали префиксацијом помоћу поменутог префикса. Из синхроничког угла глагол *находиться* упућује само на локативност, док је глагол *находить* изгубио просторну сему, било динамичку, било статичку, па се користи у значењу проналажење одређених предмета или идеја. Навешћемо пар примера где се глагол *находиться* употребљава за позиционирање објекта локализације (што према речнику Ожегова (Ожегов 2008) представља примарно значење овог глагола).

- » [...] Эмиссионный центр будет **находиться** в Москве [...]
- » Шест лет назад на Олимпийских играх в Атланте я **находился** на стадионе и видел, как после падения в финале бега на 1500 м Хишам лежал на дорожке и плакал.

Глаголи кретања настали префиксацијом уз помоћ префикса *на-* не морају нужно указивати на горњу страну локализатора што је случај са руским глаголом *наехать* или српским глаголом *налетети*. Код ових глагола префикс показује предњу или задњу страну локализатора.

Табела 14. Префикс *на-* са упућивањем на предњу или задњу страну

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
НА-	» Он сразу наехал на Вишневецкого и потребовал от него «заглохнуть». » Это ты пригласил их для разбора или они сами наехали на тебя? » То ли наехал на часового возле штаба, то ли крикнул что-то обидное, и они разругались.	НА-	» Неочекivano сам налетео на њега на путу до посла иако сам то желео да избегнем. » Великом брзином налетео је на противничког играча и није могао да се заустави. » Аутом су налетели на руну и поцепали гуму.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Контрастирањем сема управних глагола (*ехать* и *летети*) у руском и српском језику запажа се да је брзина кретања диференцирана пространством у којем се кретање реализује. Овде се мисли, пре свега, на то да је у руском језику кретање везано за способност хоризонталног кретања помоћу превозног средства, док је у српском језику брзина кретања повезана вертикалном кретањем и потпуном немогућношћу да се човек на тај начин креће самостално.

Поред тога што префикс *на-* показује горњу страну локализатора, овај префикс уз глагол *нести/носить* у руском језику и *нанети/наносити* или *набацати* у српском језику означава смањење или повећање одређене количине.

Табела 15. Префикс *на-* са упућивањем на горњу страну

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
НА-	» В сопках далеко-далеко совью себе гнездо из веток и дикого винограда, глиной его для крепости обмажу, наношу туда листьев и мхов для тепла. » Сколько слоёв наносить — зависит от поверхности и необходимой толщины штукатурного слоя.	НА-	» Набацали су сено. » На кревет је набацао сву одећу. » Ветар је нанео лишће на терасу. » Различите остатке нанели су на тек очишћену површину.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У оба језика префикс *на-* у горенаведеним примерима показује увећање количине објекта локализације. Плуралност објекта локализације изражена је множином именица, збирним именицама или градивним именицама код којих је означени предмет састављен из више елемената.

Што се тиче префикса *вз-*, анализа примера је показала да се не мора експлицитно указивати на локализатор, већ се он може наслутити. Неупућивање на локализатор може бити условљено тиме што код вертикалног кретања које овај префикс означава крајње одреднице кретања објекта локализације могу бити *небо*, *высота*, *воздух*. Слична ситуација је и са префиксом *уз-* у српском језику. Уколико се одређује положај објекта локализације као што *птица* или неко друго средство предвиђено за кретање кроз ваздух, сам локализатор може изостати.

Табела 16. Префикс *вз-* и *уз-* са изостављеним локализатором

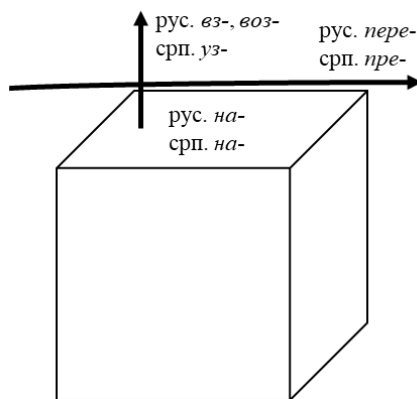
Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ВЗ-	» Орёл сидел на ветке и не мог взлететь. » Однажды такой же юный, как мама, техник ошибся в химической формуле, и целый цех взлетел. » Хорошо ещё, что им повезло с приземлением, а попали они в бой, как бы не пришлось Тумашу снова взлететь. » Капитан взлетел и, сцепившись в шишку когтями, стал отдирасть её от грифа. » Ныне, после того как взошло яркое солнце чудесного зрелища, ничто не может остановить меня...	УЗ-	» После дуге припреме авион је узлетео. » Осмогодишњи дечак се уплашио када је авион узлетео. » Наравно, нису сви временски услови погодни да хеликоптер узлети. » Када су коначно успели да узлете, могли су само погледом да испрате удаљавање од писте. » Чим је авион узлетео, мој сапутник пребледео је од страха. » Када је јато птица узлетело, сви су погледали у небо.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс *пере-* у руском језику и префикс *пре-* у српском језику, првенствено су носиоци перлативног значења. Транзитивно кретања објекта локализације само по себи указује на кретање које се врши изнад локализатора иако сами префикси не указују на одређену страну локализатора. Прецизирање да се кретање врши са горње стране, заправо, конкретизује додатни оријентир у

виду предлошко-падежна конструкција са предлогом *через* у руском и *преко* у српском језику или беспредложни акузатив.

На горњу страну локализатора упућују префикси са перлативним значењем (*пере-* и *пре-*), аблативно (*вз-* и *уз-*) и адлативно (*на-*). Прецизирање да се ради о горњој страни локализатора поткрепљују предлошко-падежне констукције. Код префикса као што су *вз-* у руском и *уз-* у српском није нужно да кретање буде дефинисано локализатором због специфичности вертикалног кретања где се локализатор може наслутити. Графички приказ представљен је на Слици 5.

Слика 5. Графички приказ префикса у односу на горњу страну локализатора у руском и српском језику
Извор: Аутор на основу доступне литературе

9.2.2 Префикси са упућивањем на доњу страну локализатора

Као што смо већ поменули, префикси који упућују на доњу страну локализатора у руском језику су *под-* и *с-*. У српском језику префикси који показују на доњу страну локализатора су *с-*, *под-* и *за-*. С тим што, треба обратити пажњу на то да префикси *под-* и *за-* у српском језику указују на доњу страну локализаторима са глаголима премештања (*подметнути*, *подвући*, *завући*). Уз глаголе кретања (*ићи*, *носити*) префикси *под-* и *за-* могу указивати на предњу страну локализатора (*под-*) или спољашњост локализатора (*за-*). Такође, употреба префикса *под-* са глаголом на *-и* (*и* *лазити*) је фреквентнија у секундарном значењу везаном за придобијање наклоности (*не треба подилазити детету; мора да се подилази бирачима*) или фигуративном значењу где се односи на осећање страха, језе, узбуђења (*совин хук се, срећом, не чује, па барем језа намерника не подилази; кључеви с времена на време гласно зазвече од чега га је целог подилазила дрхтавица; тело му подилазе жмарци*).

Што се тиче префикса *за-*, његово значење које упућује на спољашњост локализатора разматрали смо у претходно делу рада где је наведено да глаголи *залазити* и *заћи* у српском језику показују да се објекат локализације склања са задње стране локализатора или се говорнику напомиње да је објекат локализације скренуо са одређеног пута или ушао у простор локализатора.

У руском језику прво забележено значење префикса *под-*, према Академијином речнику (Шведова 1980), је просторно значење усмерено на доњу страну локализатора (*подплыть*, *подставить*). Иако се са глаголима кретања префикс *под-* чешће користи у значењу приближавања локализатору са предње или задње стране (*подошел к берегу, подъехал к дому*), овај префикс остварује и значење упућивања на доњу страну локализатора као његов семантички еквивалент предлог *под*. Наравно, корпус руског језика, поред глагола кретања са префиксом *под-* који указују на доњу страну локализатора, бележи и примере са глаголом *подставить* у значењу места са упућивањем на доњу страну локализатора.

Слична ситуација са префиксом *под-* је и у српском језику, где је примарно просторно значење приближавање локализатору и подвлачења испод њега уз допуну са предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *под*. У поређењу са руским корпусом, у српском језику корпус примера са префиксом *под-* уз глаголе кретања и допуном са предлогом *под* или *испод* је значајно мањи.

Табела 17. Префикси са упућивањем на доњу страну локализатора

Примери у руском језику са глаголима кретања		Примери у српском језику са глаголима кретања	
ПОД-	» Ну-ка, подъезжайте под дерево — мы сейчас сбросим яблоко прямо в машину. » Они переходили проулок, и мне нельзя было ни свернуть, ни затормозиться, и я подъехал прямо под ноги уполномоченного, что был в кожаной тужурке и в буденовке. » Вскоре она покрыла собой полнеба; солнце за ней скрылось, стало темно, и туча нависла так ммэжо над землей, что, казалось, мы подъехали под свод какого-нибудь здания. » Спустя несколько дней подплыли на лодке под мост, поздней ночью [...] » Обменявшись по радиотелефону несколькими словами с центральным постом подлодки, зоолог и Скворешня медленно подплыли под самый прожектор. » Дело в том, что поперек реки, с одного берега на другой лежала громадная лесина (дерево), которая не более как на четверть не касалась воды, так что подплыть под нее не было никакой возможности.	ПОД-	» Саве је те јесени вадио груди с муком и подилазио под плотове. » С муком је покушавао да се реши гамади, која је подилазила под амбар. » Његов аутомобил подлетео је под шлепер. » Тако су се нашли „у маказама“ и буквално подлетели под точкове аутобуса на супротној страни улице. » Враци подлетеше испод стрехе. Глаголи кретања у ширем смислу (глаголи премештања): » Пас се подвукао се испод кревета како би дохватио лоптицу. » Испод теста подвукао је папир како би лакше преписивао. » Убрзо је свхватио да му се цело друштво подвукло под кожу.
Примери у руском језику са глаголима места		Примери у српском језику са глаголима места	
ПОД-	» Слонёнок сорвал пальмовую ветку и подставил, чтобы отдохнули. » Ну да, того самого Максимилиана, который сначала отправил на гильотину	ПОД-	» Подметнуо је јастук под главу и наставио да спава. » Замолио је да подметнемо под сто нешто како се више не би климао.

	<i>Демулена, Дантона, Людовика XVI и Марию-Антуанетту, а потом и сам подставил шею под тяжёлый нож...</i> » <i>Высокая и светлая воля защитила его от нравственных мук — подставила под пулю, летевишую сквозь руку в печень Дантеса, серебряную пуговицу от подтяжек.</i> » <i>Внучка, которую он навещал в марте, не забыла его, потянула ручки и подставила щёку для поцелуя.</i>	» <i>Схватио је да би било добра да ускоро подметне нешто испод себе како би му било удобније.</i> » <i>Пред спавање подметнуо је књигу под главу у нади да ће боље проћи на испиту.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У руском језику префикс *под-* у корелацији са предлогом *к* или без указивања на локализатор (алудира се на локализатор у облику квадрата) има значење хоризонталног кретања ка локализатору са предње стране (– *Вот я и думаю: **подъеду** вечером, как стемнеет. **Подъехала** машина. Я **подъехал** к дому на такси. В шесть мы **подъехали** к зданию туристской базы.*) Уз допуну у виду предлошко-падежне конструкције са предлогом *под*, префикс *под-* добија значење које се подудара са значењем предлога, односно указује на доњу страну локализатора. О диференцијацији између префикса *под-*, *при-*, *до-* у значењу приближавања локализатору говори се у делу *Префикси са значењем проксималности*.

У српском језику префикс *под-* може да указује на хоризонтално кретања при којем се објекат локализације приближава локализатору (*Војска **подилази** са леђа*). Треба имати у виду да је за означавање приближавања објекта локализације локализатору у српском језику чешћа употреба префикса *при-* и *до-*.

Према значењима наведеним у Академијиним речнику (Шведова 1980) префикс *с-* се првенствено везује за удаљавање од локализатора или указује на кретање према доле. У ограниченом броју случајева (углавном праћен предлошко-падежном конструкцијом са предлог *под*) префикс *с-* има сему која упућује на доњу страну локализатора.

Такође, у српском језику префикс *с-* у ограниченом броју глагола реализује значење указивања на доњу страну локализатора јер се, првенствено, његова просторна сема везује за вертикално кретање (*сићи, слетети*). Да се ради о доњој страни локализатора закључује се на основу односа које објекат локализације остварује са локализатором. Тачније, вертикално кретање објекта локализације и његово удаљавање од локализатора показује да је положај локализатора изнад самог објекта локализације и да се оријентација објекта може извршити доњом страном локализатора.

Табела 18. Префикс *с-* са упућивањем на доњу страну локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
С-	» – <i>Заткнитесь. Иначе сбросу под поезд. Дальше мы спешно удалились.</i>	С-	» <i>Врапчић је слетео са гране на траву у потрази са зрневљем.</i>
	» <i>Сошел, испачкав всю куртку известкой, сбросил ее под куст и стал подниматься выше.</i>		» <i>Снели су кофере са петог спрата.</i>
	» <i>Толпа, бравшая приступом вагон, могла сбросить под колеса.</i>		» <i>Са поткровља су снели старе ствари.</i>
	» <i>По верхушкам сосен пробежал тревожный ветер и сбросил нам под ноги шишку.</i>		» <i>Морала је да снесе из собе постељину и окачи је на тераси.</i>
	» <i>Если ты будешь такой, они тебя скатят под гору.</i>		» <i>Спустио се степеницама са последњег спрата.</i>
	» <i>Марья пошептала над Гараськой, sprыснула его водицей с уголька и велела снести под куриный намест.</i>		» <i>Помогао јој је да спусти кофер са трећег спрата.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

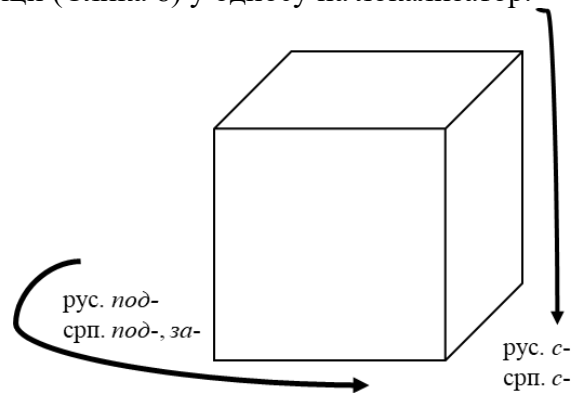
Код примера где префикс *с-* указује на доњу страну локализатора, запажа се да префикс сам по себи није носилац семе која упућује на доњу страну локализатора, већ се у ова језика идентификује оса кретања, односно вертикално кретање. Да би се прецизирала страна локализатора, предлошко-падежна конструкција има важну улогу. Допуна управном глаголу прецизира значење, а управна реч и оријентир у виду префикса само допуњавају просторну слику кретањем у смеру који води ка доњој страни локализатора.

Поред горенаведених префикса за упућивање на доњу страну локализатора, у српском језику префикс *за-*, такође, има сему усмеравања на доњу страну локализатора. Иако префикс *за-*, првенствено указује на спољашњост локализатора, уз глагол *вући*, и рекцијском допуном са предлозима *под* и *испод*, оријентација објекта локализације се врши доњом страном локализатора.

- » *Деца су се завукла испод кревета.*
- » *Чим је газдарица изашла из собе, маче се завукло испод покривача.*
- » *После краћег разговора већ му се завукла под кожу.*
- » *Завукла је руку испод стола како би дохватила оловку.*

Приликом дефинисања стране локализатора, треба имати у виду да префикси немају увек могућност да је одреде. Префикси представљају оријентире који првенствено одређују усмереност кретања. Како би се прецизније одредила страна локализатора потребно је да управни глагол прати предлошко-падежна конструкција. За указивање на горњу страну локализатора у руском језику користе се префикси *на-*, *вз-*, *воз-* (у књижевном стилу или лексику вишег стила), *пере-*, а у српском језику *на-*, *уз-*, *пре-*. Са друге стране, префикси за указивање на доњу страну локализатора су у руском *с-*, *под-*, а у српском *с-*, *под-* и *за-* уз глаголе кретања у ширем смислу (*вући*). Када поредимо ове две групе префикса у оба језика, запажа се да префикси који указују на горњу страну јасније упућују на њу, него префикси који указују на доњу страну локализатора. Вертикално одвајање објекта локализације од локализатора, само по себи, значи да се објекат локализације удаљава од горње стране локализатора (*самолет «Комета» взлетел с римског аэродрома, Авиони узлећу са њихових писта*). Такође, када се објекат локализације креће

хоризонтално, кретање се врши по површини која се налази са горње стране локализатора (*переехал через мост, перешел улицу, прешао је улицу, прешао је мост*). Ови префикси графички су приказани на следећој слици (Слика 6) у односу на локализатор.

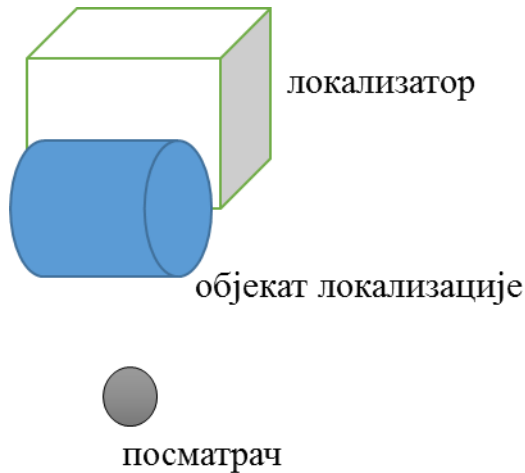

Слика 6. Графички приказ префикса у односу на доњу страну локализатора у руском и српском језику
Извор: Аутор на основу доступне литературе

9.3 Префикси који указују на предњу или задњу страну локализатора

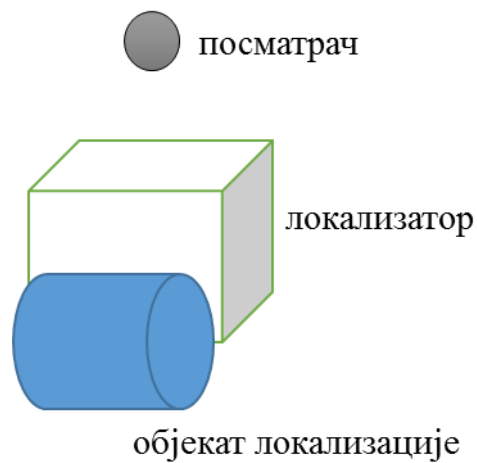
Поред одређивања положаја објекта локализације у односу на спољашњост и унутрашњост локализатора, његову горњу и доњу страну, објекат локализације може да се позиционира у односу на предњу или задњу страну локализатора. Значајну улогу у утврђивању положаја објекта локализације са предње и задње стране локализатора има посматрач. У односу на њега предња страна је она коју посматрач види, а задња ону коју не види. Ово треба имати у виду јер када је локализатор идентичан са свих страна и не постоје карактеристике као што су врата или улаз које указују на предњу страну, посматрач је тај који одређује фронтални део локализатора. Код локализатора који је у облику кутије, предња страна зависи од посматрача. Са друге стране, када је локализатор квадратног облика, а једна од страна има карактеристику која је одваја од друге, та страна ће се сматрати предњом страном. Овакво запажање ослања се на констатацију Талмија (Talmy 2000) да језички простор намеће устаљену форму и образац структуре на било којој просторној сцени јер облик и величина локализатора утичу на перцепцију посматрача. Када бисмо упоредили два примера у којима је локализатор у облику квадра *ваљак је испред кутије* (1) (Слика 7) и *бицикл је испред цркве* (2) (Слика 8) запажа се да у првом примеру предња страна локализатора зависи од положаја посматрача, док у другом примеру, без обзира на његов положај предња страна локализатора је она где се налази улаз.

(1a) Предња страна локализатора

Посматрач перцепира објекат локализације у фронталном делу локализатора

(1б) Задња страна локализатора

Посматрач перцепира објекат локализације са задње стране локализатора

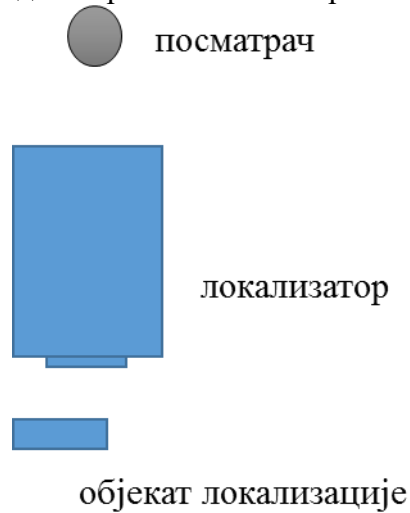
Слика 7. Предња и задња страна локализатора зависе од положаја посматрача
Извор: Аутор на основу доступне литературе

(2a) Предња страна локализатора

Бицикл је испред цркве. – положај посматрача се подудара са предњом страном локализатора

(2б) Задња страна локализатора

Бицикл је испред цркве. – положај посматрача и предње стране локализатора се не подударају, али због облика, величине и карактеристика локализатора, положај посматрача не утиче на одређивање страна локализатора

Слика 8. Предња и задња страна локализатора не зависе од положаја посматрача
Извор: Аутор на основу доступне литературе

За разлику од осталих просторних језичких подсистема (предлога, прилога, придева), у оквиру префиксалног подсистема није могуће повући јасну границу између предње стране локализатора и задње стране локализатора. Као што смо већ поменули, одређивање предње и задње стране локализатора везано је за посматрача, што је од изузетне важности код префиксалног подсистема. Треба напоменути да кретање објекта локализације не мора нужно да утиче на одређивање стране локализатора. Префикси са семом адлативности и аблативности могу да указују и на предњу и на задњу страну локализатора. Анализом примера *вошел в дом* и *вышел из дома* запажа се разлика у усмерености кретања, а страна локализатора којој се приближавају или од које се удаљавају је иста – предња.

9.3.1 Префикси са упућивањем на предњу страну локализатора

Не узимајући у обзир усмереност кретања (односно да ли је кретање адлативно или аблативно), више префикса указује директно на предњу страну, него на задњу страну локализатора. Префикси коју упућују на предњу страну локализатора су *в-*, *при-*, *под-*, *до-*, *вы-*, *у-*, *от-*, *за-*, *с-* у руском језику.

У српском језику префикси који указују на кретање објекта локализације према предњој страни локализатора су *у-*, *при-*, *до-*, *из-*, *од-*, *с-*. Префикси у оба језика, без обзира на то да ли је кретање аблативно и адлативно у односу на локализатор, упућују на предњу страну локализатора. Кретање објекта локализације почиње од фронталне стране локализатора или се ту завршава. Из овог разлога може се говорити о томе да префикси на које смо указали имају додатну просторну сему указивања на предњу страну локализатора. У српском језику префикс *с-* има веома сужену употребу приликом одређивања предње стране, јер са малим бројем управних глагола може да укаже на фронтални део локализатора.

Табела 19. Префикси са упућивањем на предњу страну локализатора

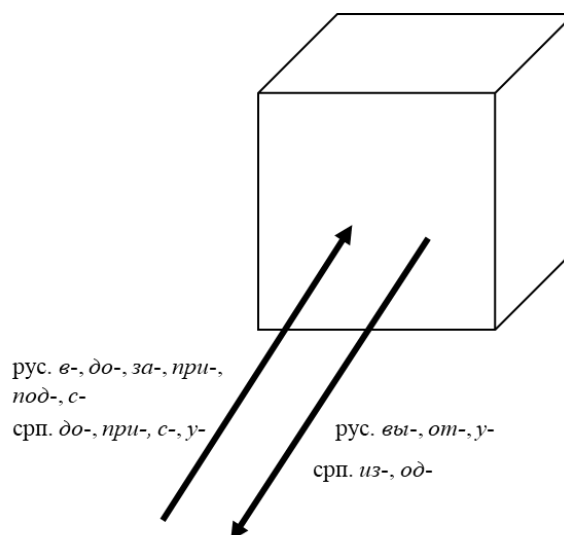
Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
В-	» <i>Вы входите в книжный магазин и покупаете книгу.</i> » <i>Внесла в кабинет черный, перетянутый веревками чемодан и попросила его убрать со стола мраморную голову.</i> » <i>Мы вошли в дом втроем: я, сын, собака.</i>	У-	» <i>Утрчао је у кућу.</i> » <i>После дуже шетње по граду ушли смо у хотел да се мало одморимо.</i> » <i>Унели су столице у гаражу како не би покисле.</i>
ВЫ-	» <i>Я выхожу из комнаты, торжествуя...</i> » <i>Я помню, как я с этим ощущением странной новизны вышла в коридор.</i> » <i>Когда мы вышли в зал продаж, мне ее стало немного жаль.</i>	ИЗ-	» <i>Решио је да изађе из собе како би помогао око постављања стола.</i> » <i>После испита изашли су из слушаонице.</i> » <i>Изнели су старе ствари из куће.</i>
ДО-	» <i>Из дома мы выбирались лишь для того, чтобы покатаься на лыжах или доехать до магазина.</i> » <i>Как вы доехали к бабушке?</i>	ДО-	» <i>Дошао је кући и донео много поклона и успомена са путовања.</i> » <i>Како сте дошли у завод?</i> » <i>Из продавнице су донели све неопходне састојке за торту.</i>

ЗА-	» <i>Захожу</i> в любую примерочную - в эту, например. » <i>Захожу</i> в кабинет к председателю Фонда, а там сидит такой щупловатый мужчина. » Мы <i>заехали</i> в ближайшую аптеку, чтобы приобрести какие-то специальные полиэтиленовые пакеты.	У- С-	Преводни еквивалент за руски префикс <i>за-</i> приликом указивања на предњу страну локализатора » <i>Ући ћу</i> у било коју кабину, ево на пример у ову. » <i>Свраћам</i> у кабинет код председника Фонда. » <i>Свртели</i> смо у најближу апотеку.
ОТ-	» Они далеко вато <i>отишли</i> от дома, уже следовало поспешить сделать то, что он должен был сделать, что было приказано. » <i>Отъехал</i> от вокзала, чтоб свернуть в переулок и остановиться. » Два узика и небольшой японский автобус <i>отъехали</i> от гостиницы.	ОД-	» За ученике је важно да кући <i>однесу</i> добре оцене. » <i>Отишли</i> су од куће без поздрава. » Први пут су је родитељи <i>одвели</i> у позориште.
ПРИ-	» <i>Прихожу</i> домой, дочка мне говорит, что в почтовом ящике письмо лежит. » Мы <i>приходим</i> в зоопарк для того, чтобы посмеяться над обезьяной, понарошку испугаться тигра или умилиться, глядя в огромные влажные глаза оленя.	ПРИ-	» Хтели су да провере има ли некога, па су <i>пришли</i> кући. » <i>Принели</i> су столу послужење за све. » После пада, неколицина је <i>притрчала</i> жени да помогне.
ПОД-	» Я надеваю пальто, пока <i>подхожу</i> к лифту. » Я <i>подхожу</i> к океану, трогаю его ногой, вступаю, иду. » И сразу же, не заезжая домой, <i>подъехал</i> в Большой дом.	ПРИ- ДО-	Преводни еквивалент за руски префикс <i>при-</i> приликом указивања на предњу страну локализатора » <i>Облачим капут</i>, док долазим до лифта. » <i>Прилазим</i> океану, додирујем га ногом, улазим, ходам. » И одмах, без свраћања кући, <i>дошао</i> је до Велике куће.
С-	» Милый мне сегодня надо <i>сходить</i> в парикмахерскую и с девочками мы собрались посидеть. » <i>Сходили</i> сегодня к врачу на диспансеризацию, называется. » Она <i>сбежала</i> в дамскую комнату, умылась холодной	С-	» Рекли су нам да <i>свратимо</i> у продавницу. » Морали су да <i>сврате</i> у дом здравља јер је кашаљ био непрекидан. » <i>Свртели</i> смо до другарице по књигу.

	<i>водой, задержала у висков ледяные пальцы.</i>		
У-	» <i>А ты что? — Ухожу в горницу да запираюсь там.</i> » <i>Девушка заплакала и убежала в дом.</i> » <i>Появится, убежит в сарай и... пропадет.</i>	ОД-	Преводни еквивалент за руски префикс у- приликом указивања на предњу страну локализатора » <i>А шта је са тобом? – Одлазим у собу и закључаћу се тамо.</i> » <i>Девојка се заплакала и отрчала у кућу.</i> » <i>Појавиће се, отрчаће у шупу и нестати.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Како би се одредила предња страна локализатора, треба имати у виду величину локализатора и положај посматрача. Постојање устаљених образаца структуре нам показују да је код квадратних локализатора фронтална страна везана за положај врата ка унутрашњости локализатора. Оријентира у виду предлошко-падежних конструкција допуњују сему префиксалног оријентира и на тај начин се објекат локализације позиционира у односу на предњу страну локализатора. Префикси у руском језику који указују на предњу страну локализатора су *в-*, *при-*, *под-*, *до-*, *вы-*, *у-*, *от-*, *за-*, *с-*, а у српском језику *у-*, *при-*, *до-*, *из-*, *од-*, *с-* и графички су приказани на слици ниже (Слика 9). Анализом корпуса примећено је да префикси *за-*, *под-*, *у-* у руском језику немају идентичне формалне еквиваленте у српском језику. Семантички еквиваленти наведених префикса су: за префикс *за-* је префикс *с-* у српском, префикс *под-* има два преводна еквивалента *при-* и *до-* и еквивалент префиксу *у-* је префикс *од-* у српском језику.

*Слика 9. Графички приказ префикса у односу на предњу страну локализатора у руском и српском језику
Извор: Аутор на основу доступне литературе*

9.3.2 Префикси са упућивањем на задњу страну локализатора

Задња страна локализатора налази се на дијаметрално супротном положају у односу на предњу. У руском језику префикси *за-* и *с-* су носиоци семе која указује на задњу страну локализатора. У зависности од лексичког окружења, односно допуне коју имају ова два префикса, објекат локализације се смешта са задње стране локализатора. Иако префикси *за-* и *с-* упућују на хоризонтално или вертикално кретање објекта локализације, предлошко-падежна конструкција у

виду оријентира модификује значење префикса и доприноси упућивању на задњу страну локализатора. Анализом корпуса запажа се да је за упућивање на задњу страну значајна конструкција са предлогом *за* и именицом у акузативу. У случајевима појаве таутологије у синтагмама, када се дуплира префикс *за-* и предлог *за*, конкретизује се значење и прецизније одређује локација објекта локализације. Такође, треба напоменути да префиксе *за-* и *с-* у руском језику користимо и приликом указивања на спољашњост локализатора.

У српском језику префикс *за-* је једини који уз допуне указује на задњу страну локализатора, а поред тога и на његову спољашњост. Када се у руском срећу синтагме *зашел за угол* или *сбежал за угол*, у српском језику биле би искоришћене синтагме са глаголима *заћи* или *затаћи*. Овај други глагол се у српском употребљава како би се дочарала брзина којом се креће објекат локализације и нестаје са задње стране локализатора. Уз примере са префиксом *с-* у руском језику, у српском језику употребљавају се еквиваленти са префиксом *од-* и у неким случајевима *по-*. Када је еквивалент са префиксом *по-* искоришћен, потпуно је изгубљена сема указивања на неку од страна локализатора, него се истиче аблативно кретање. Такође, и код префикса *од-* скреће се пажња на удаљавање од места где се објекат локализације налазио и смештање иза другог локализатора. Одређивања положаја у односу на задњу страну локализатора дефинише предлошко-падежна конструкција са предлогом *иза*. Код руског примера он *сбежал за границу* осећа се да је објекат иза локализатора, док се у српском може говорити о локализацији горњом страном локализатора јер се перлативност преноси предлошко-падежном конструкцијом *преко границе*.

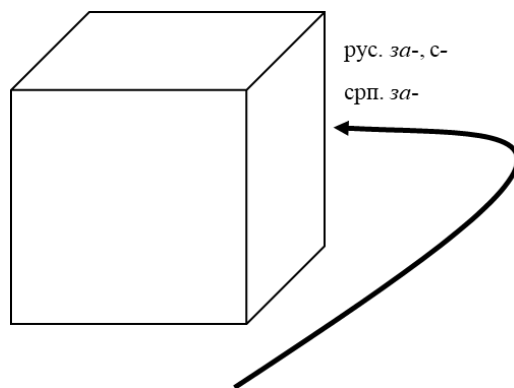
Табела 20. Префикси са упућивањем на задњу страну локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
С-	» <i>Мэру тут же предъявили обвинение в заключении «заведомо не подлежащего исполнению» кредитного договора, и он сбежал за границу.</i>	ПО- ОД-	» Побегао је преко границе.
	» <i>Сергей сбегал за кулисы и притацил оттуда пластмассовое ружье, купленное накануне в магазине «Детский мир».</i>		» Отрчао је иза кулиса.
	» <i>Пробежав вдоль второго ряда, я сбегала за угол, где стояли брошенные кем-то тележки.</i>		» Отрчао је иза угла.
	» <i>Но как раз в этот миг налетел девятый вал и, подстегиваемый ураганом, рухнул, как девятиэтажный дом, точно на слонёнка — ослепил, оглушил, закрутил в водвороте и снёс за борт, как большой мешок с песком.</i>		» Однеће га иза села и закопати.
» <i>Снесут за деревню и закопают.</i>	» <i>Земља око камења је издувана и однета у долину, иза колиба, шупа и стогова.</i>		

	» <i>Землю вокруг камней выдуло, снесло в долину, за хаты, сараи, скирды.</i>		
ЗА-	» <i>С ним был знакомый, с которым они зашли за кулисы.</i> » <i>Я зашёл за угол, и ноги понесли меня, как лошади.</i> » <i>Мы даже зашли за памятник Сталину, думая, может, они сидят за ним на верхней ступеньке пьедестала, уютно опершись спиной о полы его гранитной шинели.</i> » <i>Только что я занес ногу за высокий порог калитки, вдруг чья-то сильная рука схватила меня за грудь.</i> » <i>– Любил, – медленно проговорил Пасынков и занес обе руки за голову.</i>	ЗА-	» <i>Зашао је за кућу.</i> » <i>Током игре покушао је да се сакрије и решио да зађе за дрво.</i> » <i>Није било тешко да сунце по облачном времену брзо зађе.</i> » <i>Сунце је зашло за облак.</i> » <i>Малопре смо видели човека који је замакао за ону зграду.</i> » <i>После дуже потраге схватили смо да нам је негде замакао.</i> » <i>Једва сам успео да га сустигнем пре него што је замакао за угао.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У руском језику издвојили смо префиксе *с-* и *за-* који упућују на задњу страну локализатора. У српском језику префикс једино *за-* лоцира објекат локализације са задње стране локализатора. Наведени префикси приказани су на слици ниже (Слика 10). Како што смо већ имали могућност да приметимо, префикси који упућују на унутрашњост локализатора указују и на предњу страну, тако префикси који упућују на спољашњост локализатора усмеравају пажњу посматрача и на задњу страну локализатора. Примери у руском језику где префикси *с-* успоставља однос са задњом страном локализатора, у српском језику еквиваленти овом префиксом су *од-* и ређе *по-*.

Слика 10. Графички приказ префикса у односу на задњу страну локализатора у руском и српском језику
Извор: Аутор на основу доступне литературе

9.4 Префикси са значењем проксималности и дисталности

Када је реч о локализацији према дистанци, код префиксалног језичког подсистема, запажа се градуелни облик квантификације. Овакав начин квантификације забележен је и код система предлошко-падежних конструкција са просторним значењем (Piper 2001). У систему предлошко-падежних конструкција са просторним значењем издвајају се два вида зависности просторних

односа, односно градуелност се испољава степеном растојања између објекта локализације и локализатора (*кућа је близу улице; кућа је недалеко од улице; кућа је далеко од улице*) и дистанцом између крајева локализатора (*дуж пута расте дрвеће*) (Piper 2001).

У префиксалном просторном подсистему градуелност се изражава у виду степена растојања између објекта локализације и локализатора. Такође, треба скренути пажњу да је градуелност израженија приликом означавање мање раздаљине између објекта локализације и локализатора, него када је у питању велико растојање.

9.4.1 Префикси са значењем проксималности

Значење проксималности у руском и српском језику може бити изражено градуелно, за разлику од дисталности. Код проксималности бележе се кретања у виду адлативности и перлативности.

Адлативност. У руском језику префикси који својим семантичким карактеристикама имају значење проксималности су *до-*, *при-*, *под-*. Првенствено, префикси *до-*, *при-*, *под-* имају значење адлативности. Поређењем ова три наведена префикса запажа се да префикс *под-* има најшири спектар значења јер поред проксималности упућује на кретање испод локализатора и вертикално кретање које је усмерено одоздо на горе.

Како је већ поменуто, проксималност се може градуелизовати, и у складу са тим семањивања дистанце између објекта локализације и локализатора код ова три префикса одразила се на корпус. Примери су потврдили нијансирање дистанце између објекта локализације и локализатора. Већ смо навели значења префикса према Академијиној граматички руског језика (Шведова 1980) и забележено је да сва три префикса досежу до граница локализатора или пробијају његову границу (код префикса *до-* важно је довођење радње до краја или до одређене границе; код префикса *при-* да се достигне неки циљ и дође до одређеног места; код префикса *под-* истиче се приближавање). Како бисмо нијансирани значење између ова три префикса, прво ћемо паралелно навести примере из корпуса.

Табела 21. Префикси са значењем проксималности

Префикс ДО-	Префикс ПРИ-	Префикс ПОД-
» Она дошла до деревни за 3/4 ч и, повернуv обратно, встретила плот на расстоянии 9 км от деревни.	» Этот человек сам был моряком, офицером, и вот он пришёл в зал и скрепя сердце приготовился отвечать на вопросы...	» Сенька снова подошёл к кровати, погладил селёдку по голове.
» А я уже почти дошёл до выхода из коридора.	» Пришли на работу, а потом поехали пообедать.	» И они подошли к дубу возле Ёжикиново крыльца.
» Пока мы дошли к нему, я узнал, что у него был в Москве грипп с высокой температурой, после чего он нанес себе одиннадцать ножевых ран.	» Пришла домой. Побежала сразу в комнату распаковывать.	» Через пять минут мы подъехали к жилому пятиэтажному дому.
» Работники частных предприятий должны вставать в 5 — 6 часов	» Чтобы семья могла прийти сюда и провести весь день, с утра до вечера,	» И вдруг к входу подъехал лимузин, из которого вышел человек в странном наряде [...]
		» Но однажды после обеда к их даче подъехала машина, оттуда вышли двое бритых и чёрных,

утра, чтобы пешком дойти на работу. » Иванов уверяет, что если бы был ещё один блок, то КамАЗ не доехал бы до здания. » Из дома мы выбирались лишь для того, чтобы покататься на лыжах или доехать до магазина. » Так Коля стал москвичом, даже домой не доехал, к матери.	несмотря на то, что на улице мороз за сорок. » Военнослужащий из Челябинской области приехал в отпуск домой. » Год назад я приехал на филфак читать лекцию минут на двадцать раньше, чем следовало. » Через минуту в казарму прибежали сержанты Годеридзе и Осипенко. » Прибежала из дома перепуганная бабушка.	как чушки, и перемахнули через забор. » Я подъехал к дому на такси. » Вдруг он вскочил с места, подбежал к столу, где лежал маленький транзистор, и включил его. » Мальчики подбежали к забору [...] » Она быстро подбежала под окно соседней избы, и стала немилосердно в него барабанить.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Анализом горенаведених примера запажамо да је, иако сва три префикса рефлектују сему хоризонталног адлативног кретања, раздаљина између објекта локализације и локализатора различита. Како бисмо доказали ову хипотезу, наводимо примере код којих су идентични објекат локализације и локализатор. Графички приказ префикса проксималности приказан је на Сlici 11.

*Он **подъехал** к дому.*

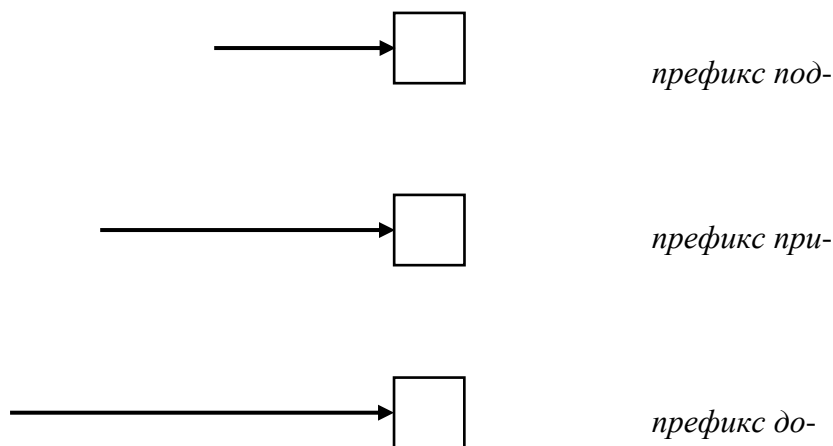
*Он **приехал** домой.*

*Он **доехал** до дома.*

Подъехал к дому упућује на мању раздаљину између објекта локализације и локализатора. Као локализатор у конструкцијама са префиксом *под-* јављају се локализатори који су мањег габарита (*стол, окно*). У оваквим конструкцијама се јасније види да је раздаљина између учесника у просторном односу мања (*подъехал к городу, подъехал к центру, подошёл к кровати, подходит к окну, поднести к столу*).

Синтагма **приехал домой** представља већу раздаљину између објекта локализације и локализатора него код конструкција са префиксом *под-*. Префикс *при-* усмерава пажњу адресата на целокупну дистанцу коју је објекат локализације прешао и прецизира да је објекат локализације достигао свој циљ.

Доехал до дома показује да је објекат локализације требало да пређе веће растојање како би дошао до циља, односно локализатора. Употреба префикса *до-* у глаголима кретања у улози управне речи користи се и када говорник проверава позицију објекта локализатора у односу на локализатор (проверава се да ли је објекат локализације стигао до циља) – *Ты доехал?*

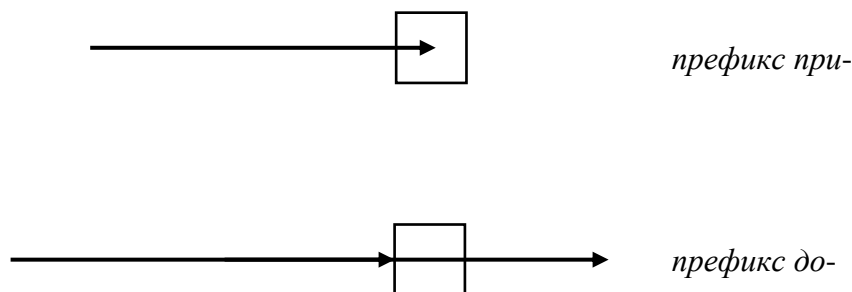
Слика 11. Графички приказ кретања префикса са значењем проксималности
 Извор: Аутор на основу доступне литературе

Поређењем ова три префикса запажа се да на најкраће растојање између објекта локализације и локализатора усмерава префикс *под-*. Код префикса *при-* и *до-* растојање између објекта локализације и локализатора је веће и не мора нужно једна дистанца да буде већа од друге. Карактеристика која прави дистинкцију између ова два префикса је, осим рекцијске допуне, у томе што префикс *при-* означава велику дистанцу која је пређена и завршена достизањем локализатора. Код префикса *до-* велика дистанца не мора бити пређена достизањем локализатора, већ се кретање објекта локализације може наставити (Слика 12).

Табела 22. Глаголи *приехать* и *доехать*

Пример	Значење
<i>Ты приехал в Москву?</i>	Крајња дестинација објекта локализатора је локализатор и адресант проверава да ли је положај објекта локализације унутар локализатора
<i>Ты доехал до Москвы?</i>	Адресант проверава да ли је објекат локализације близу локализатора (поред тога, не може се знати јасна намера објекта локализације да ли наставља даље кретање после достизања локализатора)

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Слика 12. Графички приказ семантичке дистинције префикса до- и при-
Извор: Аутор на основу доступне литературе

У српском језику „мало растојање“ уз адлативно значење изражено је префиксом *при-*. Управна реч са овим префиксом често је праћена беспредлошким конструкцијама са дативом (*прићи прозору, приближити се прозору, принети сестри*). И у руском и у српском језику префикс *при-* има значење мале раздаљине и антериорне проксималности.

Лимитативна адлативност у комбинацији са семантичким обележјем проксималности изражена је префиксом *до-* (*доћи до прозора, дотрчати до куће*). Са друге стране, лимитативна аблативност семантички је везана за префикс *од-* (*отићи од куће, одмаћи се од прозора, однети поклон*).

Перлативност. Значење проксималности уз сему перлативног кретања носи префикс *про-* (*пройти мимо магазина, проезжать мимо озера, проћи поред/мимо школе, протрчати поред продавнице*). Перлативна проксималност у оба језика изражена је префиксом *про-*.

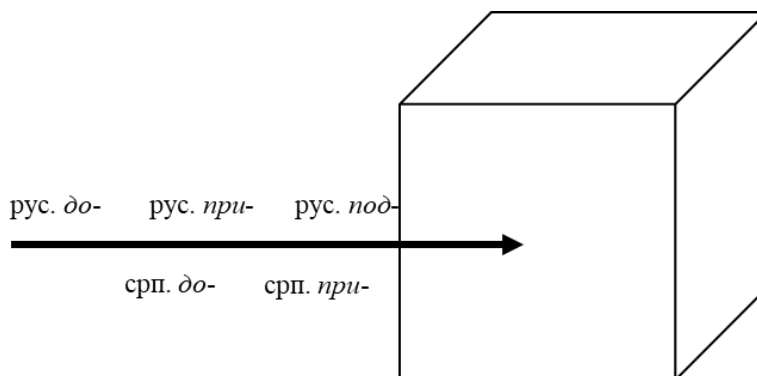
Табела 23. Префикси са значењем проксималности – перлативност

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПРО-	» Шофёр выскочил из кабины и прошёл мимо моего окна. » Он прошёл мимо избы, откуда Евдокия Михеевна выкуривала его дымом, и увидел за мутным стеклом её неподвижное лицо. » В эту минуту прошли к колодецу мимо нас две дамы. » На обратном пути мы проехали мимо Балашовского рынка. » Молодые великие княжны совершенно случайно на прогулке проехали мимо домика. » Около обеда я велел нарочно провести мимо её окон мою черкесскую лошадь, покрытую этим ковром. » Леонид Михайлович поговорил с кем-то из обслуги, и нас провели	ПРО-	» Деца су брзо протрчала поред продавнице како би што пре стигла у парк. » Прошли смо поред офарбане ограде. » Прошли смо мимо тамних врата и ушли у стан поред. » Пролетела је поред нас бесна и није ни хтела да се јави. » Млади велики кнежеви су се потпуно случајно прошетали поред кућице. » Поред прозора прошла је група деце. » У трку су пронели испод њихових прозора канте са свежом бојом.

	<i>мимо дверей большого зала в кабинет.</i>		

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префиксом *про-* у оба језика показује се перлативно кретање објекта локализатора у односу на локализатор које може бити прецизирано коришћењем предлошко-падежних конструкција. Предлози у овим конструкцијама дефинишу кретање у односу на локализатора, што нам пружа информације о страни према којој се објекат локализације позиционирао. Графички приказ проксималности дат је на наредној слици (Слика 13).

Слика 13. Графички приказ проксималности у руском и српском језику

Извор: Аутор на основу доступне литературе

9.4.2 Префикси са значењем дисталности

У претходном делу разматрали смо префиксе са семом проксималности. Анализа корпуса је показала да се код префикса са овим значењем може одредити степен градуелности. Са друге стране, одређивања степена градуелности није карактеристична за дисталност. Карактеристика дисталности повезана је са аблативним кретањем објекта локализације. Овакво кретање изражава се префиксима *у-* и *от-* у руском језику и префиксом *од-* у српском. Префикси сами по себи немају семантички потенцијал који би морао да упуту на велику раздаљину од локализатора. Како би се значење дисталности реализовало у пуном капацитету неопходно је да га прати допуна у виду предлошко-падежне конструкције или адвербијала (*он уехал далеко, он уехал загород, отишао је далеко, отпутовао је ван града*). Са друге стране, у зависности од контекста, може се јавити само управна реч са префиксом *у-* у руском језику и *од-* у српском језику где ће бити јасно да је реч о већој раздаљини између објекта локализације и локализатора (*– Мы поссорились. Я не уверена, что он вернется. Он ушел. – Посважали смо се. Не верујем да ће се вратити. Отишао је.*)

Јасно је да префикси *от-* у руском језику и *од-* у српском језику имају значење удаљавања од локализатора. На тај начин они пружају информацију о повећавању раздаљине између објекта локализације и локализатора. Такође, поред префикса *от-* у руском језику и префикс *у-* има сему аблативности и додатно значење дисталности. Оно што је карактеристично за префикс *у-* је то што указује на повећану дисталност у дужем временском периоду.

Када поредимо префиксе *от-* и *у-* у руском језику, примећује се да, у одређеној мери, префикс *от-* упућује на ближу дистанцу и мању раздаљину између објекта локализације и локализатора док префикс *у-* указује на већу удаљеност објекта локализације од локализатора која се реализује у дужем временском периоду (*отойди от меня* према *уехал из дома*). Еквивалент префиксу *от-* у српском језику је префикс *од-*. Овај префикс као и његов руски еквивалент указује

на одвајање објекта локализације од локализатора и на повећање дистанце између ове две тачке просторног односа.

Табела 24. Префикси са значењем дисталности

Префикси и примери у руском језику	Префикси и примери у српском језику
ОТ- » Они далековато отоишли от берега, уже следовало поспешить сделать то, что он должен был сделать, что было приказано. » Мы отоишли в сторону шагов на десять. » Он ещё не отоишёл от окна, как в прихожей затрепал телефон, заставив его вздрогнуть. » Закинув за плечо ружьё, я отоишёл от костра. » Отъехал от вокзала, чтоб свернуть в переулок и остановиться. » При вылете они первое время не отлетают далеко от гнезда; родители продолжают их подкармливать ещё в течение 6 - 10 дней. » Кузнечик отлетает от двери и бежит по коридору быстрее ветра. » Утка отбегала по льду до промоины и ныряла под лёд, выскакивая в следующей полынье.	ОД- » Много времена је размишљала зашто је отишао је и није рекао збогом. » Отишли су у зоолошки врт пре заласка сунца. » После озбиљне свађе решили су да оду далеко од нас. » Одвезао је децу у школу, брзо ће се вратити. » Приликом прве посете однели су поклоне гостима. » Од страха одскочили су у страну. » Прошле недеље отишли су на летовање. » Док су шетали шумом осетио је јак бол, па су његови другови отрчали до првог лекара по помоћ. » Дуго се гнездо налазило изнад њиховог прозора, а онда су једног јутра схватили да је мајка са младима одлетела на неко другом место.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У зависности од оријентира и локализатора модификује се значење префикса *от-*. С тим у вези, префикс може да упућује на већу дистанцу између објекта локализације и локализатора.

Табела 25. Префикс *от-* са упућивањем на већу дистанцу од локализатора

Префикс ОТ-	Примери
ОТ-	» И, смущаясь и пропуская друг друга вперёд, компания села в троллейбус и отъехала. » Как могли они так далеко отъехать от дома? » Когда к нему боком подходила какая-нибудь птичка, он распускал крыло, загораживая кормушку, и, наметившись, щелкал её по голове — и, наверное, больно, даже очень больно, потому что птица с криком отлетала прочь.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Са друге стране, када се у просторни однос између објекта локализације и локализатора укључи још један члан односа у виду посматрача, префикс *от-* добија још једну нијансу значења у виду семе адлативности. Такође, и у српском језику увођењем позиције посматрача, може доћи до промене перцепције према усмерености кретања. Адлативност се бележи у овим примерима због промене локализатора на који се указује. Позиција посматрача се подудара са локализатором од којег се удаљава објекат локализације. Истицање другог локализатора показује да је говорнику важно да истакне место према којем се упутио објекат локализације.

Табела 26. Утицај позиције посматрача на перцепцију

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ОТ-	» [...] <i>лучше ли жить в такой вот квартире или в собственном доме, поднялся, отошёл к окну и задумался.</i> » <i>После томительных минут изучения Галина Леонидовна дала знак Шишину, чтоб тот прикрыл наготу и застегнулся, и скорбно отошла к столу.</i> » <i>Он помахал мне, отбежал к своей гитаре и, подняв ее с земли, крикнул.</i> » <i>Он даже есть захотел и принялся прикидывать, успеет ли отбежать к холодильнику, схватить кусок колбасы?</i> » <i>Ударился в неё головой, как бабочка в стекло, отскочил к окну, а от окна снова к двери да снова к окну.</i> » <i>Я с ужасом отскочила к стене.</i>	ОД-	» <i>Дуго су стајали испред зграде и схватили су да је неколико њих већ отишло кући.</i> » <i>После неколико месеци, овог викенда су другарице, коначно, отишле у музеј.</i> » <i>Отрчао је до прозора и донео саксију са цвећем.</i> » <i>Касно увече ишуњао се из кревета, брзо отрчао до фрижидера да га нико не види и узео сендвич који је спремио за доручак.</i> » <i>Отишао је до прозора јер је чуо гласове са спољне стране.</i> » <i>Решили су да однесу из магацина све што им је било од користи за даљи рад.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У руском језику и префикс *у-* је носилац семе дисталности. У поређењу са префиксом *от-*, код префикса *у-* бележи се већа дистанца између објекта локализације и локализатора. У српском језику преводни еквивалент су глаголи са префиксом *од-*. Слична ситуација коју смо имали са префиксом *от-* везано за изражавање адлативности, јавља се и код префикса *у-*. И код овог префикса посматрач утиче на промену перспективе и односа које објекат локализације остварује са локализатором.

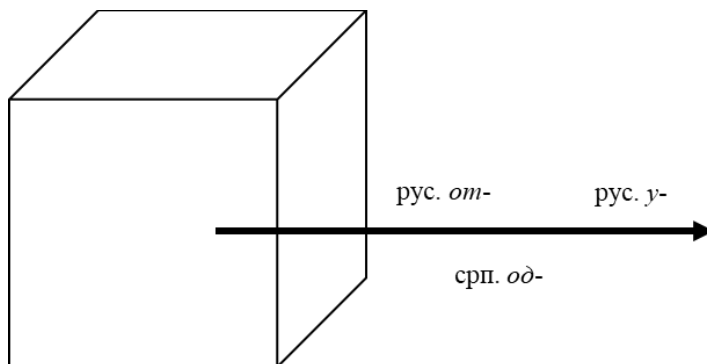
Табела 27. Префикс *у-* у руском језику као носилац дисталности

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
у-	» <i>Но поезд уже давно ушел.</i> » <i>Я ушёл из дому, на долгие годы порвал с друзьями, жил бог знает где и бог знает с кем.</i> » <i>Как вы? Старшая в Казани или уехала?</i>	ОД-	Преводни еквивалент за руски префикс <i>у-</i> приликом указивања на дисталност » <i>Али воз је већ одавно отишао.</i> » <i>Отишао сам од куће, прекинуо сам контакт са пријатељима</i>

	» Герой хочет только одного - навсегда уехать из города и начать новую жизнь.		дуги низ година, живео сам Бог зна где и Бог зна са ким. » Како сте? Да ли је најстарија у Казању или је отишла ? » Јунак хоће само једно – заувек да оде из града и почне нови живот.
Префикси и примери у руском језику са значењем адлативности		Преводни еквиваленти у српском са значењем адлативности	
у-	» Он фыркнул и ушёл к себе в комнату, а я взяла сына, и мы отправились по магазинам. » Но у нас народ хочет пораньше уехать домой... » И после этого Гоголь уехал в Германию. » Когда Собчак проиграл выборы, я подал в отставку и уехал работать в Москву. » Надежда влюбилась, потеряла голову, улетела в облака и одновременно уплыла в океанские глубины.	от-	» Он је фркнуо и отишао у своју собу, а ја сам узела сина и кренули смо у куповину. » Али наши људи желе да оде кући раније... » И после тога Гогољ је отишао у Немачку. » Кода је Собчак изгубио на изборима, дао сам оставку и отишло у Москву да радим. » Надежда се заљубила, изгубила је главу, одлетела у облаке и истовремено отпловила у дубине океана.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикси *от-* и *у-* у руском језику и *од-* у српском показују аблативно кретање које приказујемо графички у наставку (Слика 14). У зависности од укључености посматрача у просторни однос кретање објекта локализације може да добије другачију перспективу. Поред укључености посматрача, важну одредницу у прецизирању кретања има предлошко-падежна конструкција која представља локализатор и још један оријентир. Такође, оријентир у виду адвербијалне конструкције може да усмери, допуни и модификује семе које оријентир у виду префикса носе.

Слика 14. Графички приказ дисталности у руском и српском језику

Извор: Аутор на основу доступне литературе

9.5 Префикс са упућивањем на плуралност објекта локализације

Префикси које смо до сада анализирали нису условљавали бројност објекта локализације. Специфичност префикса *раз-* у руском и српском језику је управо у томе што захтева плуралност објекта локализације, односно помоћу овог префикса врши се квантификација просторног односа у којем учествује више објеката локализације уз додатну сему удаљавања од центра (где су груписани објекти локализације) ка периферији. Како би се реализовало значење префикса *раз-* неопходно је да објекат локализације буде збирни. Са друге стране, просторни однос који формира префикс *раз-* упућује да је кретање аблативно и указује се на постојање више локализатора. Управна реч уз префикс *раз-* у виду оријентира, праћена је и постфиксом *-ся*.

Табела 28. Префикс са упућивањем на плуралност објекта локализације

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
РАЗ-	» Дружно согласившись, что он не местный, разошлись по домам. » Он был с девушкой, [...] и разошлись каждый в свою сторону. » Всё улеглось, ушли бутафоры, актёры разошлись к своим местам. » Депутаты разъедутся по округам, чтобы рассказать избирателям о трех неделях своей работы. » Учителя разъехались кто куда — по деревням или в город. » Вот так они и прожили там с сорок пятого по шестьдесят третий или шестьдесят пятый год и только потом разъехались по разным квартирам. » Отбор проходил в здании филиала Большого театра, на этот раз летом, когда сезон уже закончился и большинство певцов разъехалось из Москвы — на отдых или на гастроли.	РАЗ-	» После велике туче сви су се разишли по периферији града. » Због гужве која се направила било је неопходно са се сви разиђу са градског трга. » Видели су да се убрзо спрема олуја, па су се разбежали по кућама. » Разбежали су се по учионицама када су чули звук звона. » Договор је био да их после прославе развезе по граду. » Развезли су поруџбине по целом кварту. » Експлозија је разнела сву грађу по градилишту. » Локални пси разнели су кесе по крају. » Павле је колима развело друштво по граду и наставио кући.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У српском језику са префиксом *раз-* нису карактеристичне предлошко-падежне конструкције са предлогом *из* (у руском: **разъехалось** из Москвы) или *у* (у руском: **разошлись** каждый в свою сторону). У оваквим примерима у српском преводни еквивалентни везани су или до промене глагола (аблативност би била изражена префиксом *од-* *отишли* су из Москве) или промене допуне (*разишли* су се свако на своју страну).

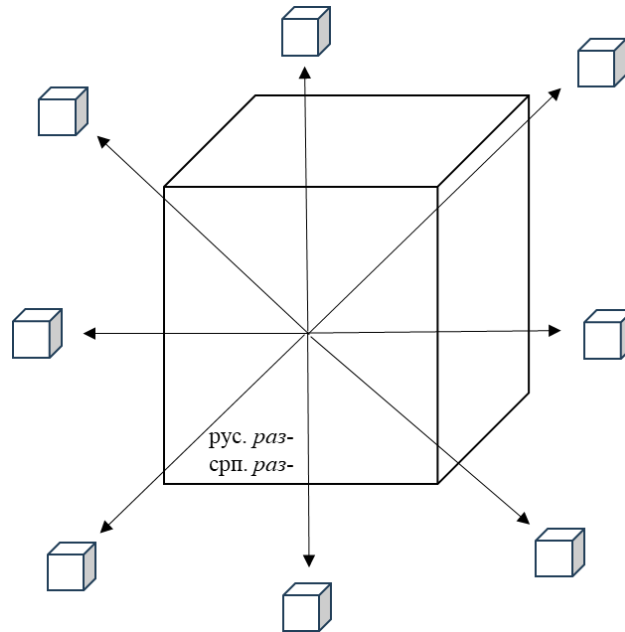
Такође, скренућемо пажњу да се анализом корпуса запажа често изостављање локализатора када се употребљава префикс *раз-* како у руском језику, тако и у српском. Ово није необично јер употреба овог префикса, пре свега, служи како би се показало да се плуралност објекта локализације рашчлањује и да се ти делови крећу од центра локализације.

Табела 29. Префикс раз- са значењем удаљавања од центра

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
РАЗ-	» <i>А с этой публикой так: дашь одному по морде, свалишь другого, и разбегутся все.</i> » <i>Ах, эти все мои друзья, – пошатнись я, – разбегутся как паршивые собаки.</i> » <i>Конечно, лучше было бы вовсе разъехаться.</i> » <i>В студенческие годы мы очень дружили, но потом пути наши, как это часто бывает, разошлись.</i> » <i>Тем самым главный практический вопрос был решён, все допили чай и разошлись кто-куда.</i>	РАЗ-	» <i>После велике туче сви су се разишили.</i> » <i>Због гужве која се направила било је неопходно са се сви разиђу.</i> » <i>Деца су се одједном разбежала.</i> » <i>Било је потребно што пре развести сав тај нов материјал да се не би правиле залихе.</i> » <i>Договор је био да их после прославе развезе.</i> » <i>Експлозија је све разнела.</i> » <i>После прославе хтео је да их све развезе, али није знао како то да уради у што краћем времену.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Изостављањем локализатора преноси се порука адресату да је адресанту важна информација о промени кретања коју врши објекат локализације. Оваква ситуација је честа код префикса *раз-* јер је за реализацију његовог значење неопходно постојање више локализатора који не морају бити истоветни (*Учителя **разъехали** кто куда — по деревням или в город*). Поред тога, управна реч у комбинацији са префиксом *раз-* представља кретање објеката локализације од центра ка периферији с тим да постоји могућност указивања на локализатор који је центар или периферија (***разъехалось** из Москвы или **разъехали** по разным квартирам*). Приликом означавања локализатора који упућује на периферију, допуну управне рече чини предлошко-падежна конструкција са оријентиром *по* и дативом. Префикс *раз-* се не среће у ситуацијама када објекат локализације означава само један предмет. Графички приказ оваквог кретања представљен је на Слици 15.

Слика 15. Префикси за указивање на плуралност локализатора
Извор: Аутор на основу доступне литературе

У овом делу размотрили смо значења префикса у односу на страну локализатора на коју указују. Анализом корпуса смо утврдили да су одређене стране локализатора доминантније у односу на њихову супротстављену страну. На доминантност стране показује број који упућује на ту страну. На тај начин можемо истаћи да су предња страна локализатора и горња страна доминантније јер више префикса указује на њих, него на задњу и доњу страну. Такође, примећено је да префикси коју показују предњу страну локализатора истовремено могу указивати на унутрашњост, а префикси који одређују задњу страну, показују и спољашњост локализатора. Поред овога, издвојили смо префикс *раз-* који се користи у случајевима када је објекат локализације збирни.

У наредном делу разматра се потенцијал префикса у односу на координатне осе. Оваква анализа доприноси разумевању врсте и правца кретања на који указују префикси са просторним значењем у руском и српском језику.

10 СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ПРЕФИКСА СА ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У ОДНОСУ НА КООРДИНАТНЕ ОСЕ

У овом делу рада посматраћемо префиксе из угла координатног система, односно како је кретање усмерено на координатне осе. Координатни систем за опис префикса у украјинском и српском језику користила је Љ. Поповић (Поповић 2008). Поделу префикса по кретању у односу на локализатор коју је користила Поповић (Поповић 2008) навели смо у делу *Подсистем глаголских префикса са просторним значењем* где је издвојено седам начина кретања (у односу на хоризонталну раван, вертикалну, центрифугално и центрипетално кретање, у односу на унутрашњу или спољну запремину, раван локализатора, спољни координатни систем). У овом делу, пратећи ову поделу описаћемо подсистем префикса са просторним значењем у руском и српском језику. У највећем делу промењујемо ову поделу, с тим што коментаришемо специфичности употребе појединих префикса са сличним значењем (*он дошел домой* и *он пришел домой*). Такође, скрећемо пажњу да у наставку неће бити описано кретање у односу на унутрашњу и спољну запремину јер смо о томе детаљно говорили на почетку овог поглавља. Тако да ће у овом делу бити речи о префиксима који показују кретање у односу на хоризонталну раван, вертикалну раван, раван локализатора, центрифугално и центрипетално кретање и спољни координатни систем.

10.1 Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни

У оквиру подсистема префикса који носе значење хоризонталног кретања, може се утврдити компонента усмерености кретања, односно, може се издвојити значење аблативности, адлативности и перлативности. У овом делу рада груписали смо префиксе код којих се кретање одређује у односу на хоризонталну осу координатног система.

Аблативност. У руском језику префикси са семом аблативности при кретању у хоризонталној равни су *вы-*, *от-*, *у-*, *по-*. Овде треба напоменути да је код префикса *по-* јасније изражена значењска компонента почетка радње. У ширем погледу почетак кретања означава одвајање од локализатора, што указује на допунску сему овог префикса, па је из тог разлога префикс *по-* сврстан у ову групу. У српском језику префикси који означавају удаљавање објекта локализације од локализатора су *из-*, *од-*, *по-*, *уз-* (као и њихове аломорфне варијанте). Што се тиче префикса *по-* у српском језику, ситуација везана за његову семантику иста је као у руском језику.

Илустровање аблативности примерима почињемо префиксом *вы-* у руском језику и *из-* у српском. Оба ова префикса су носиоци семе напуштања једног координатног простора и пробијања границе између два простора и показивање да објекат локализације прелази у други координатни систем.

Табела 30. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – аблативност

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ВЫ-	» <i>Вот, например, вышли вы из дома на работу... с портфелем или не обязательно с портфелем, а с чем-то в руках.</i> » <i>Он вышел на сцену под гром аплодисментов и "Рио-риту".</i> » <i>Причём во время пожара мои не могли выйти из квартиры (я ехал на работу и был не в курсе)</i>	ИЗ-	» <i>Изашао је из стана без одговора.</i> » <i>Изађе из крчме и остави нас саме.</i> » <i>Изашао је из собе за надзор и провео их кроз центар за безбедност до провидног собичка на другом крају.</i>

	<i>и чуть не задохнулись в вонючем дыму.</i> » Выхожу один я на дорогу, сквозь туман кремнистый путь блестит... (Льермонтов, Выхожу один я на дорогу) » Я тоже могу привести немало примеров «отличников» и «хорошистов» в школе, которые быстро вылетели из универа. » Я знал, что Марис Янсон, главный дирижёр Питсбургского оркестра, должен был вылететь в Питсбург несколькими часами раньше, и стал туда звонить. » Из черного океанского провала выплывали корабли.	» Испраћен бунцањем, отац се искрада из себе. » Њена породица је продала кафић који је имала у Лондону да би исловила бродом у намери да започне нови живот. » Из Кијева смо исловили бродом „Маршал Косевој“ на пут дуг готово 2000 километара. » Истрчао је из учионице када је чуо звоно које се протезало ходником. » Излетео је на терасу када је чуо непознате звукове споља. » Излазим сам на пут, кременит пут кроз маглу гори (Льермонтов - превод Р. Радовић) » Чим је завршио састанак излетео је из канцеларије.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Овде морамо напоменути да префикс *вы-* у руском и *из-* у српском, поред тога што примарно указују на кретање у хоризонталној равни, показују и кретање према вертикалној оси о чему ће бити више речи у делу *Префикси за означавање кретања у вертикалној равни*.

У руском језику постоји префикс који формално одговара префиксу *из-* у српском. Префикс *из-* у руском означава напуштање једног простора и прелазак у други, с тим што се овај прелазак и кретање објекта локализације реализује у преносном смислу.

- » *А кто **изгнал** рыцарей из жизни?*
- » *Например, **изгнали** Диогена из его отчизны, а он тем попал в философию.*
- » *Нелегко вообразить такую ахинею на фоне событий последних лет, но мы же **исходим** из математических гипотез и уравнений?*
- » *Я **исхожу** из реального положения дел на своём предприятии.*
- » *А ведь когда этот человек выходил на сцену, от него **исходил** свет.*

Сему удаљавања од почетне границе у руском језику имају префикси *от-* и *у-* (*отойти, отъехать, отлетать, уйти, уехать, убежать*). У српском језику исто то аблативно значење са удаљавањем од почетне тачке има префикс *од-* (*отићи, отпловити, одлетети*). О односу префикса *от-* и *у-* у руском језику и *од-* у српском језику било је речи у делу *Систематизација префикса са просторним значењем у односу на локализатор*. У овом делу наводимо примере како бисмо илустровали аблативно хоризонтално значење.

Табела 31. Префикси от- и у- у руском и од- у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ОТ-	» <i>А я и отойти не могу от гаража-то.</i> » <i>Она отжала их двумя руками, как отжимают бельё, и отошла от куста на солнечное место.</i>	ОД-	» <i>Окренуо се и одјахао, не рекавши ни реч више.</i> » <i>Том стазом су одјахали ка селу.</i> » <i>Одјурио је у своју собу и бацио се на кревет.</i>

	» <i>Как-то мы ждали её в Цирке на Цветном, она запоздала, и все решили, что она уже не приедет, и перестали ждать, отошли от входа в правительственную ложу.</i> » <i>При вылете они первое время не отлетают далеко от гнезда; родители продолжают их подкармливать ещё в течение 6 - 10 дней.</i> » <i>Кузнечик отлетает от двери и бежит по коридору быстрее ветра.</i> » <i>Более легкие пивные банки сносило потоком воздуха, и они обычно не отлетали от вагонов так далеко.</i> » <i>Самолет недалеко отлетает от аэропорта, вопросительно зависает над океаном, и падает.</i>		» <i>У бифеу су затекли целу екипу сем Арчија, одјурио је на представу у друго позориште.</i> » <i>Одлази на терасу и седа поново на лежаљку.</i> » <i>Одлазила је на обуку у Вршац, освојила је прво брдашице од десетак метара, па веће од осамдесет.</i> » <i>Одлази одавде, иди, иди, иди!</i> » <i>Одлетео је у Москву како би отпочео своју пустоловину.</i> » <i>Војним хеликоптером МИ-8 одлетео је на други аеродром.</i> » <i>Одлетео је усред великог невремена у престоницу.</i> » <i>Дуго су се припремали да отплове из Серакузе.</i> » <i>Кући је отишао видно разочаран због ситуације која се догодила неколико сати раније.</i>
У-	» <i>Он убегает из дома и начинает жизнь.</i> » <i>Цыганки танцуют, завлекая солдат, хотя те по первому звуку горна и убегают в казармы, на ходу натягивая одежду.</i> » <i>Я ушёл из дому, на долгие годы порвал с друзьями, жил бог знает где и бог знает с кем.</i> » <i>Как вы? Старшая в Казани или уехала?</i> » <i>Герой хочет только одного - навсегда уехать из города и начать новую жизнь.</i>	ОД-	Преводни еквивалент за руски префикс у- » <i>Он одлази из куће и почиње живот.</i> » <i>Циганке играју, маме војнике, иако на први звук буке одлазе у касарну, успут навлачећи одећу.</i> » <i>Отишао сам од куће, прекинуо сам контакт са пријатељима дуги низ година, живео сам Бог зна где и Бог зна са ким.</i> » <i>Како сте? Да ли је најстарија у Казању или је отишла?</i> » <i>Јунак хоће само једно – заувек да оде из града и почне нови живот.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Не поклапају се увек преводни еквиваленти у руском и српском језику у погледу одабира глагола са префиксом. У зависности од концептуализације простора и брзине којом се објекти локализације крећу, префиксални глагол у руском може бити преведен на српски језик или префиксалним глаголом са истом усмереношћу кретања, али са другачијом глаголском основом, или може бити употребљен глагол без префикса код којег би се основа поклопила са основом префиксалног глагола. У горенаведеном примеру *Он **убегает** из дома и начинает жизнь* лексема *убегает* је у српском добила еквивалент *одлази*. Поредићи ова два глагола, запажа се да се подудара аблативно кретање глагола изражено префиксима у- у руском и од- у српском, али се глаголске основе разликују. Друга варијанта би била да се сачува основа, али да се изгуби аблативност у српском – *Он **бежи** од куће и почиње живот*. Ако бисмо узели пример *А на*

последних словах слёзы застилают глаза Светланы, она выкрикивает и **убегает** со сцены боља преводна варијанта би била *И* на последњим речима сузе се скупљају у Светланиним очима, она викне и **бежи** са бине, него одлази са бине јер се у првој верзији (*бежи са бине*) чува брзина кретања објекта локализације, а јасно је да се објекат локализације удаљава од локализатора.

Што се тиче глагола са префиксом *от-* у руском језику као што су *отнести*, *отвозить*, језички осећај указује на перлативност објекта локализације са семом удаљавања од почетног локализатора на који се не указује, већ се пажња усмерава на други локализатор којем се објекат приближава. Ови глаголи семантички супротни у поређењу са глаголом *отойти* код којег је важна аблативност.

- » *Когда невесту мыли, то банник зашивали в скатерть вместе с чашками и ложками, а потом **относили** в спальню молодых.*
- » *Он **относит** шляпу в дом и под дождем без зонтика уходит в калитку.*
- » *Дед подбегает к нему, ссаживает с лошади, **отводит** в дом, укладывает на кровать, шубой укрывает, чтобы не продрог, чтобы голова у него не болела, а коня расседывает, чистит и задает ему корм.*
- » *Да я, знаешь, сколько этой вещи каждый месяц в город **отвожу**?*
- » *Как и многих детей, Степана на лето **отвозили** в деревню.*

Глагол *отойти* у руском језику указује на аблативност и семантички је ближи глаголима *одмаћи/одмакнути се* у српском језику, док се за *уйти* користи глагол *отићи*.

- » *Он **отошел** от стола. – Одмакао се од стола.*
- » *Мы **отошли** в сторону шагов на десять. – **Одмакли** смо се око десет корака у страну.*
- » *Он ещё не **отошёл** от окна. – Још се није **одмакао** од прозора.*
- » *Как вы? Старшая в Казани или **уехала**? – Како сте? Да ли је најстарија у Казању или је **отишла**?*
- » *Герой хочет только одного - навсегда **уехать** из города и начать новую жизнь. – Јунак хоће само једно – заувек да **оде** из града и почне нови живот.*
- » *Павел Николаевич **ушел** навсегда. – Павел Николаевич **отишао** је заувек.*

У вези са префиксом *по-* у руском и српском језику већ смо напоменули да се његово значење, првенство, односи на почетак радње, с тим да смо из угла теорије семантичких локализација доделили овом префиксу значење аблативности. Овакво кретање у односу на локализатор је, поред тога и хоризонтално, па се префикс *по-* нашао у овој групи.

Табела 32. Префикс *по-* са значењем аблативности

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПО-	» <i>Планирую поехать в Европу, у меня там много друзей.</i> » <i>И чтобы проверить и ещё раз это почувствовать, вы поедете в свой родной город, найдёте дом, в котором вы провели детство.</i> » <i>А ночью они на поезде поехали домой, сегодня рано утром прибыли.</i> » <i>Или поедете вы в Дрезден, придёте в Дрезденскую галерею,</i>	ПО-	» <i>Можемо да се договоримо и пођемо заједно у биоскоп.</i> » <i>Понели смо са путовања лепе и незаборавне успомене.</i> » <i>Сваке недеље са пијаци понесем кући велики асортиман свежег и укусног воћа и поврћа.</i> » <i>За време великог одмора деца су потрчала ка продавници која се налази недалеко од школе.</i>

	<i>в зал, где висит Сикстинская мадонна, встанете перед картиной и будете думать: "Так... вот она, это же она...", так надо это понять, надо это осознать.</i>		

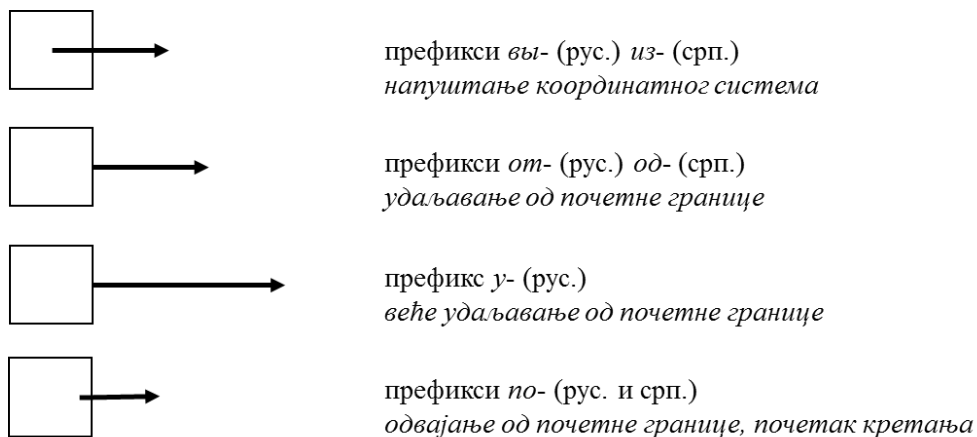
Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У горенаведеним примерима запажа се удаљавање објекта локализације од локализатора, с тим што, иако се просторно кретање дефинише као аблативно, преовлађује значење почетка кретања и покретање објекта локализације.

У овом делу поменућемо само да префикс *уз-* у српском језику може имати значење хоризонталног кретања. Овакво значење је сужено и нећемо се дубље бавити овим питањем јер је овакво усмерено кретање везано за глагол *маћи*. Малобројни примери показују да је хоризонтално кретање карактеристично за глагол *узмаћи* (*се*) и да се може заменити својим синонимом *измаћи*.

- » *Призор га је натерао да се узмакне.*
- » *Изненађена, она несвесно измаче корак – два, али се брзо прибра, насмеја се усиљено и упита га не много гласније, да ли онда дошли до одлуке.*

Како бисмо стекли визуелни утисак о нијансама аблативности које су се јавиле код префикса *вы-*, *от-* *у-*, *по-* у руском језику и *из-*, *од-* и *по-* у српском језику, на слици 16 приказујемо локализатор у виду квадрата, а стрелицом обележавамо кретање објекта локализације. Графички приказ (Слика 16) показује да се објекат локализације налази у унутрашњости локализатора када се користе оријентира *вы-* и *по-* у руском и *из-* и *по-* у српском, с тим што се објекат налази ближе граници локализатора код префикса *по-*. Код оријентира *от-* и *у-* важна је удаљеност коју објекат локализације прави у односу на локализатор, него сам положај који заузима у односу на његову унутрашњост.

Слика 16. Префикси са значењем аблативности

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Перлативност. Перлативно кретање, како наводи Пипер (Piper 2001) представља пресецање простора који означава локализатор. Овакво кретање објекта локализације може бити подељено на два начина где би се дистанца између објекта локализације и локализатора:

- конципирала као препрека коју је потребно савладати (дистанца се конципира као део раздаљине) – у руском језику *пере-*, у српском *пре-*;

- мерила према спољним маркерима (спољни маркери могу представљати границу која актуализује ретроспективно мерење одређеног растојања) – *про-* (у руском и српском језику). (Поповић 2008)

За илустрацију значења префикса који приказују дистанцу која се посматра као препрека коју треба савладати издвајамо следеће примере.

Табела 33. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – перлативност преко локализатора

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПЕРЕ-	» Судно перешло из реки в море. » Через две недели после того, как 1 сентября 1939 года Германия напала на Польшу, развязав тем самым Вторую мировую войну, части Красной армии перешли границу и заняли территорию Западных Украины и Белоруссии. » Он переехал в Испанию. » — Мне нужна пауза, чтобы переехать из Бельгии во Францию. » Я, когда надо переехать дорогу, иногда по зебре прямо на веле, лень спешиваться. » Огромное село раскинулось перед ним; он переехал узкою дорогою поле, растворил ворота и въехал на улицу. » Отец разгневался на них и теперь они переплывут реку. » Брат Николай запросто переплыл Обь в районе железнодорожного моста.	ПРЕ-	» Прешили смо изузетно напоран пут који је трајао једанаест сати. » Границу су прешили после дугог чекања. » Дуг пут смо прешили од Финске до Грчке. » А у пролеће се током маја у јатима враћају на родни континент, прелећу Средоземно мора, па и Алпе. » Славуј прелете преко дворишта и гласно запева. » Дуго је преносио воду преко дворишта како би залио башту. » Кутије су преносили из складишта на покретне траке где су се производи ређали и паковали. » Увек су га занимале емисије о природи, а посебно га је заинтриговала једна где је човек препливао Јадранско море. » Осетио се исто онако како би се осетио јунак који мора да преплива седам мора.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

С обзиром на то да је код глагола са префиксом *пере-* у руском и *пре-* у српском језику кретање перлативно, без указивања на крајње тачке кретања, очекивано је да локализатори одређују само дистанцу која треба да се савлада. Са друге стране, примери показују да указани локализатор може да буде почетна или крајња тачка (**переезжает** в Испанию, **переезжают** из штата в штат, **переехать** из Бельгии во Францию, **прешили** од Финске до Грчке, **преносили** из складишта). Однос који префикси *пере-* и *пре-* успостављају са локализатором показује да се објекат локализације креће по површини локализатора, односно са његове горње стране (*перешел* улицу, *переплыл* реку, *прећи* улицу, *препливати* реку).

Поред префикса *пере-* у руском и *пре-* у српском, перлативно кретање показује префикс *про-* у оба језика, с тим што се дистанца мери у односу на спољне маркере.

Табела 34. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – перлативност кроз локализатор

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПРО-	» Он прои́ёл через зал "по главной улице с оркестром", держа в руках гитару. » Нам суждено пройти какую-то часть дороги вместе. » Я прои́ёл длинную дорогу, и меня вёл великий человек. » Они прошли в дом через большую каменную террасу, со всех сторон закрытую густыми шпалерами винограда. » Проехали мимо их дома, где ее ждали. » Проехали они мимо театра, огромного здания, остановились мы в отеле.	ПРО-	» Прошли смо добар део пута. » Прошао сам тек 400 до 500 метара. » Један део улице провозали су бицикле низбрдо. » Протрчао је поред продавнице и налетео на познаника којег је желео да избегне. » Делом пута провозао се без већих заустављања. » На дан пробне возње провозао је ауто до центра и назад до салона.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Позиционирање објекта локализације у односу на локализатор, у случајевима када је кретање дефинисано оријентиром *про-*, врши се унутрашњошћу локализатора (*прошао је кроз зграду, прошао је кроз тунел, прошел сквозь здание, проехал сквозь туннель*).

Код перлативних префикса *пере-* у руском језику и *пре-* у српском и *про-* у оба језика примећена су мутационе карактеристике. Ове карактеристике запазила је Митриновић (Mitrinović 1990) приликом анализе префикса *про-* и *пре-* у поређењу са префиксом *prze-* у пољском језику. Перлативни префикси које анализирамо у овом раду поседују просторну компоненту која је везана за транслокацију објекта локализације. Оваква просторна сема пружа могућност трансформације синтагматске конструкције на начин који омогућава да се сачува перлативност у делу предлошко-падежне конструкције, а да глагол остане без префиксалног оријентира. Комбиновање различитих оријентира на нивоу синтагме, било у облику префикса, било у виду предлошко-падежне конструкције, могуће је све док један од оријентира семантички чува перлативност. Наводимо четири примера од којих се код три чува оријентир и четврти који је у потпуности семантички не прихватљив.

Табела 35. Начини изражавања перлативности

Примери са префиксом <i>пре-</i>	Начин изражавања перлативности
Прелази преко улице.	Перлативност изражена префиксом и предлошко-падежном конструкцијом.
Прелази улицу.	Перлативност изражена префиксом.
Иде преко улице.	Перлативност изражена предлошко-падежном конструкцијом
*Иде улицу.	Одсуство перлативности, семантички нелогична реченица.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

У прва три примера изражена је перлативност или једним оријентиром или дуплирањем оријентира у првом примеру. Код последњег примера није успостављена никаква семантика конекција између глагола и именице. Осим кретања и локализатора, није могуће установити у

каквом се односу налазе објект локализације и локализатор јер је оријентир у потпуности изостављен.

Адлативност. Префикси који имају значење адлативности указују на приближавање објекта локализације локализатору. Како наводи Љ. Поповић (Поповић 2008), адлативно значење глаголских префикса може се посматрати из два аспекта. Адлативно кретање може приказати долазак у близину нечега и даљи наставак кретања, док са друге стране, може да означава тренутак достизања границе, прелазак преко границе и долазак у други координатни систем.

У делу *Префикси са значењем проксималности* где смо говорили о префиксима са компонентом адлативности поменули смо да префикси *до-* и *при-* у руском језику указују на достизање границе или циља. У руском језику, поред ова два поменута префикса, сему достизања циља имају и *под-*, а у неким случајевима и префикс *на-*, посебно када се локализатор изненада или неочекивано, према мишљењу објекта локализатора или посматрача, нашао на путањи кретања (*доехать, добежать, долететь, приехать, прийти, приблизиться, подъехать, подбегать, подойти, наехать*). Префикси који имају значење достизања циља у српском језику су *до-*, *на-*, *при-* (*доћи, допливати, дотрчати, наићи, наступити, налетети, набасати, прићи, приближити се, притрчати*). Значење достизања циља најизраженије је код префикса *до-* како у руском, тако и у српском језику.

Префикс *на-* у руском и српском има делимично значење достизања циља јер доласком до локализатора постоји могућност продужења кретања. Примарна семантика префикса *на-* је, у погледу начина кретања, упућивање на приближавање локализатору. У ову групу смо сврстали префикс *на-* јер је објекат локализације дошао до локализатора који се нашао на путу као неочекивана препрека (*наехал на лужу, натрчао је на дете*) и на тај начин је испуњено значење достизања циља.

Табела 36. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – адлативност

Префикси и примери у руском језику	Префикси и примери у српском језику
ДО- » Нам необходимо выйти из лесу и дойти до берега. » Захлебнувшись от возмущения, она дойдёт до двери, закроет её, закроет все двери, а потом порывом не девичьи-игривым, а глубоким, женским, бросится к нему. » — Я долечу до Амстердама и сам тебе позвоню. » И в это время радостный неожиданный крик петуха долетел из сада, из того низкого здания за тиром, где содержались птицы, участвовавшие в программах. » Например, о том, что свадебный пирог должен быть рассыпчатым для того, чтобы за один край его нельзя было донести от печи до стола	ДО- » Пре неколико дана дошао је циркус у наш град. » Дошао је до зграде и седе пред на клупу да се мало одмори. » Разговарали смо синоћ да дође до мене како бисмо се договорили око свега. » Дошао сам до прозора и видео како се распламсава пожар у винограду. » После посла дошао је кући и наставио да ради. » Дошла је у моју собу ноћ пре него што је побегла, ниси знала то, зар не? » Студенти су долазили свакодневно до позоришта да провере да ли је изашао репертоар. » Сваке године туристи су долазили у исти острвски градић да уживају у шуму мора.

	целёхоньким — обязательно переломится. » Наконец он сказал: «Тут видите, крутой подъём — придётся мне донести вас на руках до дороги».		» Дошао је из града Аквила у италијанској провинцији Абрици где је сваке суботе велики пијачни дан.
ПРИ-	» Я приехал в театр, подъезжаю, издали ещё слышу, окна были раскрыты, — грохот, свист, крики, ругань, и палят из ружей! » Военнослужащий из Челябинской области приехал в отпуск домой. » В 1977 г. дочь Бабаевых Гюльчохра, тогда ещё школьница, принесла домой двухмесячного котёнка, который оказался очень общительным и сообразительным. » Чтобы я не скучала, Сергей принёс в палату магнитофон, колонки, часто навещал меня. » Через одиннадцать недель экспедиция приблизилась к берегам Южной Америки. » Я на цыпочках приблизился к двери и тихонько потянул за ручку. » Тогда девочка приблизилась к креслу, сказала, что её зовут Галей Костандик, и вновь попросила проверить задачи.	ПРИ-	» „Приблизите се још мало прозору“, рече она, врло тихо. » Лагано су се приближавали кући и разговарали. » Постајало је све хладније и хладније, па су се приближили једно другом. » Прилазио је Будиму, са надом да ће се одморити у тужној кући Трандафиловој или кући Радосављевића. » Убрзо му, случајно, прилазе момци са другог стола, каскадери „Немогуће мисије“. » Видевши да је све већ увелико постављено, нису више чекали и пришли су постављеном столу. » Повређеном дечаку притрчаише доктори са медицинском опремом. » Принесе чашу устима, отпи мало воде и врати чашу на сто. » Она подиже кутију од ружиног дрвета, принесе је светилки на зиду и поче да проучава унутрашњу страну поклопца.
НА-	» Он сразу наехал на Вишневецкого и потребовал от него «заглохнуть». » То ли наехал на часового возле штаба, то ли крикнул что-то обидное, и они разругались. » Вертя руль одной рукой, он круто повернул и наехал на актрису, грязной шиной выпачкал ей юбку, отчего та испуганно вскрикнула. » Настроение испортил зелёный каблучок «москвич», который, проезжая мимо, наехал на лужицу.	НА-	» Кренувши низ улицу наишао је на рупу и замало је избегао. » Током посете наићи ћете на остатке неолитских кућа пронађених на овим просторима. » У шетњи од кућица, у којима су били смештени, до ресторана, буквално су натрчали један на другог. » Утрчао је као метак у казнени простор гостију са леве стране, где је натрчао на гостујућег играча. » И када је све било готово, он је тапкао у мраку преко ствари,

			<i>натрчао</i> на столицу и пао преко ње.
ПОД-	» Ђжик подбежал к Медвежонку, оцупал его, потрогал голову. » Мне остается только хотя бы подойти к ней и попросить прощения, а дальше... » Когда мы подъехали на вокзал, оркестранты уже были в поезде. » Подъехали к дому, остановились, вышли из машины. » Я подъехал к дому на такси. » Мальчики подбежали к забору, и Колюня вслед за ними стал смотреть на людей, которые шли по пыльной поселковой улице вытянутой толпою. » Он подбежал к скале, где было удобнее. » Выйти, подойти к краю сцены, приподнять ручкой зонтика край шляпы, закрывающий лоб, и многозначительно подмигнуть залу.	ПРИ- ДО-	Преводни еквивалент за руски префикс <i>под-</i> приликом изражавања аблативности » <i>Jeж</i> је притрчао Медведићу, опипао га, додирнуо му главу. » <i>Остало ми је само да јој приђем</i> и замолим за опроштај, а онда... » Када смо дошли на станицу, чланови оркестра су већ били у возу. » Довезли смо се до куће, стали и изашли из аута. » До куће сам се довезао таксијем. » Дечаџи су дотрчали до оgrade, а Кољуња је, пратећи их, почео да гледа у људе који су ходали праињавом сеоском улицом у растегнутој гомили. » Дотрчао је до стене, где је било пријатније. » <i>Изађите, дођите</i> до ивице сцене, подигните ивицу шешира који вам покрива чело дршком кишобрана и значајно намигните публици.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс *под-* у руском језику у аблативном значењу нема формални префиксални еквивалент у српском, већ само семантички и сема аблативности се у српском исказује префиксима *при-* и *до-*.

Већ смо навели да префикси *при-* и *до-* у руском језику указују на аблативно кретање објекта локализације. Глаголи *прийти, приехать, прийти, доехать* када представљају део синтагме са именицом *дом* или прилогом *домой* на српски језик преводе се глаголом *доћи*. Према статистици коју је даје Национални корпус руског језика значајније је већи број примера у којима је забележена синтагма *прийти/приехать домой* (3417/1629), него *дойти/доехать домой* (45/47), што показује да је прва синтагма уобичајенија у језику од друге.

Табела 37. Префиксални глаголи са основом *идти* и *ехать*

Префикси и примери у руском језику са глаголима <i>идти</i> и <i>ехать</i>			
ПРИ-	» Потом приехала домой, оставила девочку у себя в комнате, разбудила зятя. » Наконец приехали домой. Приготовили еду.	ДО-	» Перед рождением Ани Екатерину Михайловну освободили, но доехать домой в Ленинград она не успела.

	» Было около девяти часов вечера. Я приехал домой. Все было как всегда. » Наконец, энергически плюнув раз до пятнадцати в обе стороны, я взял извозчика, приехал домой, разделся и бросился в постель. » В то лето я приехала домой в отпуск.		» Кое-как доехали домой, поставил машину, дополз и лег. » В общем — интересно, но я очень устал от хождения и с трудом доехал домой. » – Ты иди, занимайся своими делами и семьёй, я доеду домой одна. » По дороге у перевала встретили Елену и с ней доехали домой.
ПРИ-	» Пришел домой после работы, поужинал, лег спать, а проснулся от адской боли. » Как-то я пришла домой из школы, а мама моет окна и поет. » Погода ужасная, а вы ведь недавно пришли домой и снова вышли на улицу. » Борис Глебович пришел домой в самом что ни на есть плохом расположении духа. » Пришел домой, лег под утиную перину, закрыл глаза и стал ждать весны.	ДО-	» Иванушка переждал время – пока папа дойдет домой – и в полдень отправился следом. » Но редкие машины проносились мимо. Около двух я дошел домой. » Доволен, что посылка хорошо дошла домой и груши не испортились. » На мою просьбу помочь мне дойти домой никто не прореагировал. » От моих лыж видны следы, и, пока не стемнело, я по следам дойду домой.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Глаголи *прийти/приехать* у руском језику показују аблативно кретање које се завршава унутар локализатора, док се код глагола *дойти/доехать*, који су носиоци аблативног кретање, не завршава кретање унутар објекта. У горенаведеним примерима са глаголима *прийти/приехать* и *дойти/доехать*, локализатор је исти (*домой*). Овај прилог означава да се објекат налази у његовој унутрашњости (*домой* – нареч. *к себе, в свой дом* (Ожегов 2008)). Одабиром локализатора који се подудара у обе групе примера елиминисали смо могућност да други оријентир уз локализатор модификује значење префиксалног оријентира. У првој групи примера са глаголима *прийти/приехать* префикс показује да је објекат локализације пробио границу локализатора, док у другој групи са глаголима *дойти/доехать*, није важно да ли је објекат локализације унутар локализатора, већ да је достигао своје циљно одредиште. Ова семантичка разлика утиче на различиту употребу ових синтагми. Код прве групе примера, говорнику је важно да објекат буде унутар локализатора јер се унутар тог затвореног простора завршавају активности које су личне за објекат локализације (разговори, припрема хране, одмор, превазилажење унутрашњег стања). Са друге стране, код групе примера са *дойти/доехать* локализатор представља циљ кретања и активности које су се одиграле десиле су се пре достизања циља, док су у примерима са *прийти/приехать* важне активности које ће се десити унутар локализатора.

Пошто већ говоримо о значењу достизања и пробијања границе, скренућемо пажњу да префикси *до-* и *от-* у руском *до-* и *од-* у српском имају ову сему (*дойти, отойти, доћи, отићи*). Када ове префиксе поставимо један насупрот другог одмах се примећује да је усмереност њиховог кретања у односу на локализатор другачија. И овај језички осећај је делимично тачан јер је овај утисак правилан из угла говорника, док из угла посматрача ова два префикса имају исту усмереност, односно код оба префикса кретање је адлативно у односу на место на којем се налази

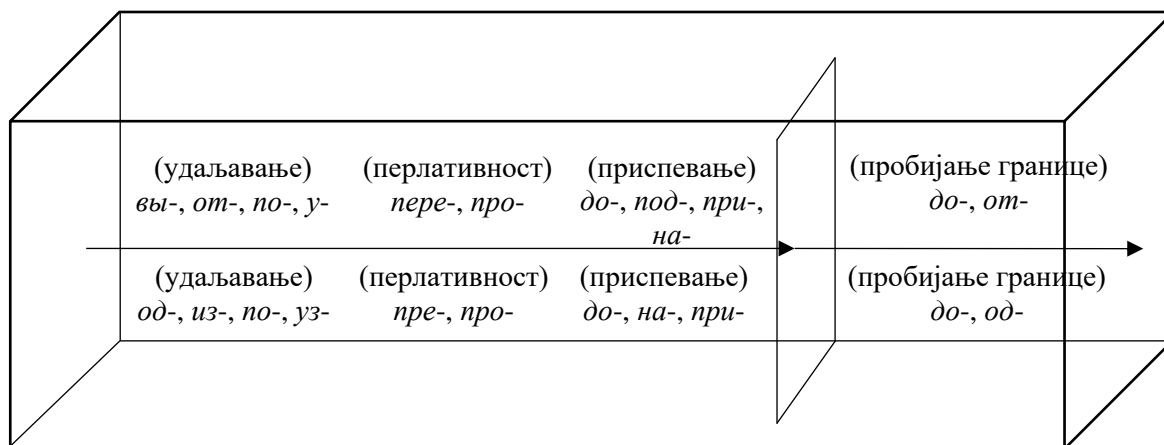
посматрач. Позиција посматрача се подудара са локализатором адлативног кретања приликом употребе префикса *до-*, док се у случајевима када се примењује префикс *од-* позиција посматрача везује за почетну тачку кретања.

Табела 38. Значења префикса *до-* и *от-/од-* у зависности од позиције посматрача

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ДО-	» <i>Около двух я дошел домой.</i> » <i>Так они сгниют, пока доедут в Москву.</i> » <i>Они доехали до гостиницы.</i>	ДО-	» <i>Довео је кући пса.</i> » <i>Обавезно је редовно долазити на посао.</i> » <i>Дошао је кући.</i>
ОТ-	» <i>Около двух я отошел домой.</i> » <i>Они отъехали до гостиницы.</i> » <i>Я собрала манатки и отъехала «до своей дочери» в столицу Российской Федерации.</i>	ОД-	» <i>Одвео је кући пса.</i> » <i>Обавезно је редовно одлазити на посао.</i> » <i>Отишао је кући.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

На основу ових примера запажа се која информација о кретању је важна да се пренесе. Позиција посматрача у примерима *дошао је кући* и *отишао је кући* указује да се објекат локализације приближио локализатору *кући*, с тим што је у примеру *дошао је кући* акценат на кретању које је усмерено на приближавање локализатору који је именован, а у случају *отишао је кући* говорнику је важно да каже да се објекат локализације удаљава од локализатора који није наведен. На Слици 17 приказани су графички префикси у односу на кретање у хоризонталној равни.

Слика 17. Топосна схема расподеле значења префикса глагола хоризонталног кретања у српском и руском језику

Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

10.2 Префикси за означавање кретања у вертикалној равни

У претходном делу било је речи о хоризонталном кретању објекта локализације. Поред оваквог кретања објекат локализације може да се креће и у односу на вертикалну раван. Карактеристика кретања у вертикалној равни је у томе што је кретање аблативне природе. За кретање где се објекат локализације одређује према вертикалној оси координатног система, Поповић (Поповић 2008) наводи да кретање може бити навише или наниже у зависности од тога да ли се концептуализује доња или горња страна локализатора. Кретање по вертикалној оси, као

и код хоризонталног кретања, може бити аблативно (у овом случају је кретање одоздо навише) или адлативно (кретање одозго наниже). Овакву усмереност кретања Поповић (Поповић 2008) карактерише као позитивно или негативно (кретање навише је аблативно⁺ кретање, а аблативно⁻ је кретање наниже). Ово наводимо као један од могућих начина детерминисања оваквог кретања, али се у раду нећемо служити овим терминима, него ћемо описно говорити о кретању. Такође, указаћемо на још један елемент на који Поповић (Поповић 2008) среће пажњу. Када се локализатор налази у видном пољу говорника долази до поистовећивања координатног система у којем је локализатор и координатног система где се налази говорно лице, што доводи до тога да се кретање одређује нултом хоризонталном осом координатног система.

Кретање одозго наниже. У руском језику префикси са семом аблативног кретања су *с-*, *при-*, *вы-* (*сойти*, *сбежать*, *прилететь*, *приземлиться*, *выйти*, *выскочить*). Префикс *вы-* са глаголима кретања у мањем обиму указује на вертикално кретања (овакво кретање условљено је и способностима објекта локализације), док уз глаголе са компонентом премештања, чешће указује на вертикално кретање усмерено наниже (*вылить*, *выпасть*). Префикси који имају сему аблативног кретања наниже у српском језику са глаголима кретања су *с-* и *из-* (*сићи*, *слетети*, *стрчати*, *снети*, *изаћи*, *искочити*). Што се тиче глагола са префиксом *из-* слична је ситуација као у руском језику. Такође, префикс *из-/ис-* са глаголима премештања може указивати кретање наниже (*испустити*). Како наводи Поповић (Поповић 2008), префикс *из-/ис-* одликује енантосемија, односно могућност указивања на кретање у две супротне стране кретања (*испустити*, *излетети*, *излити* – аблативност (кретање наниже), *испузати*, *испети се*, *издигнути се* – аблативност (кретање навише)).

Што се тиче глагола *излетети*, треба напоменути да овај глагол има значење хоризонталног кретања када се основа глагола *летети* не перципира као кретање кроз ваздух, већ се односи на брзину којом се врши кретање: *излетео је из куће*. У руском језику глагол *вылететь* има исте особине кретања као и глагол *излетети* у српском: *он вылетел из дома*.

Табела 39. Префикси са значењем вертикалног кретања одозго наниже

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
С-	» Однажды он забрался на подоконник, зацепился когтями за занавес и потянулся. Ему сказали: "Сойди немедленно!". » Папа тогда ответил: "Вот и оставайтесь на небесах, а я сойду на землю". » По скрипучему трапу на берег сошли восемнадцать моряков. » Полусонные невидимки сбежали с лестницы — лейтенант Фомин ждал их в новенькой "Волге". » Лида сбежала с лестницы, села в газик и хлопнула дверцей. » Он подкатил к Тане и поприветствовал её. Таня сбежала с крыльца.	С-	» Сишао је низ степенице када га је позвала другарица која је била у дворишту. » Брзо су сишли у приземље када су чули гласове. » Слетели су на аеродром са малим кашњењем. » Хеликоптер је принудно слетео на пољану недалеко од насељеног места. » Брзински је стрчао степеницама у приземље. » Лоши временски услови допринели су да је авион морао да кружи око аеродрома пре него што је могао да слети на писту.
ВЫ-	» Вот солнце выходит из-за туч.	ИЗ-	» Сунце излази ујутру са источне стране.

	» <i>Вместо солнца выходит белая луна.</i> » <i>Из-за нависших туч выходит луна.</i> » <i>Неожиданно быстро из-за покрытых лесом сопок выскочило солнце.</i> » <i>А на оранжевый горизонт выскочило толстое, красное солнце и беззвучно захохотало, играя светом.</i> » <i>Вот такая же, больше чёрная, чем красная, выплыла огромная луна над пустынным полем, где сражалась дружина Игоря.</i> » <i>Месяц то скрывался за тучу, то снова выплыл, и тогда бледные лица добрых волшебниц становились прозрачными, а волосы их сияли серебряным светом.</i>		» <i>Сунце је већ било доброно искочило, а град под њима је био овенчан маглом.</i> » <i>Деца су голишава искочила из воде и потрчала ка пешикирима.</i> » <i>Зато бакарна руда из наших рудника нема више чиме да се ископа.</i> » <i>Цео живот био је везан за земљу и увек је прижељкивао да ископа неко благо.</i> » <i>Урезао му се у сећање када је летње дане проводио на мору и када је из воде израњао шкољке и морске звезде.</i>
ПРИ-	» <i>Птицы прилетели на крышу.</i> » <i>Когда космонавты прилетели на землю, она задала кучу вопросов.</i> » <i>Едва вертолёт приземлился на мыс Фонтвий, мне сделалось как-то трогательно.</i> » <i>За пять минут до времени, обозначенном в протоколе, приземлился самолёт российского президента.</i>	С-	Преводни еквивалент за руски префикс <i>при-</i> приликом изражавања вертикалног кретања » <i>Птице су слетеле на кров.</i> » <i>Када су астронаути слетели на земљу, поставила је гомилу питања.</i> » <i>Чим је хеликоптер слетео на рт Фонтвиј, осетио сам се некако дирљиво.</i> » <i>Пет минута пре времена наведеног у протоколу, слетео је авион руског председника.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс *при-* у значењу вертикалног кретања у руском језику преноси се помоћу префикса *с-* у српском језику (*прилететь, приземлиться – слетети*). У ретким случајевима може се срести глагол *приземлити*, али њега употреба је сужена.

Што се тиче глагола премештања које смо раније поменули, они са префиксима *вы-* у руском језику и *из-* у српском језику показују вертикално кретање објекта локализације. У наставку наводимо само неколико примера како бисмо показали овакво кретање објекта локализације.

Табела 40. Префикс *вы-* у руском и *из-* у српском у значењу вертикалног кретања

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ВЫ-	» <i>Вылить смесь в соейник.</i> » <i>Голос у слона дрогнул, он поднял бочку и, чтобы успокоиться, вылил всю воду на себя.</i>	ИЗ-	» <i>Кренувши ка кухињи, испустила је послужавник из руку.</i>

» 4 апреля, в день рождения Андрея Тарковского, здесь было ещё холодно, накануне ночью выпал снег, отчего и Волга стала совсем белой. » Рассеется туманом, выпадет росой на скалах, а через пару дней обернётся тучей грозовой.	» Из руке му је испао шрафцигер и умало му није повредио стопало оштрим врхом. » Излила је у калуп смесу за тарту. » Ваза је пала, вода се излила на под, а цвеће разлетело по соби.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Кретање одоздо навише. Кретање навише у руском језику означавају префикси *в-*, *вз-*, *до-*, *вы-*. Од ова три издвојена префикса, једино префикс *вз-* својим примарним просторним значењу указује на сему вертикалног кретања одоздо навише, док су префикси *в-*, *вы-* и *до-*, примарно маркирани хоризонталним кретањем објекта локализације. Префикс *в-* је уз основу *лезть* носилац вертикалног кретања, док се код префикса *до-* и *вы-* вертикално значење актуализује уколико постоји пропратни оријентир који указује на врх или на неки спрат (*до вершины горы, на четвертый этаж*). Употреба префикса *до-* и *вы-* у вертикалном значењу је сужена. Ова два префикса уз глагол кретања *нести* показују вертикално кретање, а префикс *до-* је носилац ове семе са глаголом премештања *добраться*.

У српском језику сему кретања навише имају префикси *уз-* и *из-* (*испузати, испети се, извести, изнети, узјахати, успети се*). У овом случају префикс *уз-* има вертикално значење, док је за префикс *из-* карактеристичније хоризонтално кретање за глаголе кретања, а вертикално за глаголе премештања. Као што је било примећено код префикса *до-* у руском језику, значење вертикалног кретања код префикса *из-* актуализује се уз оријентир који указује на правац кретања (*на горњи спрат, на други/трећи спрат*). Без оваквог оријентира префикс *из-* указивао би на хоризонтално кретање упор. *изнео је ствари из собе* и *изнео је намештај на други спрат*.

Табела 41. Префикси са значењем вертикалног кретања одоздо навише

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ВЗ-	» Долго ли, коротко ли он скакал, с пылью взъехал вдруг на высокую почтенную гору. » – Не надо, Коленька, – ответила она ласково и легко взбежала по ступенькам наверх. » Он взбежал по трапу и махнул рукой. » Галя взбежала на крыльцо и скрылась в доме, а ребята вышли со двора и сели на траву возле забора. » Орёл сидел на ветке и не мог взлететь. » Почти не касаясь поручней, взлетел он на верхнюю площадку и, очевидно, выбил клиншики из аварийных клапанов. » Я махнул крылом. Взлетел.	УЗ-	» После више сати кашњења авион је узлетео са писте. » Амерички спејс шатл узлетео је из свемирског центра „Кенеди“ са Флориде. » Али сутра у свитање када „узлети“ сунце Митјенка ће прескочити преко те ограде. » Ја бих могао, рекао му је О'Брајан, узлетети са овог пода као мехур сапунице. » Успели су се на последњи спрат. » После неколико дана покушавања, успео се на високо дрво и дохватио лопту. » Неколико сати било нам је потребно да се успемо на највиши врх планине.

	» <i>Я взлетел над крышей и сделал пробный круг возле чердачного окна.</i>		
ВЫ-	» <i>Существует легенда, что Ноев ковчег вынесли на вершину этой гор.</i> » <i>Человек этот спал на печи, я шинель его вынесла на чердак.</i>	ИЗ-	» <i>Тројица момака је изнела кофере на пети спрат.</i> » <i>На таван су изнели кутије са старим стварима.</i> » <i>Група ентузијаста испела се на врх планине и тамо поставила заставу.</i> » <i>Уз потешкоће испели су се на шести спрат јер лифт није био исправан.</i>
В-	» <i>Влез на коња и, обиженный, что его бросили, поехал искать красноармейскую часть своей 12-й армии...</i> » <i>Если он влез на сосну, — рассуждал Ёжик, — то где-то под сосной стоят его большие валенки.</i> » <i>Влезли на чердак. — Ну, — сказал он, останавливаясь на пороге, — где тут что?</i> » <i>А вот что — ... влезь на крышу. Птиц выпусти, сама-ж, как обезьяна в басне.</i> » <i>Шла Зайка, шла, влезла на дерево.</i> » <i>Успела влезть на стул и даже поставить ногу на перила.</i>	ПО-	Преводни еквивалент за руски префикс в- приликом изражавања вертикалног кретања » <i>Попео се на коња и, уверејен што је напуштен, отишао да тражи јединицу своје 12. Црвене армије...</i> » <i>„Ако се попео на бор“, размишљао је Жеж, „онда негде испод бора налазе се његове велике ваљенке“.</i> » <i>Попели су се на таван. „Па“, рекао је, заустављајући се на прагу, „где је то?“</i> » <i>Ишао је Зеџ, ишао, попео се на дрво.</i> » <i>Успела је да се попне на столицу и чак стави ногу на ограду.</i>
ДО-	<i>УЗ ГЛАГОЛЕ ПРЕМЕШТАЊА</i> » <i>Я нашел себе флэш-игру про альпиниста который должен добраться до вершины горы...</i> » <i>Итак, расставшись на площадке с экономистом, буфетчик добрался до пятого этажа и позвонил в квартиру № 50.</i> » <i>И, не заметив как, мы добрались до последнего этажа.</i> » <i>Самостоятельно добрались до последнего этажа и поднялись по лестнице, ведущей на чердак.</i>	стићи ДО-	Преводни еквивалент за руски префикс до- приликом изражавања вертикалног кретања <i>УЗ ГЛАГОЛЕ ПРЕМЕШТАЊА</i> » <i>Нашао сам себи флеш игру о пењачу који мора да стигне на врх планине...</i> » <i>Тако, разишавши се на тргу са економистом, шанкер је стигао на пети спрат и позвао на врата стана број 50.</i> » <i>И не приметивши како, стигли смо до последњег спрата.</i> » <i>Самостално смо стигли до последњег спрата и попели се</i>

	<i>УЗ ГЛАГОЛЕ КРЕТАЊА</i> » Мы спокойно доехали до шестого этажа и вместе вышли из лифта. » Я все равно терпеливо дожидаясь того читателя, который дойдет до третьего этажа. » Правда, совсем рядом, метрах в трех, росла молодая березка: ее верхушка как раз доходила до третьего этажа.	<i>степеницама које воде до тавана.</i> <i>УЗ ГЛАГОЛЕ КРЕТАЊА</i> » Мирно смо дошли до петог спрата и заједно смо изашли из лифта. » Још увек стрпљиво чекам читаоца који ће стићи на трећи спрат. » Истина, сасвим близу, око три метра даље, расла је млада бреза: врх јој је тек дошао до трећег спрата.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Поменули смо да се уз префикс *до-* у означавању вертикалног кретања користи глагол премештања *добраться* у руском језику. Његов преводни еквивалент у српском је глагол *стићи*. Ова лексема без предлошко-падежне конструкције указује на хоризонтално кретање као што је био случај код глагола *изнети*. Такође, треба истаћи да се уз глаголе кретања са префиксом *до-* значења вертикалног кретања налази на периферији његовог семантичког поља.

У српском језику пандан глаголу *влезть* је лексема *попети се*. Префикс *по-* је носилац значења аблативности у лексеми *попети се*, док основа указује да се објекат локализације креће по вертикалној оси.

У руском језику глагол *влезть* семантички је близак лексеми *залезть*. У корпусу су детектовани примери који се подударују у погледу оријентира и локализатора код ова два глагола који нам дају могућност да нијансирамо значење између ове две лексеме.

Табела 42. Глаголи *влезть* и *залезть*

ВЛЕЗТЬ	ЗАЛЕЗТЬ
» Влезли на чердак. — Ну, — сказал он, останавливаясь на пороге, — где тут что? » А вот что — ... влезь на крышу. Птиц выпусти, сама-ж, как обезьяна в басне. » Шла Зайка, шла, влезла на дерево. » Успела влезть на стул и даже поставит ногу на перила.	» И если человек, особенно ребенок, решит залезть на чердак, он увидит их и, скорее всего, сразу умрет от разрыва сердца. » Он достал винтовку и залез на крышу. » Ладно, я взял два, залез на дерево, где у нас было построено гнездо из мягких веток, и пропал. » Вера не стала отказываться и залезла на стул, поближе к тарелке с карамелью.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Код обе ове групе наведених примера у српском се користи исти глагол – *попети се* (*попео се на таван, попео се на кров, попео се на дрво, попео се на столицу*). Ова варијанта превода са лексемом *попети се* представља лексички неутралну варијанту и не преноси се семантика увлачења у локализатор или пробијањем кроз садржај локализатора. Такође, глагол *влезть* може се превести на српским лексемама *ући* (исто лексички неутрална: *влезть в трамвай – ући у трамвај*) или *увући се* (маркирано кретање; споро померање објекта локализације, пробијање кроз садржај у локализатору – *воры влезли в дом – лопови су се увукли у кућу*). Код глагола *залезть* у руском има две варијанте значења где једна показује пењање на локализатор (*залезть на дерево*

– *попети се на дрво*), а друга увлачење објекта локализације унутар локализатора (*залезть руку в карман – увући руку у џеп*). У наставку наводимо речничке чланке за глаголе *влезть* и *залезть* према речнику Ожегова (Ожегов 2008).

Влезть – -зу, -зешь; влез, влезла; сов.

1. на что, во что. Взобратъся или забратъся куда-н. (цепляясь, карабкаясь или с трудом, а также тайно). *Влезть на дерево. Влезть в окно.*
2. во что. То же, что войти (в 1 знач.) (разг.). *Влезть в трамвай, в автобус, в вагон. Воры влезли в дом. Влезть в чужую семью* (перен.: втереться; неодобр.).
3. во что. Уместиться внутри чего-н. (разг.). *Все книги влезли в портфель. Не влезая в старое платье* (стало мало),
4. вмешаться, ввязаться (разг. неодобр.). *Влезть не в свое дело. Влезть в чужой разговор.* * **Сколько влезет** (прост.) – сколько угодно. (Ожегов 2008)

Залезть – -зу, -зешь; -ез, -езла; сов.

1. на что. Подняться, взобратъся. *Залезть на дерево.*
2. со что. Войти, проникнуть куда-н. (разг.). *Залезть в вагон. Залезть в воду. Залезть в чужой сад. Залезть в карман* (также перен.: ограбить кого-н., бесцеремонно воспользоваться чужими средствами). (Ожегов 2008)

Ова два глагола су блиске семантичке, а нијансирање може се констатовати у домену интенција за вршење оваквог кретања. Код глагола *влезть* кретање се обавља полако у унутрашњост локализатора са намером да се објекат локализације неприметно нађе у његовој унутрашњости, док је код глагола *залезть* намера усмерена на сакривање унутар локализатора и нестајање самог објекта локализације.

Као што глаголе *влезть* и *залезть* у руском језику можемо сматрати синонимима, тако можемо у српском језику посматрати глаголе *увући/увући се* и *завући/завући се*. Према Речнику Матице српске (РМС 2011) лексема *увући се* дефинише као *повлачење, смештање у нешто или под нешто*:

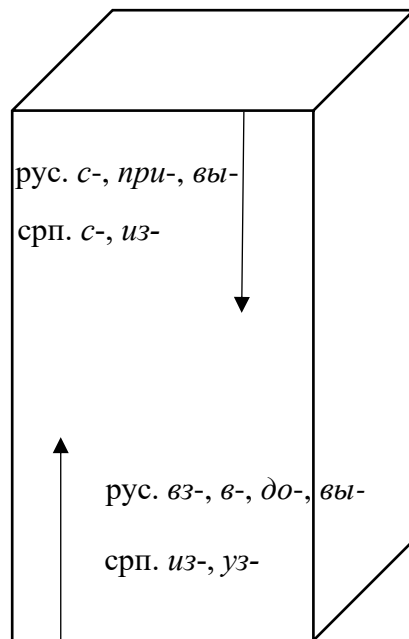
1. *завући се*, неопажено негде ући, ушуњати се: *увући се под сто, увући се у собу*;
2. *продрети негде, заузети неко место, неки положај*: *увући се у власт* (РМС 2011).

Глагол *увући се* дефинисан је као *склањање у какав простор, увући се: увући се у кућу, увући се у јазбину.*“ (РМС 2011).

Глагол *завући/завући се* употребљава се у значењу:

1. *утиснути, увући (у нешто, под нешто): завући руку у џеп.*
2. *одвући иза чега; вукући склонити куд. – Где си завукла оно уверење?*

Нијансирање значења код ове две лексеме у српском исто је као и у руском језику и у зависности од намере адресанта употребити се једна или друга лексема. Графички приказ префикса који указују на вертикално кретање дат је на Слици 18.

Слика 18. Топосна схема расподеле значења префикса глагола вертикалног кретања у српском и руском језику
Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

Специфичности вертикалног кретања сличне су као код хоризонталног, односно усмереност објекта локализације у односу на локализатор може бити и адлативна и аблативна. Концептуализација кретања дуж вертикалне осе може бити одређена горњом или доњом страна локализатора што потврђује поменуте горепоменуте карактеристике кретања. У руском језику значење вертикалног кретања навише носе префикси *вз-, в-, вы-, до-*, с тим што је код префикса *в-, вы-, до-* важно каква је допуна у виду предлошко-падежне конструкције. Вертикално кретања наниже усмерено је префиксима *с-, при-, вы-* који уз одређене лексичке и семантичке компоненте обележавају овакво кретање. У српском језику сему вертикалног кретања носе префикси *уз-* (кретање навише), *из-* (који се одликује енантисемијом – означава две супротне стране кретања и навише и наниже), *с-* (у појединим случајевима: *стрчао је низ степенице*).

10.3 Центрифугално-центрипетално кретање

У претходна два дела говорили смо о оријентирима у виду префикса који нам показују праволинијско кретање објекта локализације. Осим кретања по хоризонталној или вертикалној равни, објекат локализације може да се креће ка центру локализатора или од њега. Карактеристике везане за усмереност центрифугалног и центрипеталног кретања сличне су као код праволинијског јер кретање може бити аблативно и адлативно, док перлативно није забележено. Што се тиче позиције локализатора, код центрипеталног кретања центар координатног система представља место где је смештен локализатор.

Центрифугално кретање. Сему центрифугалног кретања у руском и српском језику има префикс *раз-* (*разойтись, разбежаться, разбегаться, разнести, разнести́сь, разлететься, разићи се, разбежати се, расстрчати, разнести, разлетети, разбацати*). Ову групу префиксалних деривата чине глаголи који указују на кретање субјекта до којег долази услед неког спољашњег деловања на њега. Како наводи Поповић (Поповић 2008), семантичка структура префиксалних

глагола кретања са значењем центрифугалног кретања је таква да објекат локализације паралелно реализује аспектуалну дистрибутивну сему и просторну. Важну карактеристику префикса *раз-* у руском и српском језику представља компонента плуралности објекта локализације. Како би се семантички реализовало значење префикса, неопходно је да објекат локализације буде сачињен од мноштва субјеката, а лексема која га означава може бити у облику збирне именице (*лишће, народ, гомила*) или именице у плуралу (*трговци, ђаци, деца*).

Табела 43. Префикси са значењем центрифугалног кретања

Префикси и примери у руском језику	Префикси и примери у српском језику
РАЗ- » Дружно согласившись, что он не местный, разошлись по домам. » В темноте сельской улицы, по которой расходился народ, его нагнал Исмаил Ходжаев, окруженный молодыми охранниками. » И вот паника, с войны не забытая, сделала своё дело, разбежались по близким болотистым лесам солдатики. » Когда мы разъезжались из армии, — вспоминал Гаврилов, — я хотел продолжать с ним дружить. » Собрались, побратались и разошлись. » «Резидент», — подумал я, и мы разошлись в толпе. » Всю ночь на Николаевской площади не расходилась толпа, и я не раз просыпался от глухих раскатов «ура». » Молчаливо расходился народ со съезда. » После этого толпа разнесла Бастилию.	РАЗ- » Железничари се растрчали по ходницима. » За тренутак притисну обема рукама теме, као да је хтео да спречи разум да не побегне; затим се растрча по острву. » Пошту су разнели по свим канцеларијама да не би правили гужву на рецепцији. » После дуге и исцрпљујуће игре деца се разиђоше по кућама. » После викенда када се трговци разиђу са пијаце, то место личи на праву депонију. » Публика се разиђе, а ја приђох момку и рекох: „Све је могуће“. » Демонстранти су се потом разишили свако на своју страну, а полицијски извори су навели да је неколико људи приведено. » Полетеће, има времена, – сав поносан се растрчао међу својим мезимцима. » Народ се разиђе после дочека – После вечере гости су се разишили.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Указали смо да глаголи са префиксом *раз-* у руском и српском језика показују да кретање објекта локализације настаје услед деловања неког субјекта или силе на њега. Овакво деловање утиче на то да се објекат локализације растави на јединичне делове или комадиће и да се њихово кретање настави ка периферији. У својој структури глаголи који показују центрипетално кретање, како помиње Поповић (Поповић 2008) поседују анулативну аспектуалну сему (*расходился народ, разнело се лишће*).

У случајевима када је објекат локализације нека супстанца или хомогена маса на коју делује глагол кретања *разнести* у руском језику и *разнети* у српском, треба имати у виду да се објекат локализације налази под дејством неког другог субјекта и да се кретање од центра може

окарактерисати као удаљавање масе од центра (*разлитьсяся, разнести, разлити се, распришити се, разнети*).

Табела 44. Префикс раз- у значењу кретања ка периферији

Префикси и примери у руском језику за глаголе премештања		Префикси и примери у српском језику за глаголе премештања	
РАЗ-	» Воду разливают в аккуратные белые флакончики и развозят по всему миру. » Процедить, посолить и варить, помешивая, до консистенции густого киселя. Разлить по тарелкам, охладить. » Когда его, как это принято в самой Португалии, стали разливать в небольшие бутылки, похожие на бутылки пива „Миллер“ или „Корона экстра“.	РАЗ-	» Река се разлила по плодним пољанама које је окружују. » Учесник у транспорту опасног терате који је расуо или разлио, дужан је да скупи. » Борова шума на супротној обали реке, само један сат раније обасјана мајским сунцем, замутила се, разлила и расплинула.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Центрипетално кретање. Дијаметрално супротно кретање у поређењу са центрифугалним је центрипетално кретање. Сему центрипеталног кретања у руском језику означава префикс с-. У српском језику значење центрипеталног кретања носе префикс с- и његови алофони з-/са- (*собраться, собрать, скупити се, саставити се, сложити, сабрати, збити се*). За центрипетално кретање нису карактеристични глаголи кретања, већ глаголи са компонентом састављања и окупљања око локализатора. Ови глаголи нису предмет овог рада, међутим наводимо неколико примера како бисмо представили опозицију са центрифугалним кретањем.

Табела 45. Префикс с- са значењем центрипеталног кретања

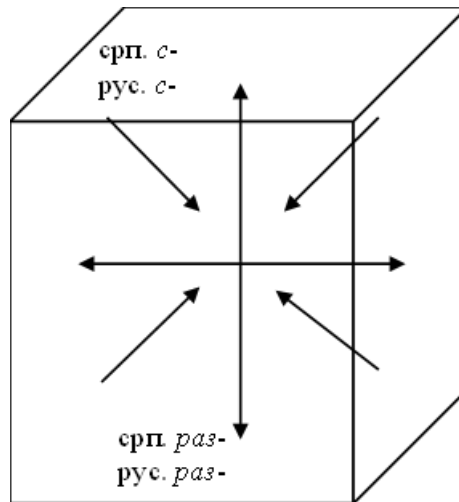
Префикси и примери у руском језику за глаголе скупљања		Префикси и примери у српском језику за глаголе скупљања	
С-	» Милый, мне сегодня надо сходиться в парикмахерскую и с девочками мы собрались посидеть. » Просьба всем работникам гипермаркета собраться в центральной аллее. » Десятки рабов собрались вокруг облака, которое на глазах темнело, и внутри его зарождалось что-то фиолетово-сине-чёрное. » Но не принял – и им пришлось собраться в сенате, куда и приехал председатель.	С-	» После ветра, скупљали су лишће на једно место како би га лакше склонили са тротоара. » Одувек су се скупљали на истом месту јер су знали да је то место свима најближе. » Требало је саставити полицу што пре јер су морали да склоне књиге разбацане по поду. » Током ноћи мачићи би се збијали како би се загрејали.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Генерално изражавање центрипеталног значења помоћу префикса с- није везано за глаголе кретања, већ за глаголе сакупљања. Подсетићемо се само да префикс с- има широк дијапазон

значења које остварује са глаголима кретања. Пре свега, префикс *с-* са овим глаголима показује да се објекат локализације у односу на локализатор позиционира према његовој унутрашњости, задњој или доњој страни.

Префикси са значењем центрифугално-центрипеталног кретања приказани су графички на следећи начин (Слика 19).

Слика 19. Топосна схема расподеле значења префикса глагола центрифугално-центрипеталног кретања у српском и руском језику
Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

Центрифугално-центрипетално кретање може бити аблативно и адлативно. Специфичност оваквог кретања је у томе што се објекат локализације удаљава од центра или приближава центру координатног система. Префикс *раз-* носилац је центрифугалног кретања у оба језика и показује померање од нулте тачке координатног система, односно од локализатора. Свакако треба имати у виду да управни глагол са префиксом *раз-* прати објекат локализације који представља скуп предмета. За изражавање центрипеталног кретања у оба језика користи се префикс *с-*, с тим што мотивну основу не чине глаголи кретања, већ глаголи сакупљања.

10.4 Кретање у односу на локализовану раван

Под кретањем у односу на локализовану раван подразумева се кретање по површини локализатора или уклањање објекта са површине локализатора.

Навели смо да префикс *об-* има значење перлативног кружног кретања. Поред овог значења, у случајевима када постоји више од једног локализатора, префикс реализује значење кретања по површини према одређеном распореду. У оваквом случају долази до померања семантике префикса ка семи која означава кретање у односу на локализовану раван.

Табела 46. Префикс *об-* у значењу кружног кретања

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ОБ-	» Мы в музее обошли все экспонаты. » На рынке домохозяйка обошла все лавки.	ОБ-	» Ученици су обишли све музејске собе. » Обишли су најважнија места у граду.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

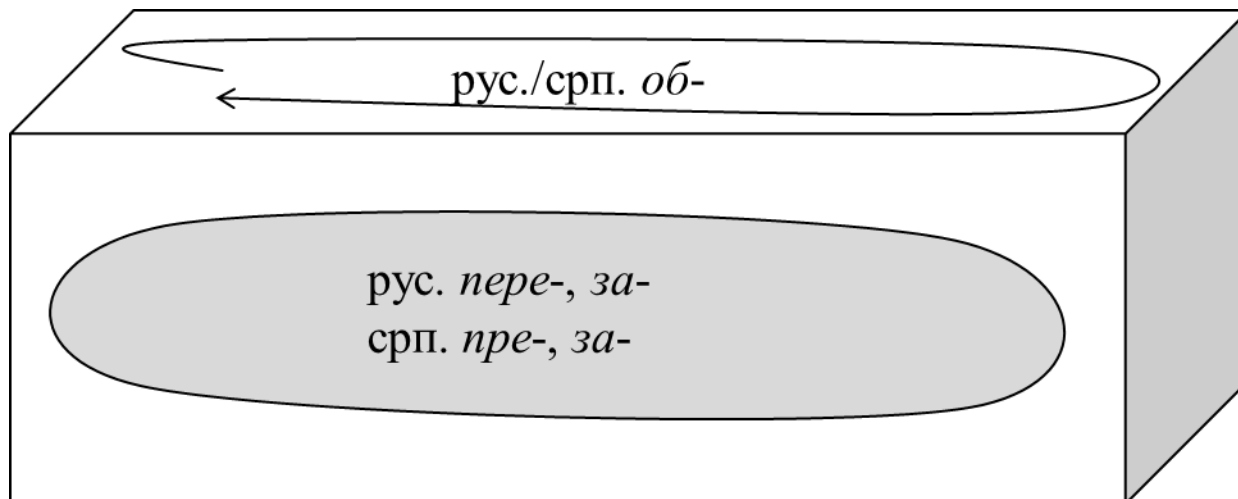
У горенаведеним примери глаголи са префиксом *об-* носиоци су значења *посећивања* локализатора према којем се одређује кретање објекта локализације. Остали префикси који указују на површину локализатора, а помињемо их у овом делу, везани су за глаголе премештања и у српском језику глагол *прећи* као јединични пример глагола кретања. У руском језику префикси који означавају обухватање површине локализатора су *пере-* и *за-* (*перекрыть*, *перелить*, *залить*), а у српском префикси *пре-*, *за-* (*прећи*, *прелити*, *прекрити*, *запљуснути*, *залити*).

Табела 47. Префикси са значењем кретања у односу на локализовану раван

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПЕРЕ-	» Для обеспечения безопасности могут на время перекрыть какой-нибудь въезд или выезд с платного хайвея. » А если в церкви старый пол уже перекрыт новым, на метр или два выше? » Каждая свой стакан заполняет до половины вином и старается перелить вино из своего стакана в стакан другой свахи. » Можно ли в условиях невесомости перелить воду из этого сосуда в другой такой же сосуд?	ПРЕ-	» Осетио је умор, сео је и прешао руком преко чела. » Прелила је врућом водом прљаво посуђе да би се лакше опрало. » Како би храна била још укуснија, куварице је приливају вином или пиво. » Марамом је прекрила главу и ушла у манастир. » Све неправилности на лицу прекривају се коректором или пудером.
ЗА-	» Лук нашинковать, промыть в холодной воде, положить в кастрюлю, залить уксусом, добавить лавровый лист, перец, гвоздику, тмин и поставить варить. » Залить рыбу подливкой и подать с тушенными в масле шампиньонами.	ЗА-	» Таласи су запљуснули обалу. » Ујутру чим устане запљусне лице хладним водом. » Потребно је заливати цвеће једним недељно.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Глаголи са префиксима *пере-/пре-* и *за-* које смо овде наводили (*перекрыть*, *перелить*, *залить*, *прелити*, *прекрити*, *запљуснути*, *залити*) су лексеме које указују на промену положаја објекта локализације. Ови глаголи не представљају глаголе кретања, али њихове мотивне основе показују померање. Глаголи кретања представљају центар интересовања овог рада, а примере који су везани за глаголе премештања наводимо као илустрација за ширину значења које префиксалним систем носи. Глаголи премештања налазе се на периферији категорије кретања јер указују на промену положаја објекта локализације. На слици 11 графички су приказани префикси који указују на кретање у односу на локализовану раван.

Слика 20. Топосна схема префикса глагола кретања у односу на локализовану раван
Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

Конципирање кретања у односу на спољну локализовану раван је двојако. Прво, за кретање по површини у оба језика користи се префикс *об-*, а друго, за обухватање површине кретањем карактеристични су префикси *пере-* и *за-* у руском језику, а у српском *пре-* и *за-*.

10.5 Кретање у односу на спољни координатни систем

Како би се кретање у односу на спољни координатни систем локализовало, неопходно је да локализатор представља тродимензионални простор који може да се дели и надограђује. Како наводи Поповић (Поповић 2008) да би се раставио локализатор, мора да постоји деструктивно деловање објекта локализације. Префиксални глаголи чији се префикси везују за кретање у односу на спољни координатни систем чине групу глагола који нису примарни представници глагола кретања. Ови глаголи у себи садрже компоненту односно сему кретања која се у већој мери везује на дељење, прекривање или одвајање локализатора. Ова група глагола није у центру нашег интересовања јер њихова анализа захтева детаљније истраживање. У овом делу даћемо само кратак осврт на ове глаголе и графички приказ (Слика 21).

У руском језику префикси *пере-* и *раз-* указују на дељење контејнера (*пересечь, переломить, разделить, рассечь*). У српском језику префикси који означавају дељење контејнера на саставне делове су *пре-* и *рас-* (*разделити, раставити, преполовити, пресећи, преломити, прекинути*). До дељења контејнера, првенствено, долази због деловања перлативног кретања.

Табела 48. Префикси са значењем кретања у односу на спољни координатни систем

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПЕРЕ-	» Река Москва пересекает границу Раменского района на северо-западе у д. Н. Мячково и течёт в юго-восточном направлении на протяжении 55 км до выхода из района. » Мужчины в белых куртках, лавируя, пересекали зал.	ПРЕ-	» Преполовио је хлеб на неколико делова и разделио гостима. » После окретања, преломили су погачу. » Пресекао је хлеб на пола и један део је оставио са стране.

РАЗ-	» При этом изученные штаммы разделили на 4 группы. » Раздели пряжи косым пробором. » Однажды в драке упала вниз лицом, рассекла бровь о камень. » Надкусила его, и тут же ломаная трещина рассекла белый мрамор сахарной глазури.	РАЗ-	» Раставили су ауто на делове и одвојили оне које могу да се користе и оне који нису за употребу. » Сва писма разделио је по оближњим улицама. » После полетања стјуардеса је разделила формуларе за слетање.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Значење аблативности у односу на спољни координатни систем, које уједно представља одвајање локализатора, реализују префикси *от-*, *вы-* у руском и *од-*, *из-* у српском језику (*отрезать*, *отодвинуть*, *вырезать*, *одсећи*, *одвојити*, *одлепити*, *отпасти*, *исећи*).

Табела 49. Префикси са значењем кретања у односу на спољни координатни систем – аблативност

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ОТ-	» Возьми его, отрежь ножницами кончик и попробуй соединить концы испорченной спицы при помощи получившейся полый трубочки. » – Ну-ну, – сказал он, отрезал кусочек мяса, положил в рот и стал аккуратно жевать, глядя куда-то мимо меня. » Ирина не хотела портить ему аппетит, но, когда он отодвинул тарелку и отвалился.	ОД-	» Одсекли су парче хлеба и поделили. » Маказама је одсекао део папира у боји и залепио га на бели папир. » Одмакли су тањире на столу како би могли да распореде есцајг.
ВЫ-	» У остальных лепёшек выемкой меньшей величины вырезать середину. » Она не пошла фотографироваться на визу — пришлось вырезать карточку из буклета и нести переснимать в фотоателье! » С другой стороны, шестилетний ребёнок — существо крайне любознательное, живое, ему уже надоело в детском саду вырезать из бумаги кружочки и спать в тихий час.	ИЗ-	» Папир су исекли на ситне делове како би могли да саставе колаж. » Како бисте направили картице, потребно је исећи чвршћи картом како се слова не би пресликавала на другу страну. » Пажљиво треба користити маказе како се не бисте исекли.

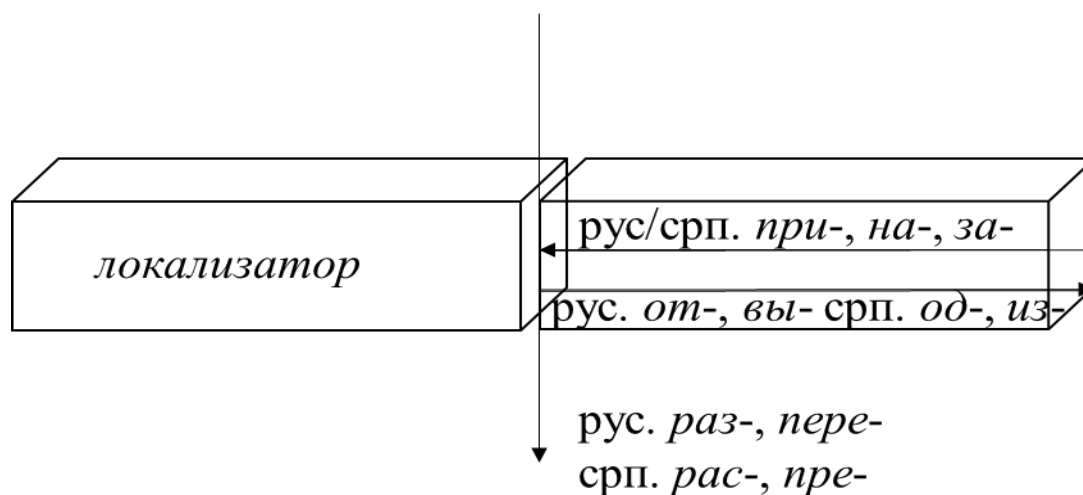
Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Када процес припајања посматрамо као процес супротан одвајању, онда можемо префиксе који означавају припајање *при-*, *на-*, *за-* окарактерисати као носиоце адлативног кретања (*присоединить*, *приблизиться*, *приблизить*, *заклеить*, *налепить*, *припојити*, *пришрафити*, *прилепити*, *налепити*, *накалемити*, *залепити*, *заширафити*).

Табела 50. Префикси са значењем припајања

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПРИ-	» <i>Покуда Колюня строил планы, как присоединить обратно к Отечеству Аляску и отнять у Непала Эверест.</i> » <i>Когда мы вошли в прихожую, она приблизилась ко мне, чтобы рассмотреть.</i> » <i>А сожалеть будет только об одном — не смог приблизить к себе президента, скорее, оттолкнул.</i>	ПРИ-	» <i>Потребна вам је табла на коју ћете све елементе прииграфити или залепити.</i> » <i>Бургије се једноставно мењају, потребно је скинути матицу која држи бургију и једноставно прииграфити ону која вам је потребна.</i> » <i>Све ове полице морају боље да се приирафе.</i>
НА-	» <i>Налепил даже не по две полоски на каждое, а по четири: как на британском флаге.</i> » <i>Я простриг больному затылок, налепил мушку и показал употребление капель.</i>	НА-	» <i>Најбоље је накалемити исту врсту воћа на исту дивљу врсту воћа као подлогу.</i> » <i>На једном истом стаблу, односно на истој подлози може се накалемити и више врста воћа.</i> » <i>Пластер налепити на суву кожу тако да папирни део буде окренут према споља.</i>
ЗА-	» <i>А поставив на место новый трос, разрез заклеил липкой лентой.</i> » <i>Если трещины невелики, их можно заклеить с нижней стороны грубой тканью.</i>	ЗА-	» <i>Залепили су налепнице на флаше.</i> » <i>Лако је залепити ивицу на радну површину код куће.</i> » <i>Заиграфито полицу за зид да се не би поново кривила.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Слика 21. Топосна схема расподеле значења префикса глагола кретања у односу на спољни координатни систем

Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

Код кретања које се конципира у односу на спољни координатни систем локализатор има такве карактеристике да се може поделити и надоградити. Пошто долази до поделе локализатора, кретање које врши објекат локализације карактерише се као перлативно. У руском језику префикси који указују на дељење локализатора су префикси *раз-*, *пере-*, а у српском *рас-* и *пре-*. Што се тиче значења одвајања дела од целине, у руском језику носиоци овог значења су *от-*, *вы-* а у српском префикси *од-* и *из-*. Одвајање дела од целине у погледу кретања посматра се као аблативност. Са друге стране, адлативно кретање се приликом одређивања кретања у односу на спољни координатни систем везује за спајање објекта локализације са локализатором или приближавање локализатору. У оба језика префикси који су носиоци ових значења су *при-*, *за-* и *на-*.

Просторна значења префикса. На основу досада описаног префиксалног подсистема запажа се полисемантичност префикса. Вишезначност префикса зависи од односа који објекат локализације остварује са координатним системом по којем се креће. Тако префикс *в-* у руском језику има значење хоризонталног кретања (*войти – вошел в комнату*), вертикалног кретања (*влезть – влез на дерево*), кретања у односу на унутрашњу запремину (*вливать – вливать новое вино в новые мехи*). Код сва три концепта кретања објекат локализације се приближава локализатору и префикс је носилац адлативног кретања. Слична ситуација је и са префиксом *у-* у српском језику који у зависности од карактеристика локализатора остварују значење како хоризонталног кретања (*ући – ући у кућу*), тако и значење вертикалног кретања (*утрчати – утрчати на други спрат*).

Просторно значење префикса може се додатно раслојити тако да примарно просторно значење буде допуњено додатним значењима која указују на пробијање границе локализатора или достизање циља. На ово додатно значење у руском језику упућује префикс *вы-*, а у српском језику префикс *из-* (*выйти – выйти из дома; изаћи – изаћи из куће*). Сема додатног значења може бити и одвајање од почетне границе кретања која се јавља код префикса *од-* уз хоризонтално аблативно значење (*отойти – отойти от стены; однети – однети из себе*).

Перлативно кретање реализује се у случајевима када се дистанца посматра као препрека за превазилажење или као раздаљина која се мери на основу спољних маркера. Приликом савладавања препрека у руском језику употребљава се префикс *пере-* (*перейти, перелететь, перебежать*), а у српском језику користи се префикс *пре-* (*прећи, претрчати, прелетети*). У другом случају када се раздаљина мери на основу спољних маркера у оба језика користи се префикс *про-* (*проехать, проходить, проћи, протрчати*).

Адлативно кретање указује на кретање у виду приласка локализатору, његовог достизања и даљег продужетка кретања објекта локализације. Приказивање тренутка када објекат локализације достиже границу и прелази је представља моменат уласка објекта локализације у други координатни систем. Носиоци семе приближавања циљу у руском језику су префикси *до-*, *под-*, *при-*. У значењу приближавања циљу у српском језику користи се префикси *до-*, *при-*, *на-*. Префикс *до-* у оба језика има изражену сему достизања циља и овакво значење се дуплира предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *до* и именицом где је истакнуто одредиште кретања. Са друге стране, поред значења достизања циља, префикс може да укаже на то да је објекат локализације дошло само до једне тачке на путу ка централном локализатору и да се кретање наставља (*Он доехал до Москвы – а централни циљ је да се стигне до Петербурга*). На достизање циља у руском језику упућују префикси *под-* и *при-*, док у српском језику такво значење имају префикси *при-* и *на-*. У српском језику код префиксалних глагола са *при-* и *на-* локализатор не мора бити увек директно изражен, него постоји могућност имплицитног указивања на њега.

Сему достизања и пробијања границе имају префикси *од-/от-* и *до-* у оба језика. У зависности од тога да ли је укључена позиција посматрача у анализу исказа, перцепција кретања

код употребе ова два префикса може бити иста – адлативно кретање (укључена је позиција посматрача) и различита – *од*- указује на аблативност, а *до*- на адлативност (позиција посматрача се не узима у разматрање).

Адлативно кретање у руском језику изражавају префикси *до*-, *при*-, *под*-. Ови префикси у погледу проксималности указују на различиту удаљеност објекта локализације од локализатора. Префикс *под*- упућује на најкраће растојање између објекта локализације и локализатора, а код префикса *при*- указује се на велику дистанцу коју прелази објекат локализације и истиче се да се кретање завршава достизањем локализатора. Префикс *до*- указује на велику дистанцу између објекта локализације и локализатора и само кретање се не завршава нужно достизањем локализатора, већ се кретање објекта локализације може наставити ка неком новом локализатору.

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ

11 КАРАКТЕРИСТИКЕ АСПЕКТОЛОГИЈЕ У ОКВИРУ ПОДСИСТЕМА ГЛАГОЛА КРЕТАЊА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом делу биће речи о функцији префикса у оквиру категорије глаголског вида. Категорија вида карактеристична је за словенске језике и овом категоријом обухваћени су несвршени и свршени вид. Основна функција вида је да покаже каква је радња која је означена мотивним глаголом, односно какво је трајање те радње.

Деривациона средства за изражавање глаголског вида су суфикси (*решать – решить, переписывать – переписать*) и префикси (*делать – сделать, писать – написать*). До промене глаголског вида може доћи услед померања акцента (*забегать – забéгать*) или употребом суплетивних основа (*брать – взять, говорить – сказать*).

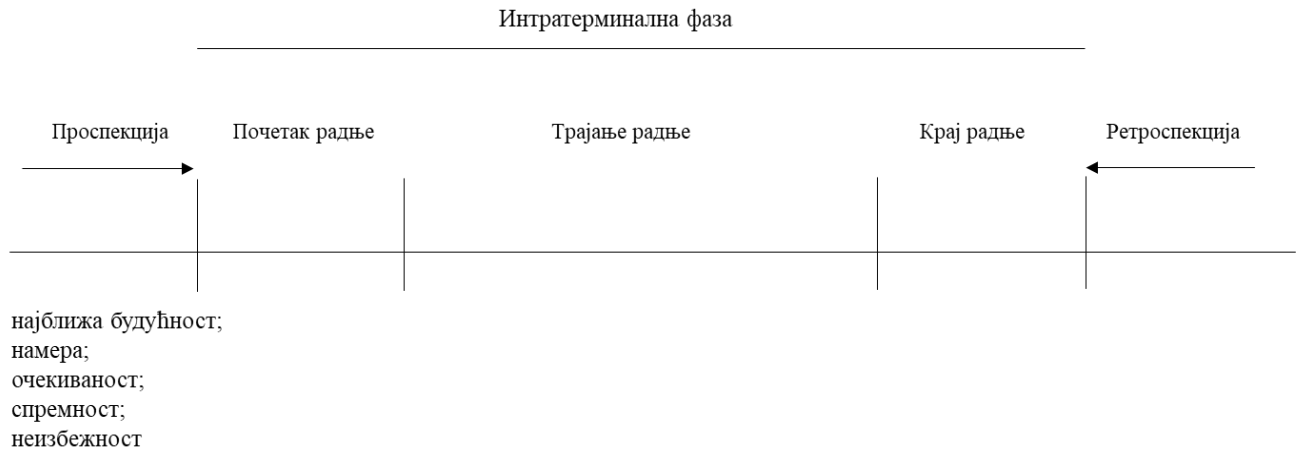
Глаголи несвршеног вида (имперфективни глаголи) приликом одређивања радње показују њено трајање или учесталост њеног остварења, без указивања на границу реализације радње. Са друге стране, глаголи свршеног вида (перфективни глаголи) означавају радњу која има одређену границу.

Способност глагола да формира видски пар зависи од његовог лексичког значења. Видски пар (Шведова 1980, Пипер 2005, Пипер & Клајн 2014) чине глаголи који су исто творбено мотивисани и диференцирају се према виду, а не према лексичком значењу. Прецизније, видски пар представља пар лексички идентичних глагола несвршеног и свршеног вида који се разликују на основу граматичке семантике вида: *делать – сделать, переписывать – переписать* (Шведова 1980). Глаголи у видском пару слични су према свим семантичким елементима осим према глаголском виду. Такође, видски парњаци не морају у потпуности да имају исту семантику. Лексичко-граматички начини изражавање радње (морфолошки елементи као префикси и суфикси) утичу на прецизирање временски квантитативних и резултативних карактеристика радње означене глаголом (*пойти – почетак радње, ухаживать – многоструко понављање радње*). Прецизирање значења у оквиру несвршеног или свршеног вида Пипер (Пипер 2005) назива подвидским категоријама издвајајући инхоативно (почетно), терминално (завршно) и итеративно (учестало) као неке од допунских значења.

У овом делу биће речи о томе како се додавањем префикса на глагол кретања бележе лексичке промене код изведеница. Првенствено, префикси служе за модификовање значења полазног глагола прецизирањем етапе кретања или временске ограничености (*забегать – почетак кретања; побегать – одређени временски интервал; отбегать – завршетак радње*). Поред овог темпоралног одређења, код глагола који у својој структури имају префикс и постфикс (*разбежаться, забегаться*) бележи се и значење достизања циља. Код глагола кретања који у својој структури имају префикс и постфикс не долази до формирања видског парњака (Шведова 1980).

У лингвистичким истраживањима аспекта у словенским језицима ове подвидске категорије посматрају се као фазе глаголског процеса. Оваква истраживања везана су за успостављање и одређивање граматичког вида ослањајући се на лексичку семантику глагола (Маслов 1948), издвајање фазности глаголског процеса (Храковский 1980, Храковский 1987) где се приказују почетна, средња и завршна фаза, издвајања граматичких особина глагола помоћу метода разлагања значења како би се на семантичком нивоу уочиле специфичности значења (Апресян 1985).

Категоризацију фазности глаголског процеса Поповић (Поповић 2008) дели на проспекцију, почетак радње, трајање радње, крај радње и ретроспекцију. У наставку дајемо схематски приказ (Слика 22) категоризације фазних аспектуалних карактеристика, као и особине интрагерминалних фаза према Поповић (Поповић 2008).

Слика 22. Схематски приказ категоризације фазних аспектуалних карактеристика
Извор: Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет

I Проспекција представља претпочетну фазу која је оријентисана на будућност, а остваривање радње која обухвата приближавање, намеру, очекиваност, спремност и неизбежност реализације одређене радње. Непрефиксални глаголи кретања као што су *ићи*, *кретати*, *трчати* носиоци су семе припремне фазе усмерене на будућност. Фаза проспекције је радња која се може на основу теорије семантичких локализација окарактерисати као фаза приближавања одређеној радњи.

II Фаза почетка радње везана је за карактеризоване глаголе, односно за акционалне класе почетних глагола који су настали префиксацијом. У оквиру ове фазе издвајају се почетно-резултативни глаголи, а централно место заузимају значења:

- инхоативности – акумулирање обележја која се реализују у почетној фази кроз промену стања услед трајања одређеног процеса у једном периоду, односно представљају постепену промену (*поцрвенети*, *потурчити*);
- ингресивности – тренутно наступање и завршетак почетне фаза која даље има свој ток (*поћи*, *полетети*, *повести*);
- инцептивности – први тренутак у моменту отпочињања радње или процеса (*запевати*, *заблистати*).

Код **инцептивних** и **ингресивних глагола** подудар се просторна и временска категорија одвијања радње. За ове глаголе није карактеристична претфаза у вршењу радње, односно није неопходно акумулирање неких обележја радње, већ се добија утисак да је радња кренула од нуле. Разлика између инхоативних, инцептивних и ингресивних глагола је, према Поповић (Поповић 2008), у перспективи посматрања радње и у којој је мери субјекат обухваћен радњом означеном глаголом.

У руском језику инхоативни глаголи су везани за префикс *за-* (*заскакатъ*), а префикс *по-* има ингресивна значења: *побежатъ*, *поскакатъ*. Интензитет стања код ових глагола највећи је у делу који представља резултат претпочетне фазе, а не налази се у иницијалној фази. У српском језику инхоативни глаголи су *заблистати*, *запевати*, а ингресивни глаголи су *побећи*, *повести*, *повући*, *потећи*, *потрчати*, *поћи*.

III Фазу трајања радње чине делимитативни и пердуративни глаголи који представљају израз актуелизоване лимитативности. Интратерминална фаза радње или процеса одликује се актуелизованом лимитативношћу са границама које могу да се не истичу посебно (делимитативни глаголи) или су наглашене (пердуративни глаголи) (Поповић 2008: 190). Пердуративност (ограниченост радње) приказује радњу која наглашава границе и истакнуто је потпуно обухватање лимитативног интратерминалног периода радње. У руском и српском језику префикс *про-* који је носилац пердуративности код глагола *проводитъ, провести, проводитьи* (проводити већи део дана) изгубио је сему кретања јер корен указује на временско трајање радње.

IV У претпоследњој фази интратерминалне фазе **фазној функцији краја радње** важно место заузимају следеће значењске категорије глагола:

1. **Резултативни глаголи** представљају групу глагола који имају обележја краја радње без истицања фактора њеног интензитета (*нахранити, научити, офарбати, написати, урадити, уништити*). Код ових глагола танка је граница која одређује да ли префикс има чисто видско значење или има додатну сему завршетка радње. Карактеристика резултативности је постизање предвиђене границе.
2. **Комплетивни глаголи** карактеристични су по дводимензионалном концепту где је пажња усмерена на последњу фазу и концептуализацију обима која се односи на обухваћеност објекта и субјекта радњом (*довршити, догорети, докотрљати, допратити*). Резултативни глаголи у српском језику ограничавају се само на адлативни аспект (Поповић 2008), док се обухваћеност субјекта или објекта радњом занемарује (*докотрљати, допратити, доћи*). Код префикса *до-* среће се и десемантизација адлативног значења (*доживети, довести [до суза]*). Значење комплетивности у српском језику може да има префикс *из-* (*исписати, испећи, ишчистити*). Такође, и префикс *од-* може да пренесе значење комплетивности у српском језику (*отхранити, одгојити, отпевати*).
3. **Финитивни глаголи** имају сему ретроспективног фокусирања на оно што је претходило завршном тренутну промене стања или доспевању радње у финалну фазу (Поповић 2008). У српском језику префикси *од-* и *пре-* су носиоци оваквих семантичких обележја (*одратовати, одболовати, одживети, прежалити, прецветати, прегорети*).

За префиксалне глаголе кретања за прецизирање фазности важни су *кумулятивни, дистрибутивни* и *тотално-објекатски* глаголи. Код кумулативних глагола је перспектива кретања од периферије ка центру што доводи до нагомилавања објеката локализације. Носилац семе нагомилавања је префикс *на-* (*нанети лишће*). За *дистрибутивне* глаголе карактеристично је кретање од центра ка периферији. Радња може да обухвата више субјеката који су разједињени у простору, као и да се врши ланчано (*разбежати се, разићи се, растрчати се, разнети*). Сам префикс *раз-* означава да се материја удаљава од центра ка периферији или да се објекти узајамно удаљавају. *Тотално-објекатски* глаголи су глаголи који са свих страна обухватају објекат, односно обимноспацијална радња је у потпуности испуњена (*обићи, оптрчати*). Управо префикс *об-* семантички упућује на обухватање локализатора.

V Последња фаза у категоризацији фазних аспектуалних карактеристика је **ретроспективна фаза**. Карактеристике ове фазе су да је радња недавно завршена, близу је финитивно-резултативна фаза и представља припрему за нову фазу која би довела до преласка у нов координатни систем (Поповић 2008). Ретроспективна фаза реализује се када се сама радња завршила, а последице још увек остају снажне после онога што се десило. Творбено се ова фаза изражава префиксом *про-* (*пројурити, протрчати, протутњати, пропливати, пролетети*).

Приликом одређивања фазности глагола прибегава се анализи из аспекта временске локализације која функционише по истом принципу као и просторна локализација, односно обухвата одређивање три кључна елемента – локализатора, објекта локализације и оријентира.

Када посматрамо глаголе кретања кроз категорију фазности, запажа се да префиксални глаголи кретања могу да припадају фази почетка радње, фази краја радње и ретроспективној фази. Потешкоће приликом поделе глагола кретања по фазама одвијања радње изазване су трајањем кретања. Иако се фазност одређује према глаголској основи, код префиксалних парних глагола кретања могу се издвојити префикси према фазама:

1. Фаза почетка радње – *в-*, *вз-*, *вы-*, *за-*, *от-*, *по-*, *раз-* у руском језику и *у-*, *уз-*, *из-*, *за-*, *од-*, *по-*, *раз-* у српском језику;
2. Фаза трајања радње – *пере-* у руском језику и *пре-* у српском језику;
3. Фаза краја радње – *до-*, *об-*, *под-*, *при-*, *с-*, *у-* у руском језику и *до-*, *с-*, *об-*, *под*, *при-*, *од-* у српском језику;
4. Ретроспективна радња – *про-* у руском језику и *про-* у српском језику.

Специфичност префикса је у томе што су то морфеме са могућношћу модификације значења управне речи. Они сами помажу у одређивању фазе радње, али нису самостални носиоци фазног значења. Када за пример узмемо префикс *в-* у руском и *у-* у српском језику са глаголом кретања (*войти*, *въехать*, *вбежать*, *ући*, *унети*, *увести*) запажа се да је изражена тренутност. Сам префикс не указује на почетну или завршну фазу кретања, већ на тренутак у којем се радња дешава. О томе да ли се ради о почетној или завршној фази кретања могло би се дискутовати уколико би се у процес анализе кретања увео посматрач. У зависности од његове перспективе односно положаја (да ли се налази унутар локализатора или изван њега) одредило би се да ли објекат локализације завршава кретање (излази из видокруга посматрача) или почиње кретање (улази у посматрачево видно поље).

Подела префикса, из акционалног угла, представља изазов за сваког истраживача, јер је неопходно приликом анализе узети у обзир неколико аспеката. Пре свега, нијансе у одређивању аспекта зависе од карактеристика мотивног глагола. Основно значење које префикси носе везани су за просторно значење. Поред тога, префикс, сам по себи, утиче на промену вида глагола. У руском језику ова видска промена префиксацијом још је комплекснија због особености да глаголи одређеног кретања после додавања префикса на мотивни глагол не мењају вид, а глаголи неодређеног кретања мењају свој аспект из несвршеног у свршени.

За потребе нашег рада дат је кратак осврт на акционалне карактеристике глагола кретања. Детаљније анализе могу бити предмет посебних истраживања. Такође, у наредној табели (Табела 51) дат је адаптирани приказ акционалних подтипова на основу података из Поповић 2008.

Табела 51. Приказ акционалних подтипова

Префикси	Акционални подтип			
	Ингресивни	Почетно-интензивни	Једнократни	Мултиакционални
по-	поћи			
из-	излетети		искочити	
од-	отпловити			
про-		проходати		
до-			добацити	
на-			наићи	
пре-				прескакати

Извор: Адаптирано према – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект. Констрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет.

Горенаведена подела префикса према фазама не узима у обзир положај посматрача. Подела је формирана на основу семантичких карактеристика које остварују префикс и мотивни глагол. Према тој подели ће касније у овом поглављу бити приказани примери.

11.1 Категорија глаголског вида и глаголи кретања

Категорија глаголског вида блиска је категорији времена и категорији акционалности (категорија акционалности на руском је одређена као *способы глагольного действия*). Префикси са просторним значењем представљају алат који служи за уочавање полазне перспективе концептуализације, а поред тога и радње, стања или процеса. У основи концептуализације аспектуалних односа налази се тродимензионални модел простора (Поповић 2008). Три димензије просторног контејнера представљене су векторима перцепције неке радње који могу бити хоризонтални, вертикални, вектори од центра ка периферији и обрнуто. У складу са моделом простора, категорија акционалности приказује однос објекат локализације према граници која је лоцирана:

1. хоризонтално (инхоативност, ингресивност, финитивност),
2. вертикално (степен интензитета радње),
3. у односу на радњу која показује постизање границе у целини (терминативност, комплетивност),
4. у односу на радњу која се конципира као квантитативно маркирана (дистрибутивност, мултипликативност, итеративност) (Поповић 2008).

У овом поглављу биће представљене карактеристике глагола кретања из аспектолошког угла. Глаголе који означавају кретање можемо поделити у три групе. Прву групу чине глаголи са семантиком кретања (*гулять, кочевать, фланировать, блуждать, колесить, шляться, шататься*). Друга група се односи на лексичко-граматичку групу глагола кретања (*идти – ходить, ехать – ездить, бежать – бегать*), а трећу групу чине префиксални глаголи кретања код којих је афикс просторне семантике модификовао значење глагола. Центар пажње је усредсређен на трећу групу глагола у овом делу, уз осврт на другу групу са непрефиксалним глаголима кретања.

Специфичност глагола кретања у руском језику (друга група горенаведених глагола) је у томе што непрефиксални глаголи кретања (глаголи одређеног и глаголи неодређеног кретања) представљају глаголе несвршеног вида. Опозиција код глагола кретања без префикса огледа се у томе што се ови глаголи диференцирају према усмерености кретања. Глаголе кретања Пипер (Пипер 2005) карактерише као посебну лексичко-граматичку појаву која је блиска категорији вида. Са овим запажањем Пипера (Пипер 2005) слаже се Зализњак (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015). Како наводи Зализњак (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015) групе глагола одређеног и неодређеног кретања су затвореног типа и између њих постоји међусобна повезаност. Семантички однос између глагола кретања подсећа на однос између глагола различитог вида који представљају чланове видског пара, а морфолошки се глаголи неодређеног кретања образују од глагола одређеног кретања помоћу истих механизма који се користе при образовању имперфективних корелата код видских парова Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015).

Глаголи неодређеног кретања представљају глаголе који указују на кретање у више различитих смерова и вишекратно (*Бегают мальчики во дворе*). Овој групи глагола блиски су једновидски глаголи који указују на кретање објекта локализације као што су: *гулять, кочевать, фланировать, блуждать, колесить, шляться, шататься*.

Глаголи одређеног кретања представљају групу глагола који указују на кретање у одређеном правцу и тренутку: *бежать во двор, ехать в Москву, лезть на дерево, плыть к берегу, лететь на юг*. Карактеристика ове групе глагола је да не мењају вид у процесу префиксације, већ долази до промене лексичког значења глагола (*идти – прийти, прийти, уйти, отойти*) и сама префиксална морфема није носилац видске промене глагола (Шведова 1980).

Код префиксалних глагола који су настали од глагола одређеног вида долази до формирања видских парњака током процеса секундарне имперфектизације. Такође, треба имати у виду да префиксални глаголи настали помоћу префикса *по-* имају значење почетка радње (*пойти, побежать*) и немају могућност секундарне имперфектизације. Глаголима одређеног кретања у погледу лексичке семантике блиски су глаголи са значењем премештања (*мчать и мчаться, шагать, следовать, шествовать*) (Шведова 1980).

Префиксални глаголи кретања настали су од непрефиксалних глагола кретања помоћу префикса са просторним значењем. Глагол неодређеног кретања у неким случајевима може бити свршеног вида, али у том случају, долази до десемантизације кретања и глагол се употребљава у другачијем значењу (*выходить – у значењу однеговати*). Такође, постоје случајеви када код глагола неодређеног кретања долази до делимичне промене основе приликом током процеса префиксације (*ездить – выезжать*). Што се тиче глагола кретања у српском језику, за разлику од руског, они нису диференцирани према одређености и неодређености кретања.

11.2 Подела префиксалних глагола кретања према интратерминалним фазама

О подели фазности глаголског процеса било је речи на почетку овог поглавља. Примењујући поделу Поповић (Поповић 2008) глагола према интратерминалним фазама, префиксе са просторним значењем поделили смо према четири фазе у којима глаголи кретања остварују своје значење. За фазу проспекције везује се намера и спремност за вршење радње, па се у овој фази налазе непрефиксални глаголи кретања (*идти, бежать, ићи, трчати*) јер означавају кретање за које се очекује да се реализује у најближој будућности. Глаголи који се налазе у овој интратерминалној фази су непрефиксални, тако да их нећемо разматрати. Анализу значења префикса почињемо од фазе почетка радње.

11.2.1 Фаза почетка радње

Друга фаза у оквиру интратерминалних фаза је фаза почетка радње у коју можемо сместити глаголе кретања са префиксима *в-*, *вз-*, *вы-*, *за-*, *от-*, *по-*, *раз-* у руском језику и *у-*, *уз-*, *из-*, *за-*, *од-*, *по-*, *раз-* у српском језику. Иако ови префикси на различите начине одређују објекат локализације у односу на локализатор, из угла фазности они показују покретање објекта локализације са почетне позиције.

Префикс в-. Значење интензивног почетка радње има префикс *в-* и у српском језику његов еквивалент *у-*. У руском језику префикс *в-* у координатном систему приказује како хоризонтално, тако и вертикално кретање. Из аспектолошког угла радња је у почетној фази, посебно када се кретање остварује у хоризонталној равни јер објекат локализације отпочиње своје кретање и прелази границу два простора напуштајући спољашњост једног локализатора и прелазећи у унутрашњост другог локализатора. Треба имати у виду да није нужно да оба локализатора буду приказана. У највећем броју случајева одређен је један локализатор и на основу њега се може наслутити други. Еквивалент префиксу *в-* у српском језику је префикс *у-* и из акционалног угла показује исте карактеристике као парњак у руском језику.

Табела 52. Фаза почетка радње – префикс *в-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
В-	» <i>Войдем в дом, откроем дверь, попадаем в кухню.</i> » <i>Мы вошли в магазин, который оказался маленькой черной избушкой без вывески.</i> » <i>Я сама закрою дверь, — сказала она и внесла елку в комнату.</i> » <i>Они въехали в другой город большой скоростью.</i> » <i>Из-за дождя они вбежали в кино.</i>	У-	» <i>Георгије ујаха у своје водоплавно имање предвече.</i> » <i>Брзо ујаха у двориште и уђе у кућу.</i> » <i>Улазимо у прљав и мрачан лабиринт.</i> » <i>Појављује се прилично бахато и улази у кућу.</i> » <i>Бесно је утрчала у своју собу и није хтела да изађе до касно увече.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс вз-. Префикс *вз-* у руском језику и његов еквивалент *уз-* у српском језику носиоци су значењске компоненте почетка радње. Примарно просторно значење преовладава код ова два префикса. У поређењу са руским, у српском језику префикс *уз-* у малом броју примера указује на почетак радње. Оваква фазност се среће код глагола *взлететь*, *въехать*, *войти*, *улетети*, *устрчати*, *узжахати*.

Табела 53. Фаза почетка радње – префикс *вз-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ВЗ-	» <i>Самолет взлетел.</i> » <i>Орёл сидел на ветке и не мог взлететь.</i> » <i>Долго ли, коротко ли он скакал, с пылью въехал вдруг на высокую почтенную гору.</i> » <i>Петр Алексеевич шагом въехал на холм.</i>	УЗ-	» <i>Улетевши у улаз, Иван Николајевич устрча на спрат.</i> » <i>Пожурисмо и још не бесмо устрчали уз степенице кад се код врата зачу вика.</i> » <i>Узјаха коња и настави свој пут даље.</i>

» Ты скромно поднялся с одной из средних скамеек и взошёл на сцену.	» Авиони узлећу са њихових писта.
» Хоть я в чистой отставке, а на коня взлезу .	» Узлете неколико голубова са гране.
	» Задихао се јер се сав се усходао по ходнику и соби.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У горенаведеним примерима интензиван почетак радње имају глаголи *войти*, *въехать*. Исто тако у српском језику, како наводи М. Ивановић (Ивановић 2012), глагол *усходати се* има значење интензивног почетка кретања. Код глагола *взлететь* и *узлетети* доминантно просторно значење уз наглашено вертикално кретање усмерено навише.

Префикс вы-. Са аспектолошке стране, префикс *вы-* у руском и *из-* у српском језику указују на фазу почетка радње (*выйти*, *вылететь*, *изаћи*, *излетети*).

Табела 54. Фаза почетка радње – префикс *вы-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ВЫ-	» Он вышел прогуляться.	ИЗ-	» Заједно су изаишли из дворишта и наставили пут ка центру града.
	» Причём во время пожара мои не могли выйти из квартиры и чуть не задохнулись в вонючем дыму.		» Изнео је све ствари из собе и почео да их слаже поред врата.
	» Я тоже могу привести немало примеров «отличников» и «хорошистов» в школе, которые быстро вылетели из универа.		» Када су се гости сместили, изнела је из кухиње послужавник са пићем.
	» Кто-то взял меня под руку, вывел из палаты.		» Искаче из ормана и изгуби се кроз ходник.
	» Я стоял на крыльце, а он спустился во двор и вывел из сарая велосипед.		» Изаиао је из собе за надзор и провео их кроз центар за безбедност до провидног собичка на другом крају.
	» Люди встали ночью, а утром вынесли из магазина триста граммов липкого, влажного хлеба.		» Потом и сами истраживачи, обучени у бело, искорачише на светлост дана.
			» Рано јутру брод исплови из пристаништа.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс за-. У руском језику префикс *за-* бележи два просторна значења, где једно значење указује на краткотрајно прекидање кретања које врши објекат локализација, а друго на позиционирање објекта локализације иза локализатора. Оба значења су из акционалног угла фаза почетка радње, с тим што се код првог значења се подразумева да ће се кретање наставити после прекида. Глаголи кретања са префиксом *за-* могу се сврстати у групу инхоативних глагола (Ивановић 2012). Поред глагола кретања који су предмет нашег рада, поменућемо да и глаголи са семантиком кретања као што су *завртети се*, *заклатити се*, *заклимати*, *залепришати*, *заљубљати се*, *замахати*, *зањихати се* указују на фазу почетка радње.

Табела 55. Фаза почетка радње – префикс *за-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ЗА-	» <i>Мы зашли в комнату допинг-контроля.</i> » <i>С ним был знакомый, с которым они зашли за кулисы.</i> » <i>Тельман приблизился к дереву, Ва гиф забежал ему за спину, расставил руки, задрал голову.</i> » <i>Началось с того, что Петр заехал в гостиницу.</i> » <i>Проков хотел вынуть друга из коляски и занести в дом, но тот остановил его: в другой раз, Коля.</i>	ЗА-	» <i>Запловили су плавим, отвореним морем.</i> » <i>Пливачи су на стартним позицијама, чекамо још само да запливају.</i> » <i>Сви тркачи на стази залетеше се према циљу.</i> » <i>Посаде су стајале на стартној линији и чекали тренутак да завеслају.</i> » <i>Деца су трчала по дворишту и у једном тренутку затрчаше се према огради.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс *от-*. Префикс *от-* у руском језику и *од-* у српском имају примарно просторно значење које се односи на удаљавање објекта локализације од локализатора или приближавање, уколико се посматра кретање са позиције посматрача. Из угла фазности код глагола кретања са овим префиксима бележи се спајање семантике почетно-фазног и просторно-резултативног значења.

Табела 56. Фаза почетка радње – префикс *от-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ОТ-	» <i>Они далекогато отошли от берега, уже следовало поспешить сделать то, что он должен был сделать, что было приказано.</i> » <i>Мы отошли в сторону шагов на десять.</i> » <i>Он ещё не отошёл от окна, как в прихожей затрещал телефон, заставив его вздрогнуть.</i> » <i>Отъехал от вокзала, чтоб свернуть в переулок и остановиться.</i>	ОД-	» <i>Одвезао је децу у школу, брзо ће се вратити.</i> » <i>Решио је, ипак, да ће је одвести на станицу да би био сигуран да ће стићи на време на воз.</i> » <i>Приликом прве посете однели су поклоне гостима.</i> » <i>Прошле недеље отишли су на летовање.</i> » <i>После подне је отишла до другарице и испричала јој лепе вести.</i> » <i>Све непотребне ствари однео је у другу просторију да му не би сметале.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс *по-*. Семантика префикса *по-* забележена у речницима руског и српског језика (Ожегов 2008; РМС 2011) показује да префикс примарно изражава почетно значење. Глаголи кретања са префиксом *по-* могу се сврстати у групу ингресивних глагола. Код глагола са префиксом *по-* бележе се семе просторног, аблативног кретања и аспектуална сема ингресивности (Поповић 2008). Пре свега, код почетних глагола кретања са префиксом *по-* долази до моменталног наступања почетне фазе и отварања перспективе за даљи ток радње. Такође, види се

присуство аблативне семе, док ове семе нема код почетних глагола кретања са префиксом *за-* (Поповић 2008).

Префикс *по-* када се дода на глагол одређеног кретања, усмерава кретање мотивног глагола на граничну тачку, односно на достизање циља. Када објекат локализације достигне граничну тачку, активност се завршава. Због овакве способности глаголи одређеног кретања са префиксом *по-* указују на почетак кретања или ситуације, као и на кретање у целини. Префикс *по-* у српском језику бележи значења почетка радње, уз значење додатног правца од локализатора, као и временско значење фазности (*повести*).

Табела 57. Фаза почетка радње – префикс *по-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПО-	» <i>А ночью они на поезде поехали домой, сегодня рано утром прибыли.</i> » <i>Планирую поехать в Европу, у меня там много друзей.</i> » <i>Дети побежали в кинотеатр.</i> » <i>Вечером они пошли в театр смотреть спектакль.</i> » <i>А ночью они на поезде поехали домой, сегодня рано утром прибыли.</i>	ПО-	» <i>Можемо да се договоримо и пођемо заједно у биоскоп.</i> » <i>Козе су послушно потрчале за њим.</i> » <i>Деца су се уплашила и потрчала ка својим родитељима.</i> » <i>Понели смо са собом топле јакне јер на планини често лети буде хладно.</i> » <i>Сваке недеље са пијаце понесем кући велики асортиман свежег и укусног воћа и поврћа.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У погледу фазности префикс *по-* у руском и српском аспектолошки је близак префиксима *за-* и *вы-* у руском и *из-* у српском језику. Диференцирање префикса *по-* и *за-* илустровао је Канеко (Канэко 2005) примерима *Мальчик побежал к реке* и *Мальчик забегал к реке*. Када се употреби префикс *по-*, говорник хоће да нагласи да је први тренутак кретања било трчање у правцу реке. Употребом префикса *за-* приказује се инхоативна ситуација где је неопходно да се прикаже целовита слика кретања које се одвија испред адресанта. За идентификацију глаголске радње која означава кретање у различитим правцима (*забегать*) потребно је одређено време. Због временског периода потребног за идентификацију значење се лако одређује као инхоативно почетно (Ивановић 2012). За одређивање кретања довољан је први моменат, а дужи временски период је потребан за идентификацију одређеног или неодређеног кретања (Ивановић 2012).

Код горенаведених примера Канека (Канэко 2005), поред разлике у афиксалној морфемима, глаголи се диференцирају према одређености кретања. Напомињемо да у речнику Ожегова (Ожегов 2008) није забележен глагол *побегать*, тако да се његова примена у језику везује за разговорни стил и у таквој употреби префикс је носилац значења мале количине, а глагол *побежатъ* усмерава значење на почетак радње. Код глагола *забегать* – *забегать* у речнику Ожегова бележи се значење почетка радње код *забегать*, док код глагола *забегать* префикс означава улазак у локализатор и краћи временски интервал који се проводи у њему.

Диференцијација почетног значења бележи се и код префикса *по-* и префикса *вы-* у руском језику и *из-* у српском. Префикс *по-* је линеарно конципиран и наглашава тренутак почетка кретања, док су префикси *вы-* у руском језику и *из-* у српском конципирани у значењу напуштања контејнера, односно затвореног простора који означава локализатор и истиче се тренутак пробијања границе простора који локализатор означава (*выйти*, *выбежатъ*, *изаћи*, *искочити*).

Пробијање границе контејнера, односно напуштање простора локализатора код префикса *вы-* у руском и *из-* у српском праћено је појачаним интензитетом радње.

Такође, позиција посматрача може утицати на значење јер се сам посматрач може померати у простору. Кретање посматрача заједно са објектом локализације доводи до кретања перспективе (*известити, повести*). Са друге стране, уколико посматрач остане позициониран на почетној позицији, перспектива је статична и омогућава перцепцију којом се објекат локализације удаљава од локализатора и посматрача, а самим тим и од полазне тачке. У оваквим случајевима, где је посматрач статичан, глаголи се могу окарактерисати као почетно-резултативни (*истерати, послати*).

Префикс раз-. Префикс *раз-* у руском и српском језику представља веома плодан и сложен префикс чије се основно значење кретања од центра ка периферији грана на много различитих начина (Кликовац 1998, Клајн 2002). На листи од шест значења која се везују за префикс *раз-* значење почетка радње, односно почетно-фактитивно значење, како наводи И. Клајн, заузима пето место и реализује се у примерима као што су *развеселити, растужити, ражалостити, разљутити* (Клајн 2002). Почетно значење префикса *раз-* може се извести из просторног значења јер кретање од центра ка периферији настаје због постојања интензивног стања у центру локализатора које доводи до иницирања кретања мноштва објеката локализације, јављања почетног импулса кретања и удаљавања од центра. Почетно-фактитивно значење префикса *раз-* бележи се тако у руском језику, тако и у српском. Префиксација префиксом *раз-* праћена рефлексивизацијом и у већини случајева представља модификацију почетног значења као (а) почетак врло интензивног одвијања ситуације која се већ одвија, али може означавати и (б) интензиван почетак ситуације која се није раније одвијала (Ивановић 2012: 74)

Табела 58. Фаза почетка радње – префикс *раз-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
РАЗ-	» Дружно согласившись, что он не местный, разошлись по домам. » Дорога на Москву была отрезана, вернуться назад не смогли, можно было податься только в Крым, и девицы разъехались, разбежались кто куда. » После мероприятия все разошлись. » Перед грозой птицы разлетелись.	РАЗ-	» После вечере гости су се разишли. » После сваког викенда када се трговци разиђу са пијаце, то место личи на праву депонију. » Гледам како су се деца растрчала по школском дворишту и сетим се детињства. » И скоро пред олују птице се разлетеше по небу.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикси *в-, вз-, вы-, от-, по-,* и *раз-* у руском језику и *у-, уз-, из-, од-, по-* и *раз-* у српском језику указују на почетну фазу кретања и из угла аспектологије и из угла просторних релација. Ови префикси носиоци су семе интензивног почетног значења које се остварује у зависности од равни у којој се кретање врши.

11.2.2 Фаза трајања радње

У фазу трајања радње сврставамо префикс *пере-* у руском језику и *пре-* у српском језику. Доминантно просторно значење оба префикса изражено је семом перлативности. Из угла акционалности перлативност указује на средњу фазу кретања јер је акценат стављен на начин превазилажења одређене дистанце између два локализатора. Такође, када су приказана два

локализатора указује се на привремено савладавање краће дистанце, достизања циља кретања у складу са говорниковим очекивањима или окончање фазе кретања која се касније може наставити.

Табела 59. Фаза трајања радње

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПЕРЕ-	» Судно перешло из реки в море. » Переехал он через реку на сооружении, напоминающем деревянное корыто. » Огромное село раскинулось перед ним; он переехал узкою дорогою поле, растворил ворота и въехал на улицу. » Отец разгневался на них и теперь они переплывут реку. » Странное чувство испытываешь, когда перейдешь через стекающую вниз улочку, на пересечении Гоголевского бульвара.	ПРЕ-	» Дуг пут смо преишли од Финске до Грчке. » Угледа, већ уводе у очево двориште коња, који је посртао од умора, и смршао за два дана, пошто је претрчао две стотине врста. » Прешао је улицу на црвено и није много марио за то. » Пренео је воду преко дворишта како би залио башту. » Кутије су преносили из складишта на покретне траке где су се производи ређали и паковали.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикси *пере-* у руском језику и *пре-* у српском језику истичу прелазак, превазилажење, достизање одређеног степена испољености процесне ситуације (*перейти через улицу – прећи улицу*) и локализатора (*судно перешло в море – преносити кутије у складиште*). У односу на остале фазе глаголског процеса, фаза трајања радње није карактеристична за префиксалне глаголе кретање јер префикси са просторним значењем усмеравају кретање и показују степен реализованости кретања објекта локализације. Префиксима *пере-* и *пре-* значењски се обухвата одређени временски и просторни интервал ситуацијом односно кретањем што указује на постојање семе пердуративности.

11.2.3 Фаза краја радње

Фаза краја радње или завршна фаза радње из угла акционалности има значење достизања границе. Ситуације усмерене на достизање одређене унутрашње границе завршавају се када објекат локализације дође до предвиђеног циља. Акционално значење завршетка ситуације представља имплицативни део аспектуалног (терминативно-видског) значења резултативности (Ивановић 2012). Приликом изражавања завршетка радње може се имати у виду сам моменат завршетка радње (финитивност), као и целокупна завршна етапа где се указује на потпуни крај радње. Термин финитивност (Зализњак & Шмелев 1997, Поповић 2008) представља тренутак у којем објекат локализације више не може да обавља радњу јер не жели или није способан да је оствари.

На фазу краја радње указују префикси *до-*, *об-*, *при-*, *под-*, *с-* у руском језику и *до-*, *с-*, *об-*, *под-*, *при-*, *од-* у српском језику. Код ових префикса, као што смо већ раније у овом делу помињали, доминантно је просторно значење. Савладавање одређене просторне дистанце указује да је објекат локализације достигао тренутну границу кретања или достигао задату норму, што аспектолошки показује фазу краја радње.

Префикс до-. Према својим семантичким карактеристикама префикс *до-* указује на достизања границе кретања (*дойти домой, доћи кући*) или је објекат локализације достигао

одређену тачку на линији кретања и наставља кретање даље (*на дороге до Питера он доехал до Москвы, на путу до Новог Сада дошли су до Зрењанина*). У акционалном смислу префикс до- реализује значење достизања циља, односно представља завршну фазу радње.

Табела 60. Фаза краја радње – префикс до- и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ДО-	» – <i>Я долечу до Амстердама и сам тебе позвоню.</i> » <i>Игорь тоже чувствовал себя способным доехать до дома самостоятельно [...]</i> » <i>[...] то ли сесть на подходящий трамвай и доехать до дома, то ли дойти пешком.</i> » <i>Она спокойно доехала до Белого дома, там находился регистрационный пункт.</i> » <i>Верхом тем не менее доехал до дому, поддерживали его с обеих сторон его казаки.</i> » <i>А я уже почти дошёл до выхода из коридора.</i>	ДО-	» <i>Дошао је у позориште мало пре представе.</i> » <i>Схватио је да је дошао у Париз у потрази за бољим животом.</i> » <i>Долазимо у Београд.</i> » <i>Долазим на крају код тебе како бисмо завршили пројекат заједно.</i> » <i>У школу је дотрчао како не би каснио на час.</i> » <i>Дојурио је у стан чим је чуо да се нешто десило.</i> » <i>Птица је долетела и донела храну.</i> » <i>Догегала би се у собу и гурнула жарач у црвенкасту пећ.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Такође, префикс до- може бити и део интервала завршне фазе која непосредно претходи коначном финализирању, односно окончању радње. У овом контексту могу се тумачити примери са просторним значењем у којима је објекат локализације савладао просторну дистанцу и дошао до места на којем се налази локализатор, али није прешао границу и завршио кретање преласком у унутрашњост локализатора (*Она решила доехать до дома подруги, но ее подруга не была дома. Дошао је до куће и пред вратима није могао да нађе кључ*). Интервал који претходи завршетку радње је приметан, јер је фокус говорника усмерен на дистанцу, односно њено савладавање и долазак до њеног краја, после чега може уследити фаза краја радње када би објекат локализације ушао у простор локализатора.

Уколико се значење префикса до- посматра из перспективе целокупне путање кретања, његово акционално значење може да се тумачи као део средње фазе кретања. Поред тога, префикс до- може имати ретроспективно значење у контексту даљег наставка кретања и прелазака преко границе једног координатног система и долазак у други координатни систем: *Он доехал до Москвы и вечером продолжает до Петербурга на самолете.*

Префикс об- Кружна путања кретања карактеристична је за префикс об-, а из акционалног угла префикс об- показује фазу краја радње. Овакво акционално стање префикс показује и у руском језику и у српском.

Табела 61. Фаза краја радње – префикс об- и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ОБ-	» <i>Естественно, что обойти театр как форму досуга мы не могли.</i>	ОБ-	» <i>Што пре је потребно обићи срушени мост да би се констатовала штета.</i>

» Он обошёл камень, оцупал его обомшелые бока, потрогал баишаком щебёнку внизу. » Тогда предложили показать нам Лондон с высоты. Весь Лондон мы облетели на вертолете. » После «боя» специалисты на вертолёт облетели места попаданий, замеряя точность и выставляя оценки.	» Инжењери су јутру обишли градилиште и дали предлоге за наставак изградње. » Око торња су се мотали врапци и облетали голубови. » Приметили су да се на небу појавио хеликоптер који је облетао манастир.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Префикс под-. С просторног аспекта префикс *под-* указује на локализацију испод локализатора или приближавање локализатору са краће дистанце. Из акционалног угла овај префикс указује на завршну фазу кретања (уколико је објекат локализације постао саставни део локализатора после акције кретања иако се сам префикс не користи за изражавање припадности унутрашњем делу локализатора) и на интервал који предстоји завршетку кретања (код оваквих примера из угла просторне анализе за кретање је важан однос између објекта локализације и локализатора приликом остваривања кретања, а не да ли је циљ достигнут).

Табела 62. Фаза краја радње – префикс *под-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПОД-	» <i>Выйти, подойти</i> к краю сцены, <i>приподнять</i> ручкой зонтика край шляпы, <i>закрывающий</i> лоб, и <i>многозначительно</i> <i>подмигнуть</i> залу. » <i>В шесть</i> мы подъехали к зданию туристской базы. » Мальчики подбежали к забору, и Колюня вслед за ними стал смотреть на людей, которые шли по пыльной поселковой улице вытянутой толпою. » Спустия несколько дней подплыли на лодке под мост, поздней ночью [...]	ПОД-	» <i>Саве је те јесени</i> <i>вадио</i> <i>груде</i> с муком и подилазио под плотове. » С муком је покушавао да се реши гамади, која је подилазила под амбар. » Његов аутомобил подлетео је под шлепер. » Тако су се нашли „у маказима“ и буквално подлетели под точкове аутобуса на супротној страни улице. » Врапци подлетеше испод стрехе.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У српском језику префикс *под-* носилац је фазе краја радње као и његов руски еквивалент. Код овог префикса у српском језику доминантнија је сема позиционирања у односу на доњу страну локализатора него што је то случај у руском језику. У руском језику фаза краја радње је јасније изражена због семе адлативности.

Префикс при-. Просторно значење префикса *при-* скреће пажњу говорника и слушаоца на савладавање велике просторне дистанце, као и на достизање циља који је у просторној корелацији означен као локализатор. Сема достизања циља, са акционалне стране упућује на фазу завршне радње.

Табела 63. Фаза краја радње – префикс *при-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПРИ-	» <i>Этот человек сам был моряком, офицером, и вот он пришѐл в зал и скрепя сердце приготовился отвечать на вопросы...</i> » <i>Пришли на работу, а потом пошли пообедать.</i> » <i>Я приехал в столицу существенно раньше, хотя и одновременно с Владимиром Владимировичем.</i> » <i>Через минуту в казарму прибежали сержанты Годеридзе и Осипенко.</i> » <i>Я приехал в театр, подъезжаю, издали ещё слышу, окна были раскрыты, — грохот, свист, крики, ругань, и палят из ружей!</i>	ПРИ-	» <i>Видевши да је све већ увелико постављено, нису више чекали и пришли су постављеном столу.</i> » <i>Конобар је принео поруџбину и отишао по рачун.</i> » <i>После више сати проведених у путу, пред залазак приближили су се коначном одредишту.</i> » <i>Видевши да се нешто чудно дешава, притрчали су маси.</i> » <i>Убрзо су га привели у полицијску станицу и затворили.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

У српском језику префикс *при-* има сличне карактеристике као у руском језику. Разлика између префикса *при-* у руском и српском везана је за дистанцу. Удаљеност објекта локализације од локализатора у српском језику краћа је од раздаљине ове две референтне тачке у руском језику. Без обзира на растојање и дужину дистанце из акционалног угла префикс *при-* указује на завршну фазу кретања.

Префикс *с-*. Што се тиче глагола кретања, префикс *с-* показује брз и ефикасан завршетак радње. Процес промене положаја објекта локализације у простору указује, са аспекта акционалности, на завршну фазу кретања.

Табела 64. Фаза краја радње – префикс *с-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
С-	» <i>Машина съехала с дороги.</i> » <i>Мальчик сбежал на дерево.</i> » <i>Мы сбежали в магазин за покупками и поехали домой.</i> » <i>Марья пошептала над Гараськой, спрыснула его водичей с уголька и велела снести под куриный нашест.</i> » <i>Она постоянно сходила ко мне после уроков.</i>	С-	» <i>Аутомобил је слетео са пута.</i> » <i>Снели су јабуке са тавана.</i> » <i>Снели су кофере са петог спрата.</i> » <i>Деца су стрчала у двориште и залупила вратима.</i> » <i>Спустио се степеницама са последњег спрата.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

За префикс *с-* поменуто је да се примењује у ситуацијама када се радња обавља у кратком временском периоду и брзо. Ово је посебно карактеристично за *сбежати*, *сходити*, *свертити*. У

српском језику глагол *сбежати*, у зависности од семе коју је потребно сачувати у преводу, може бити преведен као *тркнути* или *свратити*.

» *Я сбегаю в магазин и куплю сразу несколько килограмм.*

У горенаведеном примеру уколико се доследно чува начин кретања и сема краткотрајности, у преводу ће бити искоришћен глагол *тркнути* због суфикса *-ну-* који је карактеристичан за преношење краткотрајности. Уколико је важно да се сачува префиксални глагол, долази до недоследног преношења начина кретања помоћу глагола *свратити*, с тим што сема краткотрајности и краја радње остаје сачувана.

» *Свраћам у продавницу и купићу неколико килограма./Тркнућу у продавницу и купићу неколико килограма.*

Префикс у- Префикс *у-* из угла просторних релација указује на одвајање објекта локализације од локализатора и на одвајање од почетне границе. Са акционалне стране префикс *у-* показује завршну фазу кретања. За разлику од префикса *от-* који означава краћу дистанцу и почетно одвајање и пробијање границе (аспектолошко значење префикса *от-* је усмерено на фазу почетка радње), префикс *у-* приказује веће растојање између два локализатора (једног који је објект локализације напустио и други којем се приближава). У српском језику еквивалент за префиксалне глаголе кретања са *у-* биће глаголи са префиксом *од-* који показују фазу почетка радње. Код поклапања глагола кретања са префиксом *у-* у руском језику и префиксом *од-* у српском језику важно је да се подудари сема аблативности због формирања правилне перцепције кретања објекта локализације.

Табела 65. Фаза краја радње – префикс *у-* и његов еквивалент у српском

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
у-	» <i>Он убежит из дома и начнет жизнь, окутанную во лжи, но с определенной целью – вернуть счастье в их дом, и чтобы мама и папа снова были вместе.</i> » <i>Было ясно, что после этого разговора мы расстанемся, так зачем начинать что-то доказывать. Действительно, Рома ушёл.</i> » <i>Я ушёл из дому, на долгие годы порвал с друзьями, жил бог знает где и бог знает с кем.</i> » <i>Осенним дождливым вечером, когда все посетители ушли из парка, старый остров притих и утонул в воспоминаниях.</i> » <i>Они унесли из дома всё необходимое, захватили собаку и попугая.</i> » <i>Больная так и сделала, унесла из церкви двухлитровую банку целебного напитка, стала пить</i>	ОД-	Преводни еквивалент за руски префикс <i>у-</i> приликом указивања на фазу краја радње » <i>Он одлази од куће и почиње живот обавијен лажима, али са конкретним циљем – да у свој дом врати срећу, и да мама и тата поново буду заједно.</i> » <i>Било је јасно да ћемо после овог разговора раскинути, па зашто нешто да доказујемо. Заиста, Рома је отишао.</i> » <i>У кишно јесење вече, када су сви посетиоци отишли из парка, старо острво је утихнуло и утопило се у сећањима.</i> » <i>Однели су из куће све што им је било потребно, запленили пса и папагаја.</i> » <i>Болесница је управо то урадила, однела је из цркве теглу лековитог напитка од два литра,</i>

	<i>его и растиратъ им больные места.</i>		<i>почела да је пије и њоме трља болна места.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

11.2.4 Ретроспективна радња

Ретроспективну фазу приказују префикси *про-* у руском језику и *про-* у српском језику. Сема делимитативног значења среће се код префиксалних глагола који имају просторно значење због дела дистанце које објекат локализације савладава и где је главни фокус усмерен на кретање и његову средишњу фазу, а не на маркираност почетном или завршном фазом кретања (*прокататся, провозати се*). Префикс *про-* представља и средство за изражавање пердуративности.

Табела 66. Префикси са значењем ретроспективне радње

Префикси и примери у руском језику		Префикси и примери у српском језику	
ПРО-	» <i>Шофёр выскочил из кабины и прошёл мимо моего окна.</i> » <i>На обратном пути мы проехали мимо Балашовского рынка.</i> » <i>А попробуй провести его мимо всех луж, если дождь!</i> » <i>Леонид Михайлович поговорил с кем-то из обслуги, и нас провели мимо дверей большого зала в кабинет.</i>	ПРО-	» <i>Прошли смо мимо тамних врата и ушли у стан поред.</i> » <i>Пролетела је поред нас бесна и није ни хтела да се јави.</i> » <i>Поред прозора прошла је група деце.</i> » <i>Провозали су се поред зоолошког врта и београдске тврђаве.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

11.3 Специфичности префикса са просторним значењем са аспектског становишта

Из угла аспектологије префиксација глагола кретања представља веома занимљив сегмент због трансформација које пружа глаголима. Већ смо помињали да се додавањем префикса на глагол одређеног кретања добија глагол свршеног вида (*идти: уйти – отићи, прийти – долазити*), а на глагол неодређеног кретања образује се несвршени вид (*ходить: уходить – одлазити; приходитъ – долазити*).

Када се глаголу одређеног кретања дода префикс добија се други глагол који је повезан са глаголом од којег је настао формалним, односно творбеним и семантичким карактеристикама. Са друге стране, префиксални глаголи настали од глагола неодређеног кретања реализују различита значења полазног глагола (делимитативно, финитивно, пердуративно значење) (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015). Није необично што се код глагола неодређеног кретања са аспектског становишта диференцирају фазе глаголског процеса. Префиксални глаголи неодређеног кретања остали су после префиксације глаголи несвршеног вида који показују трајање радње.

Занимљиво је да префикси, у зависности од тога да ли образују префиксални глагол са глаголом одређеног или неодређеног кретања, могу имати различита значења. Са глаголима одређеног кретања префикс *за-* реализује просторно значење (*зайти за дом, заплзти в нору, завести лошадь в конюшню*), док са глаголима неодређеног кретања указује на почетак кретања (*забегать, забродить*). Слична ситуација може се приметити и код префикса *по-*. У комбинацији са одређеним глаголима кретања означава почетак радње (*полететь, поплыть, поехать*), а уз

глаголе неодређеног кретања има делимитативно значење. О сличности значења префикса *за-* и *по-* говорили смо у поглављу везаном за фазу почетка радње где је поменута диференцијација њиховог значења.

Подсећамо да инхоативно значење представља део почетне фазе глаголског процеса и изражава се помоћу префикса *за-*. Овакво значење карактеристично је за хомогене процесе које означавају глаголи неодређеног кретања са префиксом (*заходитъ, забегать, залетать, зашагать, задвигаться*).

Са друге стране, ингресивно значење представља још један тип почетног значења које имају глаголи са префиксом *по-*. Глаголи одређеног кретања са префиксом *по-* носиоци су значења почетка радње иако се њихова употреба не односи само на почетак радње већ на целокупну акцију коју глагол обележава (*пойти в магазин, полететь в Москву*). Зализњак (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015) примећује да се код оваквих глагола радња означена мотивним глаголом доводи до краја, без обзира на то што може бити прекинута или што правац кретања може бити измењен. Код ингресивних глагола важно је указати да се остварује почетна фаза радње, с тим што се осећа да ће се радња реализовати до краја. Због чињенице да се радња остварује до краја може се закључити да глаголи одређеног кретања са префиксом *по-* имају значење акционалности као мотивни глаголи кретања без префикса (*идти – пойти, бежать – побежать, лететь – полететь*).

Табела 67. Почетно значење префикса *за-* и његови еквиваленти у српском

Глаголи кретања са префиксом <i>за-</i> у руском језику		Еквиваленти у српском језику за глаголе кретања са префиксом <i>за-</i> у руском језику	
ЗА-	» Алексей зашел за дом, свернул с тропинки, чтобы между двумя стволами лучше видеть окна своей квартиры. » Мне нужно было бы забежать в музей, ну хоть на пять минут. » Добежала до корпуса, залетела в палату и села на кровать, тяжело дыша.	ОД- С- У-	» Алексеј је отишао иза куће, скренуо са стазе како би између два дебла могао боље да види прозоре свог стана. » Морао сам да свратим у музеј, бар на пет минута. » Отрчала је до зграде, улетела у собу и села на кревет тешко дишући.
ЗА-	» Снежинки залетают в избу через разбитое окно и смешиваются с парящим пухом. » Сапоги проходят мимо решетки, их тень забегает в комнату, случайная гостя. » Малыш уже большой, и вы сможете с ним забегать в магазины и докупать по мере необходимости. » И как это я раньше не замечала, что, когда захожу в его комнату, у него уже давно одна и та же реакция!	У-	» Пахуље улећу у колибу кроз разбијени прозор и мешају се са лебдећим паперјем. » Чизме пролазе поред кавеза, њихова сенка улази у собу, случајни гост. » Беба је већ велика и можете с њом да улетите у продавнице и купите још шта је потребно. » И како то раније нисам приметила, када улазим у његову собу он има исту реакцију већ дуже време!

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Код глагола одређеног кретања са префиксом *за-* у преводима се примећује несталност префиксалне морфеме, односно у зависности од контекста користе се глаголи кретања са

префиксима *од-*, *с-*, *у-*. Глаголи кретања са префиксом *за-* у српском језику нису карактеристични за означавање почетка радње или указивања на просторно значење уласка у локализатор на кратак временски интервал. У руском код глагола одређеног кретања са префиксом *за-* префиксална морфема је носилац просторног значења која се у српски језик преноси одговарајућим префиксима за указивање на однос објекта локализације и локализатора. Уколико посматрамо синтагме *залетела в палату* у руском језику и *улетела у собу* у српском језику, запажа се да је важно да се покаже јасан однос који је остварио објекат локализације према локализатору, тачније да је позиција објекта унутар локализатора, а игнорисана је сема краткотрајног задржавања унутар објекта локализације у српском језику. Недоследна употреба префиксалних глагола кретања у српском језику као еквивалента за глаголе одређеног кретања са префиксом *за-* је таква јер су ови глаголи у руском усмерени на показивање просторног значења. Приликом одабира одговарајућег префиксалног глагола у српском као преводног еквивалента за ове глаголе постоје две могућности: прва могућност је да се изабере глагол који ће ближе пренети значење просторна реализација између објекта локализације и локализатора, а друга је да се преносе значења брзине и начина кретања.

Са друге стране, као што смо већ поменули, код глагола неодређеног кретања префикс *за-* у руском носилац је ингресивног значења, па је у српском језику почетно значење изражено префиксом *у-*. Префикс *у-* у српском смо у првом делу овог поглавља представили као морфему са семом почетног значења. Почетак радње које префикс *у-* показује у српском условљен је његовим просторним значењем. Прелазак објекта локализације из једног у други координатни систем ствара код говорника осећај промене кретања. Оваква промена форма нову слику почетка кретања објекта локализације у оквиру другог система.

Табела 68. Почетно значење префикса *по-* и његови еквиваленти у српском

Глаголи кретања са префиксом <i>по-</i> у руском језику		Еквиваленти у српском језику за глаголе кретања са префиксом <i>по-</i> у руском језику	
ПО-	» Но когда Павла окружили ученики, он встал и пошел в город. » Пошла в магазин — купить кофе и творог. » Председателю показалось мало, и мы поехали в магазин. » В конце июля выписался из больницы, сел в самолет, полетел в Москву.	ПО- ОД-	» Али када су Павла окружили ученици, устаде и пође у град. » Отишла сам у продавницу да купим кафу и сремски сир. » Председнику се учинило да је мало и отишли смо у продавницу. » Крајем јула изашао сам из болнице, укрцао се на авион и одлетео за Москву.
ПО-	» Я специально осталась в Париже еще на месяц, чтобы походить в театры. » Утром сегодня побегал в парке под Трокадеро. » Но когда узнаешь, что до Татарстана упавший «боинг» начинал летать во Франции, а потом успел полетать в африканской Уганде и Южной Америке, где однажды совершил	ОД- без префикса	» Намерно сам остао у Паризу још месец дана да бих одлазио у позоришта. » Јутрос сам трчао у парку близу Трокадера. » Али када сазнасте да је пре Татарстана срушени Боинг почео да лети у Француској, а затим је успео да лети у Уганди и Јужној Америци, где је једном

<i>очень жесткую посадку, разбирают досада и горькое недоумение.</i>	<i>вeома тешко слeтeо, осeћатe сe нeлагодно и вeома збуњeно.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Глаголи одређеног кретања са префиксом *по-* носиоци су ингресивног значења. У српском језику почетак радње преноси се помоћу префикса *по-* или *од-*. Одабир префикса *по-* у српском није необичан јер је исто показује ингресивно значење. Што се тиче примера где је глагол кретања са префиксом *од-* употребљен, почетак кретања се везује за почетак одвајања објекта локализације од локализатора, па је значење почетка кретања исказано помоћу приказивања просторне промене.

Код глагола неодређеног кретања са префиксом *по-* у руском језику префиксална морфема упућује на делимитативно значење, па се у контексту показивања одређеног временског интервала у којем се реализује значење глагола кретања употребљава непрефиксални глагол. У наставку приказујемо табелу (Табела 69) која бележи промену значења префикса *за-*, *по-* и *от-* у зависности од тога са којим глаголима образује изведеницу.

Табела 69. Приказ различитих значења префикса у зависности од одређености кретања

	ЗА-	ПО-	ОТ-
Глаголи одређеног кретања	просторно значење: <i>заплыть</i> – <i>слишком далеко</i>	значење почетка <i>поплыть</i> <куда-то>	просторно значење: <i>отплыть</i> <от берега>
Глаголи неодређеног кретања	значење почетка: <i>заплавать</i> – <i>начать плавать</i>	делимитативно значење: <i>поплавать</i> <некоторое время>	финитивно значење: <i>отплавать</i> – <i>перестать плавать</i>

Извор: Адаптирано према – Зализњак, А. А., Микаэлян, И. Л. & Шмелев, А. Д. (2015). Русская аспектология: в защиту видовой пары. Москва: Языки славянской культуры.

Један део префикса (*за-*, *от-*, *по-*, *про-*, *с-*, *на-*, *пере-*) када се споји са глаголом неодређеног кретања, како наводи Зализњак (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015), губи своје просторно значење. Анализирајући просторне односе између објекта локализације и локализатора до сада и посматрајући како се префикси понашају у зависности од синтаксичког окружења са глаголима кретања, рекли бисмо да префикси више комбинују просторно и аспекатско значење него што губе просторно. Уколико бисмо узели за пример префикс *от-* где је констатовано финитивно значење са глаголима неодређеног вида, ово значење се подудара са просторним значењем приближавања локализатору и достизања границе, што свакако мора довести до завршетка кретања објекта локализације. Наравно, на финитивно значење приказано у табели посматра се у ширем контексту када глаголи кретање не показују увек само кретање објекта локализације, већ и његову способност да се креће.

Префикси *по-* и *за-* указују на почетак кретања који можемо, као што је био случај са глаголима одређеног кретања, повезати са аблативним кретањем. Сема кретања изражена је захваљујући мотивном глаголу, а префикс модификује значење у смеру временског или количинског значења. У наредној табели приказана су значења префикса са глаголима одређеног и неодређеног кретања на основу књиге „Русская аспектология: в защиту видовой пары“ (Табела 70).

Табела 70. Реализација просторног значења префикса према одређености кретања

Префикс	Значење, пример	Значење са глаголима одређеног кретања	Значење са глаголима неодређеног кретања
ЗА-1	кретање иза предмета, унутра или у страну: <i>забросити мяч в кусты</i>	<i>зайти, забежать, залезть, забрести</i> <в лес> итд.	–
ЗА-2	почетак: <i>зазвенеть, забурлить, заговорить</i> (начать говорить), <i>закапать</i> (о дожде)	–	<i>заходить, забегать</i> <по комнате>, <i>забродить</i> и др.
ЗА-3	нанети штету: <i>закормить, залечить, заговорить</i> (замучить говором)	–	<i>заносить</i> <платье>, <i>завозить</i> <пол>, <i>загонять</i> <кого-то по поручениям> и др.
ОТ-1	одвајање, удаљавање: <i>отбросить, отстегнуть, отговорить</i> <кого-то от чего-то>	<i>отойти, отъехать, отплыть</i> итд.	–
ОТ-2	престати: <i>отшумить, отработать, отговорить</i> <кого-то от чего-то>	–	<i>отходить</i> <на работу>, <i>отъездить</i> (о старой машине), <i>отплыть</i> (о корабле) и др.
ПО-1	почети: <i>полить</i> (о дожде), <i>почувствовать, полюбить</i>	<i>пойти, побежать, поехать, побрести</i> и др.	–
ПО-2	током неког времена: <i>почитать, погулять, посидеть</i>	–	<i>походить, побегать, поездить, побродить</i> итд.
ПРО-1	кретање кроз: <i>пробить</i> <стену>, <i>пробратся</i> <сквозь чашу>	<i>пройти, проехать, проплыть, пролететь</i> итд.	–

ПРО-2	потрошити све назначено време на одређену активност: <i>проработать</i> <три года на заводе>	–	<i>проходить, пробегать, проездить</i> <весь день по городу> и др.
С-1	кретање надоле: <i>сбросить, спрыгнуть</i>	<i>сойти</i> <с лестницы>, <i>съехать</i> <с горы>, <i>слететь, сползти</i> итд.	–
С-2	кретање тамо и назад (сређе се само код глагола неодређеног кретања)	–	<i>сходить</i> <за хлебом>, <i>съездить, слетать, сплавать, сгонять</i> итд.
НА-1	кретање по површини предмета или бити на њему: <i>намазать</i> <масло на хлеб>, <i>надвинуть</i> <фуражку на лоб>	<i>наехать</i> <на дерево>, <i>налететь</i> <на столб>, <i>нагнать</i> <на кого-то страху> итд.	–
НА-2	нагомилавање резултата: <i>накупить</i> <книг>, <i>наготовить</i> <еды>	–	<i>наездить, налетать</i> <1000 км>, <i>наносить</i> <дров> и др.
ПЕРЕ-1	кретање кроз нешто (од једног краја до другог): <i>перегородить</i> <комнату>, <i>пережить</i> <войну>	<i>перейти</i> <улицу>, <i>переплыть</i> <реку>, <i>перевести, перевезти</i> <кого-то через улицу, на другую сторону реки>, <i>перенести</i> <чемодан> итд.	–
ПЕРЕ-2	много: <i>переесть, прежариться, перекупаться, перестараться</i>	–	<i>переходить, перекататься</i> <на коньках> и др.
ИЗ-1	кретање напоље: <i>извлечь, исключить</i>	<i>изгнать, извести</i> <тараканов>, <i>избежать</i> <опасности> итд.	–
ИЗ-2	исцрпљујуће активности: <i>изучить, исколоть, избить, истоптать</i> <траву>	–	<i>исходить, изъездить</i> <всю страну> и др.

Извор: Адаптирано према – Зализњак, А. А., Микаэлян, И. Л. & Шмелев, А. Д. (2015). *Русская аспектология: в защиту видовой пары*. Москва: Языки славянской культуры.

Наведена значења из табеле показаћемо на примерима из корпуса и додати њихове преводне еквиваленте на српском. Префикс *из-* у руском језику нисмо анализирали у досадашњем делу због маркираности лексеме и због тога што је префикс *вы-* преузео доминантну улогу у изражавању просторног значења, тако да га нећемо разматрати и у овом поглављу.

Табела 71. Значења префиксалних глагола одређеног и неодређеног кретања

Глаголи кретања са префиксом у руском језику		Еквиваленти у српском језику за глаголе кретања	
ОТ-	» Они далеко вато отоишли от дома, уже следовало поспешить сделать то, что он должен был сделать, что было приказано. » Отъехал от вокзала, чтоб свернуть в переулок и остановиться. » Два уазика и небольшой японский автобус отъехали от гостиницы.	У- ОТ-	» Мало више су се удаљили од куће, морали су да пожуре да би стигли да ураде оно што је он морао, што је наређено. » Удаљио сам се од станице да бих скренуо у улицицу и стао. » Из хотела су се одвезла два аутомобила УАЗ и мали јапански аутобус.
ОТ-	» Самолет недалеко отлетиает от аэропорта, вопросительно зависает над океаном, и падает. » Кузнечик отлетиает от двери и бежит по коридору быстрее ветра. » Утка отбегала по льду до промоины и ныряла под лёд, выскакивая в следующей полынье. » Сыновья вырастают, женятся, отходят от матери. » Айша не отходила от нее ни на шаг.	ОД- без префикса	» Авион лети недалеко од аеродрома, несигурно залебде и паде изнад океана. » Зрикавац одлете од врата и јурну ходником брже од ветра. » Патка је отрчала преко леда до рупе и заронила под лед, израњајући у следећу рупу. » Синови расту, жене се и одлазе од мајке. » Ајша се није одвајала ни корак од ње.
ПРО-	» Уже на выезде из лабиринта чуть было не проехали мимо другой санитарной машины. » Машина, темно-вишневая, сверкающая, мягко проехала мимо сцены. » Они проишли мимо магазина.	ПРО-	» Већ на излазу из лавиринта умало да не прођемо поред другог амбулантног возила. » Светлуцави ауто, боје труле трешње, лагано је прошао поред бине. » Прошли су поред продавнице.
ПРО-	» На обратном пути мы проезжали мимо Балашовского рынка. » Молодые великие княжны совершенно случайно на прогулке проезжали мимо домика. » Много раз ее видела, она проходила рядом с театром.	ПРО-	» У повратку смо пролазили поред пијаце Балашовски. » Младе велике војвоткиње, сасвим случајно, пролазиле су поред куће. » Виђала сам је много пута, пролазила је поред позоришта.

С-	» <i>Лида сбежала с лестницы, села в газик и хлопнула дверцей.</i> » <i>Снесут за деревню и закопают.</i> » <i>По скрипучему трапу на берег сошли восемнадцать моряков.</i> » <i>Гусь все-таки пробовал уйти, скрыться, но сил его достало только сойти с тропы.</i>	ОД- ИЗ- С-	» <i>Лида је отрчала низ степенице, ушла у бензинац и залупила вратима.</i> » <i>Однеће га ван села и затрпати.</i> » <i>Осамнаест морнара изашло је на обалу низ шкрипућу рампу.</i> » <i>Гуска је и даље покушавала да оде, да се сакрије, али је имала снаге само да сиђе са пута.</i>
С-	» <i>Если схожу раза два-три в театр, да ещё не один, а с супругой, – признаётся Василий Ильич Савин, будет прекрасно.</i> » <i>Милый мне сегодня надо сходить в парикмахерскую и с девочками мы собрались посидеть.</i> » <i>Петька быстренько сбежал к себе в комнату.</i> » <i>Сейчас сбегаю в аптеку, вернусь, напою вас липовым цветом.</i>	ОД-	» <i>Ако одем у позориште два или три пута, и то не само сам, већ са супругом“, признаје Василиј Ильич Савин, биће дивно.</i> » <i>Драга, морам данас да одем код фризера и наћи ћу се са другарицама.</i> » <i>Пећка је брзо отрчао у своју собу.</i> » <i>Сад ћу отрчати у апотеку, чим се вратим, даћу вам да попијете чај од цвета липе.</i>
НА-	» <i>Последние не позволяют преследующему автомобилю наехать на колеса едущего впереди.</i> » <i>Настроение испортил зеленый «москвич», который, проезжая мимо, наехал на лужицу.</i> » <i>Все нормально, нормально, сумасшедшую оттеснили к лестнице, и занавес наполз на сцену.</i>	НА-	» <i>Последњи не дозвољавају аутомобилу који га прати да налети на точкове оног испред.</i> » <i>Расположење је покварио зелени москвич, који је, пролазећи поред, налетео на барицу.</i> » <i>Све је у реду, у реду је, лудача је отгурнута према степеницама, а завеса се навукла на бину.</i>
НА-	» <i>Сколько слоёв наносить – зависит от поверхности и необходимой толщины штукатурного слоя.</i> » <i>Были три месяца в году, когда на город Панамка налетал ураган.</i> » <i>Накануне на нее налетали немецкие тяжёлые бомбардировщики.</i>	НА- у-	» <i>Колико слојева нанети зависи од површине и потребне дебљине слоја малтера.</i> » <i>Било је три месеца у години када је ураган ударао на град Панаму.</i> » <i>Дан раније су га немачки тежки бомбардери напали.</i>
ПЕРЕ-	» <i>Дальше Яконов перешёл коротким мостом через малую речку.</i> » <i>Это для встречи с ним — я перешла через Днестр.</i>	ПРЕ-	» <i>Тада је Јаконов прешао кратки мост преко мале реке.</i> » <i>Због сусрета са њим, прешао сам Дњестар.</i> » <i>Сестре су ме пренеле у ходник.</i>

	» Сестры перенесли меня в коридор. » Оторвался от вагона и перелетел над ограждением моста.		» Одвојио се од вагона и прелетео ограду моста.
ПЕРЕ-	» В течение нескольких месяцев иранцы группами переходили через границу в труднодоступных местах. » Переезжаем через мост, поднимаемся в гору, в Р. — городок, стоящий на высоком берегу Днестра. » Ты быстренько перелетаешь через море, и вода начинает чередоваться с землёй, на которой расцветают яркие жёлтые созвездия.	ПРЕ-	» Већ неколико месеци Иранци прелазе границу у групама на тешко доступним местима. » Прелазимо мост, пењемо се на планину, у Р, град који стоји на високој обали Дњестра. » Брзо прелетели преко мора, а вода почиње да се смењује са копном, на коме цветају јарко жута сазвезђа.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Примери наведени у горњој табели показују да код глагола одређеног кретања нема видског колебања у преводу. Глаголи одређеног кретања са префиксима чувају просторно значење и у преводу чува се свршени глаголски вид. У групи примера где су глаголи неодређеног кретања долази до колебања у погледу вида. Различита аспекатска значења које носе префикси са овим глаголима утичу да се у преводу врши избор значења које треба сачувати (она **проходила** *рядом с театром* – **пролазила** *је поред позоришта*; **схожу** *раза два-три в театр* – **одем** *у позориште два или три пута, сейчас **сбегаю** в аптеку* – **сад ћу отрчати** *у апотеку*).

Табела са префиксима који имају просторна значења са глаголима одређеног вида и друга значења са глаголима неодређеног кретања (Табела 72) приказана је у изворном облику. На основу те табеле дајемо проширени табеларни приказ префикса са просторним значењем који су предмет анализе овог рада уз глаголе одређеног и неодређеног кретања.

Табела 72. Просторна значења префикса код глагола одређеног и неодређеног кретања

Префикс	Глаголи одређеног кретања	Глаголи неодређеног кретања
В-	кретање усмерено на унутра, проницање у дубину: <i>вбежать в комнату, войти во двор</i>	кретање усмерено на унутра, проницање у дубину: <i>входите в книжный магазин, въезжает в город</i>
ВЗ-	кретање усмерено ка горе: <i>взлетит с асфальта на крышу взлетела вверх, взъехал вверх, взбежала по ступенькам наверх</i>	кретање усмерено ка горе: <i>взлетать с укороченных ВВП, взлетать к солнцу, взбегают по ступенькам на террасу, взбегают на третий этаж</i>
ВЫ-	кретање из унутрашњости простора ка споља, удаљавање: <i>выйти из дома,</i>	кретање из унутрашњости простора ка споља, удаљавање: <i>выходил на сцену</i>

	<i>выйти из квартиры, выбежать из двора, вынести из комнаты</i>	
ДО-	кретање до одређене границе, достизање циља кретања: <i>дойти до берега, добраться на метро, доехал, к матери</i>	кретање до одређене границе, достизање циља кретања: <i>доходила до третьего этажа</i>
ЗА-	кретање иза предмета, унутра или у страну: <i>он зашел в магазин</i>	почетак: <i>он заходил по комнате; дети забегали по парку</i>
ИЗ-	кретање напоље: <i>изгнать из дома</i>	кретање напоље: <i>изгонять из комнаты, изгонять из трамвая</i>
НА-	кретање по површини предмета или бити на њему: <i>наехать на дерево, налететь на столб</i>	указивање на количину: <i>наносить туда листьев</i>
ОБ-	кретање усмерено око нечега: <i>обойти парк, объехать озеро;</i> кретање усмерено на прилазак различитим објектима или кретање унутар објекта са приближавањем разним предметима: <i>обойти музей, объехать все рестораны, облететь залы</i>	кретање усмерено око нечега: <i>объездить Москву вдоль и поперек; объездить всю Европу;</i> <i>листья облетали с деревьев</i>
ОТ-	одвајање, удаљавање: <i>отъехать от своего дома</i>	одвајање, удаљавање: <i>отходить от дома, отбегает на безопасное расстояние</i>
ПЕРЕ-	кретање кроз нешто (од једног краја до другог): <i>перейти улицу, переплыть реку</i>	кретање кроз нешто (од једног краја до другог): <i>улицу переходит на зеленый свет, переходит дорогу, перелетать на другую крышу с цветка на цветок, переезжать в Испанию</i> *уз већи број примера где се прелазак из једне фазе или стања у другу односи на пренесено значење
ПО-	почетак радње: <i>поехали мы на море; побежали по двору</i>	током одређеног временског периода се обавља кретање означено мотивним глаголом: <i>поездить по Европе, побегал по горам, побегать по комнатам, полетать над заливом</i>
ПОД-	кретање усмерено на приближавање локализатору <i>Подойти к кровати, подъехал к дому, подбежал к столу</i>	кретање усмерено на приближавање локализатору: <i>подходить к вентилятору, подходит к окну,</i>

		<i>подбегать к дому, подбегать к окну, подлетать к Сиднею, подлетать к Москве</i>
ПРИ-	кретање усмерено на достизање неког места, долазак до неког места, одређеног циља, до крајње тачке: <i>прийти к другу, приехать в Екатеринбург, прибежать в школу, прилететь в город</i>	кретање усмерено на достизање неког места, долазак до неког места, одређеног циља, до крајње тачке: <i>приезжать в Москву, приезжать к нам, прибежать домой, прилетать в Москву</i>
ПРО-	кретање кроз: <i>проехать через туннель</i>	потрошено одређено време на кретање: <i>пробежать весь день по городу</i>
РАЗ-	кретање које се врши у више праваца, од центра ка периферији: <i>разойтись по квартирам, разъехаться по деревням, разбежаться по своим углам</i>	кретање које се врши у више праваца, од центра ка периферији: <i>разъезжаться по домам, разъезжаться в разные стороны, по всему двору разбежаться, разлетаться по полу</i>
С-	кретање надоле: <i>сойти с лестницы, съехать с горы</i>	кретање тамо и назад (сређе се само код глагола неодређеног кретања): <i>сходить за хлебом</i>
У-	кретање од неког објекта или локализатора (кретање у страну): <i>уехать из города, уехать в Германию, уплыть к подруге, убежать домой. убежать от нее</i>	кретање од неког објекта или локализатора (кретање у страну): <i>уходить на кухню, уходить далеко от дверей комнаты, убежать из дома, убежать со сцены, улетать в Москву, улетать в теплые места на зимовку</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе.

Примери из корпуса и просторна значења префикса, показују да је просторно значење доминантно код глагола одређеног кретања, док се код глагола неодређеног кретања, поред просторног значења префикса јављају временско и количинско значење које додавањем на основу глагола кретања семантички боје лексему како би се добило значење отежаног кретања, временски захтевног и да се објекти локализације после процеса кретања групишу на једном месту.

11.4 Секундарна имперфектизација префиксалних глагола кретања

Већ смо поменули да се код префиксалних глагола формираних од глагола одређеног кретања видски парњаци образују у процесу секундарне имперфектизације. Напоменули смо и да код глагола кретања са префиксом *по-* у руском језику који имају значење почетка радње (*пойти, побежать*) није могућа секундарна имперфектизација. У овом делу наводимо којим језичким средствима долази до имперфектизације и како се понашају глаголи кретања.

Приликом имперфектизације префиксалних глагола одређеног кретања користе се следећа формална средства:

1. Код два глагола суфикс имперфектизације је *-ыва/-ива-*:

катить – -катывать, таскать – -таскивать (откатить – откатывать);

2. Код осам глагола суфикс имперфектизације је *-á/-я-* који је обично праћен морфолошком алтернацијом у глаголској основи:

-гнать – -гонять, -лететь – -летать, -бежать – -бегать, -ползти – -ползать, -ехать – -ездить, -плыть – -плывать, -брести – бредать, -лезть – -лезать (прогнать – прогонять, прибежать – прибегать, слезть - слезать);

3. Код четири глагола долази до промена основе:

-идти – -ходить, -вести – -водить, -везти – -возить, -нести – -носить (отвести – отводить) (Зализняк, Микаэлян & Шмелев 2015).

Приликом секундарне имперфектизације глагола одређеног кретања користе се иста формална средства која се користе приликом формирања глагола неодређеног кретања без префикса и на глагол који је настао секундарном имперфектизацијом може се додати префикс (Зализняк, Микаэлян & Шмелев 2015). Као резултат процеса секундарне имперфектизације у одређеним случајевима долази до појаве хомонимије код облика имперфектива глагола одређеног кретања и перфектива глагола неодређеног кретања. Оваква хомонимија среће се код следећих глагола: *идти – ходить, вести – водить, везти – возить, нести(сь) – носить(ся), гнать(ся) – гонять(ся), лететь – летать* (Зализняк, Микаэлян & Шмелев 2015). Овом списку глагола треба додати и глаголе *бегать* и *ползать*.

Када узмемо глаголски пар *идти – ходить* и додамо префикс *за-* добијамо две ситуације:

- имперфектив од глагола *зайти* (глагол несвршеног вида одређеног кретања) – *и как это я раньше не замечала, что когда захожу в его комнату, у него уже давно одна и та же реакция!; Так не заходите в ее комнату, в чем проблема-то?*
- глагол свршеног вида настао додавањем префикса основи глагола неодређеног кретања (*за-ходить*) – *Это же, простите, не работа!.. — Он встал и заходил по комнате; В класс заходила Банникова и сообщила о смерти Каравни.*

Наравно, хомонимија се не реализује код свих глагола кретања. У случају глагола *заезжать* оваква хомонимија није присутна (*заезжать* – имперфектив глагола *заехать*, а *заездить* – префиксални глагол неодређеног кретања).

Табела 73. Глаголи *заезжать* и *заездить*

ЗАЕЗЖАТЬ	ЗАЕЗДИТЬ
» <i>Я заезжал сколько раз, а тебя никогда дома нету.</i> » <i>Я не просил тебя за мной заезжать.</i> » <i>Брату удавалось часто заезжать домой.</i>	» <i>Приобретя пластинку, я заезжу до дыр то место, где про воскресение, про другой, прекрасный мир, светлым сиянием спускающийся с небес над родной землей, над всеми нами, все вытерпевшими и перестрадавшими. (једини забележени пример у корпусу)</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Лексеме типа *отходить, завозить, доносить, отлететь* (Зализняк, Микаэлян & Шмелев 2015) као и глагол *заходить* представљају хомонимијски пар глагола који имају различита лексичка значења и један је свршеног вида, а други несвршеног.

Табела 74. Хомонимијски парови – лексичка диференцијација

ОТХОДИТЬ – НСВ	ОТХОДИТЬ – СВ
» Поезд отходил через сорок минут. » Ростислав Романыч от нее двои сутки не отходил. » Айша не отходила от нее ни на шаг.	» — Люся, допрыгаешься, возьму ремень и отхожу, — грозил Женя. » Бог с ним... завтра от места отхожу.
ЗАВОЗИТЬ – НСВ	ЗАВОЗИТЬ – СВ
» Летом сюда грузовиками завозят песок и высаживают до осени пальмы. » Пусть они завозят сырье, плетут, вяжут, ткнут и что там еще делают в подобных случаях. » Можно завозить оборудование, коллекцию и начинать торговлю.	» Наташа шваркнула мокрую тряпку на пол и шумно завозила ею из стороны в сторону. » Мать потрепала его по шее, и он, откликаясь на ласку, заржал во второй раз и завозил под собой ногами.
ДОНОСИТЬ – НСВ	ДОНОСИТЬ – СВ
» Ветер дергал занавеску и доносил в комнату запах лип. » Но голос поэта уже доносит до нас тревогу, растерянность, переживание грусти. » Ветерок доносил с полей запах влажной земли.	» Отец вечером увидел и отобрал, говорит: сначала ушанку доноси. » Донесите, что он будет делать.
ОТЛЕТЕТЬ – НСВ	ОТЛЕТЕТЬ – СВ
» Затнешь с двух сторон, дашь топором – как соль отлетат! (једини забележени пример у корпусу)	» Сумка с деньгами и документами отлетела в сторону; кто-то ее поднял и положил мне на грудь. » Будильник отлетел к двери, стукнулся о косяк, крякнул и сел на пол. » Распустив пыльный хвост, мешок отлетел в кусты.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Код глагола *доносить* диференцијација између лексичких значења у зависности од вида је већа у поређењу са осталим наведеним глаголима. Разлика у глаголском виду између префиксалних глагола насталих од основа глагола неодређеног кретања *бегать* и *ползать* и имперфектива префиксалних глагола одређеног кретања настала је због акценатске разлике.

Табела 75. Прозодијска деривација

ЗАБЕГАТЬ – НСВ	ЗАБЕГАТЬ – СВ
» <i>Люди ждут. Я теперь почаще буду забегать. Можно?</i> » <i>Сейчас это прошло. Однако не будем забегать вперед.</i> » <i>Полина Ивановна забегала к Рите между делами, нечасто и нередко, раз в несколько дней.</i>	» <i>А пришла ночь, и тоска овладела им и достигла такой остроты, что он вдруг вскочил и забегал по комнате.</i> » <i>Далеко внизу забегали люди по тротуару, из двух стоявших у подъезда машин одна загудела и отъехала.</i> » <i>Во дворе Кланечки голодные куры с радостью забегали.</i>
ЗАПОЛЗАТЬ – НСВ	ЗАПОЛЗАТЬ – СВ
» <i>А приходит такой день, и голодный обратно к себе в хату заползает.</i> » <i>Змея заползала сюда на веранду, и я поила ее молоком.</i> » <i>Они заползали под кровать, устраивались на одеяле и ждали, пока великан уgomонится.</i>	» <i>А когда заползал Сережа, она уже лежала на спине: глаза под закрытыми веками, как черешины в компоте, плавали и — молчок.</i> » <i>Конвоир заползал под гриб, а мы — бурили.</i> » <i>Страх заползал в душу Григорьевны: трудно, видно, спасти Ромушку.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Што се тиче хомонимије глаголских форми, како наводи Зализњак (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015) са тачке гледишта граматичког система руског језика оваква врста хомонимије није довољно истражена што представља разлог због којег постоје нејасноће у описивању механизма префиксације у руском језику. Иако постоји хомонимија облика глагола, потребно је облике разликовати из угла семантике.

Важно је истаћи да код глагола код којих је могућа секундарна имперфектизација, префикс не представља носиоца додатног значења. У таквим случајевима префикс има само способност трансформације глаголског вида.

У следећој табели (Табела 76) приказана је база за формирање префиксалних глагола кретања. Овде су укључени случајеви формалног подударана глагола неодређеног кретања са основама одговарајућих префиксалних глагола одређеног кретања. Како се понашају одређене основе из табеле приказали смо у горенаведеним примерима, тако да у наставку само наводимо основе код којих је могућа секундарна имперфектизација са поклапањем форми свршеног и несвршеног вида после префиксације.

Табела 76. База за формирање префиксалних глагола кретања

Глаголи одређеног кретања	Глаголи неодређеног кретања	Основе секундарне имперфектизације префиксалних глагола одређеног кретања
идти вести везти нести(сь) гнать(ся) лететь	ходить водить возить носить(ся) гонять(ся) летать	-ходить -водить -возить -носить(ся) -гонять(ся) -летать
бежать ползти ехать плыть брести лезть катать(ся) тащить(ся)	бегать ползать ездить плавать бродить лазить (лазать) катать(ся) таскать(ся)	-бегать -ползать -езжать -плывать -брести -лазить -катывать(ся) -таскивать(ся)

Извор: Адаптирано према – Зализњак, А. А., Микаэлян, И. Л. & Шмелев, А. Д. (2015). *Русская аспектология: в защиту видовой пары*. Москва: Языки славянской культуры.

Треба напоменути да вид код префиксалних глагола кретања зависи од деривационе историје глагола. Постоје три начина формирања:

1. префиксацијом глагола одређеног кретања,
2. префиксацијом глагола неодређеног кретања,
3. имперфектизацијом глагола одређеног вида са префиксом (ређе глагола неодређеног вида са префиксом) (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015).

Глаголи који су настали на основу прва два начина су свршеног вида, а глаголи настали трећим начином су глаголи несвршеног вида (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015). У наредној табели (Табела 77) дат је приказ промена глаголског вида у зависности од основа глагола одређеног и неодређеног кретања.

Табела 77. Вид код префиксалних глагола кретања

Префиксални глаголи свршеног вида		Префиксални глаголи несвршеног вида
Префиксација глагола одређеног кретања	Префиксација глагола неодређеног кретања	Имперфектизација глагола одређеног вида са префиксом
<i>за + ехать → заехать</i>	<i>за + ездить → заездить</i>	<i>заехать → заезжать</i>
» <i>Я должен заехать за ним в театр на машине.</i> » <i>Лучше я к тебе завтра заеду...</i>	» <i>Дело только начинается, а вы уж нас с Еленой заездили.</i> » <i>Куда как весело с тобой ехать! Вы меня уж заездили здесь совсем!</i>	» <i>Я заезжал сколько раз, а тебя никогда дома нету.</i> » <i>И я, случилось, заезжал к нему посмотреть цветной телевизор.</i>

Извор: Адаптирано према – Зализњак, А. А., Микаэлян, И. Л. & Шмелев, А. Д. (2015). *Русская аспектология: в защиту видовой пары*. Москва: Языки славянской культуры.

Што се тиче имперфектизације префиксалних глагола неодређеног кретања, мали број глагола подлеже овом процесу и малобројна је група оних који се употребљавају. Имперфективни префиксални глаголи неодређеног кретања су прелазни, а секундарни имперфектив се формира уз помоћ суфикса *-ива-/-ыва-* уз гласовну промену у основи (Зализњак, Микаэлян & Шмелев 2015). Код глагола одређеног кретања не долази до формирања видског парњака, с тим што је уобичајена секундарна имперфектизација код префиксалних глагола који су настали од ове групе глагола (Шведова 1980).

Категорија глаголског вида специфична је за све словенске језике. Аспект представља комплексну област која привлачи пажњу научника. За наш рад важно је поменути ову тему јер префикси, поред суфикса, представљају творбена средства за модификацију вида полазних глагола. Код глагола кретања префиксација утиче двојако на новоформиране глаголе. Током трансформације вида помоћу префикса глаголи одређеног кретања постају глаголи свршеног вида, а глаголи неодређеног вида остају несвршеног вида. Сама префиксална морфема у овом процесу модификације глагола кретања може да сачува просторно значење или, са друге стране, префикс може да укаже на подвидске категорије као што су инхоативна, терминална, итеративна, делимитативна и пердуративна. На почетку овог дела префиксе са просторима значењем поделили смо према интратерминалним фазама глаголског процеса. Касније смо показали да се код префиксалних глагола формираних од глагола неодређеног кретања реализују делимитативно, финитивно и пердуративно значење. Префиксални глаголи кретања настали од глагола неодређеног кретања специфични су, јер приликом њиховог превода на српски језик префикс, иако није носилац просторног значења у руском језику, може да покаже просторно значење. Треба имати у виду да приликом превода на српски није могуће сачувати све елементе префиксалног глагола кретања. У зависности од синтаксичких потреба може се сачувати начин реализације кретања, префиксални оријентир који чува исти однос објекта локализације и локализатора или глаголски вид.

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ

12 ПРИРОДА ОДНОСА ИЗМЕЂУ ПРЕФИКСА И ПРЕДЛОГА

Како бисмо стекли јасан утисак о подсистему префикса са просторним значењем у претходном делу дали смо карактеристике префикса из угла категорије акционалности која представља велику област за истраживање. У овом делу бавићемо се реакцијским карактеристикама префиксалних глагола кретања и односом са другим врстама речи, пре свега, предлозима. Да би се добила потпуна слика о подсистему префикса потребно је представити односе који постоје између префикса и предлога. Јака веза између префикса и предлога заснована је на пореклу префикса. Генетско порекло префикса везано је за предлоге од којих су наследили значење. Ово поглавље посвећено је релацији коју управна реч (префиксални глагол кретања) остварује са локализатором преко оријентира у виду предлога. Како бисмо разумели однос између префикса и предлога, на почетку овог дела дајемо преглед значења предлога у руском и српском језику.

12.1 Семантика предлога

Као што смо напоменули на почетку овог поглавља, у овом делу приказујемо карактеристике и значења предлога у руском и српском језику. Предлози представљају релационе речи које указују на однос два или више објеката (Klikovac 2000). Према когнитивној лингвистици, предлози имају улогу у оријентацији објекта локализације у односу на локализатор. Сам однос објекта локализације и локализатора је асиметричан због тога што се један налази у првом плану, а други представља референтну тачку (Klikovac 2000). Функција предлога приликом успостављања корелације између објекта локализације и локализатора огледа се у концептуализацији просторног односа.

Семантиком предлога у српском језику бавила се Кликовац (Klikovac 2000, Klikovac 2004), која је следећи когнитивне принципе издвојила групу предлога у српском језику који значе садржање: *у, унутар, среди (усред, насред, посред), изван/ван, кроз*. Како би се реализовало значење садржавања, неопходно је да постоји локализатор или, како га назива Кликовац (Klikovac 2000) – садржатељ.

Да бисмо разумели функцију коју имају префикс и предлог као оријентира у просторном односу, потребно је да се одреде карактеристике локализатора. Локализатори према начину на који заузимају простор могу бити тродимензионални и дводимензионални. Да би се нешто означило као садржатељ, неопходно је да испуни минимум критеријума као што су да предмет мора да има удубљење или шупљину и да се у њему може нешто налазити, преносити и задржавати (Klikovac 2000). Ово значи да локализатор мора бити тродимензионални, односно да има облик отворене или затворене кутије. Што се тиче, локализатора који означава неку од институција, простор локализатора дефинисан је границама грађевине где је смештена институција (*школа, црква, биоскоп, музеј, позориште, пошта, војна касарна*). Код оваквих локализатора однос који постоји између грађевине и институције је метонимијски, јер се ови објекти међусобно допуњавају (Klikovac 2000).

Са друге стране, ограничени дводимензионални простор представља локализаторе који чине површине (*земља, двориште, општина, башта, пустиња*), места, градови, села (делови насељених места као што су центар или периферија). Дефинисање ових локализатора као дводимензионалног простора огледа се у перспективи одозго, где су овакви локализатори дводимензионални, иако под одређеним углом представљају тродимензионални простор.

У просторном односу предлози прецизирају положај објекта локализације у односу на локализатор. Генетска веза између префикса и предлога омогућава да се разуме семантички потенцијал префикса. Иако су значењски предлози и префикси слични, префиксалне морфеме имају ограничења у делу одређивања страна локализатора. Свакако је корелација коју међусобно остварују на синтагматском плану важна за дефинисање јасне слике о просторним односима. Како што смо напоменули на почетку, у овом делу разматрамо однос префикса и предлога, а за почетак, у наставку наводимо значења предлога у руском и српском језику.

12.1.1 Значење предлога у руском језику

Просторни односи у језику се, пре свега, одређују на основу предлошког подсистема. Како наводи Бондарко (Бондарко 2002), предлози могу да имају значење локације, значење кретања или оба значења. Предлози који представљају одговор на питања *куда* и *одакле* обично имају значење кретања, мада некада могу означавати и локацију (*Он вышел из воды – Бревно торчит из воды.*)

Значења руских предлога наводимо на основу података из речника „Словарь русского языка“ С. И. Ожегова (Ожегов 2008). Приликом издвајања значења, усредсредимо се само на просторна значења која предлози имају.

Предлог в – употребљава се приликом означавања места, усмерености некуда или налажења негде: *Положить бумаги в стол. Бумаги лежат в столе. Уехать в Сибирь. Жить в Сибири.*

Предлог вблизи – (са ген.) у значењу поред, у близини, поред нечега или некога, недалеко од нечега: *Жить вблизи вокзала. Находиться вблизи командира.*

Предлог возле – (са ген.) поред нечега или некога, близу некога или нечега: *Он живет возле нас. Дом возле леса.*

Предлог вокруг – (са ген.) у значењу налажења близу или око нечега или некога: *Ходить вокруг дома. Сад вокруг дачи.*

Предлог до – (са ген.) употребљава се 1) приликом указивања на растојање или време које одваја једно место или догађај од другог: *От Белграда до Ленинграда. От Пушкина до Гоголя.* 2) користи се за указивање на границу нечега: *Дойти до реки.*

Предлог за – (са акуз. и са инстр.) 1) указује на простор са те стране, изван, иза нечега или некога: *Спустить за порог. Стоять за порогом. Вслед за кем-нибудь. Идите за мной. Стать за дерево. Заткнуть что-нибудь за пояс. С кинжалом за поясом. Поставить за шкаф. Стоит за шкафом. Камень за пазухой.* 2) околу, поред нечега (бавити се нечим): *Сесть за стол. Сидеть за столом. Усадить за книги. Сидеть за книгами.*

Предлог из/изо – (са ген.) означава усмереност радње однекуда, извор, место, одакле креће нешто: *Выйти из дому. Привезти из колхоза.*

Предлог из-за – (са ген.) означава правац, кретање однекуд, из места које је нечим затворено, са супротне стране нечега: *Смотреть из-за двери. Приехать из-за моря. Встать из-за стола (перестать сидеть за столом).*

Предлог из-под – (са ген.) означава 1) усмереност кретања од неког места које се налази испод нечега: *Вылезти из-под стола.* 2) усмереност радње, појављивање из неког места које се налази у околини нечега: *Приехал из-под Тулы.*

Предлог к – (са дат.) упућује на усмереност у страну некога или нечега: *Подъехать к станции.*

Предлог между – (са инстр.) означава положај предмета или лица у средини, на средини некога, нечега: *Между домом и рекой. Между двух огней* (застар. са ген.).

Предлог мимо – (са ген.) указује на недостижање некога или нечега, без приближавања нечему: *Не проходите мимо!*

Предлог на – (са акуз. и са лок.) користи се за означавање површине са чије се горње стране нешто налази или је нешто усмерено: *Писаць на бумаге. Перевести на бумагу. На столе. На стол. На крыше. На крышу. Лежать на диване. Лечь на диван. На ноге. На ногу. Рисунок на фарфоре.*

Предлог над/надо – (са инстр.) указује на боравак, место некога или нечега изнад, више нечега у односу на нешто друго: *Лампа над столом. Снаряд полетел над кем-нибудь.*

Предлог о/об – (са акуз.) указује на блиски додир, контакт: *Опереться о край стола. Споткнуться о камень.*

Предлог около – (са ген.) указује на значење поред некога или нечега, у околини, близу: *Дом около пруда. Сядь около меня. Около никого не было видно.*

Предлог от – (са ген.) указује на почетну тачку нечега: *Отплыть от берега. Бежать от соблазна. От головы до пяток.*

Предлог перед/передо – (са инстр.) означава да се предмет или субјекат налази на некој раздаљини од предње стране нечега насупрот нечега или некога: *Перед домом.*

Предлог по – указује 1) на површину или границе где се нешто завршава: *Идти по дороге. Летать по воздуху. Расставить книги по полкам.* 2) на место које се посећује: *Бегать по магазинам. Ходить по театрам. Ходить по знакомым.* 3) на усмереност кретања ка нечему или некоме: *Плыть по течению. Идти по следам зверя.*

Предлог под/подо – (са акуз. и са инстр.) означава 1) са доње стране нечега, са ниже стране нечега: *Поставить под стол. Находиться под столом. Спуститься под воду (ниже уровня воды, вглубь).* 2) около, у непосредној близини нечега, а при том у простору где се радња обавља или налази нешто: *Жить под Москвой.*

Предлог посредине – (са ген.) просторно значење које показује положај предмета или субјекта у центру нечега, на једнакој удаљености од неколико предмета, лица, међу њима: *Встать посредине комнаты. Оказаться посредине толпы.*

Предлог рядом с – (са инстр.) означава близину, да се предмет или субјекат налазе недалеко некога или нечега: *Сесть рядом с отцом. Жить рядом с вокзалом.*

Предлог с – (са ген.) употребљава се приликом 1) означавања места, предмета од којег се удаљава, одлази нешто: *Упасть с лестницы. Снять с полки. Сбросить с плеч. Уйти с работы.* 2) означава место или област деловања одакле се нешто дешава или нешто долази: *Вернуться с вокзала. Вход с переулка.* 3) користи се за означавање места са којим је повезана радња која се десила: *Стрелять с горы. Обойти с фланга.*

Предлог сквозь – (са акуз.) означава кретање кроз нешто, кроз унутрашњост нечега: *Смотреть сквозь щель. Пробираться сквозь толпу.*

Предлог среди – (са ген.) означава 1) унутрашњост, центар неког простора: *Лужайка среди леса. Среди толпы.* 2) у центру нечега, у саставу мноштва: *Воспитательная работа среди молодежи. Герои среди нас.*

Предлог у – (са ген.) означава нешто поред, сасвим близу: *Дом у самого берега. Стоять у ворот. У руля (сидеть за рулем). Сидеть у моря.*

Предлог через – (са акуз.) означава радњу 1) преко нечега, са једне на другу страну: *Мост через реку. Прыгнуть через ручей. Ремень через плечо.* 2) преко, са горње стране нечега: *Прыгнуть через забор.* 3) кроз нешто: *Ехать через город. Смотреть через очки. Влезть через окно.*

Значајно је постојање генетске повезаности између префикса и предлога. Префикси су од предлога наследили како формалне, тако и семантичке карактеристике. Од осамнаест анализираних префикса у руском језику једанаест префикса сачувало је формални изглед предлога. За осталих седам префикса⁵ нема међу предлозима формалних парњака. Уколико

⁵ Префикс *про-* има форму као предлог *про* у значењу *о некоме или нечему*. Због сужене употребе предлога *про* и одсуства просторног значења, овај предлог није узет у разматрање. – прим. аут.

префикси немају формалне еквиваленте међу предлозима, могу имати семантичке. Током развоја језика префикси су развијали и допуњавали своја значења. У зависности од карактеристика локализатора, конструкције које допуњују значење глагола могу бити формиране уз помоћ различитих предлога. На пример, у корпусу уз префикс *вы-* забележене су следеће реакцијске допуне у виду предлошко-падежних конструкција: *выйти из дома; выкатить на дорогу; выйти со сцены; вылететь в Питсбург*. Ови примери показују да предлошко-падежна допуна може да појача значење префикса или да га допуни другачијим просторним усмерењем.

Спојивост између префиксалних глагола са значењем кретања или премештања и предлошко-падежних конструкција регулисана је сложеним и флексибилним правилима, с тим што постоји могућност да се значења етимолошки блиских префикса и предлога разликују (Князев 1999). Суптилност у значењу о којима говори Књазев (Князев 1999) запажа се у значењским нијансама код префикса и предлога *на, с, под, за*.

Предлог *на* представља оријентир који указује да се локализација врши горњом страном локализатора, односно површином локализатора. Са друге стране, префикс *на-* упућује на сударање објекта локализације и локализатора, при чему је овакав контакт ненамеран и непажљив (*Машина наехала на столб*). Поред тога, оваква врста кретања упућује на повећану брзину којом се објекат локализације померао.

Код префикса *с-*, када је реч о вертикалном кретању објекта локализације, сема означава удаљавање од површине локализатора које би требало да буде усмерено одозго на доле, али није искључиво тако (*сошли по лестнице, съехал с дороги, сићи низ степенице, слетети са пута*). Уколико је кретање објекта локализације хоризонтално, префикс је носилац сема указивања на унутрашњост локализатора (*сошел в магазин*).

Такође, код префикса *под-* и предлога *под* постоји дистинкција у значењу. Предлог *под* указује на доњу страну локализатора, а префикс *под-* упућује на приближавање објекта локализације локализатору, при чему не нужно његовој доњој страни (*подойти к дому, подплыть к берегу*).

Што се тиче префикса *за-*, он је семантички удаљен од конкретног просторног значења „иза предмета“ које има предлог *за*, његов формални парњак, у руском језику (упор. *зашел за угол* према *зашел в магазин*) (Князев 1999). Као што је била ситуација код префикса *с-* и предлога *с*, префикс *за-* реализује два просторна значења. Једно значење везано је за кретање иза локализатора, за друго кретање унутар локализатора.

Запажања Књазева (Князев 1999) навела су нас да нијансирање значења префикса и предлога одредимо код префикса који су предмет наше анализе и њихових генетских сродника предлога. У наставку указујемо на семантичку подударност између префикса и предлога и табеларно приказујемо њихов однос.

Посматрано из угла семантике, од једанаест префикса који имају формални еквивалент међу предлозима запажа се да се код три префикса семантичке карактеристике подударају са значењима предлога (*в-, до-, от-*). Делимично подударање сема префикса и предлога је у четири случаја (*за-, на-, под-, с-*) и у исто толико случајева значења префикса разликује се од значења предлога (*из-, о-/об-, по-, у-*). Диференцијација у значењу код префикса *из-* у односу на предлог *из* је због тога што је префикс *из-* изгубио своје просторно значење и то његово значење преузео је префикс *вы-*. Са друге стране, префикс *о-/об-* своју семантику је преузео од предлога *около*, а форму од предлога *о/об*. Просторна значења код префикса *по-* и предлога *по* се размимоилазе јер је предлог првенствено усмерен на почетну фазу радње која се у домену кретања огледа у аблативном кретању објекта локализације, док сам предлог *по* указује на површину локализатора или његову горњу страну. Такође, префикс *у-* као и префикс *по-* упућује на аблативно кретање и одвајање или удаљавање објекта локализације од локализатора, док предлог *у* указује да се објекат налази у непосредној близини локализатора са његових бочних страна.

У наредној табели (Табела 78) дајемо преглед корелације префикса и предлога који се односе на њихову формалну и семантичку повезаност. Префикси и предлози су груписани тако да су у табели прво приказани префикси и предлози код којих се значења подударарају у потпуности, затим су префикси и предлози који се подударарају делимично (у једном значењу је просторна сема је иста, док се у другом просторне семе разликују или, што је случај са префиксом *на-* и предлогом *на*, значења се делимично подударарају јер префикс посредно показује да се објекат локализације нашао са горње стране локализатора). У последњем делу табеле налазе се префикси и предлози који се формално подударарају, а семантички се потпуно разликују.

Табела 78. Формална подударност префикса и предлога у руском језику

ПРЕФИКС	ПРЕДЛОГ	ПОДУДАРНОСТ ЗНАЧЕЊА
В-	В	+
		Просторно значење префикса и предлога се подудара и указује на смештање у унутрашњост простора: <i>войти в дом, вбежать в парк, влететь в здание</i>
ДО-	ДО	+
		Подударност просторног значења у виду довођења радње или кретања до одређене границе: <i>дойти до парка, добежать до школы, доплыть до берега</i>
ОТ-	ОТ	+
		Предлог <i>от</i> указује на одвајање од почетне тачке, што се подудара са значењем префикса <i>от-</i> у смислу удаљавања од почетне тачке: <i>отойти от дома, отойти от окна, отбежать от театра</i>
ЗА-	ЗА	+
		Значење префикса и предлога указује на смештање објекта иза нечега или на неко место: <i>зайти за угол, забежать за дерево</i>
		–
		Значење префикса и предлога се размимоилази када префикс указује на смештање објекта локализације унутар локализатора: <i>зайти в магазин, зайти в комнату</i>
НА-	НА	+/-
		Предлог и префикс указују на усмереност на површину нечега или смештање на површину објекта: <i>налететь на забор, набежать на дерево</i>
ПОД-	ПОД	+
		Предлог и префикс <i>под</i> подударарају се у делу просторног значења када се истиче доња страна локализатора. Код

		префикса <i>под-</i> овакво значење се може забележити када је реч о вертикалном кретању: <i>подлететь под облако</i> – За префикс <i>под-</i> израженије је значење приближавања локализатору које није изражено код предлога. Префикс <i>под-</i> чешће се среће у конструкцијама које показују хоризонтално аблативно кретање: <i>подойти к дому, подъехать на вокзал, подбежать к забору</i>
		– + Подударност се види у значењу спуштања одозго надоле, односно кретања према доле: <i>сойти с пятого этажа, съехать с дороги, сбежать с лестницы</i> – Диференцијација значења примећује се када се објекат локализације креће хоризонтално. При оваквом кретању префикс указује на унутрашњост локализатора: <i>сошел в магазин</i>
С-	С	– – Диференцијација значења примећује се када се објекат локализације креће хоризонтално. При оваквом кретању префикс указује на унутрашњост локализатора: <i>сошел в магазин</i>
		– – Значење префикса <i>из-</i> везано је за пренесено значење и нема примарно просторно као предлог са којим дели форму. Семантику простора предлога <i>из</i> преузео је префикс <i>вы-</i> који указује на кретање из унутрашњости простора ка споља, удаљавање, кретање ка споља: <i>выйти из дома, выбежать из парка, исходить из рамок программы</i>
		– – Просторно значење префикс преузима од предлога <i>около</i>, а форму од предлога <i>о/об</i>: <i>обойти около музея, оббегать около дома</i>
О-/ОБ-	О/ОБ	– – Просторна значења префикса <i>по-</i> и предлога <i>по</i> се размимоилазе, јер префикс <i>по-</i> упућује на одвајање субјекта од почетне тачке, док предлог <i>по</i> има јасно изражену сему указивања на површину, односно горњу страну локализатора: <i>пойти в театр, побежать домой, идти по дороге, гулять по парку</i>
		– – Значење предлога <i>у</i> и префикса <i>у-</i> је дијаметрално супротно. Са једне стране, предлог упућује на смештање објекта локализације са стране локализатора, док са друге,
У-	У	– – Значење предлога <i>у</i> и префикса <i>у-</i> је дијаметрално супротно. Са једне стране, предлог упућује на смештање објекта локализације са стране локализатора, док са друге,

		префикс упућује на формирање што веће раздаљине између локализатора и објекта локализације: <i>уйти из дома, уехать из города, стол у окна, стул у стола</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Што се тиче семантичке блискости и формалне диференцијације префикса и предлога, запажена је код седам префикса и предлога. Префикси *вз-, воз-, вы-, пере-, при-, про-, раз-* немају своје формалне еквиваленте, стога своја просторна значења допуњују помоћу предлога *в, из, к, на, над, по, с, и через/сквозь*. Горепоменуте префиксе поделили смо у две групе. У првој групи су префикси код којих постоји висок степен семантички блискости, док се формално префикси и предлози разликују (*вы-, пере-, при-, про-*). Другу групу чине префикси који заједно са предлозима прецизно показују кретање објекта локализације, с тим да су семантички и формално удаљени једни од других (*вз-, воз-, раз-*). Наредна табела (Табела 79) приказује префиксе и предлоге са којима издвојени префикси имају семантичку сличност.

Табела 79. Формална различитост и семантичка блискост предлога и префикса у руском језику

ПРЕФИКС	ПРЕДЛОГ	ЗНАЧЕЊЕ
ВЫ-	ИЗ	Префикс и предлог указују на кретање из унутрашњости простора ка споља, удаљавање, кретање ка споља: <i>выхожу из комнаты, вылетели из универа</i>
ПЕРЕ-	ЧЕРЕЗ/СКВОЗЬ	Префикс и предлози указују на просторно значење где је кретање усмерено из једног места ка другом преко неког предмета или простора: <i>перенесла через всю комнату, переходили через границу</i>
ПРИ-	К	Префикс и предлог показују да се објекат локализације приближава локализатору и на тај начин долази до достизања неког места, доласка до одређеног циља: <i>приблизилась ко мне</i>
ПРО-	ЧЕРЕЗ/СКВОЗЬ	Примарно просторно значење префикса <i>про-</i> подударно је са значењем предлога и упућује на кретање кроз нешто: <i>прошёл через зал, пролететь через тоннель</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Скрећемо пажњу да су у табели издвојени предлози који имају семантичку блискост са издвојеним префиксима, што не значи да се ови префикси срећу само у корелацији са њима. На пример, префикс *вы-* продуктиван је у остваривању веза са другим предлозима који би у одређеном аспекту могли да анулирају његово значење, међутим оваква комбинација омогућава посматрачу да прикаже свој положај у координатном простору или да прецизира позицију објекта локализације у односу на локализатор (*выйти во двор, выйти на сцену*). Пред крај овог поглавља разматраће се спојивост префикса и других предлога где ће се проширити слика о односу између префикса и предлога.

Групу префикса која нема формалне еквиваленте, а ни одговарајуће корелате истоветне семантике чине префикси *вз-, воз-* и *раз-* (Табела 80). Како би се значење префикса додатно прецизирало, у зависности од жеље адресанта, употребљава се неколико предлога који својим

просторним компонентама утичу на појачавање значења префикса. Одабир предлога зависи од врсте локализатора, односно од његове конзистентности и начина кретања које врши објекат локализације.

Табела 80. Префикси који своје значење реализују са више предлога у руском језику

ПРЕФИКС	ПРЕДЛОГ	КОМЕНТАР
ВЗ-	НА/НАД/С	Вертикалну компоненту префикса <i>вз-</i> употпуњују предлози <i>в</i> и <i>над</i> : <i>взлетит с асфалта на крышу</i> ; <i>взлететь на дерево</i> ; <i>взлетела вверх над водой большая рыба</i>
ВОЗ-	В/НА/НАД	Префикс <i>воз-</i> представља варијанту префикса <i>вз-</i> и комбинација са предлошко-падежном конструкцијом истиче вертикално кретања објекта локализације: <i>воспарила над столом возвести на Воробьевых горах воспарить в воздух на крыльях</i>
РАЗ-	В/К/ПО	Специфичност овог префикса и допуна у виду предлога је у томе што је неопходно да објекат локализације буде плуралан. А допуна у зависности од предлога може бити представљена у виду више локализатора или једног уколико постаје центар окупљања или удаљавања вишебројног објекта локализације: <i>разошлись по домам</i> ; <i>разошлись по всему университету</i> ; <i>разошлись к своим местам</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Између префикса и предлога постоји неодвојива веза. Када се посматра конструкција са префиксалним глаголом кретања и предлошко-падежном допуном запажа се да је предлог после префиксалног глагола синонимичан са префиксом (*въехал в, вышел из, отъехал от, ући у, изаћи из, отићи од*). Поред синонимичности која постоји, префикс може да се прилагоди предлозима различитог значења. На пример, глаголи са префиксом *вы-* обједињавају значења предлога *из, из-за, из-под*: *выбежать из дома, выйти из-за портьера, вынести из-под навеса* (Князев 1999), а сам префикс означава кретање из затвореног простора локализатора и излазак из унутрашњости напоље. Поређењем префикса међусобно, запажа се да постоји антонимичност између префикса *в-* и *вы-* у погледу начина кретања објекта локализације у односу на локализатор.

Улога посматрача у координатном систему мења перцепцију код адресата везано за начин кретања објекта локализације. Такође, однос који остварују префикси и предлози може да утиче на то да се перцепција кретања промени. Репрезентативни пример за ово је префикс *вы-* који има сему аблативности, а може да покаже адлативно кретање у корелацији са допунама као што су *на террасу, на сцену* (*вошел на террасу, вышел на сцену, ући на сцену, изаћи на терасу*).

Овакве промене посматрања кретања могуће су код префикса који поседују карактеристике пресецања граница локализатора или промена координатних система. Префикси *в-* и *вы-* имају ову способност јер указују на промену положаја објекта локализације кроз координатне системе или кретање, како га је окарактерисао Књазев (Князев 1999), из затвореног или отвореног простора где постоји бинарна опозиција унутра – споља, односно схема „затворености“ *кућа – двориште – спољно пространство*.

Предлози и префикси су језичке јединице генетски повезане што утиче на њихов однос на синтаксичком плану. Анализирајући повезаност префикса и предлога може се утврдити да се они међусобно подударају:

- потпуно формално и семантички (*в-*, *до-*, *от-*),
- потпуно формално и у већем степену семантички (*на-*, *с-*, *под-*, *за-*),
- потпуно формално, уз семантички дистинкцију (*вз-*, *воз-*, *раз-*).

Однос који остварују префикси са предлозима на нивоу синтагме пружа могућност промене перцепције кретања што доводи до тога да префикси са семом аблативног кретања могу реферисати на адлативно кретање због позиционирања објеката локализације у односу на локализатор (*войти из комнаты, выйти во двор*).

12.1.2 Значење предлога у српском језику

Као што су у руском језику префикси и предлози генетски повезани, на исти начин су повезани префикси и предлози у српском језику. Заједничко порекло утицало је на то да префикси сачувају просторна значења и делимично их модификују у односу на наслеђена услед језичких трансформација. Базна просторна значења префикса и предлога обезбедила су добру основу за надограђивање и проширење значења у смеру временских и количинских сема.

По узору на руски део везан за значење предлога и њихов однос са префиксом, у овом сегменту рада наводимо предлоге који су носиоци просторног значења у српском језику. Значења предлога издвојена су на основу података из Речника српског језика Матице српске (РМС 2011).

Предлог близу – (са ген.) предлог за место: покрај, поред, крај – *близу села*.

Предлог до – (са ген.) 1) место завршетка кретања или простирања, протезања у непосредној близини, односно сфери, области онога уз чије име предлог стоји: *доћи до куће, протезати се до мора, отићи до факултета, понети се до врха (до на врх)*; 2) положај, место у близини нечега чије име стоји из генитив (крај, поред, уз): *седети до прозора, парк до школе, коњ до коња*.

Предлог за – (са акуз.) довођење нечега позади, иза, доспевање са друге стране нечега: *заметнути (за леђа), заћи, запасти*.

Предлог из – (са ген.) место, простор одакле се нешто одваја, извлачи, удаљава, излази: *изаћи из пећине, испати из кола, вратити се из града*. За префикс *из-* примећено је да показује аблативно кретање, исти случај је са предлогом *из* којим се дефинише значење аблативног кретања што указује на то да објект локализације напушта простор локализатора. Преносно значење предлога *из* везано је за потицање односно порекло објекта локализације (*долази из добре породице*). Значење аблативности реализује се и кад објект локализације није предмет, него звук, мирис или светлост који допиру из простора локализатора.

Када је реч о стању, конструкција *из* и генитив показује да се радња обавља свесно и постоји намера за извршење радње. Агенс се у оваквим ситуацијама ангажује на остварењу циља, односно савладавање стања у којем се налази објект локализације (*из жеље*).

Предлог иза – (са ген.) показује да се нешто налази или догађа са друге стране, позади: *стоји иза зида, нестаде иза врата*.

Предлог између – (са ген.) означава да се неко или нешто налази, креће у простору: *стајати између два дрвета*.

Предлог изнад – (са ген.) у просторном значењу да се 1) нешто налази или врши над појмом са именицом у генитиву са горње или спољне стране: *Сунце је било високо изнад острва; Изнад мишића налази се масно ткиво*; 2) да је нешто на већој надморској висини од појма у генитиву: *Авала је изнад Београда*; 3) кретање простором који се налази над појмом с именом у генитиву: *Пролете авион изнад куће*; 4) положај где се завршава кретање: *Засукао је руке изнад лаката*.

Предлог испод – (са ген.) указује 1) да је нешто на доњој страни чега: *испод камена, испод ногу*; 2) на место које је по положају ниже од другог: *село испод Дурмитора*; 3) на место у близини неког другог: *њива испод куће, ливада испод пута*.

Предлог к(а) – (са дат.) с речју у дативу означава: 1) правац у односу на неки оријентациони појам (када се нешто, неко креће, простире, усмерава, пружа и сл.): *кренути ка хотелу, окренути к мени. Пут води ка Београду*. 2) смер, положај, место у односу на полазну тачку, на место, простор. – *Зид је пружен к југу. Прошли су ка десној страни*. 3) завршно место, циљ кретања. – *Сви се скупише к вратима. Дође к Ваљеву*. 4) појам којим се неко или нешто упућује, с којим се долази у везу. – *Оде к трговцима и купи робу*.

Предлог код – (са ген.) одређује: 1) а. положај или место вршења радње које се налази уз, поред, близу, до, крај појма уз чије име стоји: у *Крушевцу код воде Мораве, код ловачке ватре, у Обреновцу код Београда*. б. место вршења радње које је у унутрашњости нечега, у њеној сфери, у подручју: *остати код куће, притворен код полиције*. 2) место завршетка кретања које је у близини појма у генитиву: *одвести га код лекара, поћи код мајке*.

Предлог кроз – (са акуз.) означава: 1) кретање некога или нечега од једног краја места, положаја ка другом, пролажење између честица неке материје, масе и сл.: *летети кроз ваздух, ронити кроз воду, проћи кроз честар, гутати кроз ждрело, ући кроз прозор, газити кроз блато, ићи кроз траву, гурати се кроз народ; пролазити, путовати кроз прерију, западне земље* и сл., *пролазити кроз Београд, тећи кроз долину*. 2) ширење, распростирање, разливање, разношење нечега неким ограниченим простором или унутрашњошћу нечега (нпр. телом или делом тела). – *И тиха срећа проструја кроза ме*.

Предлог *кроз* указује на кретање објекта локализације са једне стране локализатора на другу. Када се локализатор посматра као садржалац, кретање се обавља кроз сам локализатор (Klikovac 2000). Уколико је локализатор у облику неке материје, постоје потешкоће да објекат локализације савладава простора локализатора. У највећем броју случајева локализатор представља неки отвор – *врата, прозор, капију, улаз, пукотину, прорез, рупу* (Klikovac 2000). Објекат локализације не мора нужно да прође кроз отвор, него може да буде и оно што се види кроз отвор. Локализатор може бити цевастог облика (*канал, нос, дланови*) или да нема горњу површину (*улица, теснац*).

У примеру *гулжа је кроз град* кретање објекта локализације кроз локализатор се обавља кроз читав дводимензионални простор у оквиру којег се налазе различити ентитети, а посматрач њихово постојање евидентира кретањем кроз локализатор.

Предлог међу – указује на средишњи положај у односу на два предмета или више њих: између. а) (са инстр.) као место на којем се нешто налази: *са лулом међу зубима*. б) (са акуз.) као место где се завршава или куда је усмерено: *долети међу њих*.

Предлог на – одређује: 1) место завршетка или циљ неког кретања, померања, промене положаја, простирања, протезања (са акуз.), односно места где се нешто налази, креће, простире (с лок.): *попети се на брдо/налазити се на брду, ставити књигу на сто/књига се налази на столу, заденути цвет у косу/ићи са цветом у коси, навести се на море/пловидба по мору, изаћи на игралиште/бити на игралишту, стићи на Цетиње/живети на Цетињу, налазити се на ходнику, доћи на факултет/студирати на факултету, појавити се на прозору/стајати на прозору, навртети јагње на ражањ/пећи јагње на ражњу, окачити пушку на клин/пушка је на клину, подићи колибу на диреке/колиба на дирецима, сести на кочије/седети на кочијама*.

Предлог над – означава: 1) а) место, као циљ завршетка кретања или управљености глаголске радње, које се налази изнад неког или више нечега: *погледати нада се*. б) (са акуз.) (уз одређене глаголе кретања или оне код којих се кретање подразумева) означава место као ужи или шири простор: изнад којег се завршава неко кретање, померање, где се испољава исход неког покрета: *наднети се над креветац*; изнад којег се врши неко кретање, лет и сл.: *лети над пучином*. в) (са инстр.) означава место у вертикалном положају или у положају на горњој страни у односу

на некога или нешто: изнад. – *Неко зуји над колибом.*; место на вишем, уздигнутом нивоу и недалеко од нечега (обично на обали): изнад – *Дворац над Купом.*; место радње које се одвија у непосредној близини нечега, изнад нечега. – *Укрстићете краке над ручним зглобом.*

Предлог *насред* – (са ген.) носилац је значења на средини, у средини, усред; на средину, у средину: *бити насред воде, изићи насред пута.*

Предлог *наспрам* – (са ген.) има значење наспрам (нечега, некога, некеме, нечему) према (некеме, нечему): *наспрам винограда.*

Предлог *насупротив* – (са ген. или дат.) има значење преко пута, наспрам према. – *Седео је насупротив оцу на крају стола.*

Предлог *о* – (са акуз. или лок.) указује 1) а) на ослонац за који се качи оно што виси (*обесити о клин*); б) на ослонац онога што виси: *висити о клину*; 2) на ослонац на који се неко или нешто наслони; на предмет с којим се неко или нешто додирује, судара: *одупрети се о под, лупити главом о зид.*

Предлог *од* – (са ген.) обележава: 1) (обично у спрези са „до“, „према“) место почетка кретања, пружања, простирања: *од куће до школе, од почетка до краја, од центра према периферији*; 2) а) одвајање, удаљавање, уклањање, избацивање (некога, нечега): *побећи од куће, склањати се од злих очију, бежим од њега*; б) правац, смер страну потицања, одвајања, удаљавања: *од истока дува ветар, долази од њега.*

Предлог *око* – (са ген.) означава 1) обухватање, опкољавање нечега потпуно, са свих страна. – *Седе гости око стола. Носи шал око врата.* 2) кружно кретање; пролажење уоколо нечега. – *Земља се креће око своје осе. Заобићи око куће.*

Предлог *по* – са речју или изразом у локативу одређује: а) место и простор вршења радње. – *Људи седе по собама.* Како наводи Кликовац (Klikovac 2000), предлог *по* означава кретање објекта локализације по површини локализатора у различитим правцима. Такође, предлог указује на разумењост и различиту распоређеност ентитета по површини локализатора: *по Европи, по земљи, по музејима.* У оваквим конструкцијама концептуализује се заузимање више места исте врсте и локализатор је представљен множином.

Предлог *под* – са речју у акузативу означава: 1) место (положај и сл.) испод којег, са чије доње стране се окончава радња, кретање итд.: *погодити под груди, скоцити под воз.* 2) место, простор у чијој се непосредној близини, доњем или нижем делу неко креће или стиже: – *Стижемо под сами Триглав.*

Предлог *поред* – (са ген.) користи се за место, правац кретања у непосредној близини: до, покрај, при, уз(а): *стајати поред некога, трчати поред нечега.*

Предлог *пред* – (са акуз.) исказује 1) место у непосредној близини предње стране некога, нечега, као крајњу, завршну тачку неког кретања или радње (одговара на питање камо, куда). – *Дотрча пред кућу. Преда њ искочише лопови из заседе.* 2) (са инстр.) исказује особу ствар или место испред некога, насупротив некеме или на некој удаљености од његове предње стране. – *Гурала је пред собом децја колица.*

Предлог *преко* – (са ген.) показује 1) положај нечега што је на другој страни или кретање са једне стране на другу, с једног краја на други: *налазити се преко мора, стајати преко улице, прећи преко пута, трчати преко дворшита*; 2) положај, стање или кретање по површини нечега, изнад нечега: *погледати преко стола, прелетети преко поља, држати (пребацити) преко рамена, нападати преко крила.*

Предлог *према* – (са дат.) показује 1) (у вези са кретањем, покретом и сл. каткад и уз прилоге) правац или смер; окренутост, усмереност: *возити према граду, кретати према југу, према унутра, окренути се према некеме.* 2) (са лок.) показује место, положај на супротној страни, насупротив некеме или нечему, преко пута. – *Куће су им окренуте једна према другој.*

Предлог с – (са ген.) 1) означава протицање, одвајање а) (уз глаголе кретања) од неког места (узвишеног, неке површине, отвореног простора, водене површине, места на води и сл.): *ићи са планине, са поља, са мора, са куле*. б) од врха, од краја нечега, од каквог отвора: *с врха се протезати, с краја почети*. в) од места у коме нешто врши, у коме неко живи, налази се или одакле је пореклом: *горитаџи са планине, познаник са Жабљака; Београд се налази са десне стране Саве*. г) од једне тачке, места, положаја према коме се одређује размак, растојање од: *с краја на крај, с главе до репа*. д) од места вршења неке радње: *посматрати небо са торња, продавати робу са брода*.

Предлог у – 1) (са лок.) означава да се нешто налази унутар нечега, у опсегу нечега: *бити у соби, у граду, крити се у трави*; 2) (са акуз.) а) означава кретање ка месту, положају унутар нечега, доспевање у такав однос: *поћи у собу, у град, усуги у јело*; б) означава правац, смер, усмереност нечега: *погледати у другу страну*. Конструкција предлога *у* са акузативом носилац је прототипског значења и показује да објекат локализације заузима место у оквиру локализатора или је унет у простор локализатора. Из овог конкретног значења Кликовац (Klikovac 2000) изводи метафоричко значење упознавања простора који означава локализатор. Стога, улазак или упућивање објеката локализације у локализатор води ка разумевању и упознавању тог простора што доводи до извођена секундарних значења глагола кретања (*уводити некога у посао, упутити некога у нешто, улазити у суштину*). Поред значења садржања, односно положаја објекта локализације у оквиру локализатора, конструкција са предлогом *у* и допуном у акузативу изражава значење правца, односно усмерености ка локализатору. Концепт просторног значења задржава се и код именица насталих од глагола кретања. У складу са тим, именице *улаз* и *пролаз* представљају отвор у локализатору на који се пројектује смер кретања (*пролаз у двориште, улаз у зграду*).

Предлог уз/уза – (са акуз.) показује 1) а) правац кретања навише, нагоре, узводно: *уз дрво, уз реку, уза стубе* и сл. б) кретање од ближе тачке према даљој: *шетати уз собу, низ собу*; 2) а) правац кретања или место мировања сасвим блиско нечему: *дуж, поред, при, крај: стајати један уз другог; бити уз пећ*. б) место непосредно поред онога што име у акузативу значи: *за – седе са људима уза сто*.

Префикси и предлози који се формално подударују у српском језику су *до-, за-, из-, на-, над-, од-, по-, под-, с-, у-, уз-*. У наставку, као и у делу везаном за руске префиксе и предлоге, дајемо преглед префикса и предлога који имају своје формалне еквиваленте и семантички се подударују у већем броју случајева (Табела 81). Од једанаест префикса који формално одговарају предлозима, један префикс семантички се разликује у поређењу са предлогом (префикс *по-* и предлог *по*), док се код три префикса среће делимично подударање јер префикси, поред просторних значења која су преузели од предлога, поседују још сема које упућују на просторно значење (префикс *на-* и предлог *на*; префикс *под-* и предлог *под*; префикс *с-* и предлог *с*). Префикс *на-* изгубио је просторну сему која упућује на површину локализатора, стога је кретање усмерено на предњу страну локализатора. Значење које показује површину локализатора везано је за количинско значење префикса (*нанети лишиће*). Однос између префикса *на-* и предлога *на* класификоваћемо као делимично подударање, као и у руском, јер се код префикса чува и сема простора која је измењена у односу на значење предлога. Што се тиче префикса *под-*, у делу *Префикси са упућивањем на доњу страну локализатора* навели смо да овај префикс уз глаголе кретања на *-илазити* има фреквентније секундарно значење везано за придобијање наклонности (*подилазити детету; подилазити бирачима*). Поред тога, реализација значења које се подудара са предлогом *под* могућа је уз глаголе премештања (*подвући, подметнути*). Из овог разлога префикс *под-* сврставамо у групу префикса који се делимично подударују са значењем предлога. Код префикса *с-*, поред значења које одговара значењу предлога *с* у погледу вертикалног кретања, остварује се још једно значење у виду смештања објекта локализације унутар локализатора на краћи

временски период (*свратити*), па је због тога овај префикс уврштен у групу са префиксима *на-* и *под-*.

Што се тиче префикса *по-*, он се разликује од свог генетског претка. Његово значење модификовано је у смеру реализације почетка кретања и аблативности, не указујући на површину локализатора као предлог (*пошао је кући – пролити по столу*). У наставку је табеларни приказ формалне и семантичке подударности између префикса и предлога. У првом делу табеле дати су префикси и предлози који се у потпуности поклапају семантички и формално, затим следи група са делимичним поклапањем и на крају префикс *по-* који није сачувао просторну сему предлога *по*.

Табела 81. Префикси и њихови генетски сродници – предлози у српском језику

ПРЕФИКС	ПРЕДЛОГ	СЕМАНТИЧКА ПОДУДАРНОСТ
ДО-	ДО	+
		Подударност просторног значења у виду довођења радње или кретања до одређене границе: <i>доћи до прозора; дотрчати до зграде; долетети до гнезда</i>
ЗА-	ЗА	+
		Подударност просторног значења у виду довођења објекта локализације иза локализатора: <i>заћи за облаке; заћи иза ове зграде</i>
ИЗ-	ИЗ	+
		У српском језику, префикс <i>из-</i> има примарно просторно значење, са фокусом на удаљавање од локализатора или напуштање унутрашњости локализатора: <i>изаћи из куће; изаћи је из стана; искрасти се из собе</i>
НАД-	НАД	+
		Префикс <i>над-</i> и предлог <i>над</i> позиционирају објекат локализације са горње стране локализатора: <i>надлетати над градом, наднети се над креветац</i> . Просторно значење префикса <i>над-</i> у српском је сужено. Његово значење се првенствено везује за остваривање радње основног глагола у већем, јачем или прекомерном степену.
ОД-	ОД	+
		У српском језику префикс <i>од-</i> указује на одвајање објекта локализације од локализатора и на повећање дистанце између ове две тачке просторног односа, као што и предлог <i>до</i> има просторно значење аблативности, односно одвајања: <i>отићи од нас; одскочити су у страну</i>

У-	У	+
		Префикс <i>у-</i> и предлог <i>у</i> носиоци су адлативног значења, <i>уз</i> пробијање границе локализатора: <i>убацити у декоративну кутију, улазити у кућу</i>
УЗ-	УЗ	+
		Префикс <i>уз-</i> указује на вертикално кретање објекта локализације, као што и предлог <i>уз</i> указује на правац кретања навише, нагоре, узводно: <i>устрча на спрат, устрчао уз степенице, успети се уз дрво</i>
НА-	НА	+/-
		Предлог <i>на</i> упућује на горњу страну локализатора, док префикс <i>на-</i> указују на усмереност на предњу страну локализатора или смештање на површину објекта: <i>наићи је на руну; натрчати на гостујућег играча</i>
ПОД-	ПОД	+
		Префикс <i>под-</i> има значења смештања објекта локализације под локализатор (<i>подвући</i>) или вршење радње одоздо према горе (<i>подскочити</i>). Предлог <i>под</i> подудара се са семом која указује на локализацију објекта са доње стране локализатора: <i>подвукао је кутију под сто; подметнути књигу под ногу стола</i>
		-
		Секундарно значење везано за придобијање наклоности: <i>подилазити детету; подилазити бирачима</i>
С-	С	+
		Префикс <i>с-</i> указује на удаљавање од локализатора (<i>сјахати</i>), као и на кретање одозго на доле (<i>сићи, слетети</i>), а значење предлога <i>с</i> подудара се са значењем кретања одозго на доле: <i>сјахати са коња, слетети са гране, стрчати са спрата</i>
		-
		Указивање на унутрашњост локализатора: <i>свратио је у продавницу, свратили су у апотеку</i>
ПО-	ПО	-
		Префикс <i>по-</i> је носилац значења почетка кретања и указује да се објекат локализатор одваја и удаљава од локализатора. Предлог <i>по</i> семом просторног значења смешта објекат локализације на површину локализатора:

		<i>понети са пијаце, поћи у позориште, пролити по столу, разнело се по тротоару</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Приказана табела показује префиксе и предлоге са формалном сличношћу, док у погледу просторне семантике, ове језичке јединице поклапају се у потпуности, делимично или се значења у потпуности разликују. Поред префикса формално блиских са предлозима, постоји група префикса која је семантички истоветна са предлозима, али су формално диференцирани. Наредна табела (Табела 82) показује префиксе и предлоге код којих се бележи формална различитост и семантичка блискост. Удвајањем семантичког елемента код предлошко-падежних конструкција појачава се значење префикса и прецизира положај објекта локализације.

Табела 82. Формална различитост и семантичка блискост предлога и префикса у српском језику

ПРЕФИКС	ПРЕДЛОГ	СЕМАНТИЧКА ПОДУДАРНОСТ
ОБ-	ОКО	Префикс <i>об-</i> преузео је значење предлога <i>око(ло)</i> и представља кретање око локализатора. У већем броју примера забележено је да се у рекцијској допуни не дуплира предлог <i>око(ло)</i> , већ је допуна без предлога: <i>обићи музеј, отрчати двориште, обићи експонате, облетати столове, обишао је око куће</i>
ПРЕ-	ПРЕКО	Префикс <i>пре-</i> и предлог <i>преко</i> указују на кретање преко горње стране локализатора: <i>прећи преко реке; претрчати преко моста, прелетети преко планина</i>
ПРИ-	-/К	Префикс и предлози указују на просторно значење где је кретање усмерено из једног места ка другом преко неког предмета или простора. Чешће се у српском језику среће допуна без предлога, него са предлогом <i>к</i> : <i>прићи граду, приближити се кући, притрчати мајци</i>
ПРО-	ПОРЕД/КРОЗ	Префикс и предлог показују да се објекат локализације креће дуж локализатора пролазећи поред њега или кроз његову средину: <i>проћи поред позоришта, протрчати поред учитељице, пролетети поред зграде, проћи кроз тунел, проћи кроз врата</i>
РАЗ-	ПО	Префикс <i>раз-</i> показује да се вишечлани објекат локализације одвојио у различитим правцима. Допуна се најчешће јавља са предлогом <i>по</i> (такође, тражи допуну у виду локализатора представљеног у множини или који означава већу површину где објекат локализације може да се раздвоји) или без предлога: <i>разићи се по селима, разбацати по столу,</i>

		<i>растрчати се по продавницама, разбежати се по ходницима, разићи се са пијаце</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Анализа корпуса потврдила је да су префикси и предлози генетски повезани, што је у складу са почетном претпоставком да је формална и семантичка подударност у оба језика велика. У руском језику формална и семантичка подударност са предлозима бележи се код три префикса (*в-*, *до-*, *от-*), а у српском језику код седам (*до-*, *за-*, *из-*, *над-*, *од-*, *у-*, *уз-*). Формална блискост и делимична семантичка подударност бележи се у руском језику код префикса *за-*, *на-*, *под-*, *с-*, а у српском код префикса *на-*, *под-*, *с-*. Последњу групу префикса у делу формалних еквивалента и семантичке диференцијације у руском језику чине *из-*, *об-* *по-*, *у-*, а у српском језику овој групи припада префикс *по-*.

Семантичка различитости у руском језику условљена је језичким променама које су допринеле да префикси преузму значења од других предлога (*о-/об-*), модификују значење у односу на предлог (*по-*, *у-*) или други префикс преузме превагу у оквиру просторног значења (*из-*), док је у српском језику код префикса *по-* изражено акционално значење. У оба језика постоји група префикса који немају своје формалне еквиваленте међу предлозима (у руском: *вз-*, *воз-* *вы-*, *пере*, *при-*, *про-*, *раз-*; у српском: *об-*, *пре-*, *при-*, *про-*, *раз-*). Ови префикси успостављају однос са предлозима који пружају семантичку допуну префиксалним морфемама.

12.2 Однос префикса и предлога

У претходном делу овог поглавља показали смо значења предлога у руском и српском језику и указали на генетску повезаност предлога и префикса. У овом делу биће представљене карактеристике односа између префикса и предлога. Пре свега, треба имати у виду да управне речи по својој природи захтевају одређени вид допуна. Ове рекцијске допуне код глагола у највећем броју случајева јављају се у виду предлошко-падежних конструкција, вршећи најчешће функцију адвербијала за место. Одабир синтаксичко-лексичких елемената условљен је валентношћу управног глагола. Уколико рекцијску допуну управне речи чини предлошко-падежна конструкција са просторним значењем, допуна може да се састоји од предлога који представља редупликацију префикса и именице (Пете 1973, Митриновић 1990). Редупликација префикса представља морфолошки показатељ повезаности предлога и префикса и њихову семантичку повезаност. Када на синтагматском нивоу анализирамо два оријентира, где је један улази у састав управне речи, а други представља предлог, запажа се да префикс и предлог могу да се:

1. Формално и семантички подударе у потпуности (*влететь в зону*),
2. Семантички подударе, али не и формално (*войти на сцену*),
3. Не подударе ни семантички, ни формално (*выйти в двор*).

О семантичкој и формалној подударности префикса и предлога говорили смо у делу о значењима предлога у руском и српском језику. Одабир рекцијске допуне уз префиксални глагол кретања зависи од карактеристика локализатора (да ли је тродимензионалног или дводимензионалног облика), од односа који објекат локализације успоставља са локализатором (позиционирање према одређеној страни локализатора, његовој спољашњости или унутрашњости), као и од позиције посматрача. У зависности од начина на који се посматра одређена ситуација или кретање, предлог из предлошко-падежне конструкције може да појача, допуни или модификује перцепцију говорне ситуације, као и значење префикса. Пете наводи три функције које префикси имају:

1. Функцију појачавања значења (*добраться до театра, войти в дом*),

2. Помоћну функцију (*вбежати за кулисы*),
3. Самосталну функцију (*выйти на кухню, вышла из гостиной на кухню*) (Пете 1973).

Функција појачавања значења. На семантичко својство предлога да појачавају значење префикса указао је још Виноградов (Виноградов 1972). За пример Виноградов узима синтагму *войти в дом* и наводи како понављање предлога *в* доводи до појачавања значења префикса *в-* (Виноградов 1972). Реплицирањем предлога истиче се смер кретања. Удвајање префикса и предлога у оваквим синтагмама указује на то да префикси чувају своје лексичко значење и реализују своје неформалне функције које су у складу са захтевима именице. Одређени склад између предлога и префикса формира се кад обе језичке јединице упућују на један исти правац. На овај начин реализује се функција појачавања значења код префикса. Повезаност између префикса и предлога некада је толико велика да се један без другог не користе: *добраться до театра*, без могућности да се употреби синтагма *добраться к театру*.

Помоћна функција. Када између префикса и предлога не постоји слагање у потпуности, како у семантичком, тако и у формалном смислу, у том случају реализује се помоћна функција префикса. У оваквој ситуацији префикс и предлог указују на исти смер кретања, док се језичка средстава изражавања не подударују формално (*Она вбежала за кулисы*). Синтагме као што су *вбежать в комнату, вбежать под навес, вбежать за кулисы, въехать на гору* имају различиту рекцијску допуну јер је предлошко-падежна конструкција мотивисана значењем глагола, а поред тога сама допуна усмерава кретање које је означено мотивним глаголом.

Самостална функција. Ова функција среће се у синтагмама код којих префикс и предлог имају супротна значења. У оваквим ситуацијама не долази до поништавања самосталног значења предлога како наводи Пете (Пете 1973). Под самосталним значењем подразумевају се ситуације у којима се префикс и предлог семантички сучељавају (*войти из коридора, ући из дворишта*) (Пете 1973), односно имају контрадикторна значења у смислу указивања на супротне смерове кретања или одређивања више различитих локализатора (*Она вышла на кухню – Она вышла из гостиной на кухню*).

Перцепција о кретању објекта локализације може бити усложњена када поред префикса и предлога у адвербијалним конструкцијама кретање објекта усмерава и прилог (*Он пошёл вон в кухню – Он пошёл вон из кухни*). Само кретање зависи од посматрача и односа које објекат локализације остварује са осталим локализаторима.

Префикси у поређењу са предлозима неодређеније показују на страну локализатора према којој се креће објекат локализације. Овакво својство префикса пружа могућност за већу варијантности управног глагола. На тај начин један префиксални глагол може имати више предлошко-падежних конструкција у виду допуне (*вбежать в дом, вбежать за кулисы, вбежать под навес*). Такође, један предлог може представљати допуну различитим префиксалним глаголима (*войти в город, приехать в город, пойти в город, уехать в город*) (Пете 1973).

Изражавање просторних односа помоћу префикса и предлога типично је за многе језике, укључујући словенске језике. Ова језичка средстава су изузетно продуктивна приликом изражавања правца кретања објекта локализације (*выйти из комнаты, войти в комнату, изаћи из собе, ући у собу*). Прецизно дефинисање положаја објекта локализације или места његовог кретања врши се помоћу предлога. Сам префикс нема такав семантички потенцијал да одреди положај објекта локализације, већ може да усмери кретање предмета у односу на локализатор или посматрача.

12.3 Семантичка својства префикса

Како би се потенцијал префикса сагледао у потпуности потребно је да се префикси посматрају из два угла, семантичког и синтаксичког. Семантичко описивање приказано је у досадашњем раду кроз опис значењског потенцијала који има сваки од префикса. Својим семантичким потенцијалом префикс утиче на обликовање значења префиксалног глагола. Са друге стране, из синтагматског угла подразумева се да се код префикса утврде заједничка својства префиксалних глагола формираних помоћу једног префикса у поређењу са непрефиксалним глаголима који чине основу тог префиксалног деривата (Кронгауз 2017). Пре свега, из синтагматског угла потребно је одредити какву реакцију глаголи захтевају.

Приликом одређивања семантичких карактеристика префикса треба узети у обзир значења управног глагола. На ово указује Зализњак (Зализняк 1995) и додаје да би одређено семантичко значење префикса било признато као такво, потребно је да значење има парадигматски однос типова супротности и идентификације.

У сваком случају приликом одређивања значења префикса треба имати у виду и семантику мотивног глагола и префикса. Поменули смо да префикси усмеравају кретање означено мотивним глаголом. Овде додајемо да је Књазев примерио да су глаголски префикси носиоци просторног значења и да „на одређени начин карактеришу простор у којем се врши кретање“ (Књазев 1999: 186). На основу овог запажања Књазев (Књазев 1999) дели префиксе у три групе:

- Префикси који означавају **објективно кретање** – одабир префикса врши се на основу кретања које објекат локализације реализује и његове крајње или полазне тачке (*отъехать от города, войти в комнату*),
- Префикси који показују **апстрактни простор** – префикси не указују на то да је циљ кретања достигнут (*приехать – приехал в школу* – не зна се да ли је и ушао у простор локализатора, *уехать*),
- Група префикса који означавају кретање при којем се **успутно завршавају одређене акције** (*съехать, захват*). (Књазев 1999)

Иако нису предмет анализе овог рада, треба поменути да префиксални глаголи кретања поред примарног префикса, могу имати још један префиксални афикс. Други префикс који се додаје на глагол нема исту функцију као први, али у сваком случају, и тај други префикс додатно модификује глаголско значење (*наехать* према *понаехать*). Значења које има други префикс у префиксалном глаголу су ограничена јер немају директну везу са глаголском основом. Због тога је његов утицај на основу ограничен и нема способност промена творбених морфема у нове структурно-семантичке типове. Други глаголски префикс се додаје на интегрисано значење префиксалног глагола и не мења његову суштину и вид, па самим тим не може бити десемантизован.

Враћамо се префиксима са просторним значењем и префиксалним изведеницама, насталим од глагола кретања, који представљају предмет нашег интересовања. У наставку рада издвојени су префиксални деривати са просторним значењем који се формирају од глагола кретања у руском и српском језику.

У складу са семантичким потенцијалом управног глагола постоји могућност његовог творбеног спајања са различитим префиксима. Деривациона способност глагола кретања утврђена је на основу података из речника *Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным* А. Н. Тихонов (Тихонов 2014), а просторна значења изведеница потврђена су у Речнику руског језика С. И. Ожегова (Ожегов 2008). У наставку табеларно (Табела 83) су приказани префикси и глаголи кретања као мотивне основе изведеница.

За префиксалне глаголе кретања карактеристично је да у зависности од тога да ли су настали од глагола кретања одређеног или неодређеног кретања префикс са просторним значењем може

изгубити или трансформисати ово значење. О модификацији префиксалних изведеница од глагола неодређеног кретања било је речи у поглављу *Специфичности префикса са просторним значењем са аспекатског становишта* где је издвојено да префикси као што су *за-, на-, от- по-, про-* са овим глаголима имају значења почетка радње, делимитативно и финитивно која указују на временску и количинску компоненту. Преглед издвојених деривата налази се ниже.

Табела 83. Деривациони потенцијал глагола кретања у руском језику

глагол	идти	ходить	ехать	ездить	бежать	бегать
префикс						
в-	войти	входить	въехать		вбежать	вбегать
вз-	взойти	всходить			взбежать	взбегать
вос-		восходить				
вы-	выйти	выходить	выехать		выбежать	выбегать
до-	дойти	доходить	доехать		добежать	
за-	зайти	заходить	заехать		забежать	
на-			наехать		набежать	
о-/об-	обойти	обходить	объехать		обежать	
от-	отойти	отходить	отъехать		отбежать	отбегать
пере-	перейти	переходить	переехать		перебежать	перебегать
по-	пойти		поехать		побежать	
под-	подойти	подходить	подъехать		подбежать	подбегать
при-	прийти	приходить	приехать		прибежать	прибегать
про-	пройти		проехать		пробежать	
раз-	разойтись	расхаживать	разъехаться		разбежаться	
с-	сойтись		съехать	съездить	сбежать	сбегать
у-	уйти	уходить	уехать		убежать	убегать

глагол	плыть	лететь	летать	нести	носить
префикс					
в-	вплыть	влететь	влетать	внести	вносить
вз-	всплыть	взлететь	взлетать		
вос-					

вы-	выплыть	вылететь	вылетать	вынести	
до-	доплыть	долететь	долетать		
за-	заплыть	залететь		занести	заносят
на-	наплыть	налететь			
о-/об-		облететь			
от-	отплыть	отлететь		отнести	
пере-	переплыть	перелететь	перелетать	перенести	переносить
по-	поплыть	полететь		понести	
под-	подплыть	подлететь		поднести	подносить
при-	приплыть	прилететь	прилетать	принести	приносить
про-		пролететь		пронести	
раз-		разлететься	разлетаться	разнести	
с-		слететь	слетать	снести	сносить
у-	уплыть	улететь	улетать	унести	уносить

глагол	вести	водить	везти	возить	гнать	гонять
префикс						
в-	ввести	вводить	ввезти	ввозить	вогнать	вгонять
вз-						
вос-						
вы-	вывести		вывезти	вывозить	выгнать	выгонять
до-	довести		довезти	довозить	догнать	догонять
за-	завести		завезти	завозить		
на-	навести		навезти			
о-/об-	обвести	обводить			обогнать	обгонять
от-	отвести	отводить	отвезти	отвозить	отогнать	отгонять
пере-	перевести		перевезти	перевозить	перегнать	перегонять
по-	повести					
под-	подвести	подводить	подвезти	подвозить	подогнать	подгонять
при-	привести	приводить	привезти	привозить	пригнать	пригонять

про-	провести		проездить			
раз-	развести		развезти	развозить	разогнать	разгонять
с-	свести	сводить	свезти	свозить	согнать	сгонять
у-	увести	уводить	увезти	увозить		

глагол	лезть	лезать	ползти	ползать	катиться
префикс					
в-	влезть	влезать	вползти	вползать	вкатиться
вз-					
вос-					
вы-	вылезть		выползти	выползать	выкатиться
до-					докатиться
за-	залезть	залезать	заползти	заползать	
на-					накатиться
о-/об-					
от-			отползти	отползать	откатиться
пере-	перелезть	перелезать	переползти	переползать	
по-	полезть		поползти		покатиться
под-			подползти	подползать	подкатиться
при-			приползти	приползать	
про-	пролезть	пролезать	проползти		
раз-					
с-	слезть	слезать	сползти	сползать	скатиться
у-			уползти	уползать	

Исвор: Тихонов, А. Н. (2014). *Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным*. Москва: АСТ. и Ожегов, С. И. (2008). *Толковый словарь русского языка: около 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений*. Москва: ООО «Издательство ОНИКС», Издательство «Мир и Образование».

Анализирани глаголи кретања били су парови *идти – ходить, ехать – ездить, бежать – бегать, плыть – плавать, лететь – летать, нести – носить, вести – водить, везти – возить, гнать – гонять, лезть – лезать, ползти – ползать, катиться – кататься*. Спојивост просторних префикса са овим глаголима показала је да су деривати глагола *плавать* и *кататься* изгубили просторно значење. Највише деривата формирали су глаголи *бежать* и *лететь* (по 16 префиксалних изведеница), *идти, ехать* и *вести* (по 15), *ходить* и *везти* (по 13), *плыть* и *нести*

(по 12). Најмање продуктивни у погледу просторне деривације су глаголи *лезать* (5 изведеница) и *ездить* (једна изведеница). Добијени резултати су нас изненадили јер смо очекивали да ће глаголи *идти*, *ходить*, *ехать* бити доминантни у погледу деривације. У принципу, ови глаголи јесу продуктивни, само што је сужавање опсега анализе на изведенице са просторним значењем довело до тога да се у првом плану нађу глаголи *бежать* и *лететь* који користе у конкретном значењу, јер се не употребљавају често у пренесеном смислу. Са друге стране, глаголи *идти* и *ходить* свој префиксални потенцијал изражавају и у пренесеним значењима, што је утицало на почетну претпоставку да су они најпродуктивнији.

Што се тиче префикса, корелације са горенаведеним мотивним основама, показало се да је префикс *в-* остварио везу са двадесет једним од двадесет два глагола. За њим следи префикс *с-* који остварују просторни однос са 20 глагола, затим *пере-* са 19 глагола и *вы-*, *под-*, *при-* са 18 глагола. Овде је очекивано да ће префикс *в-* бити афикс способан да оствари највећи број конекција са глаголима кретања због свог изразито просторног значења усмереног на указивање на унутрашњост локализатора. Можемо приметити да су префикси са упућивањем на унутрашњи простор локализатора (*в-* и *вы-*), приближавање локализатору (*под-* и *при-*) и исказивање перлативности (*пере-*) најчешћа средства модификације значења. Префикс *с-* се нашао међу продуктивним префиксима зато што деривати са овим префиксом остварују два просторна значења, једно је краткотрајно смештање унутар локализатора, а друго је везано за вертикално кретање објекта локализације.

Глаголи *найти* и *находиться*. Деривати који се оправдано нису нашли у групи анализираних префиксалних изведеница су глаголи *найти* и *находиться*. Кратко ћемо се осврнути на њихово значење које је из угла дијахроније било просторно, док су на синхронијском плану изгубили сему кретања. Глагол *найти* мотивисан је глаголом кретања, с тим што у савременом руском језику глагол означава откривање, проналажење нечега (Ожегов 2008). У речнику Ожегова (Ожегов 2008) издвојен је још речнички чланак за лексему *найти* где се наводи значење кретања – *на кого-что. идя, двигаясь, натолкнуться на кого-что-нибудь: нашла коса на камень*, с тим да је употреба у овом значењу сужена. Иста ситуација је са глаголом *найти* у српском језику који је изгубио просторно значење и указује на проналажење објекта локализације.

Такође, глагол *находиться* десемантизовао је значење кретања и употребљава се у савременом језику искључио за означавање места на којем се позиционирао објекат локализације: *наличествовать, иметь место, присутствовать; быть, присутствовать где-н. в каком-н. месте: Дача находится недалеко от города.* (Ожегов 2008).

Са дијахронијског аспекта, ова два глагола су имала просторно значење које уз синхронијског угла модификовано. У случају глагола *найти*, да би се нешто пронашло објекат локализације морао је да се креће до пронађеног објекта, на који би налетео са предње стране (ова сема остала је код глагола *наехать, налететь*). Такође, код глагола *находиться* значење би се могло објаснити кретањем објекта локализације до одређеног места на које се позиционирао са горње стране локализатора што је омогућило реализацију значења префикса *на-* са значењем које носи предлог *на*.

Прозодијска дистинкција. Код префиксалних глагола неодређеног кретања запажа се прозодијска дистинкција значења. О хомонимији глаголских форми почели смо да говоримо у поглављу *Секундарна имперфектизација префиксалних глагола кретања* где је било указано на то да ова област није довољно истражена због нејасноће приликом описивања система префиксације у руском језику. У претходном делу били су приказани глаголи који имају хомонимичне форме у несвршеном и свршеном виду без акценатских промена уз скретање пажње на глаголе *забегать* и *заползать* код којих долази до померања акцента. У даљем тексту детаљније представљамо префиксалне глаголе који су под утицајем прозодијске творбе.

Префиксалне изведенице од глагола *бегать* и *ползать* су најпродуктивније у овом начину творбе. Глагол *бегать* са префиксима *вы-, за-, на-, об-, от-, про-, раз-, с-* формира деривате који мењају значење у зависности од положаја акцента. Такође, глагол *ползать* са префиксалним морфемама *за-, об-, от-, про-* образује лексеме које своју семантику диференцирају захваљујући акценту. Прозодијску и семантичку разлику ова два глагола приказујемо табеларно у наставку (Табела 84). На основу података из речника *Русское словесное ударение* (Зарва 2001) и *Большой орфоэтический словарь русского языка* (Каленчук, Касаткин & Касаткина 2018) издвојени су глаголи са прозодијском дистинкцијом.

Табела 84. Префиксални изведенице од *бегать* и *ползать* са акценатском разликом

Глагол	Префикс	Несвршени вид	Свршени вид
БЕГАТЬ	ВЫ-	выбегать – (к выбежать)	выбегать – обићи много место, добити нешто
		» <i>Кямал хватал плащ, выбегал на улицу, запрыгивал в троллейбус.</i> » <i>Время от времени королевич выбегал на вокзальную площадь и смотрел на башенные часы Николаевского вокзала.</i>	» <i>У корпусу се бележе само примери са партиципом:</i> » <i>Суженными глазами он глядел на воду, вогнутой, пенящейся дорогой выбегавшую из-под парохода.</i>
	ЗА-	забегать – (к забежать)	забегать – почети трчати
		» <i>Сухолапый шел за мной и вперед забегал.</i> » <i>Полина Ивановна забегала к Рите между делами, нечасто и нередко, раз в несколько дней.</i>	» <i>Глаза генерала за стеклами очков быстро забегали.</i> » <i>Отец, который было остановился, слушая Ланэ, снова забегал по комнате.</i>
	НА-	набегать – (к набежать)	набегать – довести се у одређено стање; проћи одређено растојање: <i>набегать простуду, аппетит; набегать десяток километров</i>
		» <i>Когда боевики набегали, Боярков толкнул свой приемничек в сторону.</i> » <i>Когда ветерок набегал с Волги, тяжеловесный шатер пожара колыхался, клонился, и люди шарахались от обжигающего пламени.</i>	» <i>У корпусу се бележе само примери глаголским прилозима и придевима:</i> » <i>Дворник, озираясь по сторонам, часто охал, покачивал головой и то и дело смахивал с глаз набегавшую слезу.</i> » <i>35-летняя машина была в отличном техническом состоянии, набегав за эти</i>

			<i>годы лишь 20 тысяч километров.</i>
		оббегать – (к оббежать)	оббегать – трчећи бити на многим местима
	ОБ-	» <i>Свирепые звери оббегали первобытного нашего предка за тридевять миль.</i>	» <i>Муж с этим листочком все магазины оббегал, пока нашел похожую.</i> » <i>Был тот прожитый день, когда Лариса с утра уже обошла (оббегала) две редакции и три библиотеки: все впустую.</i>
		отбегать – (к отбежать)	отбегать – престати да се трчи
	ОТ-	» <i>Трактирицик то помогал некоторым, то отбегал в сторону и командовал.</i> » <i>Утка отбегала по льду до промоины и ныряла под лед, выскакивая в следующей полынье.</i>	» <i>Отбегал лето по горам и лесам, а в начале сентября, когда в университете начались уже занятия, написал длинные письма в деканат и родителям.</i> » <i>Каждый солдат за зиму должен был отбегать 500 км, ему командир ставил красные квадратики в графике.</i>
		пробегать(ся) – (к пробежать(ся))	пробегать, – провести неко време трчећи; пропустити нешто због тога
	ПРО-	» <i>По одеялу пробегал любопытный мышонок, думал, что никого нет.</i> » <i>И как?.. Мимо пробегала Галина. Быстро кивнула в сторону моей жены.</i>	» <i>Пробегал с волками за одну охоту около 30-40 километров: они рысцой, а я трусцой.</i> » <i>Я пробегал более часа по всем перекресткам и остановился.</i>
		разбегаться – (к разбежаться)	разбегаться – бавити се трчањем, трчати
	РАЗ-	» <i>При приближении к ним шакалы разбегаются во все стороны.</i> » <i>По нему в разные стороны разбегаются рельсы.</i>	» <i>Про все, Валька, кроши, не стесняйся!.. – Во псы разбегались среди ночи! – Что случилось?</i> » <i>Разбегались за ветровыми стеклами аккуратные домики, рассыпанные по низинам и холмам на</i>

			<i>асфальтовых подходах к замку Карлштейн.</i>
		сбегать – (к сбежать)	сбегать – бити на неком месту и вратити се
	С-	» <i>В советские времена я часто сбегал на один день с гастролей в Москву.</i> » <i>В советские времена я часто сбегал на один день с гастролей в Москву, чтобы сняться в " Артлото ", в театре об этом даже не подозревали.</i>	» <i>Он не позволил Галине ничем заниматься, с утра сбегал все купил.</i> » <i>Петька быстренько сбегал к себе в комнату, приволок ножницы и клей и принялся кромсать и клеить салфетку, трогательно посапывая от усердия.</i>
ПОЛЗАТЬ	ЗА-	заползать – (к заползти)	заползать – почети пузати
		» <i>Паразиты, насытившись, уходят из перьев и заползают внутрь камыша.</i> » <i>Змея заползала сюда на веранду, и я поила ее молоком.</i>	» <i>Садовник целкает ножницами, оконтуривая деревья, или выстригивает траву, чтоб в нее не заползали змеи.</i> » <i>Встав на четвереньки, Вика всегда заползала в нее первой. А когда заползал Сережа, она уже лежала на спине.</i>
	ОБ-	оползать – (к оползти)	оползать – пузећи доћи до разних места
		» <i>В последний день Лидонька обшарила и оползала всю квартиру на исколотых сором коленках.</i> » <i>Гаснул уже, оползала она по стене, глухо охая, схватившись за горло, хрипела.</i>	» <i>Корпус бележи партиципе глагола у свршеном виду</i> » <i>Оползавшие берега закреплялись от размыва по проекту стенами из железобетонных плит.</i>
	ОТ-	отползать – (к отползти)	отползать – престати пузати
		» <i>Бессильно ругаясь и проклиная нас, разбойники отползали по траве в сторону.</i> » <i>– Простите, ради Бога, – Илона медленно отползает на коленях обратно.</i>	» <i>И они заметили, что он отползал два месяца спустя.</i>
	ПРО-	проползать – (к проползти)	проползать – пузати неко време
		» <i>Но когда вагоны проползали мимо первых домов, стало</i>	» <i>Но выход какой-то странный, нужно</i>

		ясно – проскочить не получится.	проползать на четвереньках.
	»	Следующий час я проползал под кроватями, собирая бесчисленные пузырьки и склянки.	» А Маня просто проползала мимо, вниз, в кают-компанию, ее бросило на бортик, я ее поддержал.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

На основу издвојених примера примећује се да се значење глагола несвршеног вида подудара са значењима које имају префиксалне изведенице настале од глагола одређеног кретања. Код глагола свршеног вида бележи се временско значење, значење почетка или завршетка радње, довођење објекта локализације у одређено стање и указивање на начин на који се долази до неколико локализатора.

Треба имати у виду да приликом превода ових примера на српски може доћи до немогућности да се сачува разлика у глаголском виду која постоји у руском језику. Пример са глаголом свршеног вида *Отец, который было остановился, слушая Ланэ, снова забегал по комнате* на српски ће бити пренет као непрефиксални глагол несвршеног вида у виду допуне глаголу *почети* који надомешћује значење префикса *за-*: *Слушајући Лане, отац, који се зауставио, поново је почео да трчи по соби*. Глаголи неодређеног кретања са префиксом свршеног вида у српски се преносе помоћу декомпонованог предиката (*почео је да трчи*), глагола без префикса (*Али излаз је помало чудан; морате пузати на све четири; Приметили су да је престао да пузи после два месеца*) или се чува префиксални глагол (*Сваки војник је морао да претрчи 500 км током зиме, а његов командант стављао је црвене квадрате на распоред.*). Приликом превода на српски језик примећују се колебања приликом преноса префиксалних глагола јер није могуће сачувати непросторна значења која имају глаголи неодређеног кретања свршеног вида.

Поред ова два најпродуктивнија глагола у прозодијском смислу, глаголи неодређеног кретања *ходить, летать, носить, водить, возить* са префиксом *вы-* диференцирају своја значења услед положаја акцента. У наредној табели (Табела 85) наводимо значења која указани глаголи неодређеног кретања имају са префиксом *вы-*.

Табела 85. Прозодијска творба са префиксом *вы-* и глаголима неодређеног кретања

Вид	Несвршени вид	Свршени вид
Глагол	ВЫ-	
ХОДИТЬ	выходить – (к выйти)	выходить(ся) – помоћи да се расте, да се оздрави
	» <i>И вы выходите из своего теплого дома в холодное утро и идете навстречу другу, который тоже не хочет идти ловить рыбу.</i> » <i>В новогоднюю ночь принято выходить на улицу и сливаться в праздничном порыве с толпой.</i>	» <i>Когда бабушка была маленькой, они с тётёй Маней осиротели. – Она, старшая, в́ыходила меня... Не дала росточку засохнуть без тепла и без влаги. – Анатолий Алексин, «Раздел имущества»</i>
ЛЕТ АТЬ	вылетать – (к вылететь)	вылетать – потрошити гориво за време лета

	» Каждый день с аэропорта Домодедово вылетают самолеты. » Он храбро шагает вперед, и я ударяю его ногой в зад так, что он вылетает из лифта и смешно пробегает несколько шагов по коридору.	» У корпусу забележени глаголски прилози » Первый пришел, полностью вылетав запас горючего в поисках точки № 6.
НОСИТЬ	ВЫНОСИТЬ – (к вынести)	ВЫНОСИТЬ – изнети дете током целог периода трудноће
	» Своих кукол я выносила во двор и отдавала девочкам — они в них и играли. » Рыбу тут выносили разную — копченую, нежно-золотистую, будто обернутую в увядающий пальмовый лист, даже металлически-фиолетовую.	» У корпусу свршени вид везан за глаголске придеве. » А тут дети зачаты случайно и выношены в ужасных условиях, но при этом рождаются здоровыми. » Возникшая определенность была для нее тем же, что выношенный ребенок.
ВОДИТЬ	ВЫВОДИТЬ(ся) – (к вывести)	ВЫВОДИТЬ – углавном коња
	» Под прощальные песни подруги выводили невесту из горницы в сени, а через ограду по тканым дорожкам — в баню. » Детей выводят на прогулку — и она специально выпускает собаку во двор.	» Једини пример забележен у овом значењу је са глаголским придевом. » Семен подошел к Михайле, выводившему из леса лошадь.
ВОЗИТЬ	ВЫВОЗИТЬ(ся) – (к вывезти)	ВЫВОЗИТЬ(ся) – (к выпачкать), испрљати, измазати
	» Торф из канавы, около шести КамАЗов, на ручной тележке вывозил на огород, земли там почти не было. » А теперь каждый день мусор вывозят, дворники в красивых спецовках ходят.	» – Ее третьего дня на Конную вывозили – я случайно прочел в «Полицейских», – шепотом заметил граф Каллаш.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Глаголи *выходить*, *выводить*, *вывозить* свршеног вида у речнику бележе значења која нису просторна. Са друге стране, примери у корпусу показују да ови свршени глаголи имају просторну сему која показује удаљавање објекта локализације од локализатора. Резултати анализе корпуса су показали да се глаголи *выбегать*, *оползать*, *выносить*, *набегать*, *выводить* свршеног вида користе у облику партиципа.

Деривати глагола кретања у српском језику. Следећи принцип примењен на префиксалне деривате са глаголима кретања у руском језику, издвојили смо групу глагола кретања у српском

језику. С обзиром на то да у српском језику глаголи кретања нису издвојена семантичка група као у руском, ослањајући се на руске глаголе кретања издвојени су за анализу следећи глаголи у српском језику: *ићи, трчати, летети, пливати, носити, возити, водити (-вести), јахати, пузати, јездити, пловити, гегати*. У наставку је табела (Табела 86) где су приказане префиксалне изведенице са просторним значењем чију основу чине поменути глаголи. Деривациони потенцијал утврђен је на основу *Обратног речника српскога језика* М. Николића (Николић 2010), а њихова просторна значења потврђена су у Речнику Матице српске (РМС 2011).

Табела 86. Деривациони потенцијал глагола кретања у српском језику

глагол	ићи	трчати	летети	пливати	носити	возити
префикс						
<i>у-</i>	ући	утрчати	улетети	упливати	уносити	увозити
<i>уз-</i>	узићи	устрчати	узлетети		уносити	
<i>из-</i>	изаћи	истрчати	излетети	испливати	износити	извозити
<i>до-</i>	доћи	дотрчати	долетети	допливати	доносити	довозити
<i>за-</i>	заћи			запливати		
<i>мимо</i>	мимоићи					
<i>на-</i>		натрчати	налетети			навозити
<i>над-</i>			надлетети			
<i>об-</i>	обићи	оптрчати	облетети	опливати		
<i>од-</i>	отићи	отрчати	одлетети	отпливати	односити	одвозити
<i>по-</i>	поћи	потрчати	полетети			
<i>пре-</i>	прећи	претрчати	прелетети	преливати	преносити	превозити
<i>при-</i>	прићи	притрчати	прилетети		приносити	привозити
<i>про-</i>	проћи	протрчати	пролетети			провозити
<i>под-</i>			подлетети			
<i>раз-</i>	разићи	растрчати	разлетети		разносити	развозити
<i>с-</i>	сићи	стрчати	слетети		сносити	

глагол	*-вести	јахати	пузати	јездити	пловити	гегати
префикс	/водити					
<i>у-</i>	увести	ујахати	упузати	ујездити	упловити	
<i>уз-</i>			успузати			

из-	изводити извести	изјахати	испузати		испловити	
до-	довести	дојахати	допузати	дојездити	допловити	догегати
за-				зајездити	запловити	
на-		најахати		најездити		
об-		објахати			опловити	
од-	одводити одвести	одјахати	отпузати	одјездити	отпловити	одгегати
по-	повести	појахати		појездити		
пре-	превести	прејахати	препузати	прејездити	препловити	
при-		пријахати	припузати			
про-		пројахати				
под-						
раз-						
с-		сјахати				

Извор: Николић, М. (2010). *Обратни речник српскога језика*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ и *Речник матице српске* – Вујанић, М. & др. (2011). *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.

Од дванаест издвојених глагола најпродуктивнији су *летети* (са 15 деривата), *ићи* (са 14 деривата) и *трчати* (са 13 деривата). Најмање продуктиван је глагол *гегати* са два деривата. Као што је био случај у руском језику, и у српском језику исти глаголи кретања су најпродуктивнији (*ићи*, *трчати*, *летети*). Глагол *летети* у српском и *лететь* у руском језику формирају велики број просторних изведеница јер поред примарног значења, кретање објекта локализатора кроз ваздух, употребљавају се за означавање брзог хоризонталног кретања.

Што се тиче префикса, у српском језику префикси *до-* и *от-* остварују везу са највише глагола (12), затим префикси *у-* и *пре-* (по 11 глагола) и префикс *из-* (10 глагола). Најмања спојивост реализује се са префиксима *мимо-* (*мимоићи*), *над-* (*надлетети*), *под-* (*подлетети*). Семантичка структура најпродуктивнијих префикса у српском језику везана је за приближавање локализатору и удаљавање од њега (префикси *до-* и *от-*), позицију коју објекат локализације заузима у односу на унутрашњост локализатора (префикси *у-* и *из-*) и перлативност (префикс *пре-*).

У оба језика међу дериватима са просторним значењем задржали смо глаголе са префиксом *по-* јер значење почетка кретања објекта локализације посматрамо кроз призму теорије семантичких локализација као удаљавање од локализатора. Такође, скрећемо пажњу да су префиксални глаголи неодређеног кретања у руском језику у значајној мери изгубили просторна значења, па су њихова значења усмерена на временско остваривање радње мотивног глагола. У руском језику префикси са просторним значењем који имају највећу способност остваривања конекције са глаголима кретања усмерени су на значења упућивања на унутрашњост локализације (*в-* и *вы-*), приближавања локализатору (*под-* и *при-*) и исказивања перлативности (*пере-*). У

српском језику најпродуктивнији префикси са просторним значењем показују адлативно и аблативно кретање објекта локализације без указивања на унутрашњост локализатора (*до-*, *от-*), са указивањем на унутрашњост локализатора (*у-* и *из-*) и перлативно кретање (*пре-*).

12.4 Спојивост префиксалних глагола кретања са предлозима

У претходном делу приказан је деривациони потенцијал глагола кретања са просторним значењем. И поред тога издвојени су префикси који са највише глагола кретања остварују везу у просторном значењу. У наставку поглавља представљен је однос који префиксални глаголи кретања остварују са предлошко-падежним конструкцијама. Анализирани рекцијски речници или приручници руског језика (Розентал 1997, Денисов & Морковник 1983) не пружају информације о префиксалним парним глаголима кретања. Рекцијска допуна издвојена је за беспрефиксалне парне глаголе кретања која усмерава кретања објекта локализације аблативно, адлативно или перлативно у односу на одређени локализатор.

У сваком случају треба истаћи да рекција глагола зависи од управног глагола. Сам префикс не утиче на одабир предлошко-падежне конструкције која представља допуну. Табелама које су дате у наставку хоћемо да прикажемо да се три функције предлога, које смо претходно поменули (функција појачавања значења (*войти в дом*), помоћна функција (*вбежать за угол*), самостална функција (*выйти на кухню*)), реализују у корпусу.

На основу примера из корпуса руског језика издвајамо рекцијске допуне које корелирају са префиксалним глаголима кретања. Рекцијски капацитет префикса анализиран је на основу веза коју су предлошко-падежне конструкције оствариле са префиксалним изведеницама глагола *идти*, *ходить*, *бежать* и *ехать* јер су ови глаголи показали да представљају основу највећем броју префиксалних деривата са просторним значењем.

У наставку је табеларни приказ где су приказани префикси и предлози са просторним значењем који представљају допуну префиксалног глагола. Префикси и предлози у оквиру табела (Табела 87-100) наведени су азбучним редом без указивања на фреквентност остваривања везе између њих.

Табела 87. Рекцијски потенцијал префикса *в-* у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
В-	в	что? (акуз.)	» Они въехали в трехкомнатную, с огромным холлом квартиру [...] » [...] и думаешь только о том, как ты снова завтра войдешь в театр [...] » После этого жених с поезжанами входил в избу. » Охранник чужевато стоял у порога и не входил в камеру. » Вспомнив о справке, он забежал в школу и появился в дверях учительской [...]
	за	что? (акуз.)	» Вхожу за кулисы, гомон, шутки, смех, в углу мой квартет с кем-то репетирует — скрипки, виолончель, смокинг. » [...] с которым полагается священнику входить за царские врата.

	кем? (инстр.) (секундарна локализација)	» Собака входила в лифт за своим хозяином. » Разведчики вошли вслед за ней в чистую комнату. » Я вошел вслед за пацаном [...]
из	чего? (ген.)	» Он вошел из гостиной на террасу. » Только входят немцы уже из центра, от площади Тевелева. » Я въехал из леса в парк.
к	кому? (дат.)	» Входит к новому генеральному директору Олег Попов. » Вхожу к брату, он сидит в постели, колени покрыты одеялом [...] » Но бард не должен входить к королеве.
мимо (секундарна локализација)	чего? (ген.)	» Он вошел мимо кухонной печи в комнату. » Притом же это часто бывает и интересно», – сказал он себе и вошел мимо швейцара в сени суда.
на	что? (акуз.)	» Входит он на широкий двор, в ворота широкие, растворенные [...] » Нельзя входить на территорию храмов в коротких шортах и мини-юбках. » Хозяйка вошла на террасу. » Когда мы с грохотом въехали на главную улицу села [...]
от	кого/чего? (ген.)	» Он стоял у окна, когда я вошел от дев [...] » [...] вся вода входит от реки по этому арыку.
по (секундарна локализација)	кому/чему? (дат.)	» Можно въехать в Испанию по шоссейной дороге [...] » Да мы с Коновалом в одну инициативную группу входим по бульвару Гоголя.
под	что? (акуз.)	» Турист вошел под своды этого храма. » Миша вошел под искусственный свод дворца. » Кораблик вошел под мост [...] » Сейчас гражданин В.Т. Вторушин мог бы входить под своды Государственной думы.
с	чего? (ген.)	» [...] вошел с террасы в дом. » В коридоре нашей коммуналки было темно, особенно еслиходишь с улицы. » Рид открывает дверь, я вхожу с порога в тесную комнатенку и вижу Нину Ляпину.
сквозь	что?	» И он входит сквозь дверь.

	(секундарна локализација)	(акуз.)	» Он входят в комнату сквозь распахнутое окно. » Кошка вошла сквозь закрытую дверь [...] » Они въехали в город сквозь убранный гирляндами триумфальную арку.
	через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Он один входит через главную дверь, » Входят через переднюю Любовь Андреевна и Гаев [...] » Вор вошел через заднюю дверь. » Как въехали через главные ворота, так до столовой и докатили.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 88. Рекцијски потенцијал префикса *вз-* у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ВЗ-	в	что? (акуз.)	» Вернер взошел в мою комнату [...] » После ужина взойду в избу [...] » Выхожу в палаты, стою у двери, жду. » Однажды, всходит в парижской отели своей на лестницу [...] » Они въехали в наш собственный дом [...]
	до	чего? (ген.)	» Удобно взойти до верху стены [...] » Самолеты всходят до небес! » Можно в тележке взехать до вершины.
	за	что? (акуз.)	» Посетители зошли за террасу ресторана.
		чем? (инстр.)	» Солнце всходило за синими неласковыми тучами. » Луна всходила за старой башней [...]
	из	чего? (ген.)	» Солнце всходило из моря [...] » Мы взойдем из мглы.
	к (секундарна локализација)	кому? (дат.)	» [...] взойдешь к нему в комнату [...] » Серёжа медленно стал всходить к себе в комнату.
	на	что? (акуз.)	» В ту самую минуту, когда она всходила на палубу, корабль двигался быстрее. » Когда кто-то зошел на террасу с букетом в руке [...] » Приехали к такой горе: ни взойти, ни взехать на эту гору [...]
	по	чему?	» Когда всходил по трапу в самолет [...]

	(секундарна локализација)	(дат.)	» <i>Задыхаясь, всходил по лестнице в классную и отдохнувши давал от часу [...]</i> » <i>Взошла по трем ступеням до комнаты.</i>
	с	чего? (ген.)	» <i>Он взойёл с лестницы [...]</i> » <i>И солнце каждый день всходило и всходило с востока.</i> » <i>Всхожу с заднего хода, никого нет.</i>
	через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» <i>Саша взойдет к актрисе через балкон [...]</i> » <i>Взошел через дверь в комнату.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 89. Рекцијски потенцијал префикса *вы-* у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ВЫ-	в	что? (акуз.)	» <i>И я сначала выехала в Москву.</i> » <i>Она должна была выехать в Италию.</i> » <i>Нам приказали через два дня выехать в Казахстан.</i> » <i>Девочка вышла в коридор.</i> » <i>Объявили, что ему надо выйти в космос.</i>
	до	чего? (ген.)	» <i>В 9 часов уже вышли до базы [...]</i> » <i>Вас просят выйти до конюшни.</i> » <i>К вечеру выехали до реки Монетки.</i> » <i>Мы с женой Елизаветой Исаакиевной и сыном Володей выехали из Петербурга до Нижнего-Новгорода.</i>
	за	что? (акуз.)	» <i>Если вы собираетесь выехать за пределы очерченного региона [...]</i> » <i>Они выехали за город, попетляли по парочке развязок.</i> » <i>Дети вышли за забор.</i> » <i>В следующем году получила возможность выехать за рубеж – сперва в Берлин, потом в предместья Праги.</i>
	из	чего? (ген.)	» <i>Вышли вы из дома вечером.</i> » <i>Надо выйти из трамвая на следующей остановке.</i> » <i>Так приличнее было им входить и выходить из здания телефонной станции.</i> » <i>Не следует входить или выходить из квартиры, если у двери или на лестничной площадке есть кто-то посторонний.</i> » <i>Пьющие люди выходили из дому.</i>
	к	чему?	» <i>Разорванный земляной вал выходил к озеру и терялся.</i>

		(дат.)	» <i>Когда он выходил к доске, Надейка смотрела ему прямо в глаза.</i> » <i>Выходим к деревянному причалу.</i> » <i>Утром он вышел к синему-синему пруду.</i>
	на	что? (акуз.)	» <i>От радости напился и выехал на встречную полосу.</i> » <i>Выехали на вокзал заранее, прокатились через центр Москвы [...]</i> » <i>Едут дальше, выехали из леса на поляну.</i> » <i>Грузовик дал сигнал и выехал на улицу.</i> » <i>Как она выходила на сцену, начались аплодисменты.</i> » <i>Выходить на трассу с голышом было нельзя.</i> » <i>Петр вышел на каменную площадку.</i>
		кого/чего? (ген.)	» <i>Муртаза выходил от матери спокойный, умиротворенный, мог даже улыбнуться или пошутить.</i> » <i>Каждый раз выхожу от вас и думаю [...]</i> » <i>Выхожу от нее и нос к носу сталкиваюсь с Пушкиным.</i> » <i>Он выехал от Ольги вечером.</i> » <i>Значит выехать от отеля нужно в два часа ночи.</i> » <i>Толик принес воды из колодца, я нагрел двигатель, выехал от дома на дорогу.</i>
	перед	чем? (инстр.)	» <i>Он выходил перед строем, глаза наливались кровью, вылезали из орбит, лицо искажалось.</i> » <i>Ему надо было выйти перед тобой.</i> » <i>Он вышел сам перед строем.</i>
	по (секундарна локализација)	чему? (дат.)	» <i>И выехать по той наклонной дорожке за дверью, если б она не была заперта.</i> » <i>Когда окончилось заседание, я выехал на машине по шоссе за город.</i> » <i>Мы выехали по Волоколамскому шоссе.</i>
	ПОД	что? (акуз.)	» <i>Когда машина выехала под арку, снова бросился к нам.</i> » <i>Дождливым серым утром выехали мы под ажурную арку радиотелескопа.</i> » <i>И вскоре сам выехал под Оренбург.</i> » <i>Вышли они в сад под деревья [...]</i> » <i>В конце 1699 года царь выехал под Азов.</i>
	с	чего? (ген.)	» <i>Они выехали с моста, чтобы тут же застрять на повороте к Либкнехта.</i> » <i>Он только-только выехал с автозаправки и собирался [...]</i>

			» В девять утра делегация сотрудников отдела выехала с работы [...] » Я был счастлив, но когда выходил с болота [...] » А иногда наоборот: выходили с проспекта Мира и шли не по Советской Армии.
	сквозь (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Вскоре поезд выходит сквозь широко раскрытые ворота ущелья на равнину. » А через коридор, из комнаты его сестры, все еще выходил свет сквозь дверную щель. » [...] когда я выехал сквозь Троицкие ворота из Кремля и несся в санях по Воздвиженке и с Арбата на Плющиху.
	у (секундарна локализација)	чего? (ген.)	» Можно выйти у метро «Выборгская» [...] » Предлагаем: выйдите у триумфальной арки в центре двора.
	через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Выйти через служебную дверь, и скоро окажешься в коридоре. » Она вышла через маленькую терраску во двор. » К Байкалу они выехали через Большую Бугульдейку, старым путём. » [...] тропинкой выехал через лес к стойбищу своей дружины. » Они выехали на мост через очень широкую реку.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 90. Реакцијски потенцијал префикса до- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ДО-	в	что? (акуз.)	» Вечером они доехали в Париж. » Мы доходим в метро до дальнего вагона. » На нём можно доехать в почти любую точку города! » Так они сгниют, пока доедут в Москву. » [...] чтобы уже за рулем доехать в Аризону или Нью-Йорк.
	до	чего? (ген.)	» Они доехали до ближайшей узловой станции. » Не успели мы доехать до Парижа. » Она спокойно доехала до Белого дома [...] » Она дойдет до двери и оставит пакет. » Дошла до выхода на лестницу [...] » Она добежала до магазина.
	за (секундарна локализација)	чего? (акуз.)	» Мы незаметно доехали за тобой до «Космоса». » После вечеринки мы доехали за ним в новое здание.

из	чего? (ген.)	» Почта на остров идет кружным путем через Режюньон и доходит из Европы за несколько месяцев [...] » Им надо дойти из ванной до постели [...] » Ученики дошли из школы [...]
к	чему? (дат.)	» Он дошел к дому, где его ждали [...] » Павел дошел к доске и взял губку. » Как вы доехали к бабушке? » Перед полуднем в плетеном тарантасе доехала к станции. » Мы доехали к месту за три с половиной часа.
на	что? (акуз.)	» Мопед доехал на бульвар Клиши. » Доехал на такси на дачу, а там Женя одна с Ксюшей [...] » Нужно дойти на работу вовремя.
от	чего? (ген.)	» Караван дошел от Вены до Граца. » Они дошли от той библиотеки на другую сторону города. » До него легко доехать от Женевского озера, из Монтрё, например. » Выездные бригады должны доехать от подстанции в любую точку района ответственности не более чем за 20 минут.
по (секундарна локализација)	чему? (дат.)	» В Тифлис еще можно было сносно доехать по Военно-Грузинской дороге [...] » 26 российских граждан не смогли доехать по железной дороге до Калининграда. » После долгих споров решаем: доехать по готовому участку шоссе хотя бы до Брахмапутры, а там видно будет.
под	что? (акуз.)	» Когда я решил доехать под Сталинград [...] » После три часа поездки они доехали под Москву. » Он добежал под арку храма.
с	чего? (ген.)	» Пока я доехал с левого берега в редакцию [...] » Он с трудом доехал с Лубянской площади в трамвае. » Со сцены добежал до меня.
через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Они дошли через поле до церкви. » Можно дойти через Берингов пролив, Камчатку [...] » Доехали до моста через речку, где он и попался нам навстречу. » Если оно существует, то собрать сведения, нельзя ли доехать к нему через горы.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 91. Рекајски потенцијал префикса за- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ЗА-	в	что? (акуз.)	» Они зашли в одно место [...] » Жена зашла в спальню [...] » Так не заходите в ее комнату, в чем проблема-то? » Захожу в любую примерочную-в эту, например. » Глебов заехал в мебельный магазин в новом районе. » Мы заехали в ближайшую аптеку.
	за	что? (акуз.)	» Ученики зашли за кулисы. » Штрум заходил за угол, снова возвращался к подъезду госпиталя. » Солнце заходит за тучи. » На переменах он заходил за угол школы. » Забыв про хлеб, Николай подпер дверь стоявшей у крыльца острогой, забежал за угол, где под навесом лежали дрова [...]
	из	чего? (ген.)	» В этот порт свободно заходят океанские суда из Атлантического океана. » Тут за углом есть магазин «Калигула», и оттуда в эту кофейню заходят люди из банка. » Если вы собираетесь заехать из Барселоны в Андорру. » Но страннее всего, что в спальне не оказалось никакой лазейки, очевидно, забежал из передней.
	к	кому? (дат.)	» Ринат заехал к Светлане в больницу. » Прямо с почты я заехал к директору картины. » Летом раз заехала к дяде [...] » Антон и Лева иногда заходили к Глебову.
	на	что? (акуз.)	» На следующий день я заехал на рынок, купил картошки. Я предложил ему по старой памяти заехать на Невский проспект. » Дети зашли и на Красную площадь. » Захожу я на кухню, а сковородка как-то неестественно стоит, еще чуть-чуть — и упадет с плиты.
	ОКОЛО	чего? (ген.)	» Хозяйка проворнее заходила около печки с чаплией.
	от	кого/чего? (ген.)	» Вы и так далеко заехали от Москвы. » Он просил еще заехать от Воробьева. » Опять он заходил от двери к двери.

			» Они заходили от леса, гудением своим сотрясая воздух. » Забежал от него к Агушевичу [...]
	по	чему? (дат.)	» Тогда мы заедем по дороге к Марцини [...] » Он встал и заходил по комнате. » Алексей быстро заходил по номеру. » Шоколадов возбуждённо забежал по веранде.
	под	что? (акуз.)	» Зайти под арку было трудно. » Катер зашел под мост. » А степь, когда заехали под деревья, забушевала сзади еще пуще [...]
	с	чего? (ген.)	» Кажется, заехал с работы к своему старинному другу [...] » Он по ошибке заехал с другой стороны. » Зайдешь с тыла после определенного периода. » Вертолет заходил с моря на посадку.
	сквозь (вторична локализација)	что? (акуз.)	» Он заехал внутрь сквозь распахнутые ворота. » Обещал после обхода здания заехать и как сквозь землю...
	через (вторична локализација)	что? (акуз.)	» Ну, мы сразу забежали через заднее крыльцо, с плохой стороны. » Они зашли через вечно гостеприимно открытую дверь театра. » Можно зайти в банк через его центральный вход.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 92. Реакцијски потенцијал префикса об- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ОБ-	в (вторична локализација)	чем? (лок.)	» Объехали в Москве: Кант, Спортмастер, Спортландия и ничего не купили. » Он объехал семерых епископов в разных епархиях.
	вокруг	чего? (ген.)	» Он объехал вокруг земли в 35 дней. » Они обошли вокруг музея.
	до (вторична локализација)	чего? (ген.)	» [...] и когда его величество узнал от одного приезжего, что я Свистунова объехал до Москвы, то сие его величеству было очень приятно. » Он обошёл морской берег до реки Алазеи [...]
	мимо	кого/чего? (ген.)	» И вы не раз встречали ее, и если без нужды, то обходили мимо нее, невольно на что-то досадуя,

			» [...] когда они уже обходили мимо кресел, около стола, а как они отошли от двери...
	около	чего? (ген.)	» Пошел обходить около Кремля [...] » Когда они уже обходили мимо кресел, около стола [...]
	от (секундарна локализација)	чего? (ген.)	» [...] обойти его от запада к востоку, обойдет справа от Москвы. » Теперь уж мы обойдем от рожи [...]
	по (секундарна локализација)	чему? (дат.)	» Арку стоит обойти по кругу. » Обошел Антона по кругу. » Он обходил ее по берегу. » Народ просто обходил по другой улице. » Он может объехать озеро по окружному шоссе.
	с (секундарна локализација)	чего? (ген.)	» И у меня, и у Поши, который обходил деревню с другой стороны, было много багажа. » Она объехала пятиэтажный дом с тыла [...] » Мы объедем парк с запада.
	через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» [...] собрались тысячи людей, пробиться внутрь не было никакой возможности, пришлось обходить здание через улицу Кирова в Успенский переулок.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Уз префикс *об-* три предлога (*вокруг*, *мимо*, *около*) остварују примарну локализацију, односно указују на локализатор око којег се врши кретање. Остале предлошко-падежне конструкције додатно прецизирају путању објекта локализације, јер кретање на које усмерава префикс мора бити реализовано око примарног локализатора.

Табела 93. Рекијски потенцијал префикса *от-* у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример		
ОТ-	в	что? (акуз.)	» Двор отъехал в Москву на торжества коронации. » Ланин подхватил ее возле арки, отъехал в соседний двор. » Котятта отошли в кусты. » Каринка потихонечку отшла в угол детской. » Он отошел в двор.		
			до	чего? (ген.)	» Он оттолкнулся от стола, отъехал почти до дверей по жесткому ковру. » А уже вечером от Кушелевки отъехали до станции Сортировочной. » Отошел старик до каменного мыса. » Они отошли до берегов Волги [...]
					за

		(акуз.)	» Зато стоит лишь чуть отъехать за пределы городских кварталов — все проблемы решены. » Шалапин в 1922 году отъехал за границу. » Мы вскочили на коней, медленно отъехали за казармы. » Я отошла за куст.
	из	чего? (ген.)	» Теплоход отошел из порта. » Он отошел из середины города. » Когда мы отходили из Гагр, море немного разыгралось. » Возможно, Алмаз Чистый отъехал из Нижнего Новгорода.
	к	чему? (дат.)	» Казаки отъехали к указанному месту. » Для многих это было достаточной причиной, чтобы отъехать к Андрею. » Внучка отойдет к бабушке. » Отходим к туннелю, из которого пришли, — объявил сталкер.
	на	что? (акуз.)	» Владимир отошел на площадку. » Мы не отошли на трубный завод. » Вавилов, отъедешь на холм к Зежску, — приказал Брюханов, старея лицом. » Пелагея Петровна пропустила гостей в переднюю, велела кучеру отъехать на конный двор и заперла дверь на ключ.
	от	чего? (ген.)	» Отъехал от вокзала, чтоб свернуть в переулок и остановиться. » Как могли они так далеко отъехать от дома? » Автобус рыкнул и отъехал от станции. » Она отошла от куста на солнечное место. » Я обалдел настолько, что не отходил от окна.
	перед	кем? (инстр.)	» Противник, спеша к переправам, быстро отходил перед нашими частями. » Партии текинцев отъехали перед нашими войсками без боя.
	по (секундарна локализација)	чему? (дат.)	» Потом кто-то с размаху сел на койку, которая, загремев, отъехала по полу. » Он тронул дверь, она отъехала по узкой рельсе [...] » Они отошли по узкой асфальтированной дорожке в глубь парка.
	под	что? (акуз.)	» Я не геройствовал и отошел под стенку дома. » Я отошёл под старую берёзу. » Дети отошли под елки. » [...] отъехали под Москву к своему ложному царю и там после были побиты своими.

	с	чего? (ген.)	» Пообещав ему склеить его машину на лучшей станции, и отъехали с места катастрофы [...] » Но не прежде отъехал с поля как ваше высокопревосходительство на большой батарее [...] » Отойдем с дороги.
	через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Отойдем немного через забор. » Батальон обычно отходит через рубеж [...]

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 94. Рецијски потенцијал префикса пере- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПЕРЕ-	в	что? (акуз.)	» Мы переехали в Париж, купив квартиру. » Когда же Оля переехала в Москву и дебютировала в школьном театре. » Его родители переехали в центр города. » Девочки перешли в маленькую комнату.
	до	чего? (ген.)	» Им надо перейти до стола в кухне. » Корпус перешел до селения Мизов.
	за	что? (акуз.)	» Войска перешли за Березину. » Охотник перешел за реку. » Через несколько десятилетий все это переехало за границу. » Дарья Сергеевна была недовольна решением переехать за Волгу.
	из	чего? (ген.)	» Они перешли из библиотеки в гостиную. » Павел перешел из гостиной в детскую. » Судно перешло из реки в море. » Эти толпы, ведомые проповедниками, переехали из города в город.
	к	кому/чему? (дат.)	» Сейчас дорогу перейдем к остановке. » Они переходят от экспоната к экспонату. » Мария Андреевна переедет к дочке.
	на	что? (акуз.)	» Гости перешли на террасу. » Они перешли на другую сторону шоссе. » Павел Алексеевич переехал на дачу вместе со всей семьей. » Они могут позволить себе переехать на дачу.
	от	кого/чего? (ген.)	» Я переехала от родителей. » Дети переехали от Марины на временную квартиру в Париж.

			» <i>Они переходят от экспоната к экспонату.</i>
	по (секундарна локализација)	чему? (дат.)	» <i>Даня переехал по мосту через ручей шириной и характером с приличную речку.</i> » <i>Автомобиль только что переехал по мосту через речку Лихоборку.</i> » <i>Перейдем по мосту через реку.</i>
	под	что? (акуз.)	» <i>Ганя вскоре переехал под Красноярск.</i> » <i>Она уже переехала под крышу нового жилища.</i> » <i>Она переехала под Москву.</i>
	с	чего? (ген.)	» <i>Мы с родителями переехали с одного места жительства на другое.</i> » <i>Они переходили с лавки на лавку.</i>
	у (секундарна локализација)	чего? (ген.)	» <i>Переходим дорогу у сквера против Большого театра.</i> » <i>В ясное солнечное утро перейдем железную дорогу у станции Новолешковской.</i> » <i>Мы переехали через мост у Батайска.</i>
	через	что? (акуз.)	» <i>Михаил перешел коротким мостом через малую речку.</i> » <i>Когда Суворов перешел через Альпы [...]</i> » <i>Они переехали через Боденское озеро на пароходе с самим Качаловым!</i> » <i>Они переехали через Волгу у Калинина.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 95. Рекијски потенцијал префикса под- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПОД-	в	что? (акуз.)	» <i>И сразу же, не заезжая домой, подъехал в Большой дом.</i> » <i>Он подъедет в любое удобное для нее место.</i> » <i>А билеты? – Сейчас подъедем в кассу и возьмём.</i>
	до	кого/чего? (ген.)	» <i>Подхожу до бригадира, говорю ему: давай попытаемся.</i> » <i>Когда я подхожу до ворот, встает моя подруга и выходит.</i> » <i>Потихоньку она подошла до него.</i> » <i>Оттуда подъехали до площади Руставели [...]</i> » <i>Сначала подъедем до Малого Фонтана [...]</i>
	из	чего? (ген.)	» <i>Подходит какой-то старик из деревни, мне неизвестный.</i> » <i>Он подошел из города.</i> » <i>Подъехали из разных районов и деревень подводы.</i>

			» <i>В этот же день подъехали три парня из Владивостока.</i>
к	кому/чему? (дат.)		» <i>Через пять минут мы подъехали к жилому пятиэтажному дому.</i> » <i>В 12 часов Данзас подъехал к дому на Мойке.</i> » <i>Сейчас подьедем к цирку.</i> » <i>Вдруг к лавочке подошла собака из оврага.</i> » <i>Надо подойти к кассе в магазине.</i>
на	что? (акуз.)		» <i>Когда мы подъехали на вокзал, оркестранты уже были в поезде.</i> » <i>Он обещался подъехать на остановку Чехова.</i> » <i>Подъедешь на Луговую улицу, двадцать пять.</i> » <i>Вечером они подошли на площадку встретиться.</i>
от	чего? (ген.)		» <i>К деревне подъехали от сараев.</i> » <i>Дети подошли от площади к домам [...]</i> » <i>А тут стали любопытные подходить от площади.</i> » <i>Подходил от Столбцов поезд с ранеными.</i>
перед (секундарна локализација)	чем? (инстр.)		» <i>Полковник Аристов сообщил: машина подъехала перед мостом через реку Кабул на пост 7-й афганской дивизии.</i>
по (секундарна локализација)	чему? (дат.)		» <i>Пожарная машина подъехала по дороге [...]</i> » <i>Подъехал по дорожке незнакомый парень на велосипеде [...]</i> » <i>Ночной Чикаго, к которому мы подъехали по широчайшей набережной, казался прекрасным.</i>
под	что? (акуз.)		» <i>Они подошли под стены двора.</i> » <i>Кто-то подошел под окна.</i> » <i>Царевичи подъехали под самое дерево.</i> » <i>[...] то голландцы ночью подъехали под Брюссель и выстрелили из двухсот пушек.</i>
с	чего? (ген.)		» <i>Охотник незаметно подойдет с тыла и стреляет.</i> » <i>Подъехал с гор голубой курортный автобус и остановился, мягко покачиваясь.</i> » <i>Подъехали к съезду с асфальта.</i> » <i>Машины подъехали к супермаркету с заднего двора.</i>
через (секундарна локализација)	что? (акуз.)		» <i>Только часов через шесть покрыли расстояние в тридцать километров, подъехали к переправе через речку Еланку.</i> » <i>Он подъехал к ней через подъемный мостик [...]</i>

			» <i>Головной отряд подходил к мосту через реку.</i> » <i>Подошел к мосту через речку.</i> » <i>Он подошел через ворота.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Секундарна локализација која је била у значајној мери присутна код префикса *об-* среће се и код префикса *под-*. Предлози *по* и *через* допуњавају слику приближавања објекта локализације примарном локализатору.

Табела 96. Рекцијски потенцијал префикса при- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПРИ-	в	что? (акуз.)	» <i>Приехали в торговый центр, зашли в одну обувной, второй, надо туфли выбирать.</i> » <i>Так вот, когда я приехал в Северную столицу, то сразу же пошел на Университетскую набережную.</i> » <i>Я приехала впервые в Одессу.</i> » <i>Придете в Дрезденскую галерею, много можно увидеть.</i> » <i>Студенты приехали в университет.</i>
	до	чего? (ген.)	» <i>Мы незадолго приехали до дома невесты.</i> » <i>С ним и приехал я до Москвы.</i>
	за (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» <i>Режиссёр пришел к нам за кулисы.</i>
	из	чего? (ген.)	» <i>Она пришла из магазина, и начала готовить.</i> » <i>Приходили из самых дальних мест, и людей становилось все больше и больше.</i> » <i>В Сибирь приехали ученые люди из Оксфорда.</i> » <i>На наши спектакли в Неаполь приехала из Рима группа зрителей.</i>
	к	кому/чему? (дат.)	» <i>Он наконец решил приехать к нам на фестиваль в Кольмар.</i> » <i>Приходят к нам в гости — сразу к деду.</i> » <i>Иногда приходил к озеру и наш проводник и не сводил с нас глаз.</i>
	на	что? (акуз.)	» <i>Надо прийти на проходную металлического завода.</i> » <i>Они придут на наш рынок за продуктами.</i> » <i>[...] прождал еще около часа и приехал к Ольге на дачу.</i> » <i>Год назад я приехал на филфак читать лекцию.</i>

от	кого/чего? (ген.)	» В то же время рыбацкие группировки вида приходят к островам от берегов Камчатки. » Когда приехала от отца и стала искать работу по специальности киномеханика. » Главные приехали от нашего дома на заводском автобусе [...]
по (секундарна локализација)	чему? (дат.)	» Помню, я приехал из гастролей по Скандинавии [...] » Я приехал к Луксор по железной дороге. » Наташа пришла по дороге домой.
под	что? (акуз.)	» Через много часов он приехал под окно и провистал. » Часть придет под стены города. » Я прихожу под липы перед домом пить кофе.
с	чего? (ген.)	» Мы съехали с парохода на берег в моторной лодке. » К вечеру он съехал с квартиры. » Я пришел прямо с площадки, усталый и счастливый потому, что сопровождал Клэр.
через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Туда приехали через швабские Альпы по очень красивым местам. » Павел пришел через проходную. » Пришли они сюда через стену.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 97. Рецијски потенцијал префикса про- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПРО-	в	что? (акуз.)	» Анна прошла в кабинет. » Он прошел в ванную. » Мы проходили в огород и оттуда через окошко смотрели на дядю. » Проехали в залив, поставили сеть-липучку. » Оттуда машиной проеду в Черновицы, где я пробуду пару дней.
	до	чего? (ген.)	» Мы прошли еще до конца аллеи. » Можем ли пройти пешком до метро? » Они прошли до забора Александровского сада. » Проходите второй этаж до прихожей с тремя дверьми. » Продвижение первого эшелона нормально проходит до артиллерийских позиций противника.
	за	что? (акуз.)	» Затем проехали за город и посетили два завода. » Они прошли за кулисы.
	из	чего?	» Вначале проехал из станции в станцию.

	(ген.)	» Можно пройти из соседнего здания [...] » Потом он прошел из спальни в кабинет. » Только иногда кто-нибудь из сотрудников, прижимая к груди бумаги, быстро проходил из одного кабинета в другой.
к	кому/чему? (дат.)	» Проходите! Проходите к дивану! Евгений Александрович!... » Но сын без обычного своего ехидства кинул получку на стол и сразу проехал к себе. » Когда я в отпуске, уже после войны, проехал к себе в деревню, так и подмывало поговорить о ней по душам.
мимо	кого/чего? (ген.)	» Мать проходила мимо его. » Машина, темно-вишневая, сверкающая, мягко проехала мимо сцены. » Я проехал мимо моей изломанной коляски. » Она села в свой автобус № 25 и проехала мимо своей остановки «Заводская». » Я каждый день проходил мимо этого забора.
на	что? (акуз.)	» Они проехали на юго-запад по долине Барлыка почти до самых Мугур. » На этот раз вместе с Филиппом Николаевичем Овсянниковым, который тоже живет в этом отеле, проехали на выставку. » Они прошли на свои места [...] » Она пройдет на кухню [...]
около	чего? (ген.)	» Кареты проехали около дома – мимо. » И затем они проехали около каких-то, должно быть, заводов. » Дойдя до ручья, берущего начало у висячего ледника Софруджу, проходят около водопада, после ручья, [...] » Лодки наши, влекомые течением, плыли посредине реки, но иногда так близко проходили около берегов.
от	кого/чего? (ген.)	» Еременко с досадой прошел от борта к борту, [...] » Только чтоб я в этом сраном городе проехал от вокзала до дома, [...] » Она проехала от центра города на его окраину.
перед	чем? (инстр.)	» Затем казаки, сотня за сотней, не спеша проехали перед государем. » Она проехала перед моими окнами [...] » И чем больше прохожих пройдет перед нашим окном [...] » Они прошли перед глазами художника.
по	чему?	» Тогда сойдем вниз и пройдем по берегу [...]

		(дат.)	» <i>Надя подломленным шагом прошла по комнате.</i> » <i>Уже в темноте он проехал по городу.</i>
	ПОД	чем? (инстр.)	» <i>Они проехали под Литейным мостом [...]</i> » <i>Через десять минут они проехали под аркой Главного штаба, повернули и покатали по Невскому.</i> » <i>Мы прошли под мостом.</i>
	С	чего? (ген.)	» <i>Пройти с юга на север, [...]</i> » <i>Как-то он решил пробежать с этажа на этаж по задней театральной лестнице.</i> » <i>Мороз был очень сильный, раздумывать некогда, я довольно скоро пробежал с Васильевского острова на Бассейную, в редакцию.</i>
	СКВОЗЬ	что? (акуз.)	» <i>Это я проехал сквозь туннель!</i> » <i>Машина с немцами проехала сквозь Берлин по пути к дому, [...]</i> » <i>Мы проехали сквозь лесочек и выскочили в поле.</i> » <i>Затем он прошел сквозь защитные занавесы иллюза.</i>
	У	чего? (ген.)	» <i>Вин по Рыльскому переулку проехал у кареты.</i> » <i>Мы проехали у подножия двух или трех утесов [...]</i> » <i>Он прошел у кафедры и счастливо улыбнулся Капитолине Игоревне.</i>
	ЧЕРЕЗ	что? (акуз.)	» <i>Рано уехал и проехал через Воробьевы горы.</i> » <i>Он прошел через зал.</i> » <i>Прошла через кухню, открыла дверь в чулан.</i> » <i>Мы прошли через знаменитые Львиные ворота.</i>

Исвор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 98. Рекијски потенцијал префикса раз- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
РАЗ-	В	что? (акуз.)	» <i>А затем мы разъехались в разные стороны, и я совсем забыл о художнике Калмыкове.</i>
			» <i>Депутаты разъедутся в регионы участвовать в предвыборной кампании.</i>
			» <i>Но мы все-таки обменялись паспортами и разъехались в маленькие города.</i> » <i>Он сразу же разошелся в разные стороны.</i>
	за	что? (акуз.)	» <i>Члены боевой организации отчасти уже разъехались за границу.</i>
			» <i>Можно разойтись между собой за пределы достижения выстрела.</i>
	из	чего? (ген.)	» <i>Народ не успевает разойтись из церкви.</i> » <i>Когда все разошлись из столовой [...]</i> » <i>Уже все актеры разошлись из театра [...]</i>

		» <i>Разойдутся все из дома.</i>
к	чему? (дат.)	» <i>Транспортники разошлись к разным выходам.</i> » <i>Лунные круги разошлись к берегам.</i> » <i>Здесь уже почти никого из батарейных не было, все разъехались к месту назначения.</i> » <i>Когда она снова увидела Р., был июль и все разъехались к морю [...]</i> » <i>Лодка зашаталась сильнее, и невидимые волны, с испуганным шумом, разбежались к берегам.</i>
между	чем? (инстр.)	» <i>Смогут они разойтись между собою, как Половинкин с ними только что разошелся, или не смогут?</i> » <i>Я приказал офицерам и урядникам разойтись между солдатами и наблюдать за ними.</i> » <i>Русские люди разошлись между собою.</i>
на	что? (акуз.)	» <i>И разошлись мы на разные пароходы.</i> » <i>Люди разъехались на дачи.</i> » <i>Все секретари разъехались на места.</i> » <i>Все разъехались на дачи.</i>
от	чего? (ген.)	» <i>Ранним утром разъехались от Таврического дворца последние экипажи.</i> » <i>После веселого ужина разъехались от меня все по домам.</i> » <i>Они разошлись друг от друга.</i>
перед (секундарна локализација)	чем? (инстр.)	» <i>И опять стеклянные двери услужливо разъехались перед ней.</i> » <i>Внезапно кровавый туман разошелся перед глазами пирата.</i>
по	чему? (дат.)	» <i>Депутаты разъедутся по округам.</i> » <i>Люди разъехались по деревням.</i> » <i>Город наполовину разъехался по дачам.</i> » <i>Вот ты говоришь, что они разъехались по домам.</i> » <i>Мы разошлись по разным углам террасы.</i> » <i>Дети разошлись по палаткам.</i>
с	чего? (ген.)	» <i>Мы не спешили разъехаться с аэродрома к себе в гостиницы на «двойке».</i> » <i>Нигде уже никого нет, все разбежались с работы, готовятся к встрече Нового года.</i> » <i>Все начальство управления разбежалось с тонущего корабля.</i>
у (секундарна локализација)	чего? (ген.)	» <i>Виктор сел на Мальчика, полковник – на свою коренастую, коротконогую – похожую на него – кобылу, – и разъехались у ворот.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 99. Рецијски потенцијал префикса с- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
С-	в	что? (акуз.)	» Милый мне сегодня надо сходить в парикмахерскую и с девочками мы собрались посидеть. » Пусть ребенок поможет накрыть на стол или сходит в магазин. » А в самом деле, почему бы и не сходить в кино... » Они сошли в сад. » Нянька – двоюродная сестра мужа – сбежала обратно в деревню.
	до	кого/чего? (ген.)	» Он стал делать большие шаги, оступился, упал и на спине съехал до самого конца трапа. » При малейшей неосторожности легко было съехать на боку до самой подошвы горы. » Сходил по набережной до речного вокзала, выяснил, когда идут «метеоры» на Канев. » Надо, думаю себе, сходить до господина доктора...
	из	чего? (ген.)	» Саша даже съехала из квартиры мужа под крышу родной престарелой тётушки. » Он сошел куда-то из леса. » Я схожу по ступенькам из сада, вниз на Мазвел-Хилл, а оттуда направо, вниз к Хайгейту. » По подмостям, храпя, сходили из вагонов лошади.
	к	чему? (дат.)	» С плачем сойду к сыну [...] » Владимир сошел к берегу купаться. » Она говорит мне: надо сходить к священнику. » Он решил сходить к тете Маше и попытаться там пообедать.
	на	что? (акуз.)	» Никто не съехал на пароход, чтоб выслушать решение судейской комиссии. » Ночевать – дальние в своих посудинах ночевали, ближние – съехали на берег [...] » Подожди до завтра. Сходим на стадион. » Женя, уезжая, просила сестру сходить на Кузнецкий мост, передать Крымову 200 рублей.
	от	кого/чего? (ген.)	» Петрова уже съехала от родителей. » На следующий день Максим съехал от Натальи.
	по	чему?	» Сошла она по лестнице до комнаты. » Летчик сошел по трапу.

(секундарна локализација)	(дат.)	» Съехал по гладкой земле в воду. » Очередной тяжелый удар обвалил его, и лишённая опоры дверь съехала вниз по крыльцу.
под	что? (акуз.)	» Сошли они на лыжах под гору. » Схожу под своды Мавзолея. » Самым увлекательным развлечением было съехать под гору по улице Трактовой [...] » Папаша, соответственно, выпустил, тихо вякнув, воздух и съехал под стол.
с	чего? (ген.)	» Дети сошли с крыльца. » Наташа сошла с задней площадки. » Мы съехали с парохода на берег в моторной лодке. » И я в поисках ночлега съехал с платного шоссе в попутный город.
у	чего? (ген.)	» Мне пришлось сойти у торгового центра. » Они сошли не у вокзала, а сошли у больницы. » В 2 1/2 они съехали у телеграфной станции и пошли пешком до деревни
через (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Он сошел через закрытую дверь [...] » Потом мы сходили с лестницы через двор и вошли в лачужку, где была жара невыносимая. » Ну, думаю, схожу еще через дорогу, если там нет, поеду в другую сторону.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 100. Рецијски потенцијал префикса у- у руском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
У-	в	что? (акуз.)	» Миша ушел к себе в комнату. » Они ушли в пустыню. » Красила губы, уходила в магазин на работу, а нас оставляла одних. » Почему старый состав оркестра уехал в Испанию? » Мне сказали, что он с отцом уехал в Москву.
	за	что? (акуз.)	» Мне надо уйти за кулисы перед спектаклем. » А он уехал за город! » Сегодня почти все уехали за рубеж. » Нашим топовым спортсменам, которые уехали за океан и сделали там карьеру [...]
	из	чего? (ген.)	» Ну мне пришлось уехать из страны. » Герой хочет только одного-навсегда уехать из города и начать новую жизнь. » Я ушел из парка. » Они уехали из цирка на другое место.

	к	кому/чему? (дат.)	» От стола он ушел к телевизору. » Дед, выжимая бессильную улыбку, ушел к сараю и там плакал. » Престарелый Замараев уехал к сыновьям. » Уехал я к родственнику и стал дожидаться.
	на	что? (акуз.)	» Ей хотелось послушать скрипку, а Володя, к сожалению, уехал на концерты. » Жена Скварыша с внуками тоже вчера уехала на дачу. » Она вызвала такси и уехала на Киевский вокзал. » Батальон уйдет на Ближний Восток.
	от	чего? (ген.)	» Она сама уехала от меня. » Шел уже второй год, как Нина с девочками уехала от сестры. » Маня уехала от матери в тот же день, когда узнала про квартиру. » Белосельцев уехал от ресторана [...] » Никуда я не уйду от тебя.
	по (секундарна локализација)	чему? (дат.)	» И они уехали по пыльной плоской дороге. » Мы тотчас же уехали по железной дороге в Потти. » Она ушла по сырой набережной.
	под	что? (акуз.)	» Судно ушло под воду. » Матросы ушли под палубу. » А я уехал под Питер, сплю, газет не читаю, радио не слушаю. » А затем она уехала под Новгород на Фарфоровый завод.
	с	чего? (ген.)	» Отсюда он никуда не уйдет, не уедет с земли своих предков. » С этими словами она и уехала с Терского берега. » Лучшие всего прямо сейчас уехать с работы и не показываться до конца дня. » Когда они ушли с базара, Люба оглянулась и увидела, что там их больше нет.
	сквозь (секундарна локализација)	что? (акуз.)	» Михаил ушел сквозь илюз в ангар. » – Нет, здесь работа очень тяжелая, – ответили они и пошли к начальнику города сказать, что ими все сделано по закону, но старому шарманщику, видимо, помогает сам дьявол, потому что он ушел сквозь стену.
	через	что? (акуз.)	» Можно уйти через огороды. » Он ушел через комнаты в сад.

	(секундарна локализација)		» Умудрился уехать через Прибалтику, как и Белендеев. » Она решила уехать через Израиль в Америку. » Погостили наши якутские немного и уехали через Москву в Кировскую.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

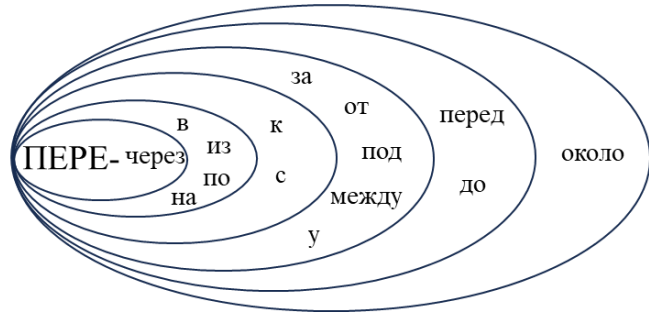
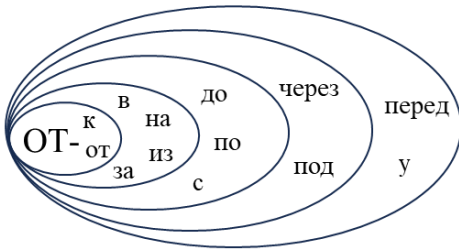
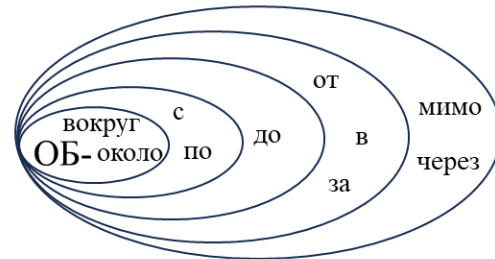
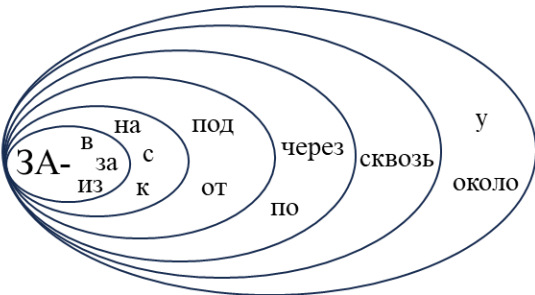
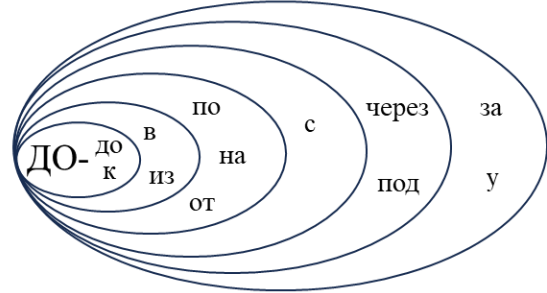
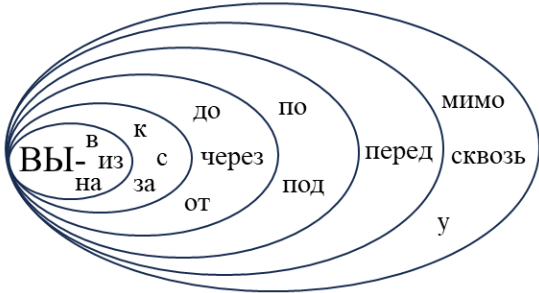
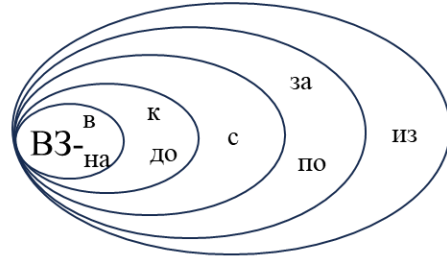
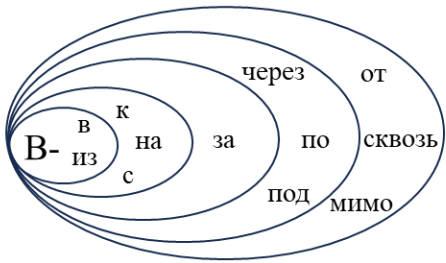
У наведеном табела код неких предлога стоји напомена да је предлог везан за секундарни локализатор. Пре свега, секундарни локализатор показује путању којом се објекат локализације креће до крајњег циља, односно примарног локализатора. Примарни локализатор представља место које представља почетну тачку кретања објекта локализације или крајњу тачку. Секундарни локализатор у просторном односу показује прелазну тачку на путањи објекта локализације или површину по којој се обавља кретање. Уз секундарне локализаторе често стоје предлози *сквозь, через, мимо* који носе значење перлативности (*входят сквозь распахнутое окно, вошел через заднюю дверь, войти мимо кухонной печи*) или предлог *по* који указује на значење кретања по површини локализатора (*въехать в Испанию по шоссеиной дороге*).

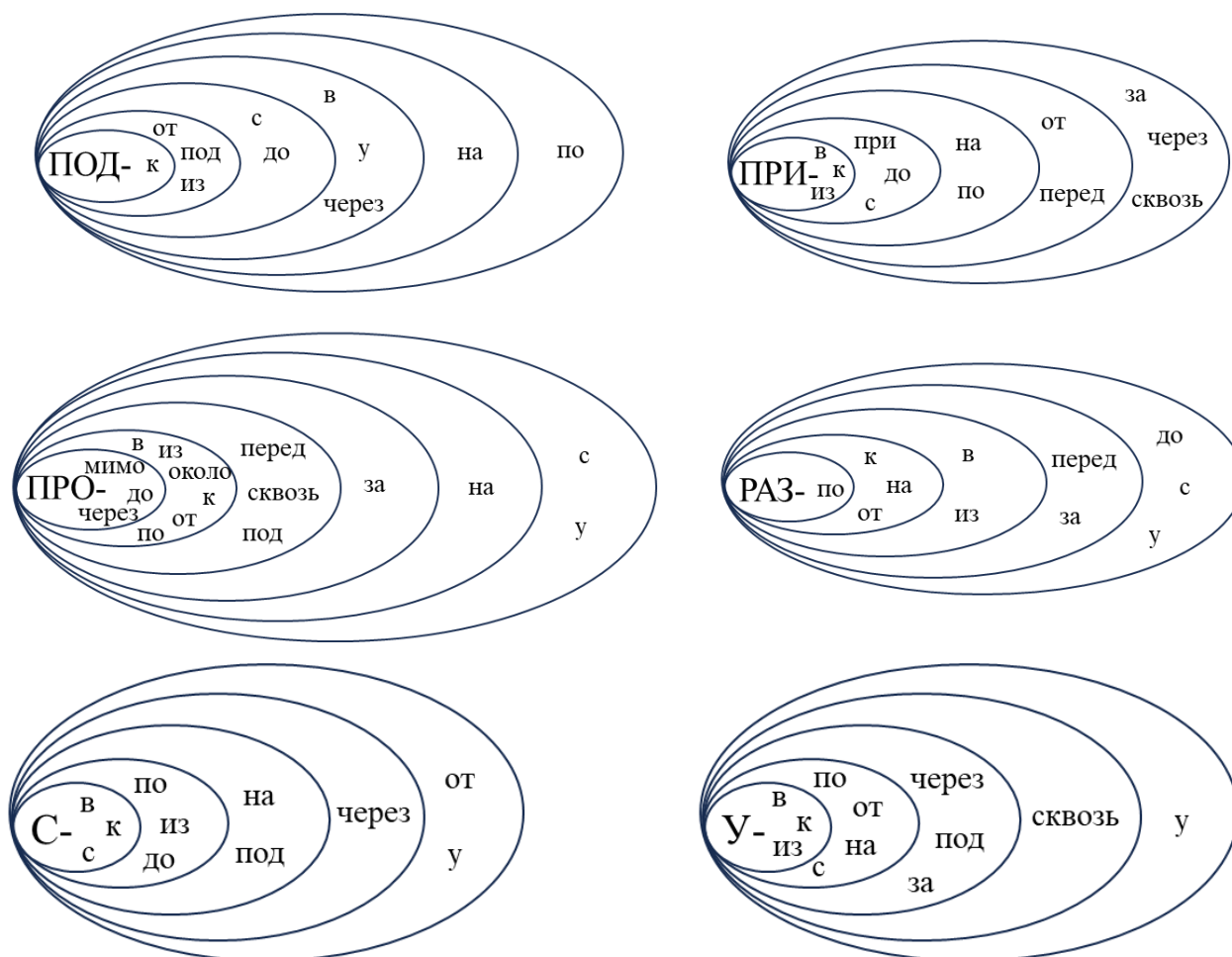
Када посматрамо пример *Глебов [...] вошел через заднюю дверь в помещение магазина* идентификују се два локализатора. Примарни локализатор *помещение магазина* показује нам крајњу тачку кретања објекта локализације, док *задняя дверь* као секундарни локализатор усмерава кретање објекта до крајњег циља. Појава секундарног локализатора јавља се уз глаголе који указују на адлативно и аблативно кретање. Ређи су примери где перлативни глагол прати два локализатора због његове семе која није усмерена на одређивање почетног или крајњег циља кретања. Предлошко-падежне констукције са предлозима *за, по, перед, у, мимо, сквозь, через* у функцији оријентира представљају допуне у значењу секундарног оријентира.

Што се тиче префиксалног глагола са *об-*, запажа се да су његове допуне чешће секундарни локализатор. Природа префикса *об-* показује кружно кретање, тако да предлози *мимо, около, вокруг* указују на примарни локализатор чија се семантика подудара са префиксалном морфемом, а остали предлози *в, до, от, по, с, через* показују секундарни локализатор (*обошел Антона по кругу; мы объедем парк с запада, пришлось обходить здание через улицу Кирова; обошёл морской берег до реки Алазеи*).

На основу анализе корпуса, разноврсност корелација између префиксалних глагола кретања и предлога је велика, иако смо очекивали суженију лепезу предлога са којима ови глаголи остварују везе. Такође, предлошко-падежне констукције са значењем аблативности и адлативности остварују снажне везе са префиксалним изведеница без обзира на то да ли се значење префикса и предлога у погледу оријентисаности кретања подудара (*вошел в дом, вошел из двора*). У овом делу показали смо да предлози остварују функцију појачавања значења, помоћну функцију и самосталну функцију. Функција појачавања значења и самостална функција префикса заступљеније су у односу на помоћну функцију. Помоћна функција префикса бележи се код констукција са перлативним предлошко-падежним констукцијама (где је важно исказати секундарни локализатор), што утиче на суженију употребу у овој функцији.

На основу анализираних примера може се идентификовати однос између префикса и предлога и учесталост јављања одређених предлога уз префикс. Како бисмо ово илустровали дајемо графички приказ (Слика 23) централних и периферних предлога са којима префикси остварују рекцијске везе.

Слика 23. Графички приказ централности односа префикса и предлога у руском језику
Извор: Аутор на основу доступне литературе

Према обрасцу који је коришћен за приказ односа префикса и предлога у руском језику, у наставку поглавља дат је приказ корелација између префикса и предлога у српском језику. Овај однос приказан је табеларно (Табела 101-113). Општи утисак је да префиксални глаголи кретања у српском имају сужено рекцијско поље у односу на руски језик. Због тога префикси и предлози неће бити графички приказани.

Табела 101. Рекцијски потенцијал префикса у- у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
У-	у	шта? (акуз.)	» Деца су ушла у учионицу пре него што је звонило. » Утрчао је у кућу чим је почео пљусак. » Ушао је у просторије правне службе са папира у рукама. » Ући у тај воз био је подвиг десетак минута пре поласка. » Не дозволите мувама да улете у кућу!
	за (секундарна локализација)	ким? (инст.)	» Син је утрчао у кола за својом мајком. » Улетео је за дететом у собу. » Ући ћу у салу за тобом.

из	чега? (ген.)	» Гледаоци су из сале ушли у хол. » Једини начин да уђу био је из дворишта. » Мува је улетела из суседне просторије. » Уплашили смо се када је ушао из кухиње јер смо мислили да је кућа празна. » Мигранти су ушли из Мађарске.
иза	чега? (ген.)	» Глумци су утрчали иза сцене да се спреме за наредни чин.
на	шта? (акуз.)	» Да бисмо ушли на територију Мађарске, морамо прећи границу. » Глумица је улетела на сцену. » Деца су дуго чекала да уђу на базен. » Навијачи су ушли на стадион. » Ушли смо на подијум и почели да играмо. » Екипа је утрчала на терен.
под	шта? (акуз.)	» Због изненадне кише утрчао је под цераду. » Птице су улетеле под кров. » Мама се увукла под ћебе да би се загрејала. » Ушли смо под шатор. » Одлучили смо да утрчимо под надстрешницу и видимо ко ће бити бржи.
с	чега? (ген.)	» Са балкона је ушао у собу. » Путник је са перона улетео у воз. » Утрчали смо са спрата у дневну собу. » Путници су са терминала ушли у воз. » Врабац је улетео са гране директно у кухињу.
код	кога? (ген.)	» Ушао је несигурно код доктора. » Утрчао је код директора јер је каснио.
кроз (секундарна локализација)	шта? (акуз.)	» Кроз гаражу се улази право у тржни центар. » Непозвани гости су ушли кроз задњу капију. » Утрчали смо кроз врата музеја. » Кроз Мађарску смо ушли у Србију.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Предлог *кроз* у корелацији са глаголима са префиксом *у-* упућује на секундарну локализацију јер је сам предлог носилац перлативног кретања које допуњује адлативно значење префикса *у-*. Такође, предлог *за* јавља се као секундарна допуна глаголима кретања са префиксом *у-* с тим што има објекатско значење (*Улетео је за дететом у собу*). У руском језику забележено је више предлога који остварују везу са префиксалним глаголима на *у-* (са предлогом *иза* у значењу указивања на задњу страну локализатора, предлогом *мимо* и *по* у виду оријентира везаних за секундарни локализатор). У српском језику у корелацији са предлогом *пored* користе се глаголи перлативног кретања (*до кухиње је прошао поред пећи*). Што се тиче предлога *иза*, у српском језику забележени су јединични примери јер је овај предлог карактеристичан за обележавање положаја локализатора у односу на други локализатор, а не за усмеравање кретања објекта локализације (*ушао је у гаражу иза куће*). Наведени пример у табели *ушли су иза сцене* карактеристичан је јер *иза сцене* означава простор који на српском језику нема одговарајући назив него се користи конструкција *иза сцене* или позајмљеница *бекстејџ*. Да је употребљена

позајмљеница, пратио је би предлог у који би само потврдио улазак објекта локализације у унутрашњост локализатора, што семантички показује конструкција *иза сцене*. У случају предлога *по* у руском, у српском језику користи се инструментал без предлога (у *Шпанију се може ући ауто-путем*).

Табела 102. Рекцијски потенцијал префикса *уз-* у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
УЗ-	до	чега? (ген.)	» <i>Птић је узлетео до гнезда, само да би на време стигао на вечеру.</i> » <i>Са стране се видело како је авион узлетео до врха планине.</i>
	ка	коме? (дат.)	» <i>Узлетети ка незамисливим висинама била је машта сваког пилота у просторији.</i>
	на	шта? (акуз.)	» <i>Патке су узлетеле на врх оgrade и ширећи крила терале непожељне птице из своје околине.</i>
	с	чега? (ген.)	» <i>Убрзо после изласка сунца узлетела је са гране.</i> » <i>Авиони узлећу са писта.</i>
	уз	шта? (акуз.)	» <i>Устрчао је уз степенице брзином муње.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Употреба префиксалних глагола са морфемом *уз-* сужена је у српском језику јер се најчешће користи глагол *узлетети* за означавање вертикалног кретања. Овај управни глагол на синтагматском нивоу може се користити самостално без указивања на локализатор (*авион је узлетео*). Такође, до сужености оваквих префиксалних глагола долази јер се вертикална сема у српском језику подразумева за објекте локализације као што су птице, авиони, хеликоптери, па се самим тим чешће наглашава почетак кретања и одвајање од објекта локализације (*авион је полетео, птице су полетеле*). Ограниченост употребе префиксалних изведеница допринела је да и дијапазон предлога који их прате буде сужен. У руском језику глаголски деривати са префиксом *вз-* имају ширу примену због коришћења глагола *взойти* чије значење у српском језику означава лексема *попети се*.

Табела 103. Рекцијски потенцијал префикса *из-* у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ИЗ-	у	шта? (акуз.)	» <i>Изашао је у двориште да би запалио цигарету.</i> » <i>Мама је изашла у бајту да убере цвеће за вазу.</i> » <i>Изашли смо у ходник дома здравља да бисмо сачекали медицинску сестру.</i>
	до	чега? (ген.)	» <i>Тата је изашао до продавнице по хлеб.</i> » <i>Изашли су до најближе пумпе да би купили жваке.</i> » <i>Истрчати до циља био је мој највећи сан.</i>
	иза	чега? (ген.)	» <i>Никола је изашао иза завесе и изненадио све присутне.</i> » <i>Изађе иза гараже како би нас сустигао и поздравио пре одласка.</i>

			» <i>Птица је излетела иза гомиле лишћа коју смо скупили.</i>
из	чега? (ген.)		» <i>Истрчао је из учионице када је чуо звоно које се протезало ходником.</i> » <i>Заједно су изашли из дворишта и наставили пут ка центру града.</i> » <i>После испита изашли су из слушаонице.</i> » <i>Чим је завршио састанак излетео је из канцеларије.</i>
ка	чему? (дат.)		» <i>Марија ће изаћи ка трафици како бисте се нашле на пола пута.</i> » <i>Видевши Маркова кола која су се приближавала, истрчала сам ка њему да бисмо се поздравили.</i>
на	шта? (акуз.)		» <i>Истрчали смо на бину и почели да певамо уз омиљену песму.</i> » <i>Изаћи ће на пољану да би имали бољи преглед ситуације.</i> » <i>Излетео је на свеж ваздух да се не би угушио у дуванском диму.</i>
испред	чега? (ген.)		» <i>Непромишљено су истрчали испред аутомобила који је нагло закочио.</i> » <i>Изашли су испред школе и сачекали родитеље.</i>
пред	шта? (акуз.)		» <i>Изашао је пред зграду да би сачекао госте.</i> » <i>Птица је излетела пред мене, учинивши да устукнем.</i>
са	чега? (ген.)		» <i>Изашли смо са терасе и наставили шетњу двориштем.</i> » <i>Са посла излазим раније кад морам нешто неодложно да завршим.</i> » <i>Истрчала је са сцене како је не би видели уплакану.</i>
кроз (секундарна локализације)	шта? (акуз.)		» <i>Птица је брзином трептаја пролетела кроз салу и излетела кроз отворен прозор.</i> » <i>Изаћи ћемо кроз тунел који смо ископали.</i> » <i>Извукла се кроз узак отвор у зиду.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

У поређењу са руским, у српском језику маркирана је употреба предлога који не појачавају значење префикса. Код префикса *из-* у српском језику није забележена рекцијска допуна са предлогом *испод* која се среће у руском језику. У српском овакве синтагме нису уобичајене. Да би било могуће указати на доњу страну локализатора у српском језику, неопходно је употребити глагол позиционирања, *изашао је и стао испод дрвета* или *истрчали су и стали испод прозора да чују разговор*. У руском језику позиционирање испод локализатора се не усмерава додатним глаголом, већ се подразумева да се ту кретање завршава и наступа фаза мировања (*вышли они в сад под деревья*).

Табела 104. Рекцијски потенцијал префикса до- у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ДО-	у	шта? (акуз.)	» <i>Кад је дошла у стан, решила је да спремим вечеру.</i> » <i>Дотрчао је у радионицу како би што пре почео да ради на поправци аутомобила.</i> » <i>Марко ће доћи у Београд крајем месеца.</i>
	до	чега? (ген.)	» <i>Деца су дотрчала до стола да пробају сладолед.</i> » <i>Птице долећу до појила које сам направлио.</i> » <i>Мама је дошла до катије да види кога има на улици.</i>
	из	чега? (ген.)	» <i>Директор је дошао из Маркове канцеларије.</i> » <i>Због промаје папери су долетели из суседне просторије.</i> » <i>Пас је дотрчао из дворишта.</i>
	иза	чега? (ген.)	» <i>Дошла је иза зграде јер је хтела да нађе друго паркинг место</i> » <i>Дошли су иза школе јер су се чула велика галама.</i> » <i>Долетели су иза куће јер су видели да им је непознати пас ушао у двориште.</i>
	на	чта? (акуз.)	» <i>Дошли су на базен не поневши пешкире.</i> » <i>Да ли ће Никола дотрчати на сцену када буде видео да си ту?</i> » <i>Ласте долећу на ово дрво сваког пролећа.</i>
	од	чега? (ген.)	» <i>Дошли смо јуче од бакине куће.</i> » <i>Увече је дошао од своје куће до нас.</i> » <i>Долазимо од ваше куће до позоришта за пола сата.</i>
	под	шта? (акуз.)	» <i>Када дођемо под крошњу, сунце нам не може ништа.</i> » <i>Дотрчао је под онај бетонски свод да би побегао од погледа.</i> » <i>Врапци долећу под овај кров сваког дана.</i>
	са	чега? (ген.)	» <i>Дођи са мора право код нас.</i> » <i>Дотрчала је уморна са тренинга.</i> » <i>Ова лопта је долетела са тавана.</i>
	кроз (секундарна локализација)	шта? (акуз.)	» <i>Дошли су кроз тунел до магистралног пута.</i> » <i>Птица је долетела кроз поље до наше куће.</i> » <i>Пас је дотрчао кроз уску рупу у огради.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Глаголи са префиксом до-, као и префиксалне изведенице са у-, имају велики рекцијски потенцијал. У поређењу са руским, дериватима са префиксом до- недостаје допуна са предлогом по, која је у српском замењена инструменталом без предлога (*дошао је путем кући; булеваром су дошли до факултета*).

Табела 105. Рецијски потенцијал префикса за- у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ЗА-	за	шта? (акуз.)	» Неопажено је зашао за угао. » Видела сам га како је замакао за угао.
	под	шта? (акуз.)	» Завукао је руке под ћебе јер је било хладно. » Мачка се завукла испод стола.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Префиксални деривати са морфемом за- у руском језику имају значење смештања унутар локализатора на краћи временски период, што се у српском означава глаголом *свратити*. Префикс за- има сужену употребу са глаголима кретања у српском језику јер је носилац семе почетног значења (*затрчати се, залетети се*). Сема смештања објекта локализације испод локализатора реализује се са глаголима премештања.

Табела 106. Рецијски потенцијал префикса об- у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ОБ-	у (секундарна локализација)	чему? (лок.)	» Обишли су у Београду најважнија места: Калемегдан, Кнез Михаилову улицу, Трг републике, Теразије, Храм Светог Саве.
	око	чега? (ген.)	» Кувар је обишао око стола да дохвати кецељу. » Јато птица је облетало око моје куће.
	до (секундарна локализација)	чега? (ген.)	» Обишао је језеро све до места уића реке. » Обишао је око дворишта све до капије.
	с (секундарна локализација)	чега? (ген.)	» Марко је морао да обиђе терен са друге стране да би видео. » Обићи ћемо парк са западне стране.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Уз префикс об- најчешће се користи локализатор без оријентира у виду предлога (*обишли су језеро*). Такође, глагол *обићи* користи се у значењу *посетити* што представља модификацију просторне семе (*да би се дошло некоме у посету, потребно је прећи одређено растојање*).

Табела 107. Рецијски потенцијал префикса од- у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ОД-	у	шта? (акуз.)	» Отишла је у Данску да пронађе посао. » Милица је отишла у гаражу по слатко од вишања. » Отрчали смо у кућу где нас је чекало изненађење.
	до	чега? (ген.)	» Отићи до суседног села представљало је велики подвиг. » Одлетео је до Америке и успео да превазиђе страх од авиона. » Нисам могао да претпоставим да ћу морати да отрчим до станице да бих стигао на време.
	иза	чега? (ген.)	» Дете је отрчало иза завесе да га нико не би пронашао.

			» <i>Отићи ће из гараже да нађе култиватор.</i> » <i>Лопта је одлетела из гола.</i>
из	чега? (ген.)		» <i>Отићи ћу из канцеларије чим видим да је ходник празан.</i> » <i>Птица је одлетела из свог гнезда.</i>
к	чему? (дат.)		» <i>Отишла је ка водопаду да направи бољу фотографију.</i> » <i>Стрела је одлетела ка мети.</i> » <i>Отрчао је ка кући.</i>
на	шта? (акуз.)		» <i>Отишли су на матуру руку под руку.</i> » <i>Марко је отрчао на терасу да ухвати залазак сунца.</i> » <i>Да ли ћемо отићи на концерт следеће недеље?</i>
од	чега? (ген.)		» <i>Нико није веровао да је Нина отишла од куће.</i> » <i>Отрчали су од стола да би отворили поклоне.</i>
испод	чега? (ген.)		» <i>Мали Игор је отишао испод стола да га брат не ухвати.</i> » <i>Отрчао је испод његовог прозора и чекао да се појави.</i> » <i>Голуб је одлетео испод крошње.</i>
с	чега? (ген.)		» <i>Демонстративно су отишли са сцене.</i> » <i>Отрчао је са бине да се поздрави са новинарима.</i> » <i>Отишли су са терена у знак протеста.</i>
кроз	шта? (акуз.)		» <i>Столица је одлетела кроз прозор.</i> » <i>Мува је одлетела кроз вентилациони отвор.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Поред префикса *у-*, *из-*, *до-* и префикс *од-* на основу примера из корпуса српског језика показује велики потенцијал спојивости са различитим предлозима. Укључивање посматрача у просторни однос омогућава повезивање са различитим предлошко-падежним конструкцијама.

Табела 108. Рекцијски потенцијал префикса *пре-* у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПРЕ-	у	шта? (акуз.)	» <i>Можемо прећи у трпезарију на вечеру.</i> » <i>Пренео је ствари у собу.</i> » <i>Прелетели су у ваздушни простор Мађарске.</i>
	до	чега? (ген.)	» <i>Брзо је претрчао до следеће базе.</i> » <i>Птић је несигурно прелетео до најближе гране.</i> » <i>Претрчао је до киоска и купио новине.</i>
	из	чега? (ген.)	» <i>Преишли су из ходника у дневну собу.</i> » <i>Претрчали су из свлачионице у салу за вежбање.</i> » <i>Знали су да касне и морају да претрче из шминкернице на сцену.</i>

	на	шта? (акуз.)	» Гости су прешли на терасу. » Прешли су на другу страну реке.
	од	кога/чега? (ген.)	» Претрчала сам од куће до гараже. » Врабац је прелетео од поља до шуме за трен ока. » Требало нам је много времена да пређемо од једног села до другог.
	под	шта? (акуз.)	» Прешли смо под сунцобран да не бисмо изгорели на сунцу. » Морао је да пређе под свод да би се сакрио од кише.
	преко	чега? (ген.)	» Прешли су преко моста пешике јер је била гужва, а морали су да стигну на време. » За време тренинга морају да претрче преко обележених линија. » Схватили су да морају да прелете преко океана.
	с	чега? (ген.)	» Они су само желели да пређу са једног острва на друго. » Пчеле су прелетеле са кајсије на трешње.
	кроз	шта? (акуз.)	» Прећи ће кроз бару јер нема другог пута. » Сви маратонци ће претрчати кроз циљ.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

У руском језику глаголи *перейти* и *переехать* користе се у значењу пресељења, што омогућава ширу примену ових глагола кретања у односу на српски језик. У српском језику глагол *прећи* може се употребити у значењу пресељења (*прешли су у други стан*), али његова употреба везује се за разговорни стил. У наведеним примерима запажа се да предложно-падежне конструкције у значењу аблативности и адлативности указују на крајњи циљ кретања или почетно место и често се примењују са глаголима перлативног кретања.

Табела 109. Рекцијски потенцијал префикса *под-* у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПОД-	под	шта? (акуз.)	» Замало да дете подлети под кола. » Подвукао је папир под столњак.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

У поређењу са руским језиком префикс *под-* има сужено значење у српском. Префикс *под-* у руском означава прилажење локализатору, што није случај у српском језику. Префикс *под-* се у српском употребљава са глаголима премештања, а ограничено са глаголима кретања.

Табела 110. Рекцијски потенцијал префикса *при-* у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПРИ-	до	чега? (ген.)	» Пришли су до слике да би је боље видели. » Притрчао је до мене и јако ме загрлио. » Пришао је до стола и узео новине.

	к/ без предлога	коме/чему? (дат.)	» Никола је гледао како ка њему прилази неки нови ауто. » Пришао је ка прозору јер је чуо чудне гласове са улице. » Притрчали су баки која је из џепа извадила чоколадице. » Пришао је обали. » Девојчица је пришла прозору, где се чуо разговор укућана.
	на	шта? (акуз.)	» Ако привучете кутију на ову плочу, лакше ћемо подићи терет.
	под	шта? (акуз.)	» Марија је хтела да привуче саксију под надстрешницу.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Са префиксом *при-* најфреквентнији је предлог *до* и допуна без предлога. Овај префикс употребљава се у значењу приближавања локализатору са предње стране и допуна која га прати је у дативу без предлога. У поређењу са руским језиком, дијапазон предлога који остварују корелацију са префиксом *при-* у српском језику је сужен. Префиксални глаголи са афиксом *при-* у српском језику, у руском језику имају еквиваленте у виду деривата са префиксом *подо-* (*пришли су ми – подошли ко мне; пришли су кући – они подошли к дому*).

Табела 111. Рекцијски потенцијал префикса *про-* у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
ПРО-	у	шта? (акуз.)	» Ко би рекао да ће он проћи у уску просторију! » Прошли смо у трпезарију која је била велика колико и дневна соба.
	до	чега? (ген.)	» Проћи ће до терасе да би уживали у погледу. » Прошли су до тунела где су морали да сачекају зелено светло да би прошли даље.
	иза	чега? (ген.)	» Неко је прошао иза гараже. » Папагај је пролетео иза цвећа и оборио саксију. » Да ли ће Милан успети да протрчи иза ограде неопажено?
	из	чега? (ген.)	» Прошли сте из спаваће собе у купатило, а да нисте ни приметили слику на зиду. » Протрчао је из сауне до залеђеног језера.
	мимо	кога/чега? (ген.)	» Дечак је протрчао мимо чесме и улетео право у блато. » Ласта је пролетела мимо наших глава. » Марко је прошао мимо мене не приметивши ме.
	на	шта? (акуз.)	» Прошао је на зараван и имао најбољи поглед на Рим. » Морали су да прођу на своја места.
	око	чега? (ген.)	» Каћа је прошла око храма на путу ка продавници. » Проћи ћемо око дворца како бисмо направили најбоље фотографије.

	испред	чега? (ген.)	» <i>Прошли су испред стражара.</i> » <i>Јато птица је пролетело испред мојих кола.</i> » <i>Девојчица је протрчала испред оgrade тражећи мачку.</i>
	по	чему? (дат.)	» <i>Прошао је по тек избетонираној стази.</i> » <i>Да ли ће протрчати по овој пољани?</i>
	испод	чега? (ген.)	» <i>Маратонци ће протрчати тачно испод моста.</i> » <i>Да бих прошла испод тог дрвета, морам да се сагнем.</i> » <i>Голуб је пролетео испод балкона и ударио у прозор.</i>
	кроз	шта? (акуз.)	» <i>Протрчао је кроз шумарак сав уплашен.</i> » <i>Мара је прошла кроз ходник и дошла до терасе.</i> » <i>Није лако са таквом прецизношћу пролетети кроз овако узак простор.</i>
	поред	чега? (ген.)	» <i>Прошли су поред мене као поред турског гробља.</i> » <i>Пролетели су поред искључења са ауто-пута не угледавши знак.</i> » <i>Сваког дана Марко пролази поред куће у којој је одрастао.</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Перлативни глаголи кретања са префиксом *про-* у српском језику бележе велики рекцијски потенцијал са предлошко-падежним конструкцијама. Семантика ових глагола омогућава допуне у значењима аблативности, адлативности и перлативности.

Табела 112. Рекцијски потенцијал префикса раз- у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
РАЗ-	у	чему? (лок.)	» <i>Сви присутни су се након инцидента разишли у различитим правцима.</i>
	из	чега? (ген.)	» <i>Разишли су се из те мале просторије чим је говор био готов.</i> » <i>Растрчали су се из центра града ка периферији.</i> » <i>Пси су развукли све ђубре из кесе.</i>
	к	чему? (дат.)	» <i>Када је Мирко почео да броји, остала деца су се разбежала ка пећини да би се сакрили.</i> » <i>Разишли су се ка важним местима у граду.</i>
	међу	чим? (инстр.)	» <i>Разбежали су се међу дрвећем и више их нисмо могли видети.</i> » <i>Развукао је лампице међу стубовима и осветлио стазу.</i>
	на	чему? (лок.)	» <i>Гледао је како се глумци разилазе на сцени.</i> » <i>Разишли су се на тргу и кренули свако на своју страну.</i>
	испред (секундарна локализација)	чега? (ген.)	» <i>Разишли су се испред школе после дугог поздрава.</i> » <i>Разбежали су се испред позоришта када су чули експлозију.</i>

	по	чему? (дат.)	» После велике туче сви су се разишли по периферији града. » Видели су да се спрема олуја, па су се разбежали по кућама. » Разбежали су се по учионицама када су чули звук звона. » Разлетели су се по собама кад су чули да им стижу гости.
	с	чега? (ген.)	» Због гужве која се направила било је неопходно да се сви разиђу са градског трга. » После викенда када се трговци разиђу са пијаце, то место личи на праву депонију. » Сви су се разбежали са сцене и настаде мрак.
	преко	чега? (ген.)	» Разбежали су се преко пољане. » Пчеле су се разлетеле преко паињака на коме су биле кошнице.

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Табела 113. Рекцијски потенцијал префикса с- у српском језику

Префикс	Предлог	Падеж	Пример
С-	у	шта? (акуз.)	» Сишла је у подрум по туристију. » Рода је слетела у гнездо носећи нове гране за своју кућу. » Брзо су сишли у приземље када су чули гласове. » Како је олуја била јака, морали су да слете у њима непознату земљу.
	до	кога/чега? (ген.)	» Пошто је био леп дан, сишли смо до кеја да се прошетамо. » Авион је принудно слетео тик до мора. » Мораће да сићу до шуме како би потражили несталог љубимца.
	из	чега? (ген.)	» Данас је њен брат слетео из Француске. » Сишао је из своје канцеларије на последњем спрату и прекорио нас за лоше изведен пројекат. » Сишли су из вагона и угледали гомилу навијача који су скандирали.
	на	шта? (акуз.)	» Слетели су на аеродром са малим кашњењем. » Хеликоптер је принудно слетео на пољану недалеко од насељеног места. » Лоши временски услови допринели су да је авион морао да кружи око аеродрома пре него што је могао да слети на писту. » Птице су слетеле на кров.
	под	шта? (акуз.)	» Врбац је слетео под кров да се сакрије од олује.

			» <i>И неочекивано смо у центру града сишли под земљу и тамо наставили шетачку туру.</i> » <i>Мина није ни приметила да јој је изгубљени папагај слетео под стреху.</i>
	с	чега? (ген.)	» <i>Сишли су са балкона и одали нам почаст.</i> » <i>Голуб је слетео са гране и почео гласно да гуче.</i> » <i>Имао је јако угануће да му после церемоније није било лако да сиђе са победничког постоља.</i>
	кроз (секундарна локализација)	шта? (акуз.)	» <i>Сишли су до града кроз густу шуму.</i> » <i>Авион је слетео кроз густе облаке.</i> » <i>Треба да сиђемо доле кроз овај уски ходник?</i>

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Рекијски потенцијал који имају префикси у српском језику суженији је у поређењу са руским језиком. Префикси као што су *у-, из-, до-, од-, про-, раз-, с-* у српском језику имају шири дијапазон предлошко-падежних допуна у односу на остале префиксе у српском језику јер постоји могућност успостављања односа са предлозима који упућују на перлативност, адлативност и аблативност.

Однос префикса и предлога је комплексан. Поред тога што овај однос зависи од појединачних семантичких карактеристика префикса и предлога, семантика мотивног глагола утиче на рекцијску допуну. Анализом примера из корпуса примећено је да префикси остварују најјачу везу са предлозима који имају семантички исто или слично значење као они. Осим тога, предлози који представљају формалне и семантичке еквиваленте са префиксима налазе се у центру или на ближој периферији семантичког простора система префикса. Даље ка периферији се налазе предлози који указују на перлативно кретање објекта локализације у односу на локализатор, или предлози који стоје уз секундарни локализатор. Приликом одређивања просторних односа предлози заузимају важно место јер имају функцију главног оријентира у просторној структури, док префикси као допунски оријентир усмеравају кретање које означава мотивни глагол. Значење префикса у просторном односу је важно због одређивања врсте кретања објекта локализације, као и због односа које има посматрач у односу на просторни догађај.

13 ДЕВЕРБАТИВИ ОБРАЗОВАНИ ОД ГЛАГОЛА КРЕТАЊА

Ово поглавље биће усредсређено на издвајање девербатива и именица насталих од префиксалних глагола кретања. Поред тога, указаћемо на изведенице настале деривацијом помоћу суфикса *-ице* у руском језику и *-ак* и *-иште* у српском језику. Што се тиче глаголских именица, оне су такође, мотивисане глаголима, с тим да оне нису у фокусу овог поглавља јер су сачувале у потпуности значење кретања мотивног глагола. На основу материјала пронађеног у речницима *Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным* А.Н. Тихонова (Тихонов 2014) и *Обратног речника српскога језика* М. Николића (Николић 2010) издвојене су именице формиране од глагола кретања, а њихова значења потврђена су у речнику *Толковый словарь русского языка* С. И. Ожегова (Ожегов 2008) и *Речнику Матице српске* (РМС 2011). Што се тиче теоријског оквира везаног за деривацију, ослањамо се на запажања приказана у *Творби речи у савременом српском језику* И. Клајна (Клајн 2003) и *Руској граматици* Н. Ј. Шведове (ред.) (Шведова 1980). Одређена запажања о девербативима представљена у *О именицама типа налет у српскохрватском језику* И. Грицкат (Грицкат 1981) приказујемо у овом раду јер су усмерена на недоумице са којима се срећу истраживачи приликом одређивања порекла девербатива.

Део девербатива образованих од префиксалних глагола кретања изгубио је делимично или у потпуности сему простора, док је други део сачувао значење простора, како у виду места на којем се врши кретање означено мотивним глаголом, тако и у виду саме радње везане за кретање објекта локализације. Циљ овог дела је да се издвоје девербативне именице мотивисане префиксалним глаголима кретања, као и да се групишу девербативи који су сачували просторно значење (у виду означавања места радње или у виду кретања објекта локализације) и изведенице које су просторно значење модификовале или изгубиле.

Девербативи су именице настале од глагола, које могу бити образоване помоћу суфикса *-ак* или нултог суфикса. Нулти суфикс налази се на крају речи, нпр. код именице *пролаз-ø* показује да је основа глагола *пролазити* постала самостална реч, а такође, омогућава поређење са изведеницама образованих помоћу суфикса *-ак* као код лексеме *пролаз-ак* (Клајн 2003). Постоји могућност да нулти суфикс доведе до фонетских промена у завршним сегментима основе: *плакати* – *плач*, док је појава депалатализације чешћа: *скочити* – *скок* (*доскок*, *одскок*, *поскок*), *трчати* – *трк*, *бежати* – *бег* (Клајн 2003). Гласовне промене које се јављају код девербатива Клајн не посматра из дијахронијског угла, већ наводи да је забележено стање из синхронијског аспекта. Поред тога, Грицкат (Грицкат 1981) и Клајн (Клајн 2003) из различитих аспеката посматрају настанак девербатива. Грицкат (Грицкат 1981) разматра настанак девербатива дијахронијски, док Клајн (Клајн 2003) посматра овај процес из синхронијског угла.

У руском језику префикси који се издвајају код девербатива мотивисаних глаголима су *у-*, *при-*, *за-*, *по-*, с тим што се код префикса *за-* издваја значење радње која се понавља више пута (*забегать* – *забег*, *заплыть* – *заплыв*, *заездить* – *заезд*) (Шведова 1980). Код именица са префиксима у српским језику најбројнију семантичку групу у именичкој префиксацији чине префикси предлошког порекла *до-*, *за-*, *међу-*, *на-*, *над-*, *по-*, *под-*, *пред-*, *при-* и *уз-* (Радовић-Тешић 2002). Именице које упућују на просторне односе формирају се префиксацијом или префиксално-суфиксалним начином творбе.

Просторно значење префикса преузеле су изведенице (Грицкат 1981; Радовић-Тешић 2002), с тим што значење префикса није примарно. Код именица насталих помоћу нултог суфикса, префикс је хронолошки старији, док је код именице хијерархијски секундаран јер сам префикс не

учествује у стварању нове именице (Грицкат 1981). Именице са завршетком *-ние* у руском језику и *-ње* у српском језику, који се користи за грађење глаголских именица, за разлику од девербативних именица задржавају сва значења глагола, између осталог и глаголски вид.

Просторно значење код девербатива може бити изражено на два начина:

1. указивањем на **место** где се врши радња означена мотивним глаголом (*вход, выход, переход, проход; улаз, излаз, прелаз, прилаз*),
2. указивањем на **акцију** коју означава мотивни глагол (*взлет, облет, перелет; пренос, прелет, долет*).

Када посматрамо девербативе издвојене на основу творбеног речника руског језика (Тихонов 2014) и *Обратног речника српскога језика* (Николић 2010), запажа се да се девербативи настали од глагола кретања могу поделити у односу на присуство или одсуство просторног значења у три групе:

1. Једна група девербатива задржала је сему кретања од глагола (*взлёт, налёт, перелёт, полёт; налет, долет, прелет, полет, довоз, одвоз, пребег*),
2. Друга група је просторно значење усмерила на означавање места где се реализује кретање (*вход, выход, переход, въезд, выезд, подъезд; улаз, излаз, прелаз, пролаз*),
3. Трећа група је десемантизовала просторно значење и сачувала у пренесеном значењу сему кретања или је у потпуности изгубила сему кретања (*всход, занос, заход, перевод, поднос, приход, разъезд; поход, унос, пренос, заход, перевоз*).

Због полисемичности карактеристика, девербативи могу дословно указивати на просторно значење, а са друге стране и на пренесено значење. У наставку наводимо примере (Табела 114) по две исте лексеме у руском и српском језику које у различитим контекстима могу имати дословно или пренесено значење.

Табела 114. Полисемичност девербатива

Девербативи у руском језику		Девербативи у српском језику	
ЗА-	» <i>Вечером, перед закатом солнца, он достиг лесного мыса и предстал перед своим сувереном.</i>	ЗА-	» <i>Авиона на полетно-слетној стази спреман је за залет.</i>
	» Пренесено значење: <i>Одновременно на закате брежневского социализма в СССР потекли нефtedоллары.</i>		» Пренесено значење: <i>Дечаџи су ухватили добар залет за учење.</i>
В-	» <i>Одновременно с вводом своих войск в Сибирь Япония устремилась к экономическому захвату Сибири.</i>	УЗ-	» <i>Стационарни праволинијски лет авиона дефинише се као узлет.</i>
	» Пренесено значење: <i>В случае ошибки при вводе данных ответственность за это несет сам заявитель.</i>		» Пренесено значење: <i>Током школовања гимназијске године матране су годинама узлета културног живота средњошколаца.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Проблематика вида. Овим питањем се нећемо детаљније бавити у овом делу рада, јер је циљ да прикажемо девербативе који су настали од глагола кретања са сачуваном или изгубљеном

просторном компонентом. Указаћемо само на питања која вид глагола покреће код ових изведеница.

Прво, не постоји увек могућност да се утврди да ли је именица настала од глагола свршеног или несвршеног вида, већ делује да је именица значењски везана за оба вида глагола (*прелет – прелетети/прелетати*) (Грицкат 1981). Према Грицкат (Грицкат 1981) да би се одредила видска компонента од које је настала именица потребно је дијахронијски посматрати формирање девербатива. Са друге стране, Клајн (Клајн 2003) наводи да није од изузетног значаја да се утврди од ког вида глагола је именица настала, већ да је важно да се са синхронијског аспекта потврди да је изведеница настала од глагола.

Друго, треба обратити пажњу на то код именица са префиксом постоји видска амбивалентност што утиче на то да овакве именице указују на трајање радње и на завршни тренутак радње. Уколико за пример узмемо именицу *налет* може се осетити разлика у погледу трајања радње (*налет траје – налет се догодио тачно у подне* (Грицкат 1981)).

Треће, како истиче Грицкат (Грицкат 1981), видску амбивалентност потребно је разликовати од *nomina resultative*: *излаз сунца је сутра у пет часова, дванаест минута и седам секунди* (свршено)/ *гледати излаз поворке из замка* (несвршено) према *наћи излаз из подрума* (односно *врата*) – резултат, материјална опредмећеност.

Иако се ова питања неће детаљније разматрати, треба имати у виду да је значајно да се утврди да је девербатив глаголски мотивисан. Под тим се подразумева да треба обратити пажњу на лексеме које не морају нужно бити повезане са значењима глагола, већ могу бити независне од глагола. За илустрацију овог питања узећемо пример Клајна (Клајн 2003), лексему *залив* која није семантички сродна са глаголом *заливати*. Такође, поред тога што именица и глагол не морају бити семантички сродни, семантичка неподударност може бити условљена калкирањем као што је случај са лексемом *излет* која није мотивисана глаголом *излетети*, већ представља преведеницу од немачке речи *Ausflug*. На нашем издвојеном корпусу девербатива, лексема *облет* у српском језику може се тумачити као калк из руског језика јер не постоји потврда постојања ове лексеме у једнојезичним речницима српског језика.

Подела именица мотивисаних глаголима кретања. Именице мотивисане глаголима кретања са префиксима у руском језику можемо поделити у две групе (на основу примера из речника Тихонова 2014):

1. Девербативи који означавају место или тренутак/фазу одређен мотивним глаголом: *вход, выход, взлёт, полёт, налёт*;
2. Именице са суфиксом -*ище* означавају место где се реализује радња означена глаголом (мали број забележен је у речнику Тихонова): *прибежище, убежище*.

У српском језику именице мотивисане глаголима можемо издвојити према суфиксима у три групе:

1. Девербативи (означавају место или тренутак/фазу која је везана за мотивни глагол): *улаз, излаз, полет, прелет, налет*;
2. Именице са суфиксом -*иште* (означавају место где се реализује радња означена глаголом): *слетиште, долетиште, полетиште*;
3. Именице са суфиксом -*ак* (означавају процес је мотивисан глаголом): *долазак, улазак, прелазак*.

Изведенице настале уз помоћ суфикса -*ак* у српском језику указују на процес померања објекта локализације (*забрањен је улазак у манастир*). У неким случајевима сам девербатив, иако је примарно *nomina loci*, може да буде у функцији *nomina actionis*.

» *Некада се ризница манастира налазила изнад улаза у манастир.* (*nomina loci*)

- » *Због опасности од терористичког напада посетиоцима је забрањен улаз у манастир.*
(nomina actionis)

13.1 Девербативи

Девербативи као што су *вход, выход, переход, въезд, выезд, подъезд, взлёт, налёт, перелёт, полёт* у руском језику и *налет, прелет, полет, облет, улаз, излаз, прилаз, пролаз* у српском језику настале су конверзијом од префиксалних глагола кретања помоћу нултог суфикса. Како наводи Грицкат (Грицкат 1981) основни процес за настанак оваквих именица представља поименичавање глаголског значења. Изведенице настале од глагола с префиксима (типа *налет*), претежно се граде са префиксима ширих семантичких поља, које често могу бити у служби чисте перфектизације глаголских значења (*за-, из-, на-, о(б)-, по-, с(а)-, у-*), али могу носити и просторну сему *пре-, при-, про-, раз-* (Грицкат 1981).

Категорије значења које се могу издвојити код префиксалних и непрефиксалних глагола су: nomina actionis (*лет*), nomina acti (*напад*), nomina resultativa (*савез*), nomina loci (*пролаз*), nomina instrumenti (*доглед*) и малобројна nomina agentis (*ускок*) (Грицкат 1981). Овакве лексеме уносе дијјатезу у значења глаголских радњи.

Две најзаступљеније категорије међу девербативима насталим од глагола кретања су nomina loci и nomina actionis. Што се тиче категорије nomina loci, изведенице које улазе у ову категорију настале су од глагола *ходить* и *ездить* у руском језику (*вход, выход, переход, подход, проход, въезд, выезд, подъезд*), а у српском језику изведенице из ове групе формиране су од глагола на *-лазити* (*улаз, излаз, прилаз, прелаз, пролаз*). Као што смо већ поменули, девербативи, на пример *излаз*, могу означавати место радње или могу указивати на радњу као синоним за *излазак* (*излаз из тешке ситуације га је натерао на почне живот да посматра другачије*).

Са друге стране, именице на *-лёт, -бег, -гон* у руском језику представљају nomina actionis (*полёт, перелёт, налёт, перегон, побег*), а у српском језику именице са кореном *-лет, -воз, -бег* (*прелет, налет, узлет, одвоз, довоз, пребег*) припадају овој категорији.

Девербативи са значењем кретања. У руском језику лексеме које су задржале сему кретања код девербатива имају корен на *-лет, -ход, -езд, -гон* (*поход, разъезд, перелёт, взлёт, разгон*).

Табела 115. Девербативи са значењем кретања

Префикси	Примери девербатива
В-	» – Въезд на территорию лагеря запрещен, — строго сказал нам ингушский милиционер. » Это промедление внушало: попасть сюда можно, только забыв о собственной важности, что это и есть самое важное — получить разрешение на въезд.
ВЗ-	» К двум часам дня взлет самолета разрешили. » Вот оно, наше небо, пригодное для фейерверка и для взлета больших ракет.
ВЫ-	» Причем первый самостоятельный вылет можно совершить, отлетав с инструктором 10-12 часов. » Вылет команды намечен на 26 мая, а самолета пока нет. » За несколько дней до вылета из Москвы пришла мне в голову счастливая идея — пустить среди своих друзей анкету. » В момент выхода на сцену гений подобен простому смертному [...] » Но это было еще до пары камней, что полетели в окна командного автобуса при выезде со стадиона.

ЗА-	» Опытные залёты с аэромагнитометрами показали, что такие трубки, как Зарница и Удачная, могли быть обнаружены аэромагниткой, даже если бы они залегали на глубинах 600 — 800 метров при расстоянии между поисковыми маршрутами 500 — 1000 метров. » На пятом залете самолет неожиданно взревел и трудно полез вверх. » При заходе по маякам мы знаем положение самолёта относительно посадочной прямой (левее-правее, ниже-выше). » Заход на посадку осуществляется при помощи только одной отдельной приводной радиостанции БПРМ. » Этот маневр захода позволяет проще и точнее выполнять выход на предпосадочную прямую, особенно в автоматическом режиме.
ОТ-	» Перед самым отъездом я зашел к нему в кабинет, чтобы забрать это "что-то".
ПЕРЕ-	» А жители Австралии не менее тринадцати тысяч лет жуют растение питури (в котором никотина в пять раз больше, чем в табаке), что облегчает переходы по пустыне без пищи и воды. » Про Кенигсберг, в окрестностях которого он в первый раз в жизни увидел в брошенном немецком доме колбасу и копченый окорок, про то, что спустя месяц после перехода границы Германии в 44-м его ранило ("чуть повыше — и яйца оторвало бы"), про то, как ему повезло. » Неподалеку от железнодорожного переезда Садгород взмахом жезла его остановил инспектор ГАИ.
ПОД-	» С другой стороны, я думала: а действительно, мало ли детей, которые болтаются по улицам, по подъездам, занимаются черт знает чем, а мой сидит дома и даже изредка уроки делает... » Через полчаса я вбежал в его подъезд. » Шел снег, а мы все вырядились, и перебежать на тонких-тонких каблучках из машины в парадный подъезд было непросто.
ПРО-	» «Зеленую улицу» изредка устраивают здесь только для проезда императора. » Для проезда были нужны пропуска от коменданта Владивостокской крепости.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Код ових примера девербатив би у српском био преведен помоћу именице са суфиксом *-ак* (при **выезде** со стадиона – при **изласку** са стадиона; спустя месяц после **перехода** границы – **месец** дана после **преласка** границе; **въезд** на территорию лагеря запрещен – **улазак** на территорию кампа; за несколько дней до **вылета** из Москвы – неколико дана пре одласка из Москве), глаголске именице (**взлет** самолета разрешили – дозвољено је **полетање** авиона) или именицом без префикса (**вылет** команды намечен на 26 мая – **лет** репрезентације).

Девербативи са основама на *-лет, -воз, -ход* у српском језику означавају кретање које врши објекта локализације, мотивисано је глаголом од ког су настали.

Табела 116. Девербативи са основама на -лет, -воз, -ход у српском језику

Префикси	Примери девербатива
ДО-	» Угао планирања у долет летелице у планирању зависи само од њених аеробних карактеристика. » Највећи долет остварује се у лету са оптималним нападним углом [...] » Довоз возила из иностранства представља компликован задатак који би требало препустити професионалцима. » Уколико је потребно може се вршити и довоз земље до одређене локације.
ЗА-	» Залет је прва фаза полетања која представља убрзано кретање (вожење) авиона по тлу, све док се брзина авиона не повећа до потребне брзине полета при којој се авион одваја од тла. » У залету пилот управља авионом по правцу [...]
НА-	» Остварио је преко 2000 сати налета. » Од укупног налета кандидат може остварити највише 100 сати на симулатору летења.
ПО-	» Полет је фаза полетања у којој се авион по криволинијској путањи доводи на правац узлета. » Како је полет фаза лета у којој авион више нема контакта са чврстом подлогом, авионом се управља путем команди лета. » Неколико година припремао се за поход на нови свет.
ОД-	» Главна делатност наше фирме је одвоз шута, смећа и отпада. » Рачуни за одвоз отпада могли би да порасту у односу на тренутне тарифе.
ПРЕ-	» Прелет је лет који улази у дефинисани ваздушни простор из суседног сектора, потом пролази кроз дефинисани ваздушни простор и излази из дефинисаног ваздушног простора у суседни сектор. (Појмовник ваздухопловних термина ДЦВ-ДИР-001, 2021) » Летови без путника или терета при којима авион, хеликоптер или једрилица врши прелет ради обнове, поправке, сервисне провере, инспекције, испоруке, извоза или у сличне сврхе. » Поред услуга превоза пружамо и услугу селидби. » Под транспортом робе подразумева се превоз робе или добара свих врста превозним средствима као што су камиони, аутомобили, железница, брод или авион.
УЗ-	» Узлет представља стационарни праволинијски лет авиона под одређеним углом у односу на хоризонт [...]

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Девербативи са значењем места. Именице *nomina loci* су руском језику су са основом -ход и -езд (вход, выход, переход, въезд, выезд). У српском језику девербативи са основом на -лаз поред значења места радње (улаз, излаз, прелаз) могу означавати кретање које је мотивисано глаголом, као и значење које имају именице са суфиксом -ак (улазак, излазак, разилазак).

Табела 117. Девербативи са значењем места у руском језику

Префикси и примери у руском језику	
В-	» Они должны были изображать живописный вход в новое кафе. » Он держал шиномонтажную мастерскую на въезде в соседний город. » Но по их сторонам почти не сохранились прежние деревья, как давно уже не росли около въезда в усадьбу и акации.
ВЫ-	» На выходе каждый гость получал традиционный подарок. » Мы практически закончили. Попроцайтесь и идите к выходу. » Двор кончался узким выездом между двумя стальными столбиками. » На выезде из палаточного городка мы встретили милицию и пожарных.
ПЕРЕ-	» Потом мы шли по переходу, через арку огромного темного дома, по снежному переулку к серой пятиэтажке. » Имейте в виду: на обозначенном пешеходном переходе пешеход всегда имеет приоритет, а вы обязаны снизить скорость и пропустить его. » Опять спустились они с лестницы, ходили по переходам и коридорам и пришли в ту же залу, освещенную тремя хрустальными люстрами.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Табела 118. Девербативи са значењем места у српском језику

Префикси и примери у српском језику	
У-	» Некада се ризница манастира налазила изнад улаза у манастир. » По народном предању верује се да је сваки краљ имао свој улаз у манастир.
ИЗ-	» Упутили су се до најближег излаза. » Потребно је добро обележити све излазе у згради због могућих непредвиђених догађаја.
ПРЕ-	» Гранични прелаз је место одређено за прелажење државне границе. » Када прелазимо улицу на пешачком прелазу, то увек морамо да чинимо најкраћим путем.
ПРИ-	» Полиција је затворила прилаз мосту због несигурности челичне конструкције. » Пословне и стамбене зграде морају да имају прилаз за особе са инвалидитетом.
ПРО-	» Први пролаз саграђен је између Игуманове палате и хотела „Москва“. » Изнад главног улаза у Велику пирамиду у граду Гиза пронађен је скривени пролаз, потврдило је египатско министарство за антиквитете.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Десемантизација просторног значења. Девербативи мотивисани глаголима кретања који су изгубили просторну компоненту у руском језику имају основе -лет (пролет), -гон (разгон), -бег (побег, разбег), -вод (перевод, завод, развод), -кат (закат), а у српском језику имају основе на -ход (доходак), -нос (занос, нанос, однос, принос), -воз (навоз, подвоз), -вод (завод, навод, превод, развод, извод, повод, свод, увод), -плив (уплив). Код неких од ових именица може се идентификовати сема која успоставља однос између објекта локализације и локализатора.

Лексема *доходак*, у складу са теоријом просторних локализација, показује да се објекат локализације (*новац*) приближио локализатору (*човек који га је зарадио*). На овакав начин можемо посматрати и лексеме *нанос* (нагомилавање објекта локализације на површини локализатора), *превод* (прелазак текста са једног језика на други, где је сачувана сема перлативности), *уплив* (улазак објекта локализације у локализатор), *извод* (издвајање објекта локализације и локализатора са подацима).

Табела 119. Десемантизација просторног значења у руском језику

Префикси и примери у руском језику	
В-	» В случае ошибки при вводе данных ответственность за это несет сам заявитель. » И хотя прискорбное решение о вводе советских войск в Афганистан было принято задолго до прихода Соколова на пост министра, именно при нем советские части добились наибольших военных успехов в борьбе с моджахедами. » Также назрела необходимость разработки, изготовления и водва в технологический процесс ремонта методов и систем поузлового контроля в цехах, как это принято на предприятиях оборонного комплекса.
ЗА-	» Тогда был закат культуры несоизмеримо более высокой, чем культура нового времени, чем цивилизация XIX века. » Никто никогда не вспомнит моего творческого заката.
ПЕРЕ-	» Перегон коней оказался не таким уж трудным делом.
ПО-	» У автора этой статьи елка однажды стояла до середины февраля и даже пустила корни и зеленые побеги.
ПРО-	» И хотя привезти можно было только малую часть коллекции, она заняла и просторный зал, и фойе и даже стены лестничного пролета. » Однажды, в верхнем пролете лестницы, ведущей к запертому выходу на крышу, она наткнулась на спящего человека и ужаснулась — не мертвый ли...
РАЗ-	» Вибрации на двигателе, передающиеся на кузов, осязтимые толчки в момент разгона сообщат о просевших подушках двигателя.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Табела 120. Десемантизација просторног значења у српском језику

Префикси и примери у српском језику	
У-	» Осетио се уплив нових технолошких достигнућа у пословање.
ИЗ-	» Приликом предаје документације неопходно је доставити извод из матичне књиге.
ДО-	» Очекивано је да ће доходак грађана расти на годишњем нивоу.
ЗА-	» Завод за уибенике сваке године излаже своје публикације на Сајму књига.
НА-	» Наноси снега и лишћа онемогућавају кретање возила.
ПО-	» Празници су били одличан повод за породично окупљање.

ПРИ-	» <i>Годишњи принос пшенице зависи од временских услова и начина третирања земљишта.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Код дела лексема које су мотивисане глаголима кретања, а изгубиле су просторно значење, може се наслутити мотивисаност кретања, као што је случај са лексемама *перегон, побег, пролет, превод* у руском језику и *превод, извод, принос, уплив* у српском језику. Детаљнијом дијахронијском анализом могло би се утврдити на који начин је просторно значење почело да се губи, али то ће остати предмет другог научног рада. Наш циљ у овом делу био је да се издвоје лексема које су настале од глагола кретања и да се констатује да ли постоји сема простора код девербатива која постоји код мотивног префиксалног глагола.

Лексема са кореном -лет у ваздухопловној терминологији. У овом делу осврнућемо се на ваздухопловну терминологију, односно на девербативе са кореном *-лет* који се употребљавају у оквиру ове терминологије. Поред глаголских именица које се користе у ваздухопловној терминологији за означавање процеса кретање, девербативи се употребљавају као *nomina actionis* и дефинишу фазу кретања. Глаголске именице у ваздухопловној терминологији користе се за означавање процеса и упућују трајање радње означене глаголом.

- » *Ваздухопловна метеоролошка станица се лоцира тако да је у сваком тренутку могуће да осматрања свих метеоролошких параметара који су од значаја за безбедност ваздушне пловидбе буду репрезентативна за читаву зону аеродрома, а нарочито да осматрање развоја времена буде репрезентативно за зоне **полетања и слетања**; (Правилник о изменама и допунама Правилника о условима које морају да испуњавају пружаоци услуга у ваздушној пловидби – „Службени гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15);*
- » *Могућност загушења саобраћаја у одређеним периодима [...] може да се избегне договором авио-превозилаца и на коме се именује усклађивач реда **летења**, у циљу поједностављивања обављања делатности авио-превозилаца; Ваздушни саобраћај је **летење** ваздухоплова или кретање ваздухоплова по маневарским површинама и платформи аеродрома (Закон О ваздушном саобраћају – „Службени гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15-др. закон, 83/18, 9/20 и 62/23);*
- » *Аеродром је свако дефинисано подручје (укључујући све објекте, инсталације и опрему) на копну или на води или на фиксној, приобалној или плутајућој структури, које је у целини или делимично намењено за **слетање, полетање** и кретање ваздухоплова (Закон О ваздушном саобраћају – „Службени гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15-др. закон, 83/18, 9/20 и 62/23).*

Глаголске именице представљају општији појам за означавање кретања (*теорија летења*, а не *теорија лета*). Утврђивање трајања радње код именице *лет*, не би било могуће без постојања именице *летење* са суфиксом *-ње*. Приликом њихове компарације запажа се да је лексема *лет* усмерена на конкретно значење (*лет авиона, лет од Београда до Пекинга*), док је лексема *летење* носилац трајања радње коју означава мотивни глагол (*летење параглајдером, летење балоном*), представља општи појам (*теорија летења, школа летања*) и способност (*летење је кретање животиња кроз ваздух*). Приликом упоређивања лексема *лет*, као девербатива, и лексема *летење*, као глаголске именице, запажа се да лексема *лет* указује на мање трајање радње у поређењу са лексемом *летење*.

Табела 121. Именице ЛЕТ и ЛЕТЕЊЕ

ЛЕТ	ЛЕТЕЊЕ
» У случају значајног одлагања лета , као и у другим изузетним случајевима, надлежни метеоролошки биро обезбеђује или организује обављање новог брифинга, консултације или достављање нове документације за лет .	» Предност летења у тиму је углавном већини пилота јасна, али пре него што бих се осврнуо на то, желим да поделим мишљење о правилима игре ако желите да се тимско летење оствари.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Слична ситуација са трајањем радње среће се код именица *полет* и *полетање*. Лексема *полетање* указује на трајање кретања објекта локализације док *полет* представља само једну фазу током полетања.

Табела 122. Именице ПОЛЕТ И ПОЛЕТАЊЕ

ПОЛЕТ	ПОЛЕТАЊЕ
» Као што је на почетку речено, разлика између два начина полетања која постоје је управо у фази полета , која у овом случају представља убрзани хоризонтални лет.	» Полетање авиона је карактеристичан режим лета, јер се поред кретања кроз ваздух, авион креће и по тлу.

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Девербативи са кореном *-лет* најчешће се користе у ваздухопловној терминологији и то у руском језику именице *взлёт*, *вылет*, *залёт*, *налёт*, *облёт*, *отлёт*, *перелёт*, *полёт*, а у српском језику *долет*, *залет*, *налет*, *облет*, *полет*, *прелет*, *узлет*. Лексеме које означавају општи појам за кретање објекта локализације кроз ваздух су *полёт* у руском језику (девербатив од префиксалног глагола кретања) и *лет* у српском језику (девербатив од глагола кретања без префикса). Остале лексеме помоћу префикса прецизирају правац кретања и однос који објекта локализације остварује са локализатором. Именице са префиксима или без њих задовољавају потребу да се акција прикаже уз нужност указивања на видски моменат (Грицкат 1981).

Именица *полёт* у руском језику користи се у значењу *лет*. У поређењу са лексемом *полет* у српском језику, лексема *полёт* обухвата шири појам јер *полет* у српском означава само једну фазу лета. Еквивалент термину *полет* у српском је термин *набор высоты* који, заправо, описује сам процес доласка летелице до неопходне висине. Лексема *налёт* представља делимични синоним девербативу *полёт* јер се користи у ситуацијама када се време проведено у лету мери сатима. Оваква употреба лексеме *налёт* може да се објасни теоријом семантичких локализација. У поређењу са речју *полёт*, код речи *налёт* осећа се ограничење кретања локализатором и очекује се да објекат локализације кретање заврши спуштањем са горње стране локализатора (често је локализатор изостављен, јер се земља узима као локализатор), док је *полёт* носилац трајања кретања без ограничења помоћу локализатора (уколико се појави локализатор у реченици, он означава простор у којем се врши кретање).

Табела 123. Именице ПОЛЁТ и НАЛЁТ у руском језику

ПОЛЁТ	НАЛЁТ
» <i>А ведь с помощью такой, казалось бы, простой логарифмической линейки были рассчитаны все полеты в космос!</i> » <i>Практическое задание для зачета: выполнить показательный полёт (взлёт/посадка, полёты по заданному маршруту).</i> » <i>Вселил в него полет на воздушном шаре надежду и веру в то, что мечты сбываются.</i>	» <i>Пилот должен иметь налёт не менее 250 часов для самолётов или 150 часов для вертолётотв.</i> » <i>Чем больше часов налета у пилота, тем более опытный и квалифицированный он считается.</i> » <i>Согласно данным, пилоты могут иметь налет до 90 часов в месяц, при условии соблюдения требований по отдыху и безопасности полетов.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Као што смо већ указали, постоји могућност подударања дела значења лексема *налёт* и *полёт*. Синонимичност се односи на одређени временски период проведен у ваздуху. *Час налёта* може бити општи означен као *час полёта*. Разлог због које се чешће користи *налёт* у односу на *полёт* у смислу времена проведеног у ваздуху је због тога што коришћењем лексема *налёт* усмерава се значење на локализатор, односно прецизира се завршетак кретања објекта локализације у крајњој тачки. Наводимо два примера у којима су лексема *полёт* и *налёт* синоними, с тим што се *налёт* користи за индивидуално време проведено у лету, а *полёт* представља опште време које објекта локализације проводи у лету.

- » *Коммерческий авиаперевозчик может совершать от 70 до 90 часов **полетов** в месяц, в то время как летчик-инструктор может провести в среднем от 30 до 50 часов в месяц на борту самолета.*
- » *У пилотов есть определенные нормы, которые они не должны превышать. В России это 80-90 часов **налета** в месяц.*

Лексема *налёт* у руском језику, као и лексема *налет* у српском, може се употребити за силовито кретање на земљи, углавном група људи и технике.

Табела 124. Именице НАЛЁТ у руском и НАЛЕТ у српском

НАЛЁТ у руском језику	НАЛЕТ у српском језику
» <i>Банда, известная под названием «Отряд Мадонны», совершила налет на городок, затерянный в степи.</i> » <i>Это было после очередного налета группы Зубова на базу горючего в районе железной дороги.</i>	» <i>Између службених места Ратково – Оџаци дошло је до налета воза 25412 који саобраћа на релацији Нови Сад – Суботица на крај међународног теретног воза [...]</i> » <i>Авиокомпаније се спремају за налет путника ка САД после укидања забране.</i> » <i>Једногодишњи Јусуф преживео је налет „воденог зида“ – силовитог поплавног таласа који је део либијског града Дерна однео у море.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Такође, кретање које означава лексема *налёт* у одређеном степену поклапа се са значењем лексема *перелёт* јер се кретање одређено именицом *налёт* не завршава у тренутку доласка до

локализатора. Кретање објеката локализације наставља се након достизања указаног локализатора до достизања крајњег локализатора.

- » *Начались воздушные **налеты** (немецкие летчики вручную бросали небольшие бомбы), слышалась артиллерийская канонада, в городе стало очень беспокойно.*
- » *На протяжении дня было пять воздушных **налетов** над городом и стрельба по самолетам.*
- » ***Налет** эскадрильи беспилотных летательных аппаратов на Москву – новая реальность, которую нужно осознать, заявил в своем Telegram-канале депутат Госдумы.*
- » *Они поженились в ноябре 1938 г. Интересный факт, свадьба началась в Фэнхуанишане, но именно в этот день японская авиация совершила **налет** на Яньань.*

Овакво значење лексеме *налёт* подудар се са објекатским значењем глагола *налететь* (*Шел я весь в этих своих тяжелых думах и буквально **налетел** на Альберта; А подойдя слишком близко, я рисковал **налететь** на него.*)

Када упоредимо локализаторе које прате лексеме *налёт* и *перелёт*, примећујемо да уз лексему *перелёт* у примерима наводе се два локализатора, један крајњи локализатор или локализатор преко којег се врши кретање или само један крајњи локализатор, док се код лексеме *налёт* наводи локализатор који представља прекретни оријентир.

- » *Она исполнит 40-минутную музыкальную программу в сопровождении акустической гитары во время **перелета** из Лос-Анджелеса в Чикаго.*
- » *Тур был тяжелым, постоянные **перелеты** из города в город.*
- » ***Перелет** из Вены в Москву прошел ровно.*
- » *Перехода в другое измерение, как бывает при девятичасовых **перелётах** в Москву, не происходит.*
- » *Льготными ценами на **перелет** в Крым за летний сезон сможет воспользоваться не более 30 тыс. человек.*

Слична ситуација описана у руском језику са лексемама *полёт* и *налёт* среће се и у српском језику код лексема *лет* и *налет* које представљају делимичне синониме. Обе лексеме су *nomina actionis*, с тим да је *лет* показује неспецификовану радњу у односу на *налет* (Грицкат 1981). Лексема *налет* не указује на аспект мотивног глагола (Грицкат 1981) јер мотивни глагол *налетети*, поред семе која указује на летење, упућује на брзо кретање објекта локализације и блиски сусрет са локализатором.

Иако се ове лексеме у ваздухопловној терминологији користе као делимични синоними, *лет* се дефинише као *кретање кроз ваздух (птица, инсеката, летелица), летење; пут, путовање авионима и др. летелицама; уопште свако кретање изнад тла у ваздуху, атмосфери или васиони* (РМС 2011) и представља девербатив настао од непрефиксалног глагола кретања, а *налет* формиран је од префиксалног глагола кретања и дефинише се као *лет изнад нечега у одређеном правцу* (РМС 2011), с тим што Речник Матице српске *налет* конкретизује као *наилазак у лету, налетање, напад из лета, улету; напад; брз снажан напад, удар, и додаје значење које није везано за летење брза, снажна навала, брз, снажан напад, удар (војних јединица, ређе неке друге групе људи); брзо наступање, ширење нечега, надирање (у налету револуције).*

У ваздухопловној терминологији употреба речи *лет* је сужена. У овој сфери примат узима лексема *налет*. Лексема *налет* користи се у значењу *лет*, а поред тога има и сему која се користи за долазак до секундарног локализатора који се налази на путу до крајњег локализатора. Према „Правилнику о летачком особљу“ *налет* се дефинише као „време летења или време летења по инструментима“ (Правилник о летачком особљу Директората цивилног ваздухопловства Републике Србије).

- » Од укупног **налета** кандидат може остварити највише 100 сати на симулатору летења.
- » Пре приступања обуци кандидат мора да има најмање 200 сати укупног **налета**, од чега најмање 70 сати у својству вође ваздухоплова.
- » Права испитивача у лету FE(H) су да спроводи [...] практичне испите и провере стручности за овлашћења на типу једномоторних хеликоптера са једним пилотом у посади, под условом да најмање 2000 сати **налета** као пилот хеликоптера [...]

Чак се и глагол *налетети* се у ваздухопловној терминологији користи у значењу *летети*: *Права из инструкторског овлашћења не могу се користити ако инструктор у претходних 12 месеци није налетео најмање 15 сати вршећи обуку у лету [...]*

Посматрано кроз призму теорије просторних локализација, *налет* означава кретање објекта локализације већом брзином и сусрет са локализатором. С обзиром на врсту кретања, објекат локализације наставља кретање после проласка изнад другог локализатора који је задат на путањи од почетне до крајње тачке до крајњег локализатора: *Очекује се налет мигова изнад Дома Народне скупштине; У оквиру налета авиона МиГ-29 изнад Народне скупштине најмлађим колегама поздрав је упутио капетан прве класе пилот Богдан Ковачевић*. У првом примеру значење лексеме *налет* ближе је значењу лексеме *прелет*, где се акција кретања реализује између две задате тачке, с тим што је *налет* употребљен због нове референтне тачке (*Народна скупштина*) која се налазила на путањи до крајње тачке (*аеродром*). Поред тога, код лексеме *прелет*, као и код мотивног глагола, остаје важна сема перлативности, док је код лексеме *налет*, семантички важно да се на путу између две тачке налази трећа која је важна за говорника.

Што се тиче именице *облёт*, раније смо напоменули да се ова лексема може мотивисати постојање лексеме *облет* у српском. Лексема *облёт* користи се у ваздухопловној терминологији за означавање контролних или пробних летова на малим висинама, недалеко од локализатора Иако по својој структури лексема *облет* у српском може бити девербатив од глагола *облетети*, али она није потврђена у речнику Матице српске, нити у обратном речнику М. Николића. У српском језику у писаном корпусу није забележена реч *облет*, већ се користи у усменој комуникацији због економичности. Синтагма у којој се у руској терминологији среће лексема *облёт* је термин *контрольный облёт*. За овај термин у српском језику користи се еквивалент *лет* за испитивање.

- » *Перед допуском к эксплуатации на каждом ВС должен быть выполнен облёт, контрольный или ознакомительный полет для проверки в полете работоспособности систем и оборудования.*
- » *Если в процессе проведения облета, контрольного (ознакомительного) полета или подготовки ВС к облету выявлены неисправности, решение о порядке их устранения и необходимости проведения повторного облета принимает заместитель командира части по ИАС.*

13.2 Именице образоване помоћу суфикса *-ице* у руском језику

Именице настале помоћу суфикса *-ице* означавају место радње. У творбеном речнику Тихонова (Тихонов 2014) забележене су две именице мотивисане глаголима кретања – *прибежище* (место, предмет или лице, к к-рым можно прибегнуть в поисках защиты, помощи (Ожегов 2008) – *уточишите, прибежишите*) и *убежище* (место, где можно укрыться, найти приют, спасение отчего-н. (Ожегов 2008) – *уточишите, азил, закон, склонишите*). Обе лексеме мотивисане глаголима кретања изгубиле су значење кретања, с тим што су у својој форми сачувале структуру која се може посматрати кроз теорију просторних локализација. Лексема *прибежище* по својој структури показује да се објекат локализације приближава месту у којем може да се склони и нађе заштиту, док лексема *убежище* упућује на кретање где објекат локализације напушта несигурно место.

Табела 125. Именице ПРИБЕЖИЦЕ и УБЕЖИЦЕ у руском језику

ПРИБЕЖИЦЕ	УБЕЖИЦЕ
» Искал прибежища у мамы, она говорила: «Потерпи!»	» – Я и то думаю, – вздохнул человек, – может, политического убежища спросить?
» Неужели у него забрали последнее его прибежище — любовь?	» Впору было согнуться, искать убежища под столом. «Только бы выдержать», – думала я.
» Эти дома для туристов тех лет были надежным прибежищем в случае ненастья.	» Звери забиваются в глушь, в тайные убежища .

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

13.3 Именице образоване помоћу суфикса *-иште* у српском језику

Именице на *-иште*, поред тога што означавају место где се одвија радња (*залетиште*, *находиште*, *убежиште*), указују на то да ли место радње означава почетак (*залетиште*, *полетиште*, *узлетиште*) или завршетак кретања (*долетиште*, *слетиште*). Код именица мотивисаних глаголом, суфикс изведеници даје своје значење у виду примарног семантичког обележја, односно суфикс *-иште* упућује на место (*долетиште*, *залетиште*). У поређењу са именицама на *-ице* у руском језику, у српском језику забележено је више именице на *-иште* које су мотивисане глаголима кретања.

13.4 Именице образоване помоћу суфикса *-ак* у српском језику

Суфикс *-ак* комбинује се са основама различитих врста речи. Са глаголским основама означава радњу дужег трајања *боравак*, *останак*, *опстанак*, *опоравак*, *поступак*, *притисак*, а чешће означава завршетак радње *улазак*, *излазак*, *одлазак*, *долазак*, *силазак*, *обилазак* (Клајн 2003). Девербативи образовани помоћу нултог суфикса и именице са суфиксом *-ак* могу имати исто значење, односно могу указивати на процес кретања.

У примерима наведеним ниже наводимо девербативе са нултим суфиксом, који осим места, указују на активност, односно кретање објекта локализације. Девербативи у овим примерима могу бити замењени именицама са суфиксом *-ак*.

- » *Због опасности од терористичког напада посетиоцима је забрањен **улаз** у манастир.* (забрањен је улазак у манастир)
- » ***Излаз** из тешке ситуације га је натерао на почне живот да посматра другачије.* (излазак из тешке ситуације)
- » ***Пролаз** аутомобилима је забрањен док се не санира оштећена деоница пута ка летовалишту.* (пролазак аутомобилима је забрањен)

Наравно, не могу сви девербативи бити замењени именицама на *-ак*, али без обзира на то, они указују на кретање објекта локализације.

- » *Недавно је завршена реконструкција улице, тако да је омогућен **прилаз** згради.*
- » *Забрањен је **прилаз** свим незапосленим у трезору.*
- » *Потпуни **разлаз** са краљевском породицом очекује се у наредним данима.*
- » *Задатак који су имали да изврше је био полетање-лет по крајој марирути-повратак у реон аеродрома и неколико **залаза** за слетање са продужавањем.*

Девербативи у руском језику, такође, поред места могу означавати акцију објекта локализације.

Табела 126. Девербативи са значењем кретања у руском језику

Девербативи са значењем кретања у руском језику	
В-	» <i>Это промедление внушало: попасть сюда можно, только забыв о собственной важности, что это и есть самое важное — получить разрешение на въезд.</i>
ВЫ-	» <i>В момент выхода на сцену гений подобен простому смертному.</i> » <i>Но это было еще до пары камней, что полетели в окна командного автобуса при выезде со стадиона.</i> » <i>Через четверть часа она выходила из спальни одетая, готовая к выезду, спокойная и простая, точно ничего и не было перед этим.</i>
ОБ-	» <i>Короче, нас не пустили, и мы пошли в обход с тыла, к пожарной лестнице.</i> » <i>Конечно, обратно в гостиницу они поехали на такси, в объезд.</i>
ОТ-	» <i>– Ваш отъезд из Баку два года назад в родную нахичеванскую деревню Айлис некоторые расценили по-своему: протест, несогласие с чем-то, разрыв с властью.</i> » <i>Перед самым отъездом я зашел к нему в кабинет, чтобы забрать это "что-то".</i>
ПЕРЕ-	» <i>После переезда Пушкиных из Москвы в Петербург Наталья Николаевна была с восхищением принята при дворе.</i> » <i>Через несколько месяцев подоспело новое назначение, а с ним и очередной переезд на новое место.</i>

Извор: Примери из одабраног корпуса за рад

Лексеме *выход, выезд, въезд, обход, объезд, отъезд* преводе се на српски помоћу именица са суфиксом *-ак* (в момент **выхода** на сцену – у тренутку изласка на сцену, мы пошли в **обход** с тыла – кренули смо у обилазак са задње стране, ваш **отъезд** из Баку – ваш одлазак из Бакуа, и очередной **переезд** на новое место – још један прелазак на ново место). Једино лексема *переезд*, поред тога што означава прелазак, може означавати пресељење (после **переезда** Пушкиных из Москвы – после пресељења Пушкиновых из Москве).

Девербативе са просторним значењем у руском језику, који представљају корпус овог дела рада, сумирали смо у наредној табели (Табела 127). Табела представља приказ девербатива са основом на *-ход, -езд, -бег, -пływ, -лёт, -нос, -вод, -воз, -брод, -кат, -гон* и две именице настале помоћу суфикса *-ище*. Лексеме су издвојене на основу творбеног речника Тихонова (Тихонов 2014) и пет именица, означене курзивом, додате су на основу примера са којим смо се сретали у корпусу.

Табела 127. Девербативи и именице на -ице са просторним значењем у руском језику

Префикс	-ход-Ѡ	-езд-Ѡ	-лёт-Ѡ	-бег-Ѡ; -вод-Ѡ; -воз-Ѡ -гон-Ѡ; -кат-Ѡ	-ице
в-	вход	въезд		ввод ввоз	
вз-			взлёт		
вы-	выход	выезд	вылет	вывоз	
за-	заход		залёт	закат	
на-			налёт	побег	
об-	обход	объезд	облёт		
от-		отъезд	отлёт		
пере-	переход	переезд	перелёт	перегон	
по-	поход		полёт		
под-	подход	подъезд			
при-		приезд			прибежище
про-	проход	проезд	пролёт;		
раз-		разъезд		разгон разбег	

Извор: Аутор на основу доступне литературе

Анализом корпуса утврђена су пет девербатива која нису забележена у речнику Тихонова (Тихонов 2014) – *вылет*, *облёт*, *разбег*, *залёт*, *заход*. Такође, са префиксом *до-* није забележена ни једна лексема. У примерима из корпуса *вылет* се користи у значењу *лет* (*самостоятельный вылет* – *самостални лет, задание на первый вылет* – *задатак за први лет*) или у значењу одласка или удаљавања од објекта локализације што се подудара са значењем префикса *вы-* (*вылет команды* – *одлазак тима, за несколько дней до вылета из Москвы* – *неколико дана пре одласка из Москве*).

- » *Причем первый самостоятельный вылет можно совершить, отлетав с инструктором 10-12 часов.*
- » *Это как если бы МиГ-23 впервые поднимался в воздух, а я был пилотом — задание на первый вылет.*
- » *Вылет команды намечен на 26 мая, а самолета пока нет.*
- » *За несколько дней до вылета из Москвы пришла мне в голову счастливая идея — пустить среди своих друзей анкету.*

Лексема *облёт* није забележена у једнотомном речнику Ожегова, али је присутна у ваздухопловној терминологији (*контрольный облёт*). Такође, лексема *разбег* не улази у састав једнотомног речника Ожегова, с тим што се ова лексема користи за означавање прве фазе лета, односно периода кретања ваздухоплова по писти до момента одвајања од земље. Према Корпусу руског језика лексема *разбег* се употребљава у функцији прилошке одредбе у форми предлошко-падежне конструкције *с разбега* (*Он с разбегу выпрыгнул в окошко; Котенок с разбегу запрыгивал на чьи-нибудь штаны.*).

Што се тиче лексеме *залёт*, она као и лексема *вылет* може означавати лет (*опытные залёты – контролни летови*), а поред тога и *залаз* (термин припреме авиона за слетање) (*на четвертом залете – на четвертом залазу*). Лексема *залёт* када се користи у значењу лета, заправо показује кратко задржавање објекта локализације у ваздуху или свраћање на место означено локализатором (*причина моего залета на Кипр*).

- » *Опытные залёты с аэромагнитометрами показали, что такие трубки, как Зарница и Удачная, могли быть обнаружены аэромагниткой, даже если бы они залежали на глубинах 600 — 800 метров при расстоянии между поисковыми маршрутами 500 — 1000 метров.*
- » *Действительная причина моего залета на Кипр другая: я хотел посмотреть, не пригодится ли он для встречи Сталина с Рузвельтом в будущем?*
- » *На пятом залете самолет неожиданно взревел и трудно полез вверх.*

Лексема *заход* користи се за означавање нестајање објекта локализације из видокруга посматрача. Најчешће се среће са у комбинацији са лексемом *солнце*, док су ређи примери са другим објектима локализације.

- » *С заходом солнца блекнут все краски.*
- » *И на восходе солнца и на заходе солнца, и белым днем и ночью — идут, идут, идут поезда.*
- » *Через час после того, как все собрались на поверхности, перед заходом солнца прилетел наш последний вертолет.*
- » *Заходы тепловозов на неплановые виды ремонта снизились в этот же период на 18,4 %.*

Као што смо приказали девербативе са просторним значењем у руском језику, у српском језику издвојене су на основу *Обратног речника српскога језика* М. Николића (Николић 2010) лексеме са суфиксима *-ак* (nomina actionis: *долазак, излазак, улазак, пребег, залаз*), *-иште* (nomina loci: *полазиште, узлазиште, долетиште, залетиште*) и девербативи са глаголским основама *-бег-*, *-вод-*, *-воз-*, *-лаз-*, *-лет-*, *-нос-*, *-плив-*, *-ход-* и приказани табеларно. Издвојеним лексемама проверено је значење помоћу Речника Матице српске, мада у њему нису забележени сви примери пронађени у обратном речнику. Преглед издвојених лексема које су сачувале просторно значење налази се у наредној табели (Табела 128).

Табела 128. Преглед девербатива и именица са суфиксима -ак и -иште са просторним значењем

Префикс	-лаз- <i>Ѡ</i>	-лет- <i>Ѡ</i>	-вод- <i>Ѡ</i>	-воз- <i>Ѡ</i>	-нос- <i>Ѡ</i> ; -ход- <i>Ѡ</i> ; -бег- <i>Ѡ</i>	-ак	-иште
до-		долет	довод	довоз		долазак	долетиште
за-	залаз	залет				залазак; заобилазак	залетиште
из-	излаз			извоз		излазак	исходиште; излазиште
мимо-						мимоилазак	
на-		налет				наилазак	
об-					опход	обилазак	
од-			одвод	одвоз		одлазак	
по-		полет			поход	полазак	полазиште
пре-	прелаз	прелет		превоз	пренос; пребег	прелазак	
при-	прилаз				принос	прилазак; придолазак	
про-	пролаз					пролазак	
раз-	разлаз			развоз	разнос	разлазак; разилазак	
с-		<i>слет</i>				силазак	
у-	улаз			увоз	унос	улазак	
уз-	узлаз	узлет				узлазак	узлетиште

Извор: Аутор на основу доступне литературе

У *Обратном речнику српскога језика* М. Николића (Николић 2010) забележени су и други девербативи мотивисани глаголима кретања, с тим што је њихова просторна компонента модификована (*пренос апсолутних права, лични доходак, нанос песка, уплив нових идеја*) и изгубљена (*налаз лекара, Завод за образовање и васпитање, повод за избијање сукоба*). Лексема *слет* среће се у два значења у Речнику Матице српске уз акценатску диференцијацију: *слѐт* – *слетање: принудни слет авиона; слѐт* – *спорт. масовна спортска приредба у којој учесници (највише гимнастичари) показују своју спремност и вештину*. У табели је обележена курзивом јер у корпусу није био забележен пример девербатива са просторним значењем.

У овом делу представили смо девербативе образоване од префиксалних глагола кретања у руском и српском језику. Анализиране лексеме настале су процесом деривације помоћу нултог суфикса у оба језика или суфикса *-ак* у српском језику. Поред њих издвојене су и малобројне именице са суфиксом *-ице* у руском језику и *-иште* у српском језику који означавају место

вршења радње. Уколико је девербатив настао од префиксалног глагола, префикс је задржао своје значење. Значење префикса показује, уколико је именица:

- *nomina loci*, какво кретање врши објекат локализације на том месту (*вход, выход; улаз, излаз*),
- *nomina actionis*, како се креће објекат локализације (*взлёт, перелёт; узлет, прелет*).

У оба случаја именице су задржале просторно значење које има мотивни глагола. Поред тога, постоје девербативи у оба језика који су делимично (*ввоз, вывоз; увоз, извоз*) или у потпуности десемантизовали просторно значење (*побеги, перегон, пролёт; завод, налаз, повод*).

ЗАКЉУЧАК

Специфичности простора утицале су на то да простор постане предмет интересовања природних и друштвених наука. Простор представља средину у којој се одређена материја налази или креће. Природне науке дефинишу простор помоћу димензија, равни и координатног система. Физички одређен и описан простор на когнитивно-лингвистичком плану даје основу за разумевања релација објекта локализације и локализатора, као и начине кретања објекта локализације.

Циљ дисертације је да представи подсистем префикса са просторним значењем у руском и српском језику и да укаже на сличности и разлике. Како би се описао подсистем префикса у руском и српском језику, овај језички подсистем разматран је из когнитивно-лингвистичког аспекта, као и творбеног, аспектолошког и синтаксичког угла. Важност оваквог вишедимензијског приступа је у томе да се разуме значај префиксалних морфема на неколико језичких нивоа. Што се тиче описа система префикса са просторним значењем из угла когнитивне лингвистике, коришћене су терминолошке одреднице у складу са теоријом семантичких локализација П. Пипера.

На *когнитивно-лингвистичком плану* префикси су анализирани у односу на унутрашњост и спољашњост локализатора, његову предњу и задњу страну, горњу и доњу страну, као и у односу на дисталност и проксималност. Поред тога, кретање објекта локализације је одређено у односу на хоризонталну и вертикалну осу, центрифугално и центрипетално кретање објекта локализације, као и на спољну раван локализатора.

Код ових бинарних опозиција приликом одређивања позиције објекта локализације у односу на локализатор запажа се да је једна од страна доминантнија у погледу броја префикса који упућују на њу. На тај начин можемо закључити да су предња страна локализатора и горња страна доминантније јер више префикса указује на њих, него на задњу и доњу страну. Такође, примећено је да префикси који показују предњу страну локализатора истовремено могу указивати на унутрашњост, а префикси који одређују задњу страну, показују и спољашњост локализатора.

У поређењу са другим подсистемима за описивање простора као што су предлози, придеви, прилози, префиксални подсистем није у потпуности самосталан јер његова семантика усмерава кретање објекта локализације, док други подсистеми на које смо указали, могу да покажу којом страном локализатора се одређује положај објекта локализације. Префикси показују динамичност објекта локализације, односно његово кретање које може бити адлативно, аблативно и перлативно у хоризонталној равни, а адлативно и аблативно у вертикалној равни.

Приликом дефинисања стране локализатора, треба имати у виду да префикси немају увек могућност да је одреде. Префикси представљају оријентире који првенствено одређују усмереност кретања. Како би се прецизније одредила страна локализатора потребно је да управни глагол прати предлошко-падежна конструкција.

Из *аспектолошког угла* задатак је био да се представе карактеристике глагола кретања у руском језику. Промена вида код глагола неодређеног кретања после префиксације довела је до тога да ови глаголи десемантизују просторно значење, пре свега, глаголи са префиксима *за-*, *от-*, *по-*, *про-*, *с-*, *на-*, *пере-*. Овде указујемо да приликом превода долази до колебања у преносу значења ових глагола, јер се у највећем броју случајева чува просторна сема у српском језику, док је она изгубљена у руском. Детаљнија анализа овог питања представља тему за будућа истраживања.

На *творбеном нивоу* показали смо позицију префикса и значај који префиксација има за глаголе. Карактеристике префикса детерминисане на овом нивоу утичу на улогу коју префиксалне морфеме имају на аспектолошком.

Синтаксички ниво анализе везан је за однос који префикси остварују са предлозима. Њихова семантичка повезаност утиче на то да се на нивоу синтагме значења два оријентира подударају, допуњују или показују да поред локализатора постоји и посматрач који утиче на промену перцепције просторних односа.

Допринос ове дисертације је у томе што је префиксални подсистем са просторним значењем осветљен из више различитих аспеката који су међусобно зависни и допуњују се. Анализа корпуса на сваком од ових нивоа допринела је да се изведу закључци који пружају детаљнији и целовитији приказ система префикса са просторним значењем.

СИНТАГМАТСКИ НИВО. Веза која постоји између префикса и предлога на синтагматском нивоу је врло комплексна. Предлози и префикси су језичке јединице генетски повезане, што утиче на подударност значења на формалном и семантичком плану. Анализирајући повезаност префикса и предлога утврђено је да се они међусобно подударају а) потпуно формално и семантички (*в-*, *до-*, *от-*), б) потпуно формално и у већем степену семантички (*на-*, *с-*, *под-*, *за-*), в) потпуно формално, уз семантички дистинкцију (*вз-*, *воз-*, *раз-*). Посматрано из угла семантике у **руском језику**, од једанаест префикса који имају формални еквивалент међу предлозима запажа се да се код три префикса семантичке карактеристике подударају са значењима предлога (*в-*, *до-*, *от-*). Делимично подударање сема префикса и предлога је у четири случаја (*за-*, *на-*, *под-*, *с-*) и у исто толико случајева значења префикса разликују се од значења предлога (*из-*, *о/об-*, *по-*, *у-*).

Формална подударност и семантичка диференцијација префикса *из-*, *о/об-*, *по-*, *у-* са предлозима појавила се јер је префикс *из-* у руском језику изгубио просторне семе и његова просторна значења пренета су на префикс *вы-* (префикс *из-* није разматран у раду, али је у овом делу поменут због формалног подударања са предлогом *из*). Префикс *о/об-* преузео је своју семантику од предлога *около*, а форму од предлога *о/об*. Са друге стране, просторна значења код префикса *по-* и предлога *по* се размимоилазе јер је предлог првенствено усмерен на почетну фазу радње која се у домену кретања огледа у аблативном кретању објекта локализације, док сам предлог *по* указује на површину локализатора или његову горњу страну. Такође, префикс *у-* упућује на аблативно кретање и одвајање или удаљавање објекта локализације од локализатора, док предлог *у* указује да се објекат налази у непосредној близини локализатора са његових бочних страна.

Префикси и предлози који се формално подударају у **српском језику** су *до-*, *за-*, *из-*, *на-*, *над-*, *од-*, *по-*, *под-*, *с-*, *у-*, *уз-*. Од једанаест префикса који формално одговарају предлозима, један префикс семантички се разликује у поређењу са предлогом (префикс *по-* и предлог *по*), док се код три префикса среће делимично подударање јер префикси, поред просторних значења која су преузели од предлога, поседују још сема које упућују на просторно значење (префикс *на-* и предлог *на*; префикс *под-* и предлог *под*; префикс *с-* и предлог *с*). Префикс *на-* изгубио је просторну сему која упућује на површину локализатора, стога је кретање усмерено на предњу страну локализатора. Значење које показује површину локализатора везано је за количинско значење префикса (*нанети лишће*). Однос између префикса *на-* и предлога *на* класификоваћемо као делимично подударање, као и у руском, јер се код префикса чува и сема простора која је измењена у односу на значење предлога. Префикс *под-* сврставамо у групу префикса који се делимично подударају са значењем предлога. Код префикса *с-*, поред значења које одговара значењу предлога *с* у погледу вертикалног кретања, остварује се још једно значење у виду смештања објекта локализације унутар локализатора на краћи временски период (*свратити*), па је због тога овај префикс уврштен у ову групу са префиксима *на-* и *под-*.

Такође, у оба језика издвојена је група префикса који немају своје формалне еквиваленте међу предлозима (у руском: *вз-*, *воз-* *вы-*, *пере*, *при-*, *про-*, *раз-*; у српском: *об-*, *пре-*, *при-*, *про-*, *раз-*). Ови префикси успостављају однос са предлозима који пружају семантичку допуну префиксалним морфемама.

ТВОРБЕНИ НИВО. На творбеном нивоу забележен је деривациони потенцијал анализираних глагола кретања. Највећи деривациони потенцијал у **руском језику** бележе глаголи *бежати* и *летети* (по 16 префиксалних изведеница), *идти*, *ехати* и *вести* (по 15), *ходити* и *везти* (по 13), *плести* и *нести* (по 12). Поред тога, забележено је да су префиксални деривати глагола *плавати* и *кататься* изгубили просторно значење.

Потврђена је почетка претпоставка да су најпродуктивнији у домену просторног значења глаголи *идти*, *ходити*, *ехати*, али глаголи *бежати* и *летети* односе превагу у броју префиксалних изведеница са просторним значењем које образују. Глаголи *бежати* и *летети* су се нашли у првом плану јер се користе у конкретном значењу, без честе употребе у пренесеном смислу, док глаголи *идти* и *ходити* свој префиксални потенцијал изражавају и у пренесеним значењима, што је утицало на формирање почетне претпоставке да су они најпродуктивнији.

Поред указивања на потенцијал управних глагола, анализира се и фреквентност употребе префикса. Што се тиче учесталости којом одређени префикси образују глаголске деривате у руском језику, потврђено је да је префикс *в-* афикс са највећим бројем конекција са глаголима кретања у поређењу са другим анализираним префиксима због свог изразито просторног значења усмереног на указивање на унутрашњост локализатора. Најчешћа средства за модификацију просторних значења глагола су префикси са упућивањем на унутрашњи простор локализатора (*в-* и *вы-*), приближавање локализатору (*под-* и *при-*) и исказивање перлативности (*пере-*). Префикс *с-* се нашао међу продуктивним префиксима јер деривати са овим префиксом остварују два просторна значења, једно је краткотрајно смештање унутар локализатора, а друго је везано за вертикално кретање објекта локализације.

У **српском језику** од дванаест издвојених глагола најпродуктивнији су *летети* (са 15 деривата), *ићи* (са 14 деривата) и *трчати* (са 13 деривата). Најмање продуктиван је глагол *гегати* са два деривата. Као што је био случај у руском језику, и у српском језику исти глаголи кретања су најпродуктивнији (*ићи*, *трчати*, *летети*). Глагол *летети* у српском и *летети* у руском језику формирају велики број просторних изведеница јер се поред примарног значења, кретања објекта локализације кроз ваздух, употребљавају за означавање брзог хоризонталног кретања.

Што се тиче спојивости префикса, за разлику од руског где је доминантну позицију заузео префикс *в-* са значењем унутрашњости, у српском језику префикси *до-* и *од-* остварују везу са највише глагола (12), затим префикси *у-* и *пре-* (са по 11 глагола) и префикс *из-* (10 глагола). У српском језику најпродуктивнији префикси са просторним значењем показују адлативно и аблативно кретање објекта локализације без указивања на унутрашњост локализатора (*до-*, *од-*), са указивањем на унутрашњост локализатора (*у-* и *из-*) и перлативно кретање (*пре-*).

Однос префикса и предлога приказан је и кроз рекцијске могућности префиксалних глагола. Разноврсност корелација између префиксалних глагола кретања и предлога у **руском језику** је велика иако смо очекивали суженију лепезу предлога са којима ови глаголи остварују везе. Такође, предлошко-падежне конструкције са значењем аблативности и адлативности остварују снажне везе са префиксалним изведеница без обзира на то да ли се значење префикса и предлога у погледу оријентисаности кретања подудару (*вошел в дом*, *вошел из двора*), односно установљено је да су функција појачавања значења и самостална функција префикса заступљеније у односу на помоћну функцију, али да се све функције срећу у корпусу. Помоћна функција префикса бележи се код конструкција са перлативним предлошко-падежним конструкцијама (где је важно исказати секундарни локализатор), што утиче на суженију употребу у овој функцији.

У српском језику као и у руском реализују се све три функције префикса, само што је овде потврђена претпоставка о мање развијеном рекцијском потенцијалу глагола кретања у српском језику него у руском. Првенствено, на ово су утицала значења префикса која се разликују у односу на руски. На пример, префикс *под-* у српском језику у суженом обиму указује на предњу страну локализатора, док је у руском језику овај афикс носилац семе адлативности што му омогућава

већи простор за успостављање односа са локализатором, па самим тим и са већим бројем предлога. Префикс *под-* у српском језику чешће упућивање на доњу страну локализатора што је утицало на мањи опсег предлога који ступају у корелацију са њим.

Хомонимија глаголских основа и прозодијска творба. Са тачке гледишта граматичког система руског језика хомонимија која се јавља код префиксалних глагола није довољно истражена што је разлог нејасноћа у описивању механизма префиксације у руском језику. Оно што је познато јесте да приликом процеса секундарне имперфектизације долази до појаве хомонимије код облика имперфектива глагола одређеног кретања и перфектива глагола неодређеног кретања. Оваква хомонимија среће се код префиксалних глагола са следећим основама: *идти – ходитъ, вести – водитъ, везти – возитъ, нести(сь) – носитъ(ся), гнать(ся) – гонять(ся), лететь – летать, бегать и позлатъ*. Код глагола код којих је могућа секундарна имперфектизација, префикс не представља морфему која носи додатно значење, већ има само способност трансформације глаголског вида.

Хомонимија глаголских основа специфична је код глагола *бегать* и *ползатъ* јер су ова два глагола најпродуктивнија у домену прозодијске творбе. Глагол *бегать* са префиксима *вы-, за-, на-, об-, от-, про-, раз-, с-* формира деривате који, у зависности од положаја акцента, мењају значење. Такође, глагол *ползатъ* са префиксалним морфемама *за-, об-, от-, про-* образује лексеме које своју семантику диференцирају захваљујући акценту.

Забележено је да се значење префиксалних глагола несвршеног вида подудара са значењима које имају префиксалне изведенице настале од глагола одређеног кретања. Код префиксалних глагола свршеног вида, где се реализује прозодијска творба бележи се временско значење почетка или завршетка радње, довођење у одређено стање објекта локализације и указивање на начин на који се долази до неколико локализатора. Такође, глаголи који су издвојени као примери прозодијске творбе *выбегать, оползатъ, выносить, набегать, выводить* свршеног вида у корпусу су потврђени искључиво у облику партиципа.

Приликом превода глагола кретања који имају могућност прозодијске творбе на српски језик, примећено је да се јављају потешкоће у чувању непросторног значења код префиксалних глагола неодређеног кретања свршеног вида. Префиксални деривати настали од глагола неодређеног кретања су специфични јер приликом њиховог превода на српски језик префикс, иако није носилац просторног значења у руском језику, може да покаже просторно значење. Треба имати у виду да приликом превода на српски није могуће сачувати све елементе префиксалног глагола кретања. У зависности од синтаксичких потреба може се сачувати начин реализације кретања, префиксални оријентир који чува исти однос објекта локализације и локализатора или глаголски вид. Различита значења која носе префикси са глаголима неодређеног кретања утиче да се у преводу врши избор значења које треба сачувати (*она **проходила** рядом с театром – **пролазила** је поред позоришта; **схожу** раза два-три в театр – **одем** у позориште два или три пута, **сейчас сбегая** в аптеку – сад ћу **отрчати** у апотеку*).

КОГНИТИВНО-ЛИНГВИСТИЧКИ НИВО. Из угла когнитивне лингвистике, пре свега на основу теорије семантичких локализација, систем префикса са просторним значењем посматран је према релацији коју објекат локализације остварује са локализатором или у односу на осу координатног система. Поред односа префикса према унутрашњости и спољашњости локализатора, горњој и доњој страни, предњој и задњој, важно је дефинисати кретање објекта локализације према хоризонталној и вертикалној оси, али такође треба указати на плуралност објекта локализације и његову удаљеност од локализатора. На чињеницу да је простор сложен систем, указује нам и позиција посматрача која мења перспективу детерминисања просторних односа.

Унутрашњост локализатора. У односу на унутрашњост локализатора издвајају се три аспекта кретања (адлативно, перлативно и аблативно). Носиоци адлативности су префикси *в-, за-*

, до-, при-, с-, под- у руском језику и у-, за-, до-, при-, с- у српском. Код перлативног кретања кроз унутрашњу запремину, сему оваквог кретања у руском језику имају префикси *про-* и *пере-*, а у српском префикси *про-* и *пре-*. Аблативно кретање у односу на унутрашњу запремину у руском језику везује се за префикс *вы-*, а у српском префикс *из-*. За аблативност карактеристично је кретање од унутра ка споља уз напуштање координатног система.

Када поредимо префиксе који указују на унутрашњост локализатора и префиксе који указују на спољашњост, запажено је да се више префикса односи на унутрашњост (у руском језику девет префикса, а у српском осам), него на спољашњост (у руском шест префикса, а у српском пет). Са антропоцентричног становишта можемо закључити да је говорном лицу важније да одреди врсту кретања према унутрашњем простору коју означава локализатор него према спољашњости. Унутрашњост локализатора је позната говорном лицу без обзира на то да ли локализатор на који се указује представља почетну тачку кретања или циљну тачку објекта локализације. Са друге стране, спољашњост представља нешто што је непознато, далеко, па самим тим говорно лице није у могућности да сагледа границе. У поређењу са познатим простором или локализатором говорно лице може да нивелише однос и начин кретања између објекта локализације и локализатора.

Спољашњост локализатора. Према спољашњој запремини префикси имају сему перлативног кружног кретања, перлативног кретања поред локализатора, перлативног кретања преко локализатора, адлативног кретања са задње стране локализатора и адлативног кретања испод локализатора. Перлативно кружно кретање означава префикс *об-* у оба језика. Перлативно кретање поред локализатора *про-* у оба језика и *пере-* у руском и *пре-* у српском језику. Перлативно кретање преко локализатора карактеристично је за префикс *пере-* у руском и *пре-* у српском језику.

Што се тиче адлативног кретања у односу на спољну запремину, могу се издвојити два односа које објекат локализације успоставља са локализатором. Удаљавање од локализатора може бити са задње стране локализатора или испод локализатора. Адлативно кретање иза локализатора у руском и српском језику реализује префикс *за-* (*зайти, забежати, заћи, замаћи*). У руском језику и префикс *с-*, такође, указује на ово значење, док у српском префикс *с-* није носилац значења које позиционира објекат локализатора са задње стране. Што се тиче префикса *с-* у руском језику наводимо да је на основу примера из корпуса утврђено да значења хоризонталног адлативног кретања са указивањем на унутрашњост локализатора (*Пока отец спал, сбегал утрмом в магазин, купил ему костюм, матери туфли, и отец ушёл*) и хоризонталног адлативног кретања са упућивањем на задњу страну локализатора (*Сколько раз он успел сходить за линию фронта?*) нису забележена у једнотомном речнику руског језика (Ожегов 2008).

Горња и доња страна локализатора. Да би било могуће поделити префиксе у односу на горњу или доњу страну локализатора, неопходно је да локализатор има инхерентна обележја, односно треба да постоји могућност одређивања предње и задње стране локализатора. У руском језику префикси који указују на горњу страну локализатора су *на-*, *вз-*, *вос-*, *пере-* док на доњу страну локализатора упућују *под-*, *с-*. У српском језику три префикса *уз-*, *пре-* и *на-* указују на горњу страну локализатора, а на доњу страну *с-*, *за-* и *под-*. Што се тиче префикса *под-* и *за-* у српском језику они указују на доњу страну локализатора са глаголима премештања (*подметнути, подвући, завући*). Поређењем ове две групе префикса у оба језика, запажа се да префикси који указују на горњу страну јасније упућују на њу, него префикси који указују на доњу страну локализатора, што нам показује да горња страна представља доминантнију страну у овој опозицији. Вертикално одвајање објекта локализације од локализатора, само по себи, значи да се објекат локализације удаљава од горње стране локализатора (*самолет «Комета» взлетел с римског аеродрома, Авиони узлећу са њихових писта*). Такође, када се објекат локализације креће хоризонтално, кретање се врши по површини која се налази са горње стране локализатора (*переехал через мост, перешел улицу, прешао је улицу, прешао је мост*).

Предња и задња страна локализатора. Груписање префикса у односу на предњу и задњу страну локализатора везано је за посматрача, што је од изузетне важности код префиксалног подсистема. Ексцерпирани примери су показали да кретање објекта локализације не мора нужно да утиче на одређивање стране локализатора. За разлику од осталих просторних језичких подсистема (предлога, прилога, придева), у оквиру префиксалног подсистема није могуће повући јасну границу између предње стране локализатора и задње стране локализатора. Префикси са семом адлативности и аблативности могу да указују и на предњу и на задњу страну локализатора. Анализом примера *вошел в дом* и *вышел из дома* запажа се разлика у усмерености кретања, а страна локализатора којој се приближавају или од које се удаљавају је иста – предња. На предњу страну локализатора указују префикси *в-, при-, под-, до-, вы-, у-, от-, за-, с-* у руском језику, а у српском језику *у-, при-, до-, из-, од-, с-*. Што се тиче задње стране локализатора у руском језику префикси *с-* и *за-* указују на њу, а у српском језику једино префикс *за-*. На основу броја префикса који указују на предњу страну, закључује се да је она доминантнија у односу на задњу страну.

Проксималност и дисталност. У префиксалном просторном подсистему градуелност се изражава у виду степена растојања између објекта локализације и локализатора. Такође, треба скренути пажњу да је градуелност израженија приликом означавања мање раздаљине између објекта локализације и локализатора, него када је у питању велико растојање. У **руском језику** префикси који су носиоци значења проксималности су *до-, при-, под-*. И поред значења проксималности, за њих је карактеристична и сема адлативности. Ова три префикса носиоци су семе хоризонталног адлативног кретања, с тим што се запажа да на најкраће растојање између објекта локализације и локализатора усмерава префикс *под-*. Код префикса *при-* и *до-* растојање између објекта локализације и локализатора је веће и једна дистанца не мора нужно да буде већа од друге. Осим рекцијске допуне карактеристика која прави дистинкцију између ова два префикса је у томе што префикс *при-* означава велику дистанцу која је пређена и завршена достизањем локализатора. Код префикса *до-* велика дистанца не мора бити пређена достизањем локализатора, већ се кретање објекта локализације може наставити. У **српском језику** проксималност је двокомпонентна за разлику од руског. Префикси *при-* и *до-* приближавају објекат локализације локализатору, с тим што на ближе растојање између објекта локализације и локализатора указује префикс *при-*.

Са друге стране, одређивање степена градуелности није карактеристично за дисталност. Овакво кретање изражава се префиксима *у-* и *от-* у руском језику и префиксом *од-* у српском. Контрастирањем префикса *от-* и *у-* у руском језику, запажа се да, у одређеној мери, префикс *от-* упућује на мању раздаљину између објекта локализације и локализатора, док префикс *у-* указује на већу удаљеност објекта локализације од локализатора која се уједно реализује у дужем временском периоду (*отойди от меня* према *уехал из дома*).

У зависности од контекста глаголи *отойти* и *уйти* руском језику могу се на српски превести са *отићи*. Уколико је потребно направити дистинкцију између ове две лексеме, глагол *отойти*, који указује на аблативност, семантички је ближи глаголима *одмаћи/одмакнути се* у српском језику, док *уйти* указује на стварање веће дистанце у односу на локализатор, па се као еквивалент користи глагол *отићи* (*Он отошел от стола. – Одмакао се од стола; Герой хочет только одного - навсегда уехать из города и начать новую жизнь. – Јунак хоће само једно – заувек да оде из града и почне нови живот*).

Хоризонтално кретање. Код хоризонталног кретања могуће је реализовати три начина кретања: аблативно, адлативно и перлативно. У руском језику префикси са семом аблативности при кретању у хоризонталној равни су *вы-, от-, у-, по-*. У српском језику префикси који означавају удаљавање објекта локализације од локализатора су *из-, од-, по-, уз-*. Иако су подсистеми префикса релативно слични, преводни еквиваленти се не поклапају увек у руском и српском језику у погледу одабира глагола са префиксом. У зависности од концептуализације простора и брзине којом се

објекат локализације креће, префиксални глагол у руском може бити преведен на српски језик или префиксалним глаголом са истом усмереношћу кретања, али са другачијом глаголском основом, или може бити употребљен глагол без префикса код којег би се основа поклопила са основом префиксалног глагола. У примеру *Он убегает из дома и начинает жизнь* лексема *убегает* је у српском добила еквивалент *одлази*. Поредићи ова два глагола, запажа се да се подудара аблативно кретање глагола изражено префиксима *у-* у руском и *од-* у српском, али се глаголске основе разликују. Друга варијанта би била да се сачува основа, али да се изгуби аблативност у српском – *Он бежи од куће и почиње живот*.

Перлативно кретање објекта локализације реализује се на два начина. Приликом савладавања дистанце између објекта локализације и локализатора, ово растојање се може конципирати као препрека коју је потребно савладати (дистанца се конципира као део раздаљине) – у руском језику *пере-* (*перейти, перелететь, перебежать*), у српском *пре-* (*прећи, претрчати, прелетети*) или као мерило према спољним маркерима који представљају границу која актуализује ретроспективно мерење одређеног растојања) – *про-* (*проехать, проходить, проћи, протрчати*) у руском и српском језику.

Адлативно кретање може приказати долазак у близину локализатора, даљи наставак кретања објекта локализације после достизања једног прекретног локализатора или долазак у други координатни систем. У руском језику, поред префикса *до-* и *при-*, сему достизања циља имају и *под-*, а у неким случајевима и префикс *на-*, посебно када се локализатор неочекивано појављује. Префикс *на-* у руском и српском има делимично значење достизања циља јер доласком до локализатора постоји могућност продужења кретања. Префикс *под-* у руском језику у аблативном значењу нема формални префиксални еквивалент у српском, већ само семантички и сема аблативности се у српском исказује префиксима *при-* и *до-*. У погледу диференцирања префикса *до-* и *при-* са значењем аблативности у руском језику, уколико се кретање реализује у односу на исти локализатор, запажа се да је у конструкцијама са префиксом *до-* важно да је објекат локализације достигао свој циљ, док префикс *при-* пробија границу локализатора и смешта се унутар њега.

Вертикално кретање. Специфичност вертикалног кретања је у томе што објекат локализације може да се креће адлативно и аблативно у односу на локализатор. Концептуализација кретања дуж вертикалне осе може бити одређена горњом или доњом страном локализатора што потврђује аблативне и адлативне карактеристике кретања. У руском језику значење вертикалног кретања навише носе префикси *вз-*, *в-*, *вы-*, *до-*. Поред тога, запажено је да префикси *в-*, *вы-*, *до-* могу указивати и на хоризонтално кретање. Вертикално кретање наниже усмерено је префиксима *с-*, *при-*, *вы-* који уз одређене лексичке и семантичке компоненте обележавају овакво кретање. У српском језику сему вертикалног кретања носе префикси *уз-* (кретање навише), *из-* (који се одликује енантосемијом – означава две супротне стране кретања и навише и наниже), *с-* (у појединим случајевима: *стрчао је низ степенице*).

Плуралност објекта локализације. Специфичност префикса *раз-* у руском и српском језику је управо у томе што захтева плуралност објекта локализације, односно помоћу овог префикса врши се квантификација просторног односа у којем учествује више објеката локализације уз додатну сему центрифугалног кретања, односно удаљавања од центра (где су груписани објекти локализације) ка периферији. Како би се реализовало значење префикса *раз-* неопходно је да објекат локализације буде збирни.

У српском језику са префиксом *раз-* нису карактеристичне предлошко-падежне конструкције са предлогом *из* (у руском: *разъехалось из Москвы*) или *у* (у руском: *разошлись каждый в свою сторону*). У оваквим примерима у српском преводни еквиваленти везани су или уз промену глагола (аблативност би била изражена префиксом *од-* *отишли су из Москве*) или промена допуне (*разишли су се свако на своју страну*). Поред тога, управна реч у комбинацији са

префиксом *раз-* представља кретање објеката локализације од центра ка периферији с тим да постоји могућност указивања на локализатор који представља центар или периферију (*разъехалось из Москвы* или *разъехались по разным квартирам*).

Позиција посматрача. Семантичку слику простора, поред елемената просторног односа, употпуњује посматрач. Улога посматрача у просторном односу је важна јер његова позиција утиче да се перцепција односа трансформише. Начин на који позиција посматрача модификује просторне релације запажа се код префикса *од-* и *до-*. У примерима *дошао је кући* и *отишао је кући* указује се приближавање објекта локализације локализатору *кући*, с тим што је у примеру *дошао је кући* акценат на кретању које је усмерено на приближавање локализатору који је именован, а у случају *отишао је кући* говорнику је важно да каже да се објекат локализације удаљава од локализатора који није наведен. Префикси *од-/от-* и *до-* у оба језика имају сему достизања и пробијања границе. Код ових префикса позиција посматрача утиче на то њихова семантика може бити иста – адлативно кретање (укључена је позиција посматрача), а исто тако без узимања у обзир позиције посматрача семантика између њих је различита – *од-* указује на аблативност, а *до-* на адлативност. Улога посматрача у координатном систему мења перцепцију код адресата сходно начину кретања објекта локализације. Такође, однос који остварују префикси и предлози може да утиче на то да се перцепција кретања промени. Репрезентативни пример за ово је префикс *вы-* који има сему аблативности, а може да покаже адлативно кретање у корелацији са допунама као што су *на террасу, на сцену (вошел на террасу, вышел на сцену, ући на сцену, изаћи на терасу)*.

Секундарни локализатори. Улога секундарних локализатора је да пружи додатну информацију о положају објекта локализације. Анализом рекцијских могућности префиксалних глагола кретања, запажа се да предлози *сквозь, через, мимо* са семом перлативности (*входят сквозь распахнутое окно, вошел через заднюю дверь, войти мимо кухонной печи*) чешће служе као оријентир секундарног локализатора. Поред тога и предлог *по* који указује на значење кретања по површини локализатора (*въехать в Испанию по шоссейной дороге*) упућује на секундарни локализатор. Када посматрамо пример *Глебов [...] вошел через заднюю дверь в помещение магазина* идентификују се два локализатора. Примарни локализатор *помещение магазина* показује нам крајњу тачку кретања објекта локализације, док *задняя дверь* као секундарни локализатор усмерава кретање објекта до крајњег циља. Појава секундарног локализатора јавља се уз глаголе који указују на адлативно и аблативно кретање. Ређи су примери где перлативни глагол прати два локализатора због његове семе која није усмерена на одређивање почетног или крајњег циља кретања. Слична ситуација је и са српским језиком. Уколико је кретање објекта локализације аблативно или адлативно у односу на локализатор, постоји могућност да се просторни однос допуни секундарним локализатором који представља прекретну тачку (*дошао је преко моста до школе; ушла је у собу кроз широм отворена врата*).

АСПЕКТОЛОШКИ НИВО. Из аспектолошког угла префикси су деривациона средства која могу утицати на промену глаголског вида. Сама префиксална морфема у овом процесу модификације глагола кретања може да сачува просторно значење, промени глаголски вид, као и да укаже на подвидске категорије као што су инхоативна, терминална, итеративна, делимитативна и пердуративна. Током анализе префиксалног подсистема груписали смо префиксе према интратермналној фази одвијања радње, тако да су подељени у четири целине:

1. Фаза почетка радње – *в-, вз-, вы-, за-, от-, по-, раз-* у руском језику и *у-, уз-, из-, за-, од-, по-, раз-* у српском језику;
2. Фаза трајања радње – *пере-* у руском језику и *пре-* у српском језику;
3. Фаза краја радње – *до-, об-, под-, при-, с-, у-* у руском језику и *до-, с-, об-, под, при-, од-* у српском језику;
4. Ретроспективна радња – *про-* у руском језику и *про-* у српском језику.

Поређењем ових фаза са просторним значењима префикса јасно је да перлативни глаголи указују на фазу трајања, а префикс са значењем перлативности *про-* смештен је у фазу ретроспективне радње јер је фокус усмерен на средишњу фазу радње и није маркиран почетком или завршном фазом што је случај код фазе трајања. Свакако треба имати у виду да фаза трајања радње није карактеристична за префиксалне глаголе кретања јер префикси са просторним значењем усмеравају кретање и показују степен реализованости кретања објекта локализације.

Префикси који показују одвајање од локализатора, без обзира на кинетички аспект кретања, означавају фазу почетка радње. Такође, ови префикси су носиоци семе интензивног почетног значења које се остварује у зависности од равни у којој се кретање врши. Завршна фаза кретања представља тренутак у којем објекат локализације више не може да обавља радњу јер не жели или није способан да је оствари. Префикси који просторно указују на приближавање локализатору, означавају да се кретање завршава његовим достизањем.

ДЕВЕРБАТИВИ. Како би се употпунила слика о подсистему префикса са просторним значењем разматране су карактеристике префикса код девербатива. Иако су префикси део творбене структуре девербатива у руском и српском језику, они не модификују значење именице јер је трансформацију значења лексеме префиксална морфема извршила током процеса префиксације глагола. Девербативи који су били предмет анализе припадају групи *nomina loci* (показују какво кретање врши објекат локализације на том месту – *вход, выход; улаз, излаз*) и *nomina actionis* (показују како се креће објекат локализације – *взлёт, перелёт; узлет, прелет*).

Такође, запажа се да просторно значење код девербатива насталих од глагола кретања може бити у потпуности сачувано (*вход, выход; улаз, излаз*), делимично десемантизовано (*закат, вввод; нанос, перевоз*) или потпуно десемантизовано (*побег, пролет, разъезд, завод; превод, свод, приход, износ*). Код дела лексема које су мотивисане глаголима кретања, а изгубиле су просторно значење на синхронијском плану, може се наслутити мотивисаност кретања, као што је случај са лексемама *перегон, побег, пролет, перевод* у руском језику и *превод, извод, принос, уплив* у српском језику.

Идентификована су четири начина превода девербатива са руског језика на српски. Ове лексеме се могу превести помоћу девербатива са нултим суфиксом (*мы встретимся у входа – срећемо се на улазу*), девербатива са суфиксом *-ак* (*при выезде со стадиона – при изласку са стадиона; спустя месяц после перехода границы – месец дана после преласка границе; въезд на территорию лагеря запрещен – улазак на територију кампа; за несколько дней до вылета из Москвы – неколико дана пре одласка из Москве*), глаголских именица (*взлет самолета разрешили – дозвољено је полетање авиона*) или девербатива без префикса (*вылет команды назначен на 26 мая – лет репрезентације*).

Специфичности међу девербативима са просторним значењем срећу се код лексема са основом *-лет*. Иако је очекивано да се на основу значења префикса може дефинисати врста кретања коју именица означава, примећено је да две именице могу указивати на исту путању кретања, с тим да се дистинкција прави у погледу локализатора који треба истаћи. Таква ситуација бележи се код лексема *налёт* и *перелёт* у руском језику. Упоредном анализом примера, утврђено је да именица *перелёт* показује целу путању кретања објекта локализације, а чак може у примерима доћи до навођења два локализатора, док се код лексеме *налёт*, такође, запажа перлативно кретање, с тим што је за говорника важно да се истакне локализатор који представља прекретни оријентир на путањи објекта локализације. Иста ситуација среће се у српском језику са лексемама *налет* и *прелет*. Поред овога перлативност значења лексема *налет* у оба језика има још једно значење и показује број сати проведених у ваздуху.

Уколико девербативне лексеме у руском представљају *nomina actionis*, а не *nomina loci* као што могу бити именице *выход, выезд, въезд, обход, объезд, отъезд*, оне се на српски преводе помоћу именица са суфиксом *-ак* (*в момент выхода на сцену – у тренутку изласка на сцену, мы*

пошли в *обход с тыла* – кренули смо у *обилазак* са задње стране, ваш *отъезд* из Баку – ваш *одлазак* из Бакуа, и очередной *переезд* на новое место – још један *прелазак* на ново место). Једино лексема *переезд*, поред тога што означава *прелазак*, може означавати *пресељење* (после *переезда Пушкиных из Москвы* – после *пресељења Пушкиновых из Москве*).

Анализом корпуса у руском језику утврђена су три девербатива која нису забележена у речнику Тихонова (Тихонов 2014) – *вылет*, *залёт*, *заход*. У примерима из корпуса *вылет* се користи у значењу *лет* (*самостоятельный вылет* – *самостални лет*, *задание на первый вылет* – *задатак за први лет*) или у значењу одласка или удаљавања од објекта локализације што се подудара са значењем префикса *вы-* (*вылет команды* – *одлазак тима*, *за несколько дней до вылета из Москвы* – *неколико дана пре одласка из Москве*). Што се тиче лексеме *залёт*, она као и лексема *вылет* може означавати *лет* (*опытные залёты* – *контролни летови*), а поред тога и *залаз* (термин припреме авиона за слетање) (*на пятом залете* – *на петом залазу*). Лексема *залёт* када се користи у значењу лета, уствари показује кратко задржавање објекта локализације у ваздуху или свраћање на место означено локализатором (*причина моего залета на Кипр*).

У српском језику лексема *облет* није забележена у *Обратном речнику* Николића, нити Речнику Матице српске, као ни у писаном корпусу, већ се користи у усменој комуникацији. Њена употреба у српском подудара се са употребом речи *облёт* у руском језику и може се сматрати калком из руског језика.

Сличности система префикса са просторним значењем у руском и српском језику су велике што је очекивано за језике истог генетског порекла. Са друге стране, разлике које су се појавиле приликом описа ова два система, узроковане су тиме што српски језик нема толико развијен и очуван систем глагола кретања. Поред тога, секундарна просторна значења која бележе префикси у оба језика се разликују, што доводи до њихове сужене употребе (случај са префиксом *под-* у српском). Такође, стилска маркираност лексема утиче на могућност преношења значења префиксалних глагола, па на тај начин у српском језику имамо ситуацију да уколико се чува префиксална морфема није могуће сачувати начин кретања и обрнуто (*я сбегая в магазин и куплю сразу несколько килограмм* – *Свраћам у продавницу и купићу неколико килограма/Тркнућу у продавницу и купићу неколико килограма*).

Опис система префикса са просторним значењем комплетира слику категорија простора у руском и српском језику. Префиксалне морфеме имају функцију оријентира приликом одређивања односа између објекта локализације и локализатора. У домену показивања кретања префиксални подсистем може бити самосталан јер усмерава кретање објекта локализације, док у погледу указивања на одређену страну локализатора тражи допуну других подсистема са просторним значењем као што су предлошки или прилошки.

Проучавање и разумевање система префикса са просторним значењем је значајно, јер поред важне улоге коју резултати имају на разумевање когнитивно-лингвистичког аспекта, пружа допринос и учењу на деривационом, семантичком и синтаксичком плану. Систем префикса са просторним значењем у будућим истраживањима може бити допуњен глаголима са семантичким кретањем (*гулять*, *скакать*; *шетати* (*се*), *скакати*) где би се утврдио њихов деривациони потенцијал и фреквентност употребе. Резултати овог рада који су везани за однос префикса и предлога, као и деривациони капацитети глагола кретања примењиви су у методици наставе руског језика због потешкоћа са којима се ученици срећу приликом усвајања страног језика. Поред тога, у раду су издвојени глаголи кретања који под утицајем акцента мењају значење. Разумевање њихових семантичких разлика у руском језику важно је приликом превода на српски језик како би се што прецизније пренело њихово значење. Подсистем префикса са просторним значењем је комплексан јер из неколико аспекта утиче на изражавање просторне концепције. Познавање просторних односа у језику омогућава нам да лакше прихватимо, разумемо и тумачимо комплексније и апстрактније категорије у језику.

ЛИТЕРАТУРА

1. (Адамовић 2012) – Адамовић, М. (2012). Просторна значења придева верхњи/горњи – нижњи/доњи у руском и српском језику. (В. Белакопић-Шкунца, Ed.) *VII Међународни симпозијум Достигнућа и перспективе конфронтационог проучавања руског и других језика*, 205–213.
2. (Адамовић 2017) – Адамовић, М. (2017). *Придеви са просторним значењем у савременом руском књижевном језику у поређењу са српским*. (докторска дисертација). Београд.
3. (Апресјан 1985) – Апресјан, Ю. Д. (1985). *Типологија конструкциј с предикатним актантима*. Ленинград: Наука.
4. (Арутюнова 2012) – Арутюнова, Н. Д. (2012). *Человек о языке - язык о человеке. Сборник статей памяти академика Н. Ю. Шведовой*. (М. Ляпон, Ред.) Москва: Издательский центр „Азбуковник“.
5. (Бондарко 1971) – Бондарко, А. В. (1971). *Вид и время русского глагола (значение и употребление)*. Москва: Издательство Просвещение.
6. (Бондарко 2002) – Бондарко, А. В. (2002). *Теория значения в системе функциональной грамматики. На материале русского языка*. Москва: РАН, Институт лингвистических исследований.
7. (Бошков 1981) – Бошков, Д. (1981). Придевска негација префиксима (НЕ-, А-, ДИС-, БЕЗ-). *Наш језик XXV/1–2*, 63–67.
8. (Бюлер 1993) – Бюлер, К. (1993). *Теория языка*. Москва: Прогресс.
9. (Виноградов 1972) – Виноградов, В. В. (1972). *Русский язык*. Москва: Высшая школа.
10. (Гак 1977) – Гак, В. Г. (1977). *Сопоставительная лексикология (на материале французского и русского языков)*. Москва: Международные отношения.
11. (Гак 1996) – Гак, В. Г. (1996). Функционально-семантическое поле предикатов локализации. (А. Бондарко, Ред.) *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность*, 6-26.
12. (Гак 1998) – Гак, В. Г. (1998). *Языковые преобразования*. Москва: Школа „Языки русской культуры“.
13. (Грицкат 1981) – Грицкат, И. (1981). О именицама типа налет у српскохрватском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXIV/1*, 101-134.
14. (Денисов & Морковник 1983) – Денисов, П. Н. & Морковник, В. В. (1983). *Словарь сочетаемости слов русского языка. Издание 2-е, исправленное*. Москва: Русский язык.
15. (Дерганц 1978) – Дерганц, А. (1978). Глагольная приставка по- в словенском и русском языках. *II Международный симпозиум на тему сопоставительное описание и изучение русского и других языков: Тезисы докладов и сообщений*, 22-24.

16. (Ивић 1982) – Ивић, М. (1982). О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима. *Јужнословенски филолог XXXVIII*, 51-61.
17. (Ивановић 2012) – Ивановић, М. (2012). *Изражавање акционалности у украјинском и српском језику*. (докторска дисертација). Београд.
18. (Исаченко 1960) – Исаченко, А. В. (1960). *Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким: Морфология II*. Братислава: Изд-во Словацкой АН.
19. (Зализняк 1995) – Зализняк, А. А. (1995). Опыт моделирования семантики приставочных глаголов в русском языке. *Russian Linguistics. Vol 19*, 143-185.
20. (Зализняк & Шмелев 1997) – Зализняк, А. А. & Шмелев, А. Д. (1997). *Лекции по русской аспектологии*. München, Verlag Otto Sagner.
21. (Зализняк, Микаэлян & Шмелев 2015) – Зализняк, А. А., Микаэлян, И. Л. & Шмелев, А. Д. (2015). *Русская аспектология: в защиту видовой пары*. Москва: Языки славянской культуры.
22. (Зарва 2001) Зарва, М. В. (2001). *Русское словесное ударение*. Москва: Издательство НЦ ЭНАС.
23. (Канэко 2005) – Канэко, Ю. (2005). *Начинательность в системе аспектуальных значений в русском языке в сравнении с японским языком*. Токио.
24. (Клајн 2002) – Клајн, И. (2002). *Творба речи у савременом српском језику. Део I: Слагање. Префиксација*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
25. (Клајн 2003) – Клајн, И. (2003). *Творби речи у савременом српском језику. Део II: Суфиксација и конверзија*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
26. (Каленчук, Касаткин & Касаткина 2018) – Каленчук, М.Л., Касаткин, Л.Л. & Касаткина, Р.Ф. (2018). *Большой орфоэпический словарь русского языка. Литературное произношение и ударение начала XXI века: норма и ее варианты. – 2-ое издание, исправ. и доп.* Москва: АРТ-ПРЕСС ШКОЛА.
27. (Кликовац 1998) – Кликовац, Д. (1998). О значењу српског глаголског префикса -раз (когнитивнолингвистички приступ). *Наш језик*, 32, 3-4, 153-167.
28. (Князев 1999) – Князев, С. В. (1999). Опознание направленного движения в русском языке: средства выражения, семантика и прагматика. *Логический анализ языка. Языки динамического мира*, 182-192.
29. (Косановић 1986) – Косановић, М. М. (1986). Ка питању одређивања граница између творбе речи и облика код префиксалних глагола у руском и пољском језику. *III симпозијум "Контрастивна језичка истраживања", Нови Сад, 6. и 7. децембар 1985: Зборник радова*, 229–236.
30. (Косановић 1990) – Косановић, М. М. (1990). Префиксални глаголи француског порекла у руском, пољском и српскохрватском језику. *IV симпозијум "Контрастивна језичка истраживања", Нови Сад, 8. и 9. децембар 1989: Зборник радова*, 125–129.

31. (Кронгауз 2017) – Кронгауз, М. А. (2017). *Приставки и глаголы в русском языке. Семантическая грамматика*. Москва: Книга по Требованию.
32. (Кронгауз 2001) – Кронгауз, М. А. (2001). Семантическая типология: пространство и время. (Т. Е. Янко, Ред.) *Язык и культура: факты и ценности: в честь академика С. Степанова, отв. ред. Е. С. Кубрякова*, 325–333.
33. (Лакофф & Джонсон 2004) – Лакофф, Д., & Джонсон, М. (2004). *Метафоры, которыми мы живем*. Москва: Едиториал УРСС.
34. (Мароевич 2001) – Мароевич, Р. (2001). *Русская грамматика*. Белград: Филологический факультет Белградского университета.
35. (Маслова 2011) – Маслова, В. А. (2011). *Введение в коднитивную лингвистику, учебное пособие для филологов* (изд. пятое). Москва: Флинт, Наука.
36. (Маслов 1962) – Маслов, Ю. С. (1962). Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании. (Ю. С. Маслов, Ред.) *Вопросы глагольного вида*. Москва: Изд-во иностранной литературы, 7-32.
37. (Маслов 1948) – Маслов, Ю. С. (1948). Вид и лексическое значение глагола в русском языке. *Изв. АН СССР, Сер. Лит и яз. Т. 7. № 4*, 303-316.
38. (Матијашевић 1985) – Матијашевић, Ј. (1985). О природе префикса код глагола кретања у руском и српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Букове дане 14/2*, 139-147.
39. (Матијашевић 2000) – Матијашевић, Ј. (2000). Префиксација и двовидност глагола. *Јужнословенски филолог књ. 56, св. 1-2*, 655–663.
40. (Меденица 2012а) – Меденица, Ј. (2012). Контрастивни опис незаменичких прилога са просторним значањем у руском и српском језику. *Славистика. Књига XVI*, 168 – 174.
41. (Меденица 2013а) – Меденица, Ј. (2013). Локално наречје мимо у руском језику и његови еквиваленти у српском језику. *Проблеми концептуализације действителности и моделирања језичке слике света, выпуск 6*, 264-269.
42. (Меденица 2014) – Меденица, Ј. (2014). *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику*. (докторска дисертација). Београд.
43. (Меденица 2013б) – Меденица, Ј. (2013). Незаменички прилози са просторним значењем у руском и српском језику (оријентир је одређен левом и десном страном локализатора). *Славистика, књига XVII*, 308-313.
44. (Меденица 2012б) – Меденица, Ј. (2012). Просторна локализација незаменичких прилога у руском и српском језику. *Зборник Матице српске за славистику 81*, 217-228.
45. (Митринович 1994) – Митринович, В. (1994). Функционисање глагола кретања с приставкама "до и при" у руском језику у сопостављењу с еквивалентним приставочним глаголима у полском и српскохрватском језицима. *Славјановедение*, 41-49.

46. (Митринович 1990) – Митринович, В. (1990). Функционирование глаголов движения с приставками до- и при- в русском языке в сопоставлении с эквивалентными приставочными глаголами в польском и сербскохорватском языках. *VII международный конгресс преподавателей русского языка и литературы: Тезисы ладов и сообщений: 1.*
47. (Николић 2010) – Николић, М. (2010). *Обратни речник српскога језика*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ.
48. (Ожегов 2008) – Ожегов, С. И. (2008). *Толковый словарь русского языка: около 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений*. Москва: ООО «Издательство ОНИКС», Издательство «Мир и Образование».
49. (Падучева 2004) – Падучева, Е. В. (2004). *Динамические модели в семантике лексики*. Москва: Языки славянской культуры.
50. (Падучева 2006) – Падучева, Е. В. (2006). Наблюдатель: типология и возможные трактовки. *Труды международной конференции «Диалог 2006»*, 403-413.
51. (Панков 2010) – Панков, Ф. И. (2010). Функционально-семантическая категория адвербиальной локативности и система значений пространственных наречий (фрагмент лингводидактической модели русской грамматики). *Вестник Московского университета*, 7-31.
52. (Пете 1973) – Пете, И. (1973). *Способы выражения пространственных отношений в русском языке в зеркале венгерского языка*. Szeged: Dissertationes slavicae.
53. (Пипер 1978) – Пипер, П. (1978). Заменички прилози са значењем места и правца у руском, польском и српскохрватском језику. *Зборник за филологију и лингвистику*, 63-82.
54. (Пипер 1982) – Пипер, П. (1982). *Заменички прилози у руском, польском и српскохрватском језику*. (докторска дисертација). Нови Сад.
55. (Пипер 2006) – Пипер, П. (2006). О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика. (П. Пипер, Ed.) *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*, 9 -46.
56. (Пипер 1977-1978) – Пипер, П. (1977-1978). Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику. *Прилози проучавању језика 13–14*, 1–51.
57. (Пипер 1990) – Пипер, П. (1990). Хронотоп текста као функционално-семантичка категорија српскохрватског језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане 20/2*, 23–31.
58. (Пипер & Клајн 2014) – Пипер, П., & Клајн, И. (2014). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
59. (Пипер 2005) – Пипер, П. (2005). *Грамматика руског језика*. Београд: Завет.

60. (Пипер 2014) – Пипер, П. (2014). О простору у српској језичкој слици света. *Slavistična revija br. 62, sv. 3. Ljubljana, 275-294.*
61. (Попова & Стернин 2010) – Попова, З. Д., & Стернин, И. А. (2010). *Когнитивная лингвистика.* Москва: АСТ, Восток-Запад.
62. (Поповић 2008) – Поповић, Љ. (2008). *Језичка слика стварности. Когнитивни аспект. Констрастивне анализе.* Београд: Филолошки факултет.
63. (Поповић 2006) – Поповић, Љ. (2006). Прототип и стереотип у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима. (П. Пипер, Ed.) *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика, 175-210.*
64. (Попович 2003) – Попович, Л. (2003). Семантичка структура метатекстуалног хронотопа. *Зборник Матице српске за славистику 63, 177–200.*
65. (Радовић-Тешић 2002) – Радовић-Тешић, М. (2002). *Именице с префиксима у српском језику.* Београд: Институт за српски језик САНУ.
66. (Рахилина 2010а) – Рахилина, Е. В. (2010). *Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость.* Москва: Издательский центр „Азбуковник“.
67. (Рахилина 1996) – Рахилина, Е. В. (1996). Локативность и вопрос. (А. Бондарко, Ред.) *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность, 27-51.*
68. (Рахилина 2010б) – Рахилина, Е. В. (2010). Основные идеи когнитивной семантики. (А. К. Кибрика, Ред.) *Современная американская лингвистика: фундаментальные направления, 370-389.*
69. (РМС 2011) – Вујанић, М. & др. (2011). *Речник српскога језика.* Нови Сад: Матица српска.
70. (Розенталь 1997) – Розенталь, Д. Е. (1997). *Управление в русском языке.* Москва: АСТ.
71. (Скребцова 2011) – Скребцова, Т. Г. (2011). *Когнитивная лингвистика: курс лекций.* СПб: Филологический факультет СПбГУ.
72. (Соколова 2003) – Соколова, С. О. (2003). *Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові.* Київ: Наукова думка.
73. (Стефановић 1983) – Стефановић, Д. (1983). Значење префикса за у руском и српскохрватском језику. *Живи језици XXV 14, 5-18.*
74. (Талми 1999) – Талми, Л. (1999). Отношение грамматики к познанию. *Вестник Московского университета. Сер. 9 (4). Филология, 91–115.*
75. (Тихонов 2014) – Тихонов, А. Н. (2014). *Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным.* Москва: АСТ.

76. (Храковский 1980) – Храковский, В. С. (1980). Некоторые проблемы универсально-типологической характеристики аспектуальных значений. Аспектуальность и средства ее выражения. *Вопросы русской аспектологии. Выпуск 5*. Тарту, 3-24.
77. (Храковский 1987) – Храковский, В. С. (1987). Кратность. Фазовость. *Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*. Ленинград, 124-178.
78. (Ченки 2010) – Ченки, А. (2010). Семантика в когнитивной лингвистике. (А. К. Кибрика, Ред.) *Современная американская лингвистика: фундаментальные направления*, 340-369.
79. (Шапић 2018) – Шапић, Ј. (2018). *Просторни фрагментизатори у руском језику у поређењу са српским*. (докторска дисертација). Београд.
80. (Шведова 1980) – Шведова, Н. Ю. (1980). *Русская грамматика. Том I*. Москва: Издательство Наука.
81. (Яковлева 1994) – Яковлева, Е. С. (1994). *Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия)*. Москва: Издательство „Гнозис“.
82. (Янда 2012) – Янда, Ј. (2012). Русские приставки как система глагольных классификаторов. *Вопросы языкознания, издательство Академии наук России*, 3-46.
83. (Anderson 1971) – Anderson, J. M. (1971). *The Grammar of Case: Towards a Localistic Theory*. Cambridge: University Press.
84. (Anderson 1973) – Anderson, J. M. (1973). *An Essay Concerning Aspect: Some Considerations of a General Arising from the Abbe' Darrigol's Analysis of the Basque Verb*. The Hague: Mouton.
85. (Anderson 1977) – Anderson, J. M. (1977). *On Case Grammar: Prolegomena to a Theory of Grammatical Relations*. London: Croom Helm.
86. (Alaburić 1986) – Alaburić, J. (1986). Uloga prefiksa u označavanju pravca kretanja u ruskom i srpskohrvatskom jeziku. *III simpozijum "Kontrastivnih jezičkih istraživanja", Zbornik radova*, 199–207.
87. (Eisenhardt 2007) – Eisenhardt, K. M. (2007). Theory building from cases: Opportunities and challenges. *Academy of Management Journal*, 50 (1), 25-32.
88. (Evans 2007) – Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh : Edinburgh University Press.
89. (Fauconnier 1997) – Fauconnier, G. (1997). *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
90. (Fillmore 1983) – Fillmore, C. (1983). How to know wheather you are coming or going. (G. Rauh, Ed.) *Essays on deixis*, 219–227.

91. (Jackendoff 1983) – Jackendoff, R. (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
92. (Jackendoff 1997) – Jackendoff, R. (1997). The Architecture of the Linguistic-Spatial Interface. (P. Bloom, M. A. Peterson, L. Nadel, & M. F. Garrett, Eds.) *Language and Space* , 1–30.
93. (Janda & Lyashevskaya 2011) – Janda, L. A., & Lyashevskaya, O. (2011). Prefix variation as a challenge to Russian aspectual pairs: Are завязнуть and увязнуть ‘get stuck’ the same or different? *Russian linguistics V. 35. № 2* , 147-167.
94. (Janda & Lyashevskaya 2013) – Janda, L. A., & Lyashevskaya, O. (2013). Semantic profiles of five Russian prefixes: po-, s- za-, na- pro-. *Journal of Slavic linguistics, Vol. 21. No. 2.* , 211-258.
95. (Janda, Endresen, Kuznetsova, Lyashevskaya, Makarova, Nessel et al. 2013) – Janda, L. A., Endresen, A., Kuznetsova, J., Lyashevskaya, O., Makarova, A., Nessel, T., et al. (2013). *Why Russian aspectual prefixes aren't empty: Prefixes as verb classifiers*. Bloomington: Slavica Publishers.
96. (Janda 1986) – Janda, L. (1986). *A semantic analysis of the Russian verbal prefixes za-, pre-, do-, and ot-*. Munchen.
97. (Johnson 1987) – Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: the Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. Chicago-London: University of Chicago.
98. (Kracht 2002) – Kracht, M. (2002). On the semantics of locatives. *Linguistics and Philosophy* 25 , 157-232.
99. (Klikovac 2004) – Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: XX vek, Čigoja štampa.
100. (Klikovac 2000) – Klikovac, D. (2000). *Semantika predloga*. Beograd: Filološki fakultet.
101. (Lakoff 1987) – Lakoff, G. (1987). *Women, fire and dangerous things. What categories reveal about mind*. Chicago: University of Chicago Press.
102. (Lakoff & Johnson 1980) – Lakoff, G., & Johnson M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago.
103. (Langacker 1988) – Langacker, R. W. (1988). A view of linguistic semantics. (B.Rudzka-Ostyn, Ed.) *Topics in Cognitive Linguistics*, 49-90.
104. (Langacker 2008) – Langacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar, a basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
105. (Langacker 2002) – Langacker, R. W. (2002). *Concept, Image and Symbol: the cognitive basis of grammar*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter.
106. (Langacker 2013) – Langacker, R. W. (2013). *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

107. (Langacker 1987) – Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar*. Stanford: Stanford University Press.
108. (Langacker 2000) – Langacker, R. W. (2000). *Grammar and conceptualization (Cognitive Linguistics Research)*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter.
109. (Langacker 2009) – Langacker, R. W. (2009). *Investigations in Cognitive Grammar*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter.
110. (Marojević 2009) – Marojević, R. (2009). *Gramatika ruskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
111. (Miller & Johnson-Laird 1976) – Miller, G., & Johnson-Laird, P. (1976). *Language and Perception*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
112. (Mitrinović 1990) – Mitrinović, V. (1990). *Poljski glagolski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro-*. Beograd: Naučna knjiga.
113. (Piper 2001) – Piper, P. (2001). *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
114. (Piper 1988) Piper, P. (1988). Language in space and space in language. (M. Radovanovic, Ed.) *Yugoslav General Linguistics*, 241-263.
115. (Piper 1984) – Piper, P. (1984). O psiholingvističkim osnovama opozicije unutra/spolja kao mogućeg konstitutivnog faktora sistema semantičkih kategorija. *Godišnjak Saveza društava za primenu lingvistiku Jugoslavije 7-8*, 283-291.
116. (Piper 1983) Piper, P. (1983). *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnost.
117. (Piper 1977) – Piper, P. (1977). Obeležavanje prostornih odnosa predloškim i padežnim konstrukcijama u savremenom ruskom i savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku. *Prilozi proučavanju jezika, 13-14*, 1-51.
118. (Rasulić 2004) – Rasulić, K. (2004). *Jezik i prostorno iskustvo: konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
119. (Rosch 1973) – Rosch, E. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4, 328-350.
120. (Talmy 1983) – Talmy, L. (1983). How language structures space. (J. A. Pick H.L., Ed.) *Spatial orientation: Theory, research, and application*, 177-254.
121. (Talmy 2003) – Talmy, L. (2003). The representation of Spatial Structure in Spoken and Signed Language. (K. Emmorey, Ed.) *Perspectives on Classifier Constructions in Sign Language*, 169-195.
122. (Talmy 2000) – Talmy, L. (2000). *Towards a Cognitive Semantics*. Cambridge: MIT Press.

123. (Wierzbicka 1992) – Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford: Oxford University Press.

ИЗВОРИ

1. Електронски корпус руског језика: *Национальный корпус русского языка* (<https://ruscorpora.ru/> од 10. 05. 2021.)
2. Електронски корпус српског језика: *Корпус савременог српског језика* (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/> верзија SrpKor2013. Душка Витаса и Милоша Утвића од 19. 08. 2021.)
3. Правилник о изменама и допунама Правилника о условима које морају да испуњавају пружаоци услуга у ваздушној пловидби – „Службени гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15
(<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/drugidrzavniorganiorganizacije/pravilnik/2020/26/1> од 11.12.2023.)
4. Закон О ваздушном саобраћају – „Службени гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15-др. закон, 83/18, 9/20 и 62/23
(<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2010/73/4/reg> од 11. 12. 2023.)
5. Правилник о летачком особљу Директората цивилног ваздухопловства Републике Србије ([https://cad.gov.rs/upload/regulativa/Pravilnik%20o%20letackom%20osoblju%20\(SI%20glasnik%20RS%20br%2033-13\)_1.pdf](https://cad.gov.rs/upload/regulativa/Pravilnik%20o%20letackom%20osoblju%20(SI%20glasnik%20RS%20br%2033-13)_1.pdf) од 11. 12. 2023.)

Списак скраћеница

ТСЛ – теорија семантичких локализација

упор. – упореди

ген. – генитив

дат. – датив

акуз. – акузатив

инстр. – инструметал

лок. – локатив

сл. – слично

Приказ табела

Табела 1. Приказ динамичког аспекта просторног односа.....	23
Табела 2. Приказ статичког аспекта просторног односа.....	25
Табела 3. Структура просторног односа.....	30
Табела 4. Приказ глагола кретања одређеног и неодређеног кретања.....	34
Табела 5. Префикси са указивањем на унутрашњост – адлативност.....	42
Табела 6. Префикси са указивањем на унутрашњост – перлативност.....	45
Табела 7. Префикси са указивањем на унутрашњост – аблативност.....	47
Табела 8. Префикси са указивањем на спољашњост – перлативно кружно кретање.....	49
Табела 9. Префикси са указивањем на спољашњост – перлативно кретање поред локализатора.....	50
Табела 10. Префикси са указивањем на спољашњост – перлативно кретање преко локализатора.....	51
Табела 11. Префикси са указивањем на спољашњост – адлативно кретање са задње стране локализатора.....	52
Табела 12. Префикси са указивањем на спољашњост – адлативно кретање испод локализатора.....	53
Табела 13. Префикси са упућивањем на горњу страну локализатора.....	55
Табела 14. Префикс на- са упућивањем на предњу или задњу страну.....	57
Табела 15. Префикс на- са упућивањем на горњу страну.....	58
Табела 16. Префикс вз- и уз- са изостављеним локализатором.....	58
Табела 17. Префикси са упућивањем на доњу страну локализатора.....	60
Табела 18. Префикс с- са упућивањем на доњу страну локализатора.....	62
Табела 19. Префикси са упућивањем на предњу страну локализатора.....	65
Табела 20. Префикси са упућивањем на задњу страну локализатора.....	68
Табела 21. Префикси са значењем проксималности.....	70
Табела 22. Глаголи приехать и доехать.....	72
Табела 23. Префикси са значењем проксималности – перлативност.....	73
Табела 24. Префикси са значењем дисталности.....	75
Табела 25. Префикс от- са упућивањем на већу дистанцу од локализатора.....	75
Табела 26. Утицај позиције посматрача на перцепцију.....	76
Табела 27. Префикс у- у руском језику као носилац дисталности.....	76
Табела 28. Префикс са упућивањем на плуралност објекта локализације.....	78
Табела 29. Префикс раз- са значењем удаљавања од центра.....	79
Табела 30. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – аблативност.....	81
Табела 31. Префикси от- и у- у руском и од- у српском.....	82
Табела 32. Префикс по- са значењем аблативности.....	84
Табела 33. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – перлативност преко локализатора.....	86
Табела 34. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – перлативност кроз локализатор.....	87
Табела 35. Начини изражавања перлативности.....	87
Табела 36. Префикси за означавање кретања у хоризонталној равни – адлативност.....	88
Табела 37. Префиксални глаголи са основом идти и ехать.....	90
Табела 38. Значења префикса до- и от-/од- у зависности од позиције посматрача.....	92
Табела 39. Префикси са значењем вертикалног кретања одозго наниже.....	93
Табела 40. Префикс вы- у руском и из- у српском у значењу вертикалног кретања.....	94
Табела 41. Префикси са значењем вертикалног кретања одоздо навише.....	95
Табела 42. Глаголи влезть и залезть.....	97
Табела 43. Префикси са значењем центрифугалног кретања.....	100
Табела 44. Префикс раз- у значењу кретања ка периферији.....	101
Табела 45. Префикс с- са значењем центрипеталног кретања.....	101
Табела 46. Префикс об- у значењу кружног кретања.....	102

Табела 47. Префикси са значењем кретања у односу на локализовану раван.....	103
Табела 48. Префикси са значењем кретања у односу на спољни координатни систем.....	104
Табела 49. Префикси са значењем кретања у односу на спољни координатни систем – аблативност.....	105
Табела 50. Префикси са значењем припајања	106
Табела 51. Приказ акционалних подтипова	113
Табела 52. Фаза почетка радње – префикс в- и његов еквивалент у српском	115
Табела 53. Фаза почетка радње – префикс вз- и његов еквивалент у српском.....	115
Табела 54. Фаза почетка радње – префикс вы- и његов еквивалент у српском.....	116
Табела 55. Фаза почетка радње – префикс за- и његов еквивалент у српском.....	117
Табела 56. Фаза почетка радње – префикс от- и његов еквивалент у српском	117
Табела 57. Фаза почетка радње – префикс по- и његов еквивалент у српском	118
Табела 58. Фаза почетка радње – префикс раз- и његов еквивалент у српском.....	119
Табела 59. Фаза трајања радње.....	120
Табела 60. Фаза краја радње – префикс до- и његов еквивалент у српском	121
Табела 61. Фаза краја радње – префикс об- и његов еквивалент у српском.....	121
Табела 62. Фаза краја радње – префикс под- и његов еквивалент у српском.....	122
Табела 63. Фаза краја радње – префикс при- и његов еквивалент у српском.....	123
Табела 64. Фаза краја радње – префикс с- и његов еквивалент у српском	123
Табела 65. Фаза краја радње – префикс у- и његов еквивалент у српском	124
Табела 66. Префикси са значењем ретроспективне радње	125
Табела 67. Почетно значење префикса за- и његови еквиваленти у српском	126
Табела 68. Почетно значење префикса по- и његови еквиваленти у српском.....	127
Табела 69. Приказ различитих значења префикса у зависности од одређености кретања.....	128
Табела 70. Реализација просторног значења префикса према одређености кретања	129
Табела 71. Значења префиксалних глагола одређеног и неодређеног кретања.....	131
Табела 72. Просторна значења префикса код глагола одређеног и неодређеног кретања	133
Табела 73. Глаголи заезжать и заездить	136
Табела 74. Хомонимијски парови – лексичка диференцијација	137
Табела 75. Прозодијска деривација	138
Табела 76. База за формирање префиксалних глагола кретања	139
Табела 77. Вид код префиксалних глагола кретања.....	140
Табела 78. Формална подударност префикса и предлога у руском језику	145
Табела 79. Формална различитост и семантичка блискост предлога и префикса у руском језику.....	147
Табела 80. Префикси који своје значење реализују са више предлога у руском језику.....	148
Табела 81. Префикси и њихови генетски сродници – предлози у српском језику.....	153
Табела 82. Формална различитост и семантичка блискост предлога и префикса у српском језику.....	155
Табела 83. Деривациони потенцијал глагола кретања у руском језику	159
Табела 84. Префиксални изведенице од бегать и ползать са акценатском разликом	163
Табела 85. Прозодијска творба са префиксом вы- и глаголима неодређеног кретања.....	166
Табела 86. Деривациони потенцијал глагола кретања у српском језику	168
Табела 87. Рекцијски потенцијал префикса в- у руском језику	170
Табела 88. Рекцијски потенцијал префикса вз- у руском језику.....	172
Табела 89. Рекцијски потенцијал префикса вы- у руском језику.....	173
Табела 90. Рекцијски потенцијал префикса до- у руском језику	175
Табела 91. Рекцијски потенцијал префикса за- у руском језику.....	177
Табела 92. Рекцијски потенцијал префикса об- у руском језику	178
Табела 93. Рекцијски потенцијал префикса от- у руском језику	179
Табела 94. Рекцијски потенцијал префикса пере- у руском језику	181
Табела 95. Рекцијски потенцијал префикса под- у руском језику.....	182

Табела 96. Рекцијски потенцијал префикса при- у руском језику	184
Табела 97. Рекцијски потенцијал префикса про- у руском језику	185
Табела 98. Рекцијски потенцијал префикса раз- у руском језику	187
Табела 99. Рекцијски потенцијал префикса с- у руском језику	189
Табела 100. Рекцијски потенцијал префикса у- у руском језику	190
Табела 101. Рекцијски потенцијал префикса у- у српском језику	194
Табела 102. Рекцијски потенцијал префикса уз- у српском језику	196
Табела 103. Рекцијски потенцијал префикса из- у српском језику	196
Табела 104. Рекцијски потенцијал префикса до- у српском језику	198
Табела 105. Рекцијски потенцијал префикса за- у српском језику	199
Табела 106. Рекцијски потенцијал префикса об- у српском језику	199
Табела 107. Рекцијски потенцијал префикса од- у српском језику	199
Табела 108. Рекцијски потенцијал префикса пре- у српском језику	200
Табела 109. Рекцијски потенцијал префикса под- у српском језику	201
Табела 110. Рекцијски потенцијал префикса при- у српском језику	201
Табела 111. Рекцијски потенцијал префикса про- у српском језику	202
Табела 112. Рекцијски потенцијал префикса раз- у српском језику	203
Табела 113. Рекцијски потенцијал префикса с- у српском језику	204
Табела 114. Полисемичност девербатива	207
Табела 115. Девербативи са значењем кретања	209
Табела 116. Девербативи са основама на -лет, -воз, -ход у српском језику	211
Табела 117. Девербативи са значењем места у руском језику	212
Табела 118. Девербативи са значењем места у српском језику	212
Табела 119. Десемантизација просторног значења у руском језику	213
Табела 120. Десемантизација просторног значења у српском језику	213
Табела 121. Именице ЛЕТ и ЛЕТЕЊЕ	215
Табела 122. Именице ПОЛЕТ И ПОЛЕТАЊЕ	215
Табела 123. Именице ПОЛЁТ и НАЛЁТ у руском језику	216
Табела 124. Именице НАЛЁТ у руском и НАЛЕТ у српском	216
Табела 125. Именице ПРИБЕЖИЩЕ и УБЕЖИЩЕ у руском језику	219
Табела 126. Девербативи са значењем кретања у руском језику	220
Табела 127. Девербативи и именице на -ише са просторним значењем у руском језику	221
Табела 128. Преглед девербатива и именица са суфиксима -ак и -иште са просторним значењем	223

Приказ слика

Слика 1. Схематски приказ глагола come и arrive.....	16
Слика 2. Употреба предлога in front of и behind у зависности од позиције посматрача.....	31
Слика 3. Топосна схема расподеле значења префикса глагола кретања у односу на унутрашњу запремину	48
Слика 4. Топосна схема расподеле значења префикса у односу на спољну запремину у руском и српском језику	53
Слика 5. Графички приказ префикса у односу на горњу страну локализатора у руском и српском језику.....	59
Слика 6. Графички приказ префикса у односу на доњу страну локализатора у руском и српском језику	63
Слика 7. Предња и задња страна локализатора зависе од положаја посматрача	64
Слика 8. Предња и задња страна локализатора не зависе од положаја посматрача.....	64
Слика 9. Графички приказ префикса у односу на предњу страну локализатора у руском и српском језику	67
Слика 10. Графички приказ префикса у односу на задњу страну локализатора у руском и српском језику	69
Слика 11. Графички приказ кретања префикса са значењем проксималности	72
Слика 12. Графички приказ семантичке дистингције префикса до- и при-.....	73
Слика 13. Графички приказ проксималности у руском и српском језику	74
Слика 14. Графички приказ дисталности у руском и српском језику	77
Слика 15. Префикси за указивање на плуралност локализатора	80
Слика 16. Префикси са значењем аблативности	85
Слика 17. Топосна схема расподеле значења префикса глагола хоризонталног кретања у српском и руском језику	92
Слика 18. Топосна схема расподеле значења префикса глагола вертикалног кретања у српском и руском језику	99
Слика 19. Топосна схема расподеле значења префикса глагола центрифугално-центрипеталног кретања у српском и руском језику	102
Слика 20. Топосна схема префикса глагола кретања у односу на локализовану раван	104
Слика 21. Топосна схема расподеле значења префикса глагола кретања у односу на спољни координатни систем	106
Слика 22. Схематски приказ категоризације фазних аспектуалних карактеристика.....	110
Слика 23. Графички приказ централности односа префикса и предлога у руском језику	194

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Сања Коларевић рођена је 1990. године у Београду, где је завршила основну школу и гимназију. Основне академске студије завршила је 2013. године на Филолошком факултету у Београду, смер Руски језик, књижевност, култура. Мастер студије завршила је следеће године на истом факултету, одбранивши рад на тему *Атрибутивна и атрибутивно-предикативна посесивност у руском и српском језику (на материјалу романа „Подросток“ и његовог превода на српски)*. Докторске студије на смеру Језик на Филолошком факултету Универзитета у Београду уписала је 2015. године.

Од 2014. до 2016. радила је као наставник руског језика у неколико основних школа у Београду. Као спољни сарадник радила је на Војној академији од 2016. до 2020. године, а тренутно ради као професор руског језика на Војној академији.

Области њеног научног интересовања су лексикологија, синтакса, когнитивна лингвистика, као и творба речи.

Учествовала је на научним скуповима и конференцијама у Србији и Бугарској (Београд, Крагујевац; Софија, Велико Трново, Пловдив).

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Сања Коларевић

Број досијеа: 15024д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Систем глаголских префикса са просторним значењем у руском језику у поређењу са српским“

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других
- лица.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Сања Коларевић

Број досијеа: 15025д

Студијски програм: Језик, књижевност, култура

Наслов рада: „Систем глаголских префикса са просторним значењем у руском језику у поређењу са српским“

Ментор: проф. др Биљана Марић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Систем глаголских префикса са просторним значењем у руском језику у поређењу са српским“
која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.

Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, _____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода